Замонамиз қаҳрамони

АБДУҚАЮМ ЙЎЛДОШЕВ

ОСМОН ОҒУШИ

Абдуқаюм Йўлдошев

ОСМОН ОҒУШИ

Қиссалар ва ҳикоялар

Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи
Тошкент – 2018

УЎК 821.512.133-32
КБК 84(5Ў)6
Й 75

Йўлдошев, Абдуқаюм.
Осмон оғуши: А. Йўлдошев. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашрёт-матбаа ижодий уйи, 2018. – 296 б.

Асарда мактаб ўқувчисининг Жиззах чўлларида буғдой қуриклаб, пахта териб юрган йилларидаёк учувчи бўлиш орзусининг амалга ошиши қаламга олинган. Асар қаҳрамони минг бир каршиликка карамасдан максади сари дадил одимлаши ва вакт етиб ўзи орзу килган учувчи бўлиши ишонарли, таъсирли килиб тасвирланган. Ўзбек ёшларининг ҳаётидаги бир кўриниши билан ахамиятга молик бу асар.

"Гудбай Америка" ушбу кисса бойлик излаб, пул излаб денгиз ортига йўл олган ватандошларимиз ҳакида. "Кенг имкониятлар" мамлкатидаги сафарнинг аянчли хотималари, хар жойнинг ҳам тошу тарозиси борлиги, асли бахт Ватанда эканлиги ҳакида.

Ҳикояларда асосан жиззахликларнинг турмуш тарзи қаламга олинган. Бири деҳкон, бири чўпон, бири миришкору яна бири мироб. Бу одамлар Ватанга беминнат хизмат қилаётгани ва хизмати эвазига таъма қилмаётгани тасвирланган.

УЎК 821.512.133-32
КБК 84(5Ў)6

2019/57
A 37
Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston MK

ISBN 978-9943-5015-8-4

© Абдуқаюм Йўлдошев
© Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2018

ҲИКОЯЛАР

“ПАРИМ БЎЛСА...”

Умри киндик кони тўкилган овулида ўтаётган бўлишига карамасдан Ибодулла шаҳар жинниси эди. Бемалол айтиш мумкинки, балиқ сувда ўзини кандай эмин-эркин сезса, аллакачон “шаҳарлик” лакабига эга бўлиб улгурган жўрамам ўзини шаҳарда шундай ҳис киларди. Ҳолбуки, мактабни битирганидан сўнг у Тошкентда бор-йўғи бир ой яшаган, ундаям абитуриент бўлиб. Лекин барибир пойтахтни беш бармоғидай аник билади, дейишади. Мабодо бирон манзил борасида иккиланиб колган такдирда ҳам Ибодулла учун сўраб-суриштириб, айтилган жойни топиб бориш кўшни овулдаги тўйга ўтиб келишдай жўн иш.

Ҳар гал шаҳарга тушиш жўрам учун байрам эди. Ўзиям оғзининг таноби кочиб, икки-уч кунлаб астойдил тайёргарлик кўрарди: сочлар олдирилган, кўйлак-шимлар ювдирилган, дазмоллатилган, ҳаттоки рўмолчага кимматгина атирдан мўл-кўл сепилган, кора мой суртилавериб-чўткаланаверганидан, бир парча духобада артилаверганидан ялтираб кетган туфлисига караб бемалол соч тараса бўлади... Айникса пойабзал масаласида Ибодулла жуда инжик эди: шаҳарга атаб атайин олиб кўйган туфлисини наинки ўзимизнинг овулдаги, балки ён кишлокларидаги энг дабдабали тўйларига ҳам киймасди, таъбир жоиз эса, кўз корачиғидек асрарди. Унинг бу килиғидан ранжиганларга ёинки хатти-ҳаракатини мазах килганларга жавобан Ибодулла одатда “Сен нимани ҳам тушунардинг, эй умри бефойда ўтиб

бораётган банда” дегандай ачиниш аралаш қараб қўйгач, ўхшатиб жавоб берарди:

– Душман оёкка карайди...

Дарҳақиқат, шундан кейин мазкур ўта оддий ҳақиқатни унутган ҳолда меъёридан ортиқ тирғала бошлаганини сезган ҳар қандай гапдон ҳамқишлоқ ҳам жимиб коларди.

Тўғри, минг яхши қўргани билан, ҳадеб шаҳарга тушиб келаверишга жўрамизнинг ҳамёни имкон бермасди. Ахир, ўзи фермер... хўжалигида оддий сувчи бўлса, арзимаган маошию ҳосил йиғилганда оладиган уч-тўрт тонна буғдойи, бирон тележка егулик қовун-тарвуз билан бола-чақасини боқсинми, шаҳарда ялло қилиб юрсинми?

Аммо қишлоқда ким кўп – у-бу юмуши сабаб пойтахтга отланиб колганлар кўп. Қишлоқ одами шаҳарга шундай, дабдурустдан бостириб бораверишдан ийманади. Бунинг устига шаҳарда ким кўп – хужжатингни сўрайдиган, сўнг, паспортни қўлига олгач, “Сизни тўрт кун бурунам шу ерда кўргандайман”, дея талмовсираб турадиган миршаб кўп. Шундай пайтлари бундай одамларнинг жонига Ибодуллага ўхшаган “шаҳар кўрган эчки”лар ора киришади.

Тан олиш керак, шаҳарча озода уст-бош кийган, бунинг устига кўчадаям, метродаям шу жойларнинг асл эгасидай гердайиб юрадиган, юзида ўзига ишонч ва қатъият акс этиб турган Ибодуллани ҳали бирон миршаб тўхтатиб, хужжат сўрамаган. Аммо унинг бўйнини қисибгина, атрофга олазарак қараб, “Ишқилиб уялиб қолмайин-да” деган ҳадикда кетаётган ҳамроҳларидан биронтасини милиционер тўхтатса бас, Ибодулла кўмакка ошиқарди.

Одатда Ибодулла честь бериб ўзини таништирган миршабга кўзларини қисганча майин ва ҳаттоки, оталарча табассум билан қараб турарди-да, шеригининг паспортини ўзининг қўлига олиб:

– Раҳимхон акам яхши юрибдиларми? – деб сўрарди. – Ҳойнаҳой ишда бўлсалар керак, биз уларнинг уйларига бораётгандик. Кеннойимга кеча кўнғироқ қилиб тайинлаб қўйгандим.

То миршаб "Раҳимхон ака"нинг кимлигини эслаб олгунга қадар Ибодулла кейинги зарбани берарди, яъни бирдан бош чайқарди-да:

– Э, кечирасиз, – дерди астойдил афсусланиб, – Раҳимхон ака вазирликка ўтиб кетдилар, а? Ман у кишини ҳалиям сизларнинг бошкармангизда деб ўйлаб...

Одатда, исмлар ўзгариб турарди: баъзан "Раҳимхон", баъзан "Акмалжон", баъзан яна бошқаси...

Табиийки, бундай сўзамолликдан кейин иккиланиб колган баъзи миршабларнинг бу йўловчиларга оқ йўл тилашдан ўзга иложи колмасди. Буни тахминан элликка-эллик дейиш мумкин. Аммо сал хушёррок ёинки тажрибалирок милицонер барибир хужжатни олар ва номига бўлса ҳам варақлаб кўргандан сўнггина буларга жавоб бериб юборарди. Тўғри, баъзан умуман бунақанги тарзда аравани курук опкочишлар таъсир қилмайдиган бирон миршаб ўзига самимият билан тикилиб турган Ибодуллага караб эҳтимолки ўша жумласини айтиб ҳам коларди: "Сизларни тўрт кун бурун кўргандайман... Амалдаги конунга кўра шаҳарда уч кундан ортик юрсаларингиз..."

– Тўппа-тўғри, – дерди Ибодулла киприк кокмасдан. – Тўрт кун бурун келиб Раҳимхон акамни (Акмалжон акамни, Рустам акамни...) аммасининг тўйига айтиб кетгандик. Раҳимхон акам полковник Аслиддин аканиям олиб бордилар. Ажойиб одам эканлар... Сизга ўхшаган қўл-оёғи чаккон укалари хизматда бўлишди...

Бу кадар очик-ойдин эътирофдан сўнг яна тирғалаверишга унча-унча миршабнинг ҳадди сиғмаслиги аник...

Бундай пайтлари ҳайратга тушган ҳамроҳлар дарров Ибодулладан ўша акахонини қаердан танишини сўраб қолишади. Ибодулла кувлик билан кўз кисади ва сирли тарзда:

– Шаҳарга кулокни тозалаб келиш керак, – деб кўяди...

Устига-устак, Ибодулла кўп ялинтириб ёки ўзини тарозига солиб ўтирмайди. Одатда, у ҳамроҳликни илтимос килиб келгувчига учта савол билан мурожаат этади:

– Боришдан максад? Қачон қайтилади? Мабодо ўша куни қайтилмаса, қаерда ётиб колинади?

Мана шу саволларига кискагина жавоб олгач, Ибодулла кошларини чимирган кўйи бир лаҳза жиддий тарзда ўйланиб колар, шундан сўнг қатъий тарзда:

– Борамиз, – дерди.

Шу билан иш битди, тамом-вассалом.

Ибодулланинг сокол-мўйловини киртишлаб олиб, сартарошга чопқиллаб колганини, кийимларини ювдириб, дазмоллатаётганини, арзанда туфлисини шифонер тагидаги кутисидан олиб, артиб-артиб кўяётганини кўрган Гуласал эрининг яна шаҳар сафарига тадорик кўраётганини биларди-ю, бироқ мик этмасди. Зеро, Ибодулла – ҳаттоки бир кунга бориб келса ҳам – шаҳардан алланечук хушнуду шодон кайфиятда, кўзлари чакнаб, болаларию рафикасини жуда-жуда соғиниб, энтикиш аралаш ҳаяжон билан, ховликиб, ажабтовур совға-саломлар билан кайтгувчи эди. Баайни олдидан оккан сувнинг кадрига энди-энди ета бошлагандай... Бундай кунларнинг кундузлари кувончли, кечалари эса лаззатли бўларди... Ўзини ёлғондан сипо, вазмин тутаётган, аммо ҳаяжондан вужуди дир-дир титраётган эри шаҳарга жўнаб колса бас, Гуласал ширин бир нимани орзикиб кутаётган гўдакдек тамшаниб йўл карагани-караган эди.

Лекин худо шохид, кимга ҳамроҳлик килмасин, баъзилар оркаворатдан ачитиб айтганидай, кимга "гид"-

лик, яъни экскурсоводлик қилмасин, Ибодулла ўша одамнинг ўзига пул сарфлашига йўл қўймасди! Ўзи камбағал бўлгани билан, орияти баланд йигит эди бизнинг "шаҳар кўрган эчки"миз Ибодулла!

Одамлар унинг мана шу қилиғини тушунолмай аввал ажабланишар, сўнг ҳайрон бўлишар, ниҳоят жаҳллари чиқиб Ибодуллани (яна орқаворатдан):

– Ўзининг фойдасини билмаган тентак, – деб сўкиб ҳам қўйишарди.

Илло, шаҳарга бориб келишга ҳамроҳ бўлишни илтимос қилган ҳар қандай банда ўша одамнинг йўл ва овқат пулини тўлаши жоиз ҳамда лозим эмасми? Шундоқ. Оддий мантиқ ҳам шуни талаб этади-ку. Лекин Ибодулла мантиқ-пантиқни тан олмас, кўзларини бақрайтирганча "Немецкий ҳисоб-китоб" деб турарарди. Буни энди ўзбекчага ўгирсак "Элликка-эллик" ёки бўлмаса "Ҳар ким ўзига тўлайди" деган ажабтовур маъноларни англатарди. Сўнг, гапига қатъий амал қилган кўйи, автобус ё бўлмаса "Истана" маршрутли таксининг йўл ҳақини ўзи учун тўлар, бирон ошхонада овқатлангани маҳаллари ярим пулини чиқариб турарарар, агар ҳамроҳи "ҳой-ҳой" демаса шаҳардаги автобус-троллейбусу метрода йўл ҳақини биринчи бўлиб узатишдан ҳам қайтмасди...

Шўрлик Ибодулланинг маблағи ошиб-тошиб ётган бўлсаям майлийди... Ахир кўр эмасмиз, биламиз, Ибодулла бир сўмлаб пул йиғади, ўзини, баъзан оила аъзоларини ейиш-ичишдан сиқади, бировларнинг ўтини ўриб бериб уч-тўрт танга топади, кимларнингдир томорқасини суғориб бериб яна "носвой пули" ишлайди. Ва топганларининг барини тишининг ковагида асрайди. Бариси, бариси шаҳар учун, шаҳар учун!

Шаҳар!

Ҳатто уч фарзанд – икки ўғил ва бир қиз ҳам дадалари баъзан хасислик қилиб бермаган пул озгина фурсатдан сўнг шаҳардан ўзларига ажойиб-ғаройиб совға-са-

ломлар тарзида қайтиб келишини яхши билганлари учунми ортиқча тихирлик қилиб ўтирмайдилар. Шу боисдан улар ҳам меҳрибон отанинг пойтахт сафарини интиқ кутадилар...

Шаҳарга бориши аниқ бўлиб қолган маҳаллари Ибодулланинг кўзлари чақнаб кетарди. Бу кўзларда кувончдан кўра каттароқ, ҳаяжондан кўра кучлироқ, энтикишга нисбатан таъсирчанроқ туйғу ёлқинланарди.

Ҳа, Ибодулла шаҳар учун туғилган эди. Ҳар бир шаҳар сафари унинг учун бир дунё шодликлар олиб келадиган эзгу айём каби азиз ва лазиз эди...

Афсуски, жўрам қишлоқда яшарди...

* * *

Бу дунёда ҳамма ҳам омади чопган ишбилармон ёки яхши яшашни котириб қўядиган уддабурон бўлавермайди-ку. Одатда осмондаги ойни орзу қилмасдан, борига қаноат қилибгина кун кўришни маъқул кўрадиган одамлар атрофимизда кўпроқ учрайди: ҳаёт қонуни бу.

Ибодулла ҳам шундайлар тоифасидан шекилли. Ҳаркалай, ўттиз беш йиллик умрини камтарин-камсукумгина ўтказди, бойиб кетайин, қўлимда пул ўйнасин деб ўзини ўтга-чўққа урмади; илло, бунақа ишларни эплолмаслигини ўзи ҳам яхши биларди.

Мана, қишлоқ адоғида турадиган Ғанибой. Ўн йилча бурун институтнинг филология факультетини тугатган. Аммо ўзининг соҳаси бўйича бир кун ҳам ишламади. Дипломини сандиққа ташлаб қўйганча, тадбиркорлик билан шуғулланди. Аввал фермер бўлди, кейин қўшимчасига биофабрика ташкил қилди. Бунгаям қаноат ҳосил қилмай, қишлоқнинг ўзида иккита тегирмон курди, иккита дўкон ишга туширди, даласига Россиянинг иккита тракторини сотиб олди. Аммо шу даражага эришгунга қадар, билганларнинг таъбири билан айтганда, "эшшакдай ишлади": на ўзи дам олди, на ишчиларини тинч қўйди...

Институтда олган билими унчалик ёдидан чиқмаган шекилли, Ғани баъзан негадир ўзидан кўмак ёки карз сўраб келганларга қараб туриб истеҳзоли оҳангда машҳур мисрани сал ўзгартирилган шаклда ўқиб қоларди:

– Мен ғанийман, сизда бисёр эҳтиёж...

Албатта, илтимосчини "ғаний" сўзининг аслида "бой, бадавлат" маънода келиши ҳам, ғазал муаллифи ҳам қизиқтирмайди. Унинг учун ўтинчи бажарилиб колса бас.

Мана шу Ғанибойнинг иккита лақаби бор эди. Иккинчиси "янги ўзбек". Бу-ку, тушунарли, ҳарқалай, "Ўзбековул"дан чиққан баобрў тадбиркор, сармоядор. Аммо биринчи лақаби ғалати ва анчайин узун ҳам: "Диккат! Тошкентдан кўрсатамиз!.." Ҳа, ҳа, худди шундай. Бунинг қисқача тарихи эса бундок: Институтда ўқиб юрган йиллари таътилга келган Ғанининг бўлғуси тилшунос эканлигидан, бунинг устига шиғир-пиғир ёзиб юришидан хабар топган раис уни атай чақиртириб, кишлоқнинг ёзги саройида хўжалик аъзоларининг умумий йиғилиши бошланиши ҳақидаги хабарни саҳна ортидан овоз кучайтиргичда эълон қилишни сўрайди. Матн ҳам соддагина бўлади: "Диккат! "Ўзбековул"-дан гапирамиз..." Аммо нимагадир ҳаяжонланиб кетган Ғани ўзини диктор Ўктам Жобиров ҳис қиладими, ишқилиб кўтаринки оҳангда, тилини ғалати бураганча ўта тантанавор тарзда: "Диккат! Тошкентдан кўрсатамиз!.." деб юборади.

Жон-пони чиқиб кетган раис оғзидаги носини туфлайсола чопиб парда ортига ўтади ва "Ҳозир ўзингга кўрсатиб кўяман!" деганча шўрлик дикторни кувиб солади...

Қизиқ томони шунда эдики, "янги ўзбек"нинг сармояси ортган сайин шунга тескари мутаносиб равишда биринчи лақаб ўз-ўзидан эл-улуснинг ёдидан кўтарилиб кетмоқда эди: хар нечук, нокулай энди, шундай

одам-а; бир замонлар овулдошларига ҳадди сиғиб ҳазиллашган бўлса ҳазиллашгандир, нима, энди шугина эркалигини кирк йил достон қилиб юриш шартми... уят бўлади-я...

Қишлоқда гап ётармиди. Айникса кўпчилик назаридаги одамнинг туриш-турмуши синчков нигоҳлар остида кечиши тайин. Хуллас, шундай нигоҳлар эгалари тарқатган айрим миш-мишларга қараганда, кейинги пайтлари Ғанибой анча ўзгариб қолган. Хусусан, қўйиб беришса кун-туннинг йигирма тўрт соатини оёқда, ишда ўтказадиган "янги ўзбек" кутилмаганда мутолаага зўр беришга ўтганмиш-у, энди сал фурсат топса бас, ётиб олиб бир нималарни ўқигани-ўқиган эмиш. Бир хил пайтлари қордай оппоқ "Ласетти"сини ичидан қулфлаб олиб, китобдан бош кўтармай ўтираверармиш... Бирок бу ҳали ҳаммаси эмас. Ғанибой хонасига камалиб олганча, далага борсаям қўлтиғидан қўймайдиган "ноутбук" компьютерида эринмай кино кўрармиш. Аммо бу ҳам ҳали ҳаммаси эмас. Ғанибой... тунлари, ҳаммадан яшириниб олиб бир нималар ёзаётган эмиш... Сармоядор одамнинг ҳар бир хатти-ҳаракатидан недир эзгуликлар кидирадиган ва уларни топишга ҳам уста аҳли овул дарҳол вокеликнинг моҳиятини очиб берадиган ташхисини эълон қилдиким, ёзаверсин, ёзгани яхши-да. Мана кўрасизлар, тез орада мазкур "ижод намуналари" – бу иборани ўзбековулликлар эҳтиром билан тилга олишарди – алоҳида китоб ҳолида чоп этилади, ададиям бирон ўн беш минг, йўк-йўк, овулдаги чакалоклару карияларниям ҳисобга олган ҳолда ўттиз мингни ташкил этади. Бу ҳали бошланиши. Ажабмас, кейинги китоб овулимизда яшаб ўтган ва ҳозирда яшаётган машҳур зотлар ҳамда оддий одамлар ҳакида бўлса... "Қазисан-қартасан, ўз касбингга тортасан, – деди овулда синчилигию мақолларни ўзи айтмоқчи бўлган фикрга мослаб ислоҳ этиши билан ном чикарган

Марди бобо. – Ғанибойдиям ҳукимат бежиз тўрт йил ёзув-чизувга ўқитмаган-да...”

Каттагина овулнинг у бошида ўтказилган тўй-маъракага баъзан бу бошидаги одам боролмасдан ҳам колади. Камсукумроқ Ибодулланинг Ғанибой билан ош-катиқлиги йўқ эди, бунинг устига “янги ўзбек”нинг жўрамга ўхшаганлар қўшилмайдиган давраси бошка, улфату ошна-оғайниси бошка. Марди бобо топиб айтганидай, тезак копи билан, кетмон сопи билан, ҳамён эса ўзига бопи билан.

Шунгами, саратон тафти кайтган сунбула тонгларидан бирида шахсан Ғанибойнинг ўзи далага кириб келганида Ибодулла аввалига уни танимай колди. Хўп, ана, уни кўрмаганига нари борса етти-саккиз ой бўлгандир. Одам ҳам шунчалик тез ўзгарадими? Қани у аввалги кибр аралаш манманлик, кўзга яккол ташланиб турадиган даражадаги бировларни менсимаслик, ҳамсуҳбатига тепадан карашлар, кўлларини кўкрагига намойишкорона чалиштириб туришлар, каддини ғоз тутиб юришлар... Ибодулланинг каршисида озиб-тўзиб, корайиб кетган, ёнок суяклари туртиб чиккан, кенг пешонасини чукур ажинлар тилиб ўтган, кўзлари ич-ичига ботган... ҳорғин банда турарди. Ҳа, бутун вужудида, пир-пир учаётган лабларида, билинар-билинмас титраётган бармокларида бениҳоя ҳорғинлик “манаман” дея кўзга ташланиб турган шу банда биринчи бўлиб салом берди ва ўзи овулда эришиб улгурган макомига мутлако ярашмаган титрок овозда, ахволига янада мос тушмаган тарзда чўғдай ёнаётган кўзларини олиб кочган кўйи... шаҳарга бирга бориб келишни таклиф килди.

Бундай кутилмаган ташрифдан довдираб колган Ибодулла – ахир, овулнинг ўзида “янги ўзбек” “юр” деган заҳоти чопқиллаб чиқадиган неча-неча талабгор топилиши аник! – ўзининг одатдаги аниклаштирувчи саволларини ҳам айтолмади. Ғанининг ўзи изоҳ берди:

– Икки машина буғдой обкетаётгандим. Сотишга.

Бундай тижорат сафари таклифи сал ўзига келиб олган Ибодуланинг кўнглига ўтиришмади.

– Мен бир оддий сувчи бўлсам, Ғани ака, – деди у шаҳарликларга таассубан ўзидан кичик одамга ҳам "ака"лаб мурожаат этиб. – Савдо-сотиқни тушунмасам...

– Менам килолаб сотиб ўтирмайман. Оптом бераман-қўяман... – ердан бош кўтармай садо берди Ғанибой. – Менга шаҳарни биладиган одам керак. Бир-икки борар жойларим бор...

– Ўйлаб кўрай, – аниқ жавобдан ўзини олиб кочди Ибодулла.

– Илтимос, ака... Сизга ишониб келдим...

Ёпирай! Бу "янги ўзбек"ка бир бало бўлгани чин шекили. "Илтимос" дедими? Дўпписи ерга тушиб кетса, пул бериб олдирадиган одам-а?..

"Синган!.." деган ўйдан юраги шувиллаб кетган Ибодулла вақтдан ютишга ҳаракат қилди:

– Ўзи қачон бориш керак?

– Ҳозир. Ана, машиналар ҳам кеп қолишди...

Дарҳақиқат, йўл бошида иккита "КамАЗ" машинаси кўринди.

– Бу... бу... – баттар довдираб қолди Ибодулла. – Тайёрланмасдан... шундайига...

– Шаҳарда таксида юрамиз... Оркагаям... Илтимос...

Кимсан, Ғанибойнинг ўзи каршингда кўл ковуштириб турипти-я, Ибодулла! Шундай одамга йўк деб бўладими?..

– Ундай бўлса... кетдик...

Шундай қилиб, Ғанибой деганлари олдинга ўтиб йўл бошлади, жўрам унга эргашди.

Ҳаётида илк бор шаҳарга ҳеч бир тайёргарликсиз бораётгани учунми, Ибодулланинг кўнгли ғаш эди...

* * *

Ҳайдовчи Ғанибойнинг кайниси Азиз экан. Машина катта йўлга чиққандан у кулоғига бир нима тақиб олдию, йўлдан кўз узмаган кўйи, ора-сира елкаларини учириб кўйганча миқ этмасдан кетаверди.

Ўхшатмагунча учратмас. Ноутбукини очган Ғанибой ҳам кулоғига наушник тақаётганини кўрган Ибодулланинг энсаси котди: илло, у одатда сафарга чиққанида ҳамроҳлари билан чақчақлашиб, гангир-гунгир ҳангома қилиб кетарди; шунда йўлнинг узоқлигиям билинмай кетади. Булар бўлса...

"Йўк, бу синмаган, – ўзича мулоҳаза юрита бошлади Ибодулла. – Шундай бўлганида аллақачон ярим қишлоқ бундан хабар топиб улгурарди. Лекин буни бир бало қилиб алдаб-сулдаб, катта пулга ухлатиб кетишган. Шунинг аламига куйиб кетган..."

Ҳамроҳининг ўзига тикилиб қолганини сездими, клавиатура тугмачаларини ошиқиб босаётган Ғанибой бош кўтариб, нимадир деди.

– А? Узр... эшитмай колдим...

"Янги ўзбек" ноутбуки экранига ишора қилди:

– "Қора оккуш". Кўрганмисиз?

Ҳа, бу бандага нимадир бўлгани аниқ эди. Ўзи оккушмиш-у, яна корамиш... Тўғри, Ибодулла унга ўхшаб тўрт йил институт тупроғини яламаган, аммо табиатда бунакаси учрамаслигини билади. Шундай бўлса-да, ҳар эҳтимолга карши, жим турмаслик учунок, азбаройи лутф юзасидан сўраган бўлди:

– Қайси куш?

Ғанибой бажонидил изоҳ берди:

– Натали Портман ўйнаган. Кейин ўзининг балетмейстерига эрга теккан актриса бор-ку.

Ибодулла "пиқ" этиб кулиб юборишданг ўзини аранг тийди, зеро у айни сонияда телевизорда кўп кўйиладиган бир кинодаги гуржими-арманми одамнинг гапларини эслаб, ўзича хозирги вазиятга мослаганди ҳам:

“Менга қара, Валико, ким у Натали деганлари, бу ерда нима қилиб юрибди у, пишириб қўйибдими унга...”

Бир амаллаб лаб-лунжини йиғиштириб олган Ибодулла жиддий тарзда бош ирғаб қўйишни уддалади, гўёки айтди: “Ким бўлибди у Портман-мортманларингиз... Керак бўлса ундан катталариниям биламиз, ака!”

Бу унсиз эътирофни илғаб, баногоҳ юзи ёришиб кетган, лаблари пир-пир учиш асносида қўллари сезиларли даражада титрай бошлаган Ғанижон (“Худо хакки, унинг иссиғи бор! – деган тўхтамга келди Ибодулла хамрохининг чўғдай ёнаётган кўзларидан нигохини олиб кочиб, тер тепчиган пешонасига зимдан разм соларкан. – Камида ўттиз тўккиз, балки кирккаям якинлаб колгандир...”) компьютерини ўртага қўйди-да, буюк ҳаяжон билан экранга ишора қилди. Ибодулла шу томонга каради. Унда ярим-яланғоч аёллару тор иштон кийган эркаклар уёқдан-буёкка чопиб юришарди. Ғанибой сал энгашиб, наушнигининг бир томонини хамрохининг кулоғига қўйган эди, Ибодуллага энди мусика ҳам эшитила бошлади.

Юзи ҳамрохининнинг юзига якинлашиб колган Ғанибой ҳеч бир мукаддимасиз, гўё тасодифан узилиб колган сухбатини келган жойидан давом эттираётгандай:

– Кўряпсизми?! Кўряпсизми?! – деди туйкус босиб келган хиссиётлар гирдобида вужуди дир-дир титраганча. – Кўлда оккушлар яна кизларга айланишди. Мана малика. Мана... Шўрлик киз шахзодага ҳаммасини айтиб беряпти. Ёвуз сехргар уни оккушга айлантириб қўйган. Факат тундагина у яна маликага айланади. Жодудан бутунлай халос бўлиш учун кизни кимдир чин кўнгилдан севиб колиши керак... Худди ўзимизнинг афсоналарга ўхшайди-я... Тўғрими, тўғрими!

Бу савол эмас эди, маълум ва аён ҳакикатни тасдиклатиб олиш эди, холос. Шу боис ўзига титраб-какшаб караб турган ҳамрохига бош ирғаб қўйган Ибодул-

ла яна бир бор азбаройи оғзига талқон солиб ўтирмаслик учунок сўради:

– Ишқилиб охирида... қутуладими қиз?

– Йўк-да! – чинкириб юборди Ғанибой. – Ёвуз сехргар маликанинг ўрнига ўзининг қизини шаҳзодага малика деб кўрсатади. Шаҳзода алданади... Буни эшитган Одетта ҳалок бўлади, кейин Зигфрид ҳам...

– Ким-ким?

– Қиз билан йигит...

– Ҳа, оғир экан... – деб қўйди Ибодулла.

– Тўппа-тўғри! Тўппа-тўғри! Буни кўриш оғир. Лекин кўрмасликнинг иложи йўк... хеч иложи йўк...

Ўзининг оддийгина лукмаси бундай чуқур мулоҳазаларга олиб келишини кутмаган Ибодулла ортиқча ақлли гап қилиб ўтирмасдан, оддийрок таклифга кўча колди:

– Бошқаси йўқми? Енгилроғи...

– Бор, бор... – "Янги ўзбек" шошиб клавиатура тугмачаларини боса бошлади. – Мана, "Жизель". Лекин бунинг охиридаям алданган қиз ўлади-да... Қаранг, ўзингиз каранг.

Бу балет томошаси эди.

Тўғриси, Ибодулла бошида хеч нимани тушунмади. Йигит-кизлар уёқдан-буёққа ўтиб сакрашадими-ей, оёк учларида юришадими-ей... Ўзи жуда яхши биладиган нарсалар ҳақида тушунтириш беришга уринаётган Ғанибойнинг изохлари эса аксар холда жуда киска, бунинг устига нотаниш исмларга мўл эди:

– Манави Жизель. Деҳқоннинг кизи... Отаси йўк, онаси бор. Онасининг оти Берта... Бу шахзода Альбер. Кўряпсизми, у деҳқонга ўхшаб кийиниб оляпти. Буни ўрмончи йигит Ганс кузатиб турибди... Қизлар узум теришяпти... Мана, Альбер Жизелни кўриб колди. Бир кўришда мухаббат!.. Қаранг, юраги касал бўлсаям қиз қандай ўйнаяпти... Учаяпти!.. Ганс рашк қилаяпти...

...Ниҳоят Жизель ҳалок бўлди!

Ибодулла шу билан томоша тугади деб ўйлаганди. Аммо кўзлари жиккa ёш Ғанибой мўъжиза кутаётган ўсмир каби энтикиб, ҳамон экрандан кўз узмасдан турарди.

Балетнинг давоми бор экан: қизнинг арвоҳи қабрдан чикиб келди-да, аввалига аста-секин, кейин эса шиддат билан ракс туша кетди... Альбер деганлари чирпирак бўлиб унга қўшилиб кетди-ку...

* * *

– Етиб келдик, почча!.. Почча деяпман!

Жеркиброк айтилган бу гапдан сўнг иккала балет томошабини бошларини кўтаришди. Дархақикат, машина бозор дарвозаси ёнида турарди. Айб иш устида қўлга тушиб колгандай хижолат тортаётган Ғанибой шошиб компьютерни ўчира бошлади.

Машинани ўраб олган йигирма-ўттиз чоғли эркак-аёл зўр бериб бир-бирларини итариб-туртган кўйи вағир-вуғир кўтарганча кабина томон интилишарди.

– Даллоллар, – деб қўйди Ғани.

– Олибсотар каналар! – нафрат билан тишларини ғижирлатди Азиз.

Оркадан етиб келган иккинчи машина сигнал берди.

Учовлон пастга тушишди. Ибодулла даллолу олибсотарлар тўдасини ёриб ўтиб, чеккарокка бориб тураркан, ўзича бу Ғани бежиз "янги ўзбек" эмас, савдо соҳасида катта истеъдоди бор-у, ҳозир шуни намойиш этади деб тахмин килганди. Бирок даллолларнинг қўлни омбурдай кисиб олишию, елкани узиб олгудай силташларига чидайдиган одам асли Азиз экан. У пинак бузмай, ўзининг нархини айтиб тураверди...

Ахийри ўзаро келишув юз берди чоғи, машинани ичкарига олиб кириб кетишди.

Орадан ярим соатлар чамаси вакт ўтди ва терлаб-пишиб кетган, ярим коп пулни қўлтиғига кисган "янги ўз-

бек" бошчилигидаги икки машина дарвозадан қайтиб чиқди.

Ғани Ибодулланинг олдига борди, яна нимадир илтимос қилмоқчидай жовдираб қаради, аммо оғиз очишга улгуролмади: қайниси ҳаллослаб келиб қолди.

– Қайтамизми?

Ғани қопни Азизга узатди:

– Буни опангга бериб қўярсан.

Ҳайдовчи поччасига ажабланиб қаради:

– Сиз қайтмайсизми?

– Жон деб қайтардим тайёр машинада. – Ғани минг истиҳола ила хафсаласиз тарзда турган Ибодуллага ишора қилди: – Аканинг бир-иккита иши бор экан. Шунга қарашиб юборинг деганди.

– Ростданми? – аллақандай шубҳаланиб сўради ҳайдовчи гўё у еб, ўзи қурук қолгандай Ибодулла тарафга ўқрайиб қараб қўяркан. – Иши бўлса ўзи қилавермайдими?

– Энди, ука, олди-бердилик иш экан. Сал каттиқроқ турадиган одам бўлмаса бу кишини гел қилиб кетишлари хеч гап эмас... Бир овулнинг одами бўлсак. Одамнинг иши одамга тушади-да...

– Унда... качон қайтасизлар? – савол беришини қўймасди ўжар қайин. – Опам сизни мен билан бирга қайтади деганди.

– Мен жон-жон деб қайтган бўлардим, деб айтдим-ку, – гўё ноилож колган одамдай қўлларини икки ёнга ёйди Ғани. – Лекин ёрдам бераман деб лафз қилиб қўйдим... Ишимиз битгандан таксида бўлсаям қайтамиз...

Ўжар қайин иккиланиб турди-турди, охири бир қарорга келди шекилли, қўлини силтаганча, ҳаттоки хайрлашмасдан хам машинаси томон юрди.

Тезда иккала машина ҳам жўнаб кетди. Ана шундан кейингина елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил нафас олган Ғанибой ўзига ҳайрон бўлиб караб турган Ибо-

2019/52 Alisher Navoiy nomidagi
A 37 O'zbekiston MK

дуллага қараб қандайдир аянчли тарзда кўз қисиб кўйишга, лаблари титраб илжайишга уринаркан:

– Қаранг, – деди идао ила. – Буларнинг бари ўзича хўжайин...

Гап кимлар ҳақида кетаётганини тушмол қилган бўлса-да, Ибодулла индамай кўяқолди. Зеро Ғанибойнинг тухматига қолганидан унинг дили озор чеккан эди.

Буни сезди шекилли, "янги ўзбек" кўзларини олиб қочган кўйи бир оғиз:

– Узр... – деди.

Эркак кишига узр сўраш осон эмас. Айниқса Ғанибойдай от устида юрган одамга. "Шундай одамки шундай йўл тутяптими, демак бунга арзирли бирон сабаб бўлса керак. Қани, бу ёғини кутайлик-чи, – деган қарорга келди Ибодулла. – Ўлмаган қул ҳаммасини кўраверади..."

– Юринг.

Гап охангида шиддатдан кўра ҳадик-хавотир, ишончдан кўра илинж кўпроқдай туюлаётган Ғанибой туткунликдан озод бўлган қуш каби кўкрагини тўлдириб нафас олди-да, катта-катта қадам ташлаганча йўл бошлади, Ибодулла унга эргашди.

* * *

Афтидан, бу ерларни Ғанибойнинг ўзи жуда яхши билади шекилли, Ибодуллани ҳеч иккиланмасдан... ҳаммомга бошлади.

– Ҳали ювинадиган иш қилмадингиз шекилли, – пичинг қилди Ибодулла шеригининг "шундай кирамиз-у, чиқамиз" деган таклифига жавобан. – Қолаверса, ўлай агар, шу хавода иссиқ буғда ўтиришимни ўйласам, ҳалитдан нафасим қайтиб кетяпти.

"Шаҳарлик"нинг аҳволини тушундими, Ғани кўп тиқилинч қилиб ўтирмасдан, ҳаммомга кирди-кетди ва орадан чорак соатлар ўтгандан сўнг арчилган бодрингдай силликкина бўлиб чиқиб келди: сартарошга

соч-соқолини киртишлатишга ҳам улгурибди! Энг ажабланарлиси, Ғанибой бўйинбоғ такиб олгандики, буни кўриб Ибодулла бира тўла тилдан колди.

Ўзи бугун "шаҳарлик" кўп ажабланишларга дучор бўладиган кун чоғи. Ғанибой йўлга чиқасола дуч келган машинани тўхтатди ва ҳайдовчидан сўраб ҳам ўтирмасдан олд ўриндикка жойлашиб оларкан, бир оғиз:

– Театрга! – деди.

– Қайси бирига, ока? Шаҳарда театр кўп бўлса.

Ғани бу саволни берган ҳайдовчига "Шуниям билмайсанми?" дегандай ажабланиб қаради-да, сўнг, Ибодуллани баттар ҳайратларга солган кўйи:

– Опера-балетга, – дея манзилга аниқлик киритди.

– Ўн беш минг.

– Ҳайда.

Ибодулла эътироз билдиришга уринди, туллак ҳайдовчи билан савдолашмоқчи бўлди, илло у турган ерларидан "опера-балет"га кўпи билан тўрт минг сўмга бориш мумкинлигини яхши биларди. Аммо то "шаҳарлик" оғзини очиб улгургунга қадар Ғани эшикни қарсиллатиб ёпди ва машина тез ўрнидан қўзғалди.

Атрофга намозшом коронғулиги босиб келмоқда эди.

Ибодулла театр ёнидаги бирон емакхонага, дейлик, "уголок"ка ё "Зарафшон"га борармиз, "опера-балет" шунчаки мўлжал бўлса керак, деб тахмин қилганди. Аммо ўзини театр ёнидаги ўриндикка ўтказиб қўйган Ғанибой чопиб бориб кассадан иккита чипта, йўлнинг карама-карши тарафидаги гул дўконидан эса чиройли ва каттакон гулдаста олиб келганини кўргач, бутунлай калавасининг учини йўқотиб, довдираб қолди. Илло, шунча йиллардан бери шаҳарга қатнайди, қанчадан-канча ҳамқишлоқларига Тошкентни томоша қилдирди, аммо халигача бирон мардум "Мени опера-балетга олиб бор", демаган. Сўраганлари бозор, зоопарк,

цирк, ха, ана, жуда борса Миллий театр. Шундаям бирон "кулдирадиган томоша" бўлса...

Бу ерда эса...

Афтидан, дунёда "таом, егулик" деган нарсалар борлигини тамомила унутган, балки шунгами, – ха, ха, булар мадорсизлик аломати, бошқача бўлиши мумкин эмас! – ранги сезиларли даражада оқариб, калта-калта нафас олаётган, нечукдир лаблари яна пир-пир уча бошлаган, гулдастани қалқон янглиғ маҳкам бағрига босган "янги ўзбек" Ибодуллани театрга бошлади.

"Оккуш кўли" деган балет намойиш этиляпти экан.

Томошабин сийрак залга кириб, жойларига ўтиришди.

Оч, чарчаган "Шаҳарлик"нинг бир тили қичиди, бир тили қичиди; "Ҳали эрта эмасми, ака, кунингиз энди – латифаларда милён марта айтилганидай – ярим яланғоч қизларни кўриб илҳомланишга қолдими?" дея гап билан шеригини ўйиб олмоқчи бўлди, бирок... Бирок Ғанибой гап эшитадиган, эҳтимол, айтилган гапни тушунадиган ахволда эмасди: у суратдай котиб, сахнага тикилиб қолганди, баайни заррин нақшли, қизғиш хошияли пардадаги кўринмас томошада кимнингдир, балки ўзининг ҳаёт-мамот масаласи ҳал бўлаётгандай...

Залга виқорли, капалакнусха бўйинбоғ таққан эркаклар, заррин либослару дур-жавоҳирлар шодаси сиймин танларининг очиқ ўринларини янада кўз-кўзлаётган кибрли аёлар кириб келишди. Зериккан Ибодулла уларни томоша қилиб ўтирди.

Ахийри зал чироқлари ўчди, парда очилиб, сахна ёришди ва ҳақиқий томоша бошланди.

Тантанали мусиқадан кейин сахнага беш-олтита йигит-қиз чопиб чиқиб келиб, оёқларининг учларида туриб ўйнай бошлашди.

Кўз кири билан томошабинларни кузатиб ўтирган Ибодулланинг назарида Ғани нимадир деб шивирлагандай бўлди.

– А? – деди у сал энгашиб, кулоғини “янги ўзбек”-нинг оғзига якин олиб бораркан.

– Адажио... – тишлари орасидан аранг шивирлади сахнага караб котиб колган, хатто киприк кокмаётган Ғанибой. – Энди... энди “па-де-де”...

Томошабинлар жонланиб колишди, уч-тўртгаси ўз хайратини изхор этгандай карсак хам чалиб юборди. Ибодулла сахнага каради: ок либосли киз бир оёғининг учида тик турганча зўр бериб жойида чир айланарди.

– Фуэте... – яна пичирлади Ғанижон.

Шериги балет атамаларини тилга олаётганини тушунган Ибодулла “дод” деб юборишдан ўзини аранг тияркан, энсаси котганини яшириб хам ўтирмасдан пичинг килди:

– Нима килай шунга, суюнчи берайми?..

Лекин Ғани хамон одамни эшитадиган ахволда эмасди...

Асабийлашган Ибодулла ўзини ўзи чалғитиш харакатига тушди ва, ажабки, бирдан топиб, илжайиб хам кўйди. Кўпинча, ёши каттарок кишлок аёллари бирон нохушрок гап-сўз, ғийбат топиб келган бола-бакра ёки ўзлари унчалик ёктирмайдиган хотин-халажга “Нима, суюнчисига иштонимни ечиб берайинми?” дея захарханда килишади ва хаттоки ростдан хам шундай килишмокчидай лозимларига кўл текизиб кўйишади. Энди, тасаввур этайликки, сахнада ўйнаётган раккосалар хам шунака деб колишди. Лекин ечиб берай деса ёки кўл текизиб кўрсатай деса уларнинг иштонлари йўк-ку. Шунда улар нима килишади?.. Ха-ха-ха...

Сахнага еттитами-саккизта оккуш чикиб келди ва бир-бирларининг кўлларини чалиштириб ушлаганларича саф тортишиб кандайдир кўл (гўёки, чунки унинг чизилганлиги кўриниб турарди) бўйида ракс туша бошлашди.

Ана шунда... ана шунда Ибодулланинг назарида ер кимирлаётгандай бўлди ва у вахима аралаш ажабланиб

ёнига қараркан, кўзлари ўт бўлиб ёнаётган Ғанибойнинг тишлари такиллаб, бутун вужуди қалт-қалт титраётганини кўрди... Яна бир сониядан сўнг "янги ўзбек"нинг кулаб тушиши аён эди.

Буни сезишдан аввал хис қилган, вахимага тушиб колган Ибодулла шеригининг биқинига аста туртди:

– Мазангиз бўлмаяптими, ака?

Сахнадан кўз узолмаётган Ғани биқинига теккан қўлни беихтиёр махкам чангаллаб олди ва омбурдай каттиқ кисди. Кафт суяклари синиб кетгудай бўлган Ибодулла додлаб юбормаслик учун тишини тишига босаркан, барибир:

– Им! – дейишдан ўзини тийиб туролмади.

Олдинги каторда ўтирган аёл ўгирилиб, бармоғини лабига босган кўйи пичирлади:

– Тш-ш!..

Орқа катордан ҳам шивирлаб дакки беришди:

– Молодие люди!.. Не шалитесь!.. Это театр!

Туйкус сесканиб кетган Ғани сахнадан нигохини олди ва каерда ўтирганини эслолмаётгандай ён-атрофга, Ибодуллага эсанкираб каради, унинг қўлини чангалидан қўйиб юборди.

– Чикиб... сув-пув ичиб келайлик, ака.

Ғани кескин бош чайқади, шу билан наинки ўзи қишлоқдан бошлаб келган "шаҳарлик"ни, балки бутун дунёни унутган одамдай сахнага кадалиб, "қилт" этмай тикилиб ўтираверди. Бамисоли ҳайкал...

Алоха спектакл тугади. Томошабинлар ўринларидан туриб карсак чалишди. Таъзимга чиккан балетчиларга гулдасталар тақдим этишди. Ибодуллани хайрон колдиргани шу бўлдики, Ғанибой шундок чиройли – шубхасиз, жуда киммат – гулдастасини бировга топширмади, бориб сахна четига кўйиб келди.

Ташкарига чиқишди. Ғани яна шошиб такси тўхтатди, бу сафар манзилни ҳайдовчининг кулоғига шивирлаб айтди. Унинг болаларча бу қилиғи Ибодулланинг

ҳам кулгисини кистатди, ҳам жаҳлини чиқарди. Ибодулла деганлари шаҳарни билмаса экан!

Такси Ибодуллага таниш мавзедаги бир маҳалла охирроғида тўхтади, "янги ўзбек" билан келишувга кўра таксичи уларни кутиб турадиган бўлди.

Сезиларли даражада ҳаяжонланаётган, бармоқлари титрай бошлаган Ғанибой ҳовлилардан бирининг эшигини ўз калити билан очди.

– Вақтимиз зиқроқ, шунинг учун фақат зални кўрсак етади. Меҳмонхона билан ётоқхона кейинги сафарга.

Ибодулла "янги ўзбек"нинг бу гапидан ҳеч нарсани тушунмаган бўлса-да, ҳар эҳтимолга қарши бош ирғаб қўйди.

Уйда катта курилиш кетаётганлиги ҳовлида сочилиб ётган материаллар бўлакларидан, турли чиқиндилар уюмлари, ҳавоза ва эски чўтка-пақирлардан ҳам билиниб турарди.

Ғанибой ишонч билан йўл бошлади. Улар бўёқ ва оҳак иси анкиб турган йўлак орқали кенг-мўл, айтиш мумкинки ҳаддан ташқари кенг-мўл хонага ўтишди. Ғанибой "чик" этказиб девордаги тугмачани босди. Шифтдаги денгиз манзараси ўртасига осилган улкан, заррин шокилали қандил порпираб ёнди... Энди буни хона ҳам деб бўлмасди. Дейлик, мўъжазроқ спорт зали. Фақат уч тараф девор ҳам яхлит кўзгу билан қопланган. Тўртинчи тарафда одам бўйи расмлар қатор осилган.

– Йигирмага ўн, – ғурур билан гапириб қолди Ғанижон. Сўнг деворда осилган расмларга ишора қилиб, бир-бир таништириб чиқа бошлади: – Бу Мари Рамберг. Буниси Анна Павлова, киносини кўрган бўлсангиз керак. Икки серияли. Бу Ольга Преображенская. Буниси Матильда Кшесинская, у ҳақда энди кино олинаяпти. Бу Агриппина Вагонова. Галина Уланова билан Майя Плисецкаяни таниган чиқарсиз. Буниси Ульяна Лопаткина... Светлана Захарова... Мария Аллаш... Сильва Софиан... Диана Вишнёва... Екатерина Васильевани

билмаган одам йўқ... Буниси ўзимизнинг Бернора Қориева... Бунака юлдузлар қараб турган залда машқ қилишнинг ўзи бўладими, ака!

Ибодулла деворда балет юлдузларининг суратлари турганлигини, бу эса машқ зали эканлигини тушунди. Аммо ким учун, нима учун? Тўғри, у нималарнидир сал-пал фаҳмлагандай эди, бироқ аниқ бир тўхтамга келишга қийналаётганди. Ҳар қалай, Ғанибойнинг театрда титраб-қақшаб ўтиришининг ўзиёқ у-бу нарсалардан шоҳидлик бераётгандай...

– Сиз, – ҳаяжонланиб гапида давом этди "янги ўзбек", – бу уйни кўрган ягона одамсиз! Керак бўлиб қолса, тасвирлаб берасиз. Чунки мен гапиролмай қоламан... соқовга ўхшаб қоламан... Мен бу уйни... таг-туги билан бераман. Иккаламиздан бошқа ҳеч ким билмайди. Шундайига. Олсин. Кейин хоҳласа яшасин, хоҳламаса ёқиб юборсин ё бировга совға қилиб юборсин! Бу унинг иши...

Жумбоқ гаплардан тоқати тоқ бўлган Ибодулла кўрсрок оҳангда сўради:

– Кимнинг ахир?

Ғанибой худди ўзи ҳаммага маълум ой ёинки қуёш ҳақида гапираяпти-ю, бу ғалча негадир тушунмаётгандай, ҳамқишлоғига ажабланиб-меровсираб қаради. Сўнг бир оғиз:

– Кетдик, – деди.

Ибодулла тўнғиллаб қўйди:

– Умримиз йўлда ўтаркан-да...

* * *

Бу сафар такси уларни кўп қаватли уй олдига ташлаб кетди.

Тез орада тутқаноғи тутадигандай дир-дир титраётган, оғир-оғир нафас олаётган Ғанижон дамо-дам уйга қараб қўйиб, уёқдан-буёққа бориб келаркан, ўзи-

ни чалғитиш, асаблари жиловлаб олиш учунми, тинмай гапирарди:

– ...Мен бир нарсани аниқ биламан, жўра. Бир марта кўришдаёқ юрак-бағринг ўртаниб севиб қолсанг – мана шу ҳақиқий муҳаббат, қолган ҳаммаси бекор. Дунёда олти миллиард одам яшайди. Лекин юлдузинг юлдузингга тўғри келадигани биттагина. Биттагина, холос. Ўшани топсанг – бахтинг, топмасанг ўзингниям, ўзгаларниям алдаб, кун кўриб ўтиб кетаверасан бу ҳаётдан... Бир йилча бурун мен уни учратиб қолдим. Кўрдиму қотдим... Ўзиям аёлмисан аёл-да! Кийинишлари, юришлари, кулишлари... Тишлари майда, бир текис, худди гуручдай... Бадан, юз оппоқдан-оппоқ... қордай десаммикин, мармардайми... Қош ингичка қилиб терилган, киприклар узун-узун... Нозик, каттикрок ушласанг узилиб тушадигандай бармоқлар... Анови... ким эди-я... ҳа, Отойи айтган-ку, "Ғояти нозуклигиндин сув била ютса бўлур" деб... Худди ўшанака аёл... Бир қултум сув билан "лиқ" этиб ютиб юборсанг... Фақат коп-кора кўзлари маъюс, жуда маъюс... Бир кўришдаёқ у мен учун, фақат мен учун яратилганини тушундим... У ҳам ҳаммасини сезди... Индамасдан келиб қўлтиқлаб олди. Биз шаҳарни узоқ кездик. Тасаввур қиласизми, бир оғиз гаплашмасдан кездик. Бир оғиз гаплашмасдан-а... Йўқ... – ногаҳоний хотиралар кучоғида колган Ғанибой ширин лаззатдан инграб юборди, – йўқ, у юрмасди, сузарди... Унинг қадам ташлаши олдида бизнинг хотинларнинг лўкиллаб юрадиган туядан фарқи колмайди... Кейин шу ерга келдик... Унинг уйига... Мана шу бир хонали каталакка... Қордай оппоқ баданидан... баданидан шундай бир нозик ис, нозик ифор келардики, бир нафас олсангиз бас, бошингиз айланиб кетади... Бундай аёл эркак кишига ҳаётида бир марта учрайди, бир марта. Бошка дуч келмайди... Шу аёл... шу аёл... бошини кўкрагимга қўйиб ҳўнграб йиғлади, нозик билаклари билан мени кучиб йиғлади... Ёлғизлигини, окшом теа-

трдан қайтганида зимистон уй кўзига лаҳаддай кўринишини, чироқларни ҳам ёкмасдан муздайин пешонасини кўзгуга тираб узоқ-узоқ йиғлашларини гапириб берди... Мен ҳам қўшилиб йиғладим... Эркак бошим билан кўз ёшларимдан уялмай йиғладим... Кўз ёши юракни дарддан фориғ қилишини ана шунда билдим, ака. Шунча йил яшаб, ҳақиқий севги қанақа бўлишини ана шунда билдим, ака... Кўнгиллар қовушиши таналар қовушишидан афзалроқ эканлигига ана шунда имон келтирдим, ака... Бундай аёлга – ҳатто у сени кучиб турганида ҳам – ҳирс билан қаролмайсан, қақшаб сиғинасан, тавалло қиласан...

Мен ҳам одамман, ахир! Мен ҳам дунёга бир марта келаман. Қисқагина ҳаётимда шундайин фаришта ўз-ўзидан қаршимда пайдо бўлиб қолганлигининг ўзи яратганнинг менга чексиз иноятн эмасми?..

Жиққа ёш тўлган кўзларини чирт юмиб олганча ширин хотиралар уммонида лаззатланиб-ҳузурланиб сузаётган Ғанибойга ҳайрон бўлиб қараб турган Ибодулла ахийри:

– Ўшани... ўшани излаб келдингизми бу ерга? – деб сўради.

Ғанибой сесканиб кўзларини очди. Сўнг, савол маънисини англади шекилли, Ибодуллага ёш болага қарагандай ажабланиб қаради:

– Э, ака, бундай аёлни излаб келмайдилар. Бундай аёлга тиз чўкиб "Буюр, одам ўлдирайинми, ўғирлик қилайинми, бутун дунёга ўт қўяйинми, айтганингни киприк қокмай адо этаман, фақат сен меники бўлсанг бас!" дейдилар...

Ниҳоят филологлиги намоён бўлаётган Ғанига диққат билан тикилаётган Ибодулла шошиб кейинги саволини берди:

– Сиз шундай қилдингизми?

– Ҳа! – деди Ғанибой шоша-пиша. Аммо бу эътирофда ғурурдан, сурурдан кўра алам, чорасизлик кўпроқ

эди. – Мен ҳаммасидан воз кечаман дедим! Бола-чақамдан, уйим-жойимдан, бойлигимдан, обрўйимдан. Эвазига ёнингда юрсам бас дедим. Мен... мен ҳатто унинг хизматкори бўлишгаям рози эдим... Лекин... лекин... – шу ерга келганда Ғанининг товуши титраб кетди: – лекин у мени рад этди!

– Нега? – беихтиёр кичқириб юборди Ибодулла. Сўнг, бирдан қаерда туришгани эсига тушиб қолдию, хижолат аралаш атрофга алангланди.

Аммо, афтидан, Ғанибой бутун дунёни унутган эди. Кўзларидан йирик-йирик ёш томчилари юмалаб тушаётган "янги ўзбек" чексиз изтироб ва ваҳима билан шивирлади:

– У мени рад этди... Кейин бир оғиз: "Савдолашманг... майдалашманг..." деди... Шунда... шунда мен нималар қилиб қўйганимни тушундим... Энди кеч эди... "Фалон ишни қиламан!" деб оғиз кўпиртирмасдан бурун аввал шу ишни қилишим керак эди... Кейин оёғига бош урсам арзирди... Хуллас, у мендан воз кечди... Унинг уйидан... орқасига ўхшатиб тепилган итдай думимни қисиб чиқиб кетдиму... Ўзиям бир кеча-кундуз қўйнимга пичоқ солиб, шу ерда пойлоқчилик қилдим... Билмайман, нега? Ахир айб ўзимда эди... У театрдан кайтаётган маҳали мени кўрди, аммо кўрмагандай ўтди-кетди... Ўшандай виқорли... Мағрур... Қўл-оёғимдан жон кочди... Тонгга қадар уй ёнида титраб-қақшаб турдим... Дераза ёнига бир неча марта келиб-кетди. Буни кўрдим... Аммо мени чақирмади. Кейин чироқни ўчирди... Саҳар палла пойи пиёда йўлга тушдим... Қишлоққа не аҳволда кириб бордим... Алаҳлаётган касалга ўхшаб қолган бўлсам керак... уйдагилар бошимда парвона... Бир ҳафта деганда ўзимга келдим... Нимадир етишмайди денг... Яшагим ҳам келмайди... Уни эсдан чиқарай дейман-у... Кўрган ошнинг куйиги ёмон бўларкан... Охири шаҳарга келиб, излай-излай иккита энг қиммат фаранг атиридан сотиб олдим. Ҳар бири юз доллардан

экан. Хотинимга обориб бердим. Нархини сўраб бошимни котирганди, "Беш минг сўмдан экан" дедим. Ниятим, яна ўша ифорни туйиш эди... Аммо... – Ғанибой алам дарахтни муштлади, – биттасини дарров эрга тегмаган синглисига ошириб юборибди. Бир мақтаниб қўймокчи бўлган-да! Иккинчисини бир қўшнисига тўккиз минг сўмга пуллабди. Кечкурун борсам "Тўрт минг фойда кўрдим", деб турибди тиржайиб... Солиб юборишимга сал қолди... Аммо... индамадим... Шу билан ҳаммаси эсимдан чиқиб кетар деб ўйлагандим... Қаёқда дейсиз... Мана бу ерим ўртанади, мана бу ерим... – Шундай дея Ғанибой кўксига шапатилади. – Шунақа пайтлари ақлдан озаётгандай бўламан, гўё тез орада ётар-турар жойим жиннихона бўладигандай... Ухлай олмайман. Кун бўйи, ярим тунга қадар атай ўлиб-тирилиб ишлайман, чарчайин дейман, кейин ўзимни тўшакка отаман... Лекин барибир ухлолмайман... "Ишк аҳлиғадур ҳаром уйку"...

Ибодулла миқ этмай ўтирарди. Тўғриси, у ўзича тўпори, кўнглию миясида пул топишдан бошқа ташвиши йўқдай кўринадиган Ғанибойдан шунча гап чиқиши мумкинлигини хаёлига ҳам келтирмаганди...

Ҳа, инсон боласини тушуниш қийин экан. Бўлмаса бу "янги ўзбек"ка нима етишмайди... Армони бор эканда бечоранинг...

– Шу оловни босайин дея бирон баҳона топиб шаҳарга келаман. Ҳа, ҳа, баҳона топиб. Бир нарсанинг ҳидини сезишганми, уйдагилар бу ёкка келишимга тиш-тирноғи билан қаршилик қилишади. Келишиб олишганми нима бало!.. Шунда эркак бошим билан... минг битта баҳона қидираман. Шунақа пайтлари ўзимни ўзим ёмонлар кўриб кетаман... Шу ерга келиб ўтираман... кутаман... кутаман... Гўё у бирдан пайдо бўлиб қоладигандай... "Юринг" дейдигандай... Чироғи ёниқ бўлса бир қувонаман "уйғоқ экан" деб, ўчган бўлса "Ким билан экан?" деб дарди дунёйим коронғи бўла-

ди... Тишларимни ғижирлатиб ярок излайман... Гарчанд сезаман, у ёлғиз... Ёлғиз... Тонг саҳарда бўлса яна пойи пиёда кишлокка йўл оламан...

Балет хакида мен ўкимаган китоб, мен кўрмаган кино колмади-ёв... Кейин... Навоийни ўкидим... Театрга нега унинг номи кўйилган деб ўйладим-да... "Парим бўлса, учиб кочсам улустин то канотим бор, Канотим куйса учмокдин, югурсам то хаётим бор..." Менам парим бўлишини истадим, у билан биргаликда эл-улусдан узок-узокларга учиб кетишни орзуладим... Кейин негадир бу орзуни факат ва факат балетда чиройлирок ифодалаб бўлади, деган ўйга бордим, буни ўзимча тасаввур хам килдим... жуда-жуда яккол тасаввур килдим... Ишонасизми, мен... мен ўкиб-ўрганиб... шу орзуйимни... балетга кучирмокчи бўлдим... Мен... мен либретто ёза бошладим. Йигит билан киз бир-бирини яхши кўриб колади... Охири парлардан канот ясаб, кўкка учиб кетишади, булутлар бағрида оккушларга айланишади... Номиям "Парим бўлса..." Ёздим... "Йиғлаб-йиғлаб тугаттим охир". Ишонасизми...

Ибодулла беихтиёр бош ирғади, баайни ишонишини билдирмокчи бўлди. Бирок Ғанибой айни дамларда буни кўрадиган, тушунадиган ахволда эмасди.

– Бор йиккан-терганимни сарфлаб бояги жойни сотиб олдим-да, ўзимнинг хаёлимдаги уйни курдиртирдим... Келса, "Парим бўлса..."ни машк килса... Балки ўйнаб берар... Ахир у истеъдодли... юлдуз бўлади... Лекин ўйнамасаям майли... Уй уники. Таг-туби билан... Либретто хам уники... буткул уники...

Мен театрнинг репертуарини, у качон, кайси спектаклда сахнага чикишини ёддан биламан. Ўзим келолмасам, ишончли одамим орқали гул юбортираман. У билади... хаммасини билади... Лекин гулни олмайди... Сахнада пайти атай мен томонга карамайди... Ёмон кўнглини колдирганман-да...

Умр, вақт деганлари учиб ўтиб бормоқда. Мен бундай яшашдан чарчадим. Мен биламан... у ҳалиям ёлғиз... ёлғиз... Мен бугун унинг пойига тиз чўкаман, "Меники бўл, мен ҳаммасидан воз кечдим!" дейман. Агар у яна рад этса... қайтиб ўрнимдан туролмасман... – у коронғида пайпаслаб Ибодулланинг қўлини топди ва калитни тутди. – Буни бир амаллаб ўзингиз беринг. Отиб юборса, ердан олиб яна беринг. Жойни тушунтиринг... Айтинг, бу унинг учун арзимаган ҳадям... Инсоннинг бир кечалик бахти бунаканги уйлардан мингтасига арзийди денг... Айтинг, ўтинаман...

Шу маҳал машина овози эшитилди. Ғанибой бирдан гапдан тўхтади, овоз келган томонга қаради. Уй ёнига пешойнасида яшил чироқчаси ёниб турган такси машинаси келиб тўхтади.

Машинанинг орка ўриндиғидан эркак билан аёл тушишди. Машина кетди. Эркак билан аёл қўлтиқлашиб уй томон юришди. Бу сарвиқомат, дарҳақиқат, юрмаётган, виқор ила сузиб кетаётган аёл эди. Эркак нимадир деб шивирлади, аёл хандон отиб кулди... Бу бахтиёр аёлнинг кулгуси эди..

Ибодулла ёнига қаради ва ҳаттоки қоронғуликда ҳам Ғанибойнинг ранги бўздек оқариб кетганини кўрди...

Эркак-аёл подъезддан ичкарига киришди. Биринчи қаватдаги хонадон чироғи ёнди.

Вақт имиллаб ўтарди...

Аввал аёл дераза ёнига келди, аммо тез узоқлашди. Кейин эркак. Эркак пардани туширди. Сўнг чироқ ўчди...

Зулматдан кўз узмай турган Ибодулла ёнида кимдир хириллаётганини эшитгандай бўлди. Ичи бўм-бўш бўлиб қолган Ибодулла шу тарафга ўгирилди.

Нафас ололмаётгандай жон-жаҳди билан бўйнини ушқалаётган Ғанибой. Ибодулла ҳамроҳига синчиклаб назар солди ва... ажабки, унинг булутлар бағридан

мўралаган тўлин ой ёруғида ялтираб кетган кўзларида ҳеч қандай маънони илғамади. Ҳеч қандай...

Худди шу лаҳзада, ўртага чўккан муздай сукунатни чил-парчин этиб ташлашга азм қилгандай туйқусдан лаблари дир-дир титраётган Ғанибой жилмайишга уриниш асносида сўзларни дона-дона қилиб, баайни овоз кучайтиргич ёнида турган каби:

– Диққат! Тошкентдан кўрсатамиз! – деди.

Ибодулла донг қотиб қолди...

* * *

Ибодулла энди титраб-қақшаганча қунишиб, бир нималарни тез-тез шивирлаётган Ғанибойнинг қўлидан тутди ва кўзларидан дувиллаб оққан алам ёшларини яшириб ҳам ўтирмасдан пойи пиёда қишлоқ томон бошлади...

Улар қишлоққа тонгда кириб бордилар.

"Ўзбековул"да сармоядор одамни ҳамма танийди. "Янги ўзбек" Ғанибойнинг шаҳардан ақлидан озгандек, бўйнида бўйинбоғ билан қайтиб келгани ҳақидаги совуқ хабар қишлоққа яшин тезлигида тарқалди.

Орадан бир ош пишгулик фурсат ўтар-ўтмас эса қуйилиб келган саволларга жавоб тарзида бошқа миш-мишлар ҳам болалади: шўрлик Ғанибойни шаҳарга анави "шаҳарлик" Ибодулла олиб борган экан. Бунга Ғанибойнинг қайниси Азиз тирик гувоҳ экан. Ибодулланинг шаҳарда эски ўйнаши бор экан. Ибодулла уялмай-нетмай Ғанибойни шу ўйнашиникига бошлаб борибди. Аммо ўйнаш хотиннинг олдида бошқа ўйнаш эркаклар ҳам бор экан ("Қисқаси, исловатхона экан!" дейишарди янгиликни бир-бирига етказаётган ҳамқишлоқлар ишонч билан). Орада жанжал чиқади ва бечора Ғанибой ҳамқишлоғи Ибодуллани ҳимоя қиламан деб ўртага тушади. Ана шунда анави хотиннинг ўйнашлари бу икки қишлоқини роса тепкилаб ташлашади.

Биттаси қалтисрок тепиб, шўрлик "янги ўзбек"нинг миясини чайқалтириб юборади...

"Янги ўзбек"нинг хотини келиб ўз уйида муштдайгина бўлиб ўтирган Ибодуллани юмма талаб кетди... Қарғишларнинг-ку, ҳеч адоғи кўринмасди...

Буям камдай, орадан ярим соат ўтар-ўтмас кутурган шердай уйга бостириб кирган Азиз "Поччамни ўлдирибсан-ку, нахс босган! Сенинг касринг поччамга урибди!" дея ҳеч бир қаршилик кўрсатмаган Ибодуллани уриб-тепиб, сулайтириб ташлади... Зор-зор йиғлаб Азизнинг этагига ёпишган Гуласал ҳам, чирқираб йиғлаётган уч фарзанд ҳам кутурган йигитни тўхтатиб қололмади...

* * *

Орадан ўн кунга якин вакт ўтди.

Ғанибой туманимиз марказидаги шифохонасида "психоген амнезия" ташхиси билан даволанмоқда. Шифокорлар унинг тузалиб кетишига умид бор дейишибди...

"Шаҳардаги кундош" ҳақидаги гап-сўзлардан чарчаган Гуласал фарзандларини олдию, ота-онасиникига кетворди.

Яккамохов бўлиб қолган Ибодулла кўп эзилди. Энди қишлоқ аҳли уни одам қаторига қўшмаслиги аниқ. Кўчага чиқса бас, ёш-қари дарров тескари қараб олади... Баъзилар атай унга эшиттириб: "Бузуқ..." ва ҳаттоки "Сенгаям аталгани бордир" деб ғўлдираб қўйишади...

Бу азобга чидай олмаган, уйида қамалиб ўтиравериб аклдан озгудай ҳолга тушган Ибодулла кунларнинг бирида шаҳарга қараб йўл олишдан аввал шифохонага кирди.

Ғанибой каттагина ҳовлининг бир чеккасида, етим мусичадай қунишибгина ўтирган экан. Собиқ "янги ўзбек" Ибодуллани танимади, унинг қайта-қайта исмини айтишларини, шаҳарга буғдой сотишга бирга борганликлари тафсилотларини хижолат бўлиб эшитди,

пешонасини тириштириб, нималарнидир хотирлашга роса уринса-да, эвини қилолмагач, ноиложлигини билдиргандай елка қисиб қўйиш билан кифояланди, сўнг, бу кам туйилдими, манглайига кўрсаткич бармоғида "дўк-дўк" этказиб уриб қўяркан, атай ўзини излаб келган меҳмонга қараб айбдорона тарзда тан олди:

– Хотира кетган, ака...

Дарди дунёси баттар коронғи бўлган, ўзини шунча гапни деворга айтгандек ҳис қилаётган Ибодулла ўрнидан туриб, кетишга чоғланаркан, баногоҳ ниманидир эслагандай жойида тўхтади ва ҳеч нарсага умид қилмаган ҳолда:

– Парим бўлса... – деди.

Меҳмон ҳурмати учун қаддини ростлаётган жойида такқа тўхтаган Ғанининг кўзларида оний сонияга недир маъно пайдо бўлгандек туйилди-ю, аммо шу заҳоти унинг ўрнини яна хотирасизликдан хижолатпазлик ҳиссиёти эгаллади.

Дарвозадан алам билан бошини қашлаб ўтаётган Ибодулла бирдан қўрқиб кетди: унинг бармоқларига бир тутам соч илашиб чиққанди. Ибодулла шошиб яна бошини қашиди. Яна шу аҳвол...

* * *

Кеча йилтирбош Ибодулла жўрамни Фарҳод бозорида кўриб қолдим. Олибсотарлик қиляпти экан: Қўйлиқнинг улгуржи бозоридан тонг қоронғисида арзонга мева-чева олиб келиб, бу ерда қимматига килолаб пулларкан.

Олма уюлган пештахта тагида анча гурунглашиб қолдик, биттадан пиво шишасини бўшатдик. Овулни, қариндош-уруғларни эсладик.

Сухбат орасида Ғанибойни ҳам ёдга олдик.

Айтишига қараганда, Ибодулла ҳар ҳафта туманимиз марказидаги шифохонага бориб, собиқ "янги ўзбек"дан хабар оларкан. Унга ғазаллар ўқиб бераркан.

Айникса бир ғазални эшитган маҳали кап-катта бемор ёш болага ўхшаб пик-пик йиғлармиш... Кишини хурсанд қиладиган томони шундаки, Ибодулла охирги марта борганида бемор ўзини рисоладагидай тутибди, ҳатто хайрлашиш олдидан "Китобингизни ташлаб кетсангиз... ўзим кечалари ўқиб ўтираман", дебди. Сўнг, китобни олгач, дарров уни қўйнига яширибди. Дарвоза ёнида эса, қўрикчилар эшитмасин дебми, вужуди дир-дир титраганча, товуши қалтираб, аранг сўрабди: "У... ёлғизми?". Бемор ўз номи билан бемор-да: кўнгли ярим... Шу боисдан Ибодулла ҳеч иккиланмасдан "Бордим... Билдим... У ёлғиз" дебди.

– Бу гапимни эшитаётган маҳал унинг юзи фавқулодда ёришиб, кўзлари чақнаб кетди. Худо шоҳид, буни ўзим кўрдим, – деди Ибодулла мамнун бўлиб.

Дарвоқе, мутлақо туйқусдан "янги ўзбек"нинг кип-қизил йўқсил, тасарруфидаги мулкларининг асосий қисми аллақачон сотилиб кетганлигидан, қолган қисми эса гаровга қўйилганлигидан воқиф бўлган, бу кутилмаган машъум янгиликдан эс-ҳушидан айрилар даражага етган ҳамда карғиш-лаънатлар дўли остида қандайдир "шаҳарлик ойимча"ни улка-ан сармояни ўғирлаб, яшириб қўйишда айблаётган хотин "Ўша бузукнинг ўзи келиб қарасин энди, нима, бунинг пули ҳалол-у, ўзи ҳаромми!" дея тайсаллаб турганлиги боисми, Ғанибойнинг қарови анчайин ночоррок аҳволга тушиб колибди. Устига-устак, қўшимча дори-дармон олишга, яна баъзи бир майда-чуйда ташвишларга ҳам харажат дегандай... (Одамлар... уларни кўя турайлик. Илло, Марди бобо топиб айтганидай: "Пулинг бўлса банкада, Кўргани боришади танкада". Лекин, айни пайтда, таассуфки, "Ақчадан йирок – мехрдан йирок". Шу боис куни кеча овулнинг эркатойи бўлиб юрган, нима қилса ярашадиган Ғани кўз очиб-юмгунча – гарчанд унинг учун энди буларнинг бир чақалик аҳамияти бўлмаса-да, – барча унвон-имтиёзларидан маҳрум этилиб,

корни тўйиб кетганидан кўнглига келган номаъқулчиликларни қилиб юрган, охир-окибат пешонаси "тақ" этиб деворга теккан ва энди, "ўтники ўтга, сувники сувга" кабилида, бор-будидан айрилганидан сўнг еганларини қон қусиб қайтараётган шўртумшук бандага айланганди...) Хуллас, бир ташрифида Ибодулла шаҳарда балеринага атаб қурилган уй хусусида сўраб кўради: "Балки сотиш керакдир... ҳозир пул халақит бермасди... аксинча..." Аммо бирдан кўзларини олиб қочган Ғанибой – ҳар қанча пешонасини тириштириб ўйласа-да – нимагадир бу уйни мутлако эслолмайди.

Шунга қарамасдан, кўнгил тубида не асл ниятлар бўлгани ноаён, Ибодулла барибир шаҳарда Ғанибой қурдирган ҳовлига борибди. Бирок уйни эгаллаб олган, аллақачон қайта қуришга ҳам киришган "ишончли одам" ҳеч қанақанги Ғани-панини танимаслигини, ҳовли эса якка ўзига тегишли эканлигини айтиб туриб олибди, ҳаттоки ҳужжатларни ҳам кўрсатгач эса агар чақирилмаган меҳмон дархол ўз оёғи билан чиқиб кетмаса, милицияга кўнғироқ қилишини айтиб дўқ урибди...

Ибодулла ойда бир марта балетга тушаркан, ҳар сафар ўша балеринага гулдаста ташлаб келаркан: "Ғанибойдан деб ўйлайверсин..."

– Эх, тезроқ тузалиб кетса эди!..

Ибодулла бу гапни бир эмас, бир неча маротаба кандайдир ҳаяжон, тўлиқиш билан айтди. Бундай садоқатдан ўзимча хурсанд бўлиб, бу тилакка жон-дилим билан қўшилдим, кейин, бемор шифо топгач нима бўлиши билан қизиқдим.

– Ғанибой ака тузалган куни Гуласални олдига олиб келаман. Ҳаммасини ўз оғзи билан гапириб беради! Ана шундан кейин хотиним ҳаммасини тушунади! Ўзи мендан кечирим сўрайди! – деб қолди бир маҳал Ибодулла энтикиб.

Ўсмокчилаб сўрай-сўрай билиб олганим шу бўлдики, Ибодулланинг бола-чақаси ҳамон қайтмапти. Ай-

никса Ибодулланинг шаҳарга келиб ишлаётгани рашк оловига сепилган мойдай таъсир кўрсатибди. “Ўша... шаҳарлик ўйнаши билан қўшмозор бўлсин! Ана, олдига бориб олибди-ку!” дебди Гуласал бош эгиб келган элчиларга. Ваҳоланки...

– Қанақа ўйнаш? – алам билан кўлларини ёйди Ибодулла. – Тўрт бозорчи товукнинг катагидай хонада ижарада турамиз, жўра. Тор жойда гўшт егандан... деб тунлари иссиқ бўлса, шу ерда ётиб қолавераман. – У ўтирган жойимизни кўрсатди. – Шаҳарга келганим... Бошка каергаям борардим... Кимнинг ҳам менга кўзи учиб турибди...

Жўрамни юпатган бўлдим. Ногоҳ у пиқирлаб кулиб юборди.

– Тинчликми? – ҳайрон бўлиб сўрадим.

– Келганимдан бери... – куларди у ҳамон, – келганимдан бери икки марта миршаб ушлаб олди. Бир марта участкасигаям олиб борди, бармоқ изларимни олди...

Тамомила ҳайратга тушдим:

– Сени-я? Бўлиши мумкин эмас! Ахир... ахир қанчадан-қанча акахонларинг...

Бирдан жиддий тортиб қолган Ибодулла такир бошига ишора қилди:

– Бунака калла билан унака акахонларни тилга олиб бўлмайди, жўра...

Ёруғ бошида қишлоққа қайтиб кетишим керак эди, шунинг учун хайрлашишга шошдим.

* * *

Аниқ эсимда бор, Ибодулла билан жума куни кечга яқин хайрлашдик.

Шанба эса...

Ғани шифохонадан хотиржамлик билан, соппа-соғ одамдай чиқади, дўкондан тузуккина уст-бош, ҳаттоки капалак нусха бўйинбоғ ҳам сотиб олади. Сўнг... шаҳарга келади, катта гулдаста харид қилади, театрга

киради, дудукланиб, титраб-какшаб эшикбон кампирдан балеринани сўрайди.

Театрнинг барча янгиликларидан воқиф кампир унга балерина икки ҳафтадан буён суюкли ёри билан Оврупода "асал ойи"ни ўтказиб юрганлигини айтишга шошади... Баайни суюнчи сўраётгандай ўта кўтаринки кайфиятда айтади, ёш ва бахтли оиланинг театрда ўтган дабдабали тўйида иштирок этганию, маза қилиб ракс тушганига қадар гапиравераді, гапиравераді...

Кейинроқ айрим шоҳидларнинг гувоҳлик беришларига кўра, ранги бирдан кўмирдай қорайиб кетган Ғанибой бир муддат кампирга анграйиб караб колган, нимадир эътироз билдирмоқчидай бўлиб оғзини каппа-каппа очган, лекин гапиролмаган, овоз ўрнига ғайритабий хириллаш эшитилган. Сўнг, ногох, томокка тикилиб колган тош отилиб чиккандай вахшиёна тарзда ўкириб юборгану, гуп этиб кулаган...

Ўша вокеадан кейин Ғанини вилоят марказидаги руҳий хасталиклар шифохонасига ўтказиб, алоҳида хонада саклай бошлашди.

Бир ойга етар-етмай деярли овкат емай кўйган бемор озиб-тўзиб кетди, соч-сокли ўсиб, кўчада тентиб юрадиган уйсиз-жойсиз дайдиларга ўхшаб колди.

Лекин... лекин одамнинг жони каттик бўларкан. Айникса у нимагадир умидовор бўлиб турганида, нимани-дир илинж билан кутганида.

Хуллас... тасаввур киласизми!.. онг-шуур кўзгуси чатнаган, хиралашган, ўргимчак тўридай ёйилиб кетган хаёлот афсунида вокеликни тўлик идрок килолмай колган Ғанибой яширин равишда, турли-туман куш-парандаларнинг патларидан ўзига... канот ясайди. Канот!

Йигирма биринчи асрнинг ўн тўртинчи йилида яшаётган Дедалми, Икарми ярим тун, борликни тўлин ой сутдай ёритган, кўкда юлдузчалар жимирлаб, сирли кўз кисаётганлари махал ховлига чикади, ўртада кад ростлаб турган улкан дарахт тепасига кўтарилади ва... канотларини ёйганча кўкка парвоз килади...

* * *

Шифокорларнинг хулосаларига караганда, заранг ерга чилпарчин кулаб тушганида бўйни кайрилган, умуртка поғонаси жиддий шикаст еган бу телбани энди алохида хонага жойлаштиришнинг хожати хам йўк: у барибир ўрнидан кўзғала олмайди...

Аламзада хотин у ёқда турсин, тамомила хафсаласи пир бўлган Ибодулла хам бемордан хабар олмай кўйди...

Аммо...

Ажабки, жўрам Ибодулла шу холида хамон ойда бир-икки марта балетга тушиб туради, "Оккуш кўли"ни-ку, асло ўтказиб юбормайди, ўша балеринага кўз-кўзлаган кўйи сахна четига алламбало гулдаста кўйиб келишни хам унутмайди. Мен "Нега?" деб сўрайман, "Ғанибойдан деб ўйласин-да", деб жавоб беради жўрам. Мен яна сўрайман: "Нега ахир?" Бу саволимга жавоб ололмайман.

Дарвоке, якинда Ибодулла юзини сидириб ташлаб бўлса хам овулимизга келди, аллакачон поччасининг "Ласетти"сига эгалик килиб олган Азиз билан учрашди, ундан Ғанибойнинг ноутбукини сўради, "Кўчириб оладиган бир нарса бор эди, жуда зарил эди", деди ёлвориб. Бечора Ибодуллани уриб юборгудай важохатда турган Азиз аввалига роса оғзи кўпириб сўкиниб олгач, компьютердаги асли поччасининг миясини айнитган, яланғоч кизлари лак-лак уятсиз кино-пино, расм-пасмларнинг хаммасини ўчириб ташлаганини, дастурларини хам янгилаганлигини, хуллас, "онадан туғилгандай яп-янги" холга келган ўша матахда болалари бир муддат "уруш-уруш" ўйинлар ўйнаб юрганликларини, бирок бир хафтача бурун кутилмаганда ноутбукдан ўт чикиб, ўз-ўзидан ёниб кетганлигини айтади. "Узок ёнди", дейди нобакор кайин баайни "Кўлингдан нима келади?" дегандай тиржайиб.

Дархакикат, кўлидан хеч нарса келмаган Ибодулла яна шахарга кайтди.

Шундан бери ҳам жўрам ойда бир-икки марта гул кўтариб театрга боришни, афишаларга умид билан қарашни канда қилмайди денг: худди "Парим бўлса..." балетининг премьераси ўтказилиб колинадигандай...

Шу... одамзодни тушуниш қийин экан-да ўзи...

* * *

Баёнчидан: Мен, дунёга тийрак нигоҳ билан қарашга уринаётган, ҳар бир айтилган сўзни ҳақиқат ўрнида кабул қилишдан аввал эринмасдан тишлаб, ҳидлаб, салмоклаб кўришга ўрганаётган, ҳаттоки шулардан кейинам кўзга ташланмас илдизлари дилининг туб-тубига етиб борган аъмолларидан озиқ олаётган шубҳаларидан тамомила айро тушолмаётган ҳақир банда, жўрамнинг дил эътирофини одатимга кўра гумонсираб эшитарканман, бу ҳикоятда мантиғу ички боғланишнинг ўзаро номутаносиблигини тусмолладим. Шу боис, ўзимга ўзим минг эшитгандан бир кўрган яхши дедим-у, шаҳарга навбатдаги сафарлардан бири атай Ибодулла оғзини тўлдириб айтган "опера-балет" томошасига кирдим.

Кўнглим бир нарсаларни сезгани чин экан. Сахнада уёқдан-буёққа чопиб юрган бўйчан, бирок вужудлари скелетга ўхшаб курук шакирлаган суякдан иборат, нечукдир дўкондаги арзон Барби кўғирчокларини эслатадиган узуноёк кизлару аёлларни дурбинда кузатиб ўтира-ўтира, шўрликларга ачиндим. Илло, каршимда ҳаёт ташвишларидан толган, кундалик турмушнинг аччик турткиларидан зада, балки бир замонлар кўзларида ёнган ўтлар аллакачон сўнган, бор-йўк ниятлари зиммаларидаги бурчни, яъни мана шу ғичирлаган сахнада сакраб-сакраб кўйишни адо этиш бўлган, упа чапланган юзлари каримсик ожизалар турарди. Мен ҳатто уларнинг томошадан сўнг, парда ёпилган захоти муздай, зах, рутубатли хонага отилиб кирганларича эгниларидаги эскириб-титилган, игна-ип тегмаган жойи колмаган, кир ва моғор босган, кўлтиклари сарғайиб кетган

оккуш либосларини қанчалар нафрат ва алам билан юлқиб ечаётганликларини яккол кўз олдимга келтирдим... "Парим бўлса" эмиш-а! Парканот у ёқда турсин, икки қўлтиғига иккитадан мотор ўрнатган тақдирингда ҳам булар ўзларининг бўйларидан баландроққа кўтарила олмасликлари шундайгина кўриниб турибди-ку ахир...

Қани у Ғанибой излаган, ҳаттоки топган ҳам илоҳий фаришта, бир курганингдаёқ тинчгина ҳаётингни остин-устун этиб юборишга кодир илоҳий кудрат сохибаси бўлмиш сервиқор париваш, бир кечалик висоли учунок колган умрингни бир лаҳза ўйлаб ўтирмасдан қурбонликка келтиришга лойиқ бемисл-бетимсол, қўл етмас ҳурлиқо? Қани у?.. Нега мен кўрмаяпман?..

Одам кўпинча ўзи кўргиси келган нарсаларнигина кўради, эшитгиси келган гапларнигина эшитади. Ҳойнаҳой, пул топиб, акл топмаган бечора Ғанибой ҳам шу кўйга тушган. Бунаканги касаллик эса юқумли бўлади: инчунун, жўрам Ибодулланинг ташхиси ҳам маълум... Демак, аслида ҳеч канаканги балерина-палерина бўлмаган. Эшитганларим эса икки кап-катта эркакнинг сароб орзулари, алдамчи илинжлари ва... рўё измидаги тентакликлари хосиласи, холос. Балки улар бир хилда туш кўргандирлар-у, шуни асл воқелик деб қабул қилишгандир... Ҳойнаҳой, бу ёш билан ҳам боғланган: ўттиздан ошиб-киркка яқинлашган бир хил эркакларда шунаканги аллатовур хасталик учрашини, охири-оқибат улар ичидан ўзларини бошқаролмай колган айрим иродасизларининг томи кетиб колишини эшитгандим... Ҳар не бўлганда ҳам энди буни қатъий ишонч билан айта оламан: бариси бекор. Ҳаётга кўзни каттарок очиб, хушёр караш керак. Ана шунда ҳаммаси бор-борича, асли кандай бўлса шундоклигича кўринади-ю, аллакандай бекорчи довдираш-алаҳсирашларга, телбаликларга ўрин колмайди...

(2014 йил)

БИЗ ЎТГАН ЙЎЛЛАР

1991 йилнинг кўклами.

Йўғон чўзилиб, ингичка узиладиган пайтлар.

Шундай кунларнинг бирида Ўзбековулдаги ягона озиқ-овқат дўконига "талон" бўйича тарқатиладиганига нисбатан уч коп ун ортикча олиб келингани ҳақидаги хабар қишлоққа яшин тезлигида таркалди.

Аста намозшом бостириб келаётган бўлишига қарамасдан бир пасда дўкон олдига тумонат одам тўпланди. Сотувчи Хидирбой бирдан ердан қайнаб чиккандай пайдо бўлиб колган бунча овулдошларини кўриб, шошиб колса-да, атай ковоғини уйганча, ўшшайиб тураверди. Тўғри, кейинги пайтларда, яъни "талон тизими"-га ўтилганидан бери аҳвол шу, яъни дўконга ун келса бас, хаммаёкни одам босиб кетади. Ҳатто, фуқаролар йиғини раиси Одил чўлок ҳам уларни бошқаролмай колади. Шўрлик раис ҳар канча бакириб-чакирмасин, томоғи кирилиб кетгунча кичкирмасин, барибир овулнинг эркаклари ва аёллари ун учун маҳаллама-маҳалла келишни ёки навбатда туришни хаёлларига ҳам келтирмай, бари бирдай мўъжазгина дўконга ёпирилиб киришга уриниб колишарди. Гўё шундай қилишмаса, ун тугаб коладигандай, етмай коладигандай. Ҳолбуки, раиснинг елиб-югуришлари саъй-ҳаракатлари билан ҳар бир оилага белгиланган миқдорда ун олиб келинарди.

Ишқилиб, одамлар бакир-чакир қилишар, бир-бирлари билан неча мароталаб уришиб ҳам олишар, жон-жаҳдлари билан ичкарига туртилиб-интилавериб, бир-бирларини тирсаклари билан туртиб, гоҳида эса ошкор итариб ташлаб сотувчини ҳам, раисни ҳам баттар хуноб қилишарди. Ора-сира ун олиш учун "очиритсиз" кирган бечоранинг бошига эса мислсиз карғишлару сўкинишлар дўлдай ёғиларди.

Ниҳоят, бир ой учун белгиланган ун олиб бўлингандан кейингина одамлар сал енгил тортишар ва гўё-

ки катта ишни бажариб қўйган қаҳрамонлардай кўкракларини керганларича уй-уйларига тарқалишарди. Шундан кейингина Хидирбой норози бўлиб пўнғиллаганча полга, ерга тўкилиб қолган ун қолдиқларини супуриб-сидиришга тушарди.

Охири яхши тугаган нарса барибир яхши-да. Овулнинг эркаклари ва аёллари ҳам ҳар бир оилага белгиланган тўрт кило ун учун ҳар қанча ёка бўғишмасин, барибир савдо тугаб, ўз максадларига етганларидан кейин яна апоқ-чапоқ бўлиб кетишарди. Балки шу сабаблидир, навбат талаш авжга чиққан маҳаллари ора-сира асосан эркаклар орасидан ҳазил гаплар ҳам эшитилиб қоларди: "Ҳой, Мамарайим, хотинлар орасига ўтиб кетдингми... Туғиб қўядиганлар ҳам, чақалоқларнинг ҳақиқий оталари ҳам бенавбат киритилсин... Ҳой, сен қаёққа, эри демадик, чақалоқнинг отаси дедик..."

Баъзида қишлоқчасига сал қалтисроқ айтиладиган ҳазил гаплар ҳам янграр, ҳар қанча асабий кайфиятда бўлишмасин, бунака пайтлари навбатда турганларнинг аксарияти беихтиёр жилмайиб қўйишдан ўзини тийиб туролмасди.

Бироқ бугун йиғилганларнинг авзойи бузуқ эди. Зеро, дўкон ёнига келганларнинг ҳар бири ортиқча уч қоп унни олишга ўзини ҳақли, деб билиб, шунга ўзини тайёрлаб келган, бошқаларнинг ҳам худди шундай (ноҳакларча, албатта!) фикрда эканини тусмол қилгани боис, элбурутдан жангга ҳозирланиб, айнан ўзининг ҳақ эканлигини жон-жаҳди билан исботлаб ташлаш тадоригида эди.

Одил раис хурпайиб турган эркак-аёлларга бир кўз ташлашдаёқ гап нимадалигини англади. Аммо ҳозирча индамай туришга, то талабгорлар бу масалани кўтармагунча ўзини ҳеч нарса билмагандай тутишга карор қилди.

Биринчи бўлиб қадди букчайиб, "дол" аломати касб этган, ирғай ҳассасига суянган Олия момо дўкон пеш-

токи ёнидаги ўзига хос сахнага айланган майдончага чиқди ва дабдурустдан мақсадга ўтди-қўйди:

– Мусулмонлар, барингнинг хабаринг бор, келаси ойда бир эмас, икки неварам уйланадиган. Ўзларинг инсоф билан айтинглар: ҳўкимат бераётган тўрт кило ун билан тўй ўтказиб бўладими? Шундай экан, ўша ун-нинг ҳеч бўлмаса экки копи биздики бўлиши керак. Гапим туврима?

Ёши саксонга яқинлашиб қолган, ўзбековулчасига айтганда, "тўридан гўри якин" кампирга бир нарса деб эътироз билдириш мушкулдек эди гўё.

Аммо "Мол аччиғи – жон аччиғи", деганлари чин экан. Олия момо гапини тугатар-тугатмас одамларнинг оркароғида қолгани боис ҳадеб бўйнини чўзиб кўяётган шаддодгина жувон Каромат хола бобиллаб берди:

– Нима, бизни ёш бола билаяпсизми, момо? Ҳали тўртта кўрпа қавилмасдан туриб тўйни гапирасиз! Шу кетиши бўлса орқаси оғир келинингиз августга бориб тўйга тайёр бўлсаям катта гап. Унгача янги буғдой пишади, ҳаммаёқ "сен же, мен же" бўлиб кетади. Ун мана, бизга керак. Энг камида икки копи...

Аммо вақтида овул фаолларидан бўлиб, не-не эркакларни гап билан ўтирғизиб-турғазган Олия момо салга бўш келиб ўтирадиган кампирлар тоифасидан эмасди. Ҳозир ҳам нурсиз кўзларини Каромат хола томон тикканча, шартта унинг гапини бўлди:

– Кароматмисан? Яшшамагур, сенга менинг келинимнинг оркасини ўлчашдан бошқа ташвиш йўқмиди? Бор, ишингни кил, лекин бу унга кўз олайтирма. Молбозор уч-тўрт кун "перашка"сиз қолса колар...

Энди Каромат хола чийиллиб юборди:

– Мен айримларга ўхшаб ғарлик қилмайман, момо, ўғирлик қилмайман. Мен ҳалол ишлаб, пешона терим эвазига пул топаман...

– Кимга ишора қилаяпсан, тилингга куйдирги чиккур!

– Гап эгасини топади, момо!..

Ва ҳоказо.

Агар қўйиб берилса, аёллар ўртасида даҳанаки жанг олови янада гуриллаб кетишини, орага ўн-ўн беш йиллик гиналар ҳам тушишини тушунди шекилли, басавлат Карим оксокол шопмўйловини силаганча "сахна"га кўтариларкан, қаттиқ томоқ кириб қўйди.

– Бу ерда ортиқча гапнинг ҳеч кимга кераги йўқ, – деди оксокол ишонч билан. – Хўш, уч коп ортиқча келган экан... демак, биттаси сельсоветимиз раиси Одил акага. Ҳар калай, жўжабирдай жон, буёғи энди ўзбекчилик, меҳмон келари бор... Майли, колган икки копини биз ола коламиз. Пули нақд...

Окосоколнинг гапига тўй-маъракаларда биров эътироз билдиролмасди. Аммо ҳозир...

– Йўғ-э! – деди аллакандай аламли оҳангда ўн йиллик шляпасини бошига кўндириб олган, ўзиям неча-неча ёз куёш тиғида юраверганидан мўридай корайиб кетган, озғингина Камол сувчи. – Нима, биз олсак насияга оламизми? Мана, бизникиям нақд. – Шундан кейин чўнтагига уриб-уриб қўйган Камол сувчи сотувчига ўгирилиб, маънодор кўз қисди: – Арава тайёр, ука, орттираверинг. Ҳеч ўйланманг, у ёғини келишиб оламиз.

– Нимани келишиб оласиз, Камол ака? – чинқириб юборди ғазабдан қўқариб кетган Тожибой агроном. – "Шапка"синими? Ё бир уруғданмиз деб, Хидирбойга орқа киляпсизми? Айтиб қўяй, биздинг хотин ҳам сенларнинг уруғингдан. Лекин мен индамай турибман-ку... бизга бир копиям бўлади деб...

Гоҳ у гапираётганнинг, гоҳ бу гапираётганнинг оғзига анграйиб тикилиб турган Марварид чеча ахийри индамай тураверса, ун тўла коплар эркаклар орасида ими-жимида йўқ бўлиб кетишини тушунди чоғи, бир сакраб "сахна"га чиқиб олди ва ҳамон бўзрайиб турган агрономга караб бош бармоғини иккала бармоғи орасига солиб кўрсатди:

– Мана сенга бир қопи!.. Бекорларнинг бештасини епсан! Нима, иккитагина болангни боколмай қолдингми? Уялмайсанми оғзингни тўлдириб "бир қопи бизники" дейишга?! Закунлашсанг закунлашаман, лекин билиб қўй, ун мана бизники! "Мать-гирой"ники! – Шундай дея чеча ҳар эҳтимолга қарши нимчаси кўкрагига такиб келган "Қаҳрамон она" медалини кўз-кўзлади. – Аввал ўнтасини туғдириб қўй, кейин талаб киласан ҳаққингни! Бермаям кўр-чи менга! Керак бўлса райком бовога бораман, обком бовага бораман! Лекин ҳаққимни бировга бериб қўймайман!..

Медаль, ҳар қалай, ҳукумат берган сийлов. Ҳукумат эса ўз номи билан ҳукумат... Шуларни ўйлади шекилли, энди қакшаткич эътироз учун оғиз жуфтлаган Тожибой агроном ҳар эҳтимолга карши индамай қўя колди, аммо барибир бир коп унда ҳакки борлигини яна бир бор кўрсатиб қўймокчидай, чеккароқда турган ўғлига караб сал ўнгайсизроқ тарзда кўз кисиб қўйди.

Аммо Тожибой агроном бир нарсани, яъни ортикча уч коп дардида йиғилганлар сафига аллакачон хотини ҳам келиб қўшилганини назардан кочирганди. "Ётиб колгунча отиб кол", қабилида чекка-чеккада иш тутишни маъкул кўрадиган Норой чеча ҳозир ҳам одамлар орасидан писиллатиб зарба берди:

– Каторлаштириб туғиб ташлашни пишак ҳам билади!

Сал нарсага ўт бўлиб ёниб кетадиган Марварид чеча ҳозир хам ранги кув ўчганча, лаблари пир-пир учиб таҳдид билан овоз келган томонга қаради:

– Ким у менинг болаларимни пишакбаччаларга менгзаган?

Аммо одамлар учун бу жанг натижаси эмас, кимлар ортикча уч коп уннинг эгаси бўлиши масаласи кизикрок эди. Шу сабабли улар аллакачон умидвор нигохларини Одил раис томон буришганлари боис Марварид чечанинг саволини тузук-курук эшитишмади хам.

Бирок томок кириб олган раис оғиз жуфтлашга улгурди, холос. Зеро аллакачон сахнага чиқиб олган Ибройим чўпон хеч эътирозга ўрин қолдирмайдиган охангда эълон қилди:

– Бошқасини билмадим, лекин бир копи биздики! Баринг бу ерда ўтирасан тайёрига айёр бўлиб, бизга ўхшаганлар тоғ-тошда нима еб-нима ичиб юрганидан хабарларинг йўқ! Хуллас, бир копи биздики, тамом-вассалом! Қолганини ўзларинг бўлишиб олаверинглар!..

Аммо одамлар ҳам анойи эмас. Шу сабабли ҳали гапини тугатиб улгурмаган чўпон бошига таъна тошлари дўлдек ёғилди:

– Пулини куртдек санаб олгандан кейин юрасиз-да тоғда!.. Кўчадаги мой ейди... Қуйрук мойи кўтараяпти муни!.. Тандирнинг куйруғини оппоккина нонга кўшиб егилари кеп копти!.. Ортикча жир битибти-да, жезда!..

Ва ҳоказо.

Бунчалик шиддатли ҳужумни кутмаган Ибройим чўпон сал довдираган алфозда сахнани тарк этди.

Энди ўз даъвосини достон қилиш навбати Холида опага етди. Кўп йил боғчада мудиралик қилиб, нихоят, нафақага чиққан басавлат, ҳамон кош-кўзини бўяб юрадиган опа бениҳоя жиддият ила сахнага кўтарилди ва оломонга бир кур кўз ташлагач, мана шундай салобат ила маълум қилди:

– Уч-тўртта чақирдим бор эди. Кейинга сурабериб бетимда бет қолмади. Рухсат берсангизлар, халойиқ, бир копини бизга ажратишса. Майли, бир копини раис ола колсин. Қолганини ўзларингиз адолат билан бўлишиб оларсизлар.

Шундай опанинг илтимос охангида гапириши айрим эркакларни ийитиб юборгандир эҳтимол. Бирок Олтиной эна бўш келмади. Эна юлкиниб олдинга ўтди ва сахнада мунғайибгина турган опага караб ўшкирди:

– Бунча ҳаммангнинг оғзингдан "раис" тушмай колди. Сенларга кетмон дастани бошлиқ қилиб кўйсаям

бўлди, эгилганларинг-эгилган. Раисга нима? Бир оғзининг ели! "Опкел" деса магазинчинг бир эмас, тўрт копини уйига ташлаб қўяди. Ташламаям кўрсин-чи. Арбоб билан ҳазиллашиб бўладими. Шунинг учун, одамлар, ҳеч ўйланмасдан "исписка"дан раисни чиқариб ташлаб, ўрнига мана, мени ёзиб қўйинглар. Тўрт ой бўлди, уйда бир марта бешбармоқ қилиб ейишга зорман. Келинларга айтсам, ун ўлгир йўқ. Қачонгача каттик нонни камириб, шилдир шўрва ичиб юраман. Шу умидда ҳўкиматга кирк йил ишлаб берганмидим! Ўрок ўрдим, кетмон чопдим, пахта тердим... Аввал-ку, ёшман, дердим, энди-чи, энди қариганимда кўрган куним шуми?!.

Митти кўзлари ғилтиллаб ёшга тўлган Олтиной энанинг гапи сиёсий томонга бурилиб кетаётганини кўрган раис жон алпозда унинг гапини бўлди:

– Эна! Ўйланманг! Ҳукумат ҳеч қачон сиз сингари фидойи инсонларини унутмайди. Мана, яқинда ўзингиздек фидойи ўғлингизни медалга тавсия этмоқчимиз.

Кейинги пайтлари винодан бош кўтармай қолган тракторчи тўнғичи Раззоқ ҳақидаги эслатма юрагига ўқдай қадалган Олтиной эна раис томон ўқрайиб қаради-ди:

– Темир тунукангни ўзинг пишириб е! Шусиз ҳам уйда бир ховучи ётибди! – деди дағаллик билан. – Мен сендан ун сўраяпман, ун! Милкимда битта тиш қолмаган. Бешбармоқ егим келаяпти деб айтдим-ку сенга!..

Раиснинг бахтига кампирнинг сўнгги сўзларини оломоннинг шовқин-сурони босиб кетди:

– Инсоф борми ўзи, Олтиной эна?! Биз нон учун ун сўрасак, сиз уялмай бешбармоқ, деб ўтирибсиз... Нонни чойга ивитиб қўйсангиз, юмшайди-қолади... Тўкликка шўхлик қилманг-да энди...

Мунғайиб қолган Олтиной эна саҳнани тарк этганидан кейин бирдан бу жойга чиқувчи талабгорлар кўпайиб колишди. Улар энди бир-бирларини итариб-туртиб

олдинга интилишар ва зўр бериб ўзларининг ҳакликларини исботлашга ҳаракат қилишарди:

– Мен!.. Мен!.. Сен тўхтаб тур, номард!.. Аввал мен... мен...

Борлиқ шовқин-суронга, бақир-чақирга тўлди. "Сахна" чеккасида турган, оломоннинг важоҳатидан ранги оқариб, ваҳимага тушиб қолган раис беихтиёр бир қадам ортга чекиниб, дўкон деворига тақалиб колди.

Энди раис учун чекинишга бошқа йўл йўқ эди.

Оғзидан кўпик сачраётган, кўзлари олайиб кетган, мушт қилиб тугилган қўлларини юқорига кўтарган одамлар оқими бақир-чақир килганларича раис томон силжиб келарди.

Худди шу лаҳзада...

– Халойиқ! – дея хитоб қилди гулдураган овозда Райим жарчи. – Бир нарсани унутибмиз-ку!

Оломон бир лаҳзага тўхтади. Бундай фойдаланган раис шартта бўш олган оралиқдан лип этиб ўтиб кетди ва ўзини хавафсиз жойга олди.

Райим жарчи гапида давом этди:

– Ариқ қазишга кетганлар эсдан чиқибди-ку! Эшитиб колишса, биздан ўпкалашлари аниқ!

Оломон "оҳ" тортиб юборди. Гап шундаки, катта ариқдан Ўзбековулга сув келадиган кичик ариқ ҳар йили бўтана сув оқиши окибатида лойкага тўлиб коларди. Овул аҳли кўклам чоғи ҳашар уюштириб, ариқни шу лойкадан тозалашарди. Ана шунда тозаланган ариқдан сув ўйноклаб келиб, далалардаги буғдойга ҳам, пахтага ҳам, томорқага ҳам етарди. Бу йил ҳам овулнинг ўн беш эркаги кетмонларини кўтариб кеча тонгдан ариқ тозалашга кетишган. Бу кўпи билан уч кун давом этади.

Марварид чеча бетини чангаллади:

– Жуда уят бўлибди-ку...

Бирдан оломон ҳовуридан тушди. Тўғри-да, овулнинг ўн беш эркаги далада, ариқ тозалаб юришса-ю, булар бу ерда уларсиз уч коп ортикча унни бўлиб ўтиришса... Яхши эмас, яхши эмас...

Жаҳл, ғазаб, эътироз ва даъволар олови бирдан пасайди.

Фурсатдан фойдаланган раис ташаббусни қўлига олди ва эълон қилди:

– Ҳозирок ўзим одам юбораман! Худо хоҳласа, улар эртага эрталаб етиб келишади. Мажлисимизни ана ўшандан кейин давом эттирамиз.

Одамлар бу таклифга рози бўлишди.

* * *

Ариқ казишга кетганлар эртасига эрталаб эмас, пешинга яқин етиб келишди.

Уларнинг йўлига илҳак кўз тикиб ўтирганлар дарҳол дўкон томон оқиб кела бошлади.

Ҳаммаси бошидан бошланди: бақир-чақир, эътироз, даъво, илтимос, пўписа, писанда... Бу гал шовқин кечагидан кўра каттикроқ эди – ҳар қалай, ўн бешта эркакнинг қўшилганлиги сезилиб турарди. Бунинг устига, қизик томони шундаки, уларнинг ҳар бирига ҳам ҳеч бўлмаса бир қопдан ун керак бўлиб турган экан-да...

Ҳали айтиб ўтилганидай, овулда бир неча уруғ вакиллари истиқомат қилишарди. "Раис фалон уруғдан, барибир ўзиникиларга ён босади" деган қарорга келган бир неча ўзбековуллик кечаси "Адолатсизликдан, таниш-билишчиликдан дод!" деган мазмунда каттагина бир шикоят мактубини юмалоқ-ёстиқ қилиб ёзиб, тонг саҳардан "юқори" идорага ўз вакилларини юбориб ҳам улгуришган экан денг...

Хуллас, бақир-чақир, талашиш-тортишиш авжига чиққан, эркакларнинг сўкинишларига аёлларнинг қарғанишлари қўшилган, издиҳом гоҳ дўкон эшигига яқинлашиб, гоҳ узоқлашаётган палла коп-кора "Волга-31" машинасида "юқори идора"нинг қора костюм-шим кийган, қора бўйинбоғ таққан масъул ходими воқеа жойига етиб келди!

Масъул ходимни кўриб колган Одил раиснинг бўлари бўлди!

Аммо масъул ходим чопкиллаб келган раиснинг гапини эшитиб хам ўтирмади. У гердайиб дўкон ёнига борди ва бўйинбоғли амалдорни кўрган захоти бирдан дами чиккан пуфакдай пучмайиб, писиб колган оломонга ўшшайиб назар солди ва саломларга алик хам олиб ўтирмасдан:

– Короче, гап бундай, – деди. – Кеча адашиб, овулларингизга уч коп унни ортикча ортиб юборишибди. Демак, бошка бир жойга шунча ун кам берилган. Мен нормадан ортикча унни олиб кетгани келдим. Кани, машинанинг багажнигига жойланглар-чи лишний унни.

Амалдор келганидан кейин бирдан жонланиб колган Одил раис бир ишора килган эди, Хидирбойга кўшилиб яна уч-тўрт киши шоша-пиша дўконга киришди ва шундай шошкинлик ила уч коп унни олиб чикиб, кора "Волга"нинг юкхонасига жойлаштиришди.

Хамон ўшшайиб турган амалдор раиснинг жон халпида айтаётган "Бир пиёла чой" борасидаги таклифини хам эшитиб ўтирмасдан, викор билан бориб машинанинг орка ўриндиғига жойлашиб олди.

"Волга" куюк чанг кўтарганча катта йўл томон елиб кетди.

Оломон хамон сукутда эди.

Ахийри чўнтагидан рўмолчасини олиб, терлаб кетган бўйнини артган Одил раис халойикка караб анчайин баланд овозда дўк урди:

– Бўлди, таркалинглар! Хаммамиз чарчадик. Унни "исписка" билан кечкурун, ишдан кейин таркатамиз.

Оломон яна чурк этмади.

Уф тортиб кўйган раис оксокланганча уйига караб йўл олди.

Хидирбой шоша-пиша дўконни кулфлади.

Шундан кейингина хаммаси тугаганини, яъни ортикча уч коп ун номаълум томонга олиб кетилганини англаган одамлар бирин-кетин таркала бошлашди...

* * *

Шундан-шунга бекорга келганлари алам килган эканми, ўн беш эркакнинг биронтаси кайтиб арик казишга бормади. Улар ётиб олиб винохўрликка берилишди ва куну тун ўша уч коп ун хакидаги хабарни "юкори"га ким етказгани хакида тахмин килишга ўтишди. Бу мавзу аёллар оғзида хам сакичга айланди. Аммо "Мен ёзган эдим!" ёки "Мен хабар берган эдим!" дейдиган мард топилмади...

Хуллас, ўша йили арик казилмай колиб кетди. Натижада сув озгинагина майдондаги кузги буғдойга хам, ғўзага хам етмай колди.

Вакти келиб ўша озгина майдондаги янги буғдой пишди. Аммо Каромат хола башорат килганчалик хаммаёк "сен же, мен же" бўлиб кетмади – кониб сув ичмаган ғалланинг хосилдорлиги паст эди... Ўзбековул ахли яна умид кўзини хукумат берадиган "талон"га тикди...

Аммо... онг-шуурда, тафаккурда, калбларда недир ўзгаришлар, эврилишлар юз бермокда эди. Ва тез орада Ўзбековул осмонида чакинлар чакди...

* * *

Орадан шунча йиллар ўтиб кетди.

Марварид чечанинг минг ой умр кўргани, яъни етти мучали нишонланаётган экан, шунга чакириб колишди.

Ўзбековулга бордим.

Кишлок энига хам, бўйига хам кенгайибди. Кенг, равон йўллар бўйида шундай уйлар курилибдики, каср дейсиз.

Каромат холанинг биз тенги ўғли Нодир билан анча гурунглашиб ўтирдик.

Нодир каттагина фермер хўжалиги раиси экан. Минг гектарга якин ғалласи, пахтасидан ташкари иккита тегирмони, нон цехи, биофабрикаси, чорвачилик комплекси бор экан. Шу кунлари компьютер ўкув маркази очиш ташвишида юрган экан.

Гап орасида беихтиёр ўша оғир тўқсонинчи йиллар бошини, Ўзбековулни жунбушга келтирган уч қоп ун можаросини эсладик.

Нодир маза қилиб кулиб олди.

– Э, жўра, у замонлар ўтиб кетди. Одамлар аллақачон текин балиқ сўрашдан кўра, балиқ ушлаш йўлини ўрганиш керак эканлигини билиб олишган...

Рости, шу куни Ўзбековулда юз берган ўзгаришларни кўриб, ҳам роса ҳайратландим, ҳам қувондим. Балки шу ёқимли туйғулар таъсиридадир, уч қоп ун воқеаси худди ўтмиш замонлардан қолган бир эртакдек туюлиб кетди...

(1991–1998 йиллар)

ЎЗБЕКОВУЛ ҲАНГОМАЛАРИ

(шу номли туркумдан)

МИХ

I

Ўзбековуллик Беркин носфурушнинг тўнғичи то "Элмурод домла" бўлиб танилгунига қадар кўп қийинчиликларни бошдан ўтказди. Болапақир вилоят марказидаги ўзи тугаллаган институтда иш бошлаганида, кўпи билан тўрт йилда номзодлигимни ҳимоя қилиб оламан, деб мўлжаллаганди. Бироқ бу муддат нақ тўққиз йилга чўзилиб кетди, орада Элмурод пойтахтдаги университет аспирантурасида таҳсил олиб ҳам қайтди. Бундан ташқари, иш энди битай деган палла аввал отасидан, сўнг онасидан айрилиб қолди. Бу ёқда уч сингил унга мўлтираб караб турибди; тўғри, ота-она ҳаётлигида каттаси турмушга чиққан, аммо, уч ковун пишиғи бўлиб қолди, умуртқа поғонасидаги чуррани муваффакиятсизрок олдирган почча тўшакда михланиб ётибди, инчунун, жигарга кўмаклашиб турмаса бўлмайди.

Икки сингилни эл катори тўй қилиб узатган, номзодлигини ёқлаган, ахийри овулда "домла" деб атала бошланган Элмурод бир куни зингил солиб караб кўрдики, отадан мерос, бундан камида олтмиш йил бурун ҳашар йўли билан курилган гувала уй анча чўкиб колибди; гарчанд томига шифер коқилган бўлса-да, курт еб адо килганми нима бало, ора-сира юпка фанер ортидаги болорлар вахимали тарзда кисирлаб кўяди. Бу кетишда бир кун том "тап" этиб босиб колиши хеч гап эмас. Буям камдай, пастаккина чордокка ярим коп

буғдой олиб чиккан. эмаклаб бораётган Элмуроднинг қўллари орасида йўғонлиги билакдай келадиган бир ола-чипор илон шувиллаб ўтди-кетди; вахимага тушган хотинининг йиғлаб-сиқдаб айтишига қараганда, бешикка ўрмалаб чиқаётган бош бармоқдай катталиқдаги сариқ чаённи кўриб колган-у, жон-жаҳди билан калишида урган, аммо жондор ўлмаган, бир юмалаб, ўзига келиб олгач, кигизнинг тагига кирган-кетган. Шундан буён даг-даг калтирайдиган бўлиб колган жувон кунтун зах хонадаги икки юзлик чирокни ўчирмасдан, бешикни кучоклаганча, кўзларини катта-катта очган куйи тинмай атрофга аланглаб ўтиради...

Эҳтимол, бу галги режа ҳам ўзга минг бир ташвишлар билан банд бошда бир муддаб изғиб юргач, номаълум муддатга унутилиб кетиларди, аммо бошбармоқдай сариқ чаён куринишидаги сўнгги дастак домланинг қатъий карор кабул қилишига сабаб бўлди.

Хуллас, май ойининг охирларида, таътил маҳалини мўлжаллаб уй бузилди. Эски стол-стуллар ховли ўртасидаги дарахт тагига кучирилди, тахтага кора буёк суртиб тайёрланган доска дарахтга кокилди, ишқилиб, домла уйида дарс ўтадиган болалар учун очиқ ҳавода кўлбола синф тайёр бўлди-колди. Шундан сўнг Элмурод анчадан буён кунглининг тубида асраб юрган орзусини амалга ошириб, шаҳар бозорида качон кўзи тушса юрагини бир жиззиллатиб кўядиган зангор ранг дарвозани сотиб олиб келди. Дарвозамисан дарвоза эди-да ўзиям. Икки каватли, кўча томонга караган сиртида кўрган кўзнинг аклини шоширадиган алламбало накшлар, мўъжаз тутқичлари тилло ранг, кўш тавакали, ўлчамиям тўрт яримга-тўрт ярим, демак, "КамАЗ"дан тортиб хашак босилган тележкачага бемалол ўтиб кетаверади. Қуёшда товланишини-ку, айтмаса ҳам бўлади: тилло бўлмасаям, кумуш дейсиз, кумуш... Тўғри, элчилик, бир-икки кўни-кўшни, ҳамкишлоклар атай домлага эшитириб эшак олмасидан бурун ховлисига козик

коккан Афанди хусусида кочиримли пайровлар килишди, аммо Элмурод бунаканги висир-висир гап-сўзларга парво хам килмади; аксинча, "кўролмасанг куйиб ўл" дегандай, хозирча ховли адоғидаги молхона деворига суяб кўйилган махобатли дарвозани тонг сахардан мехр билан артиб-суртаверди...

Эрталабдан ховлига кадам ранжида килган Кариндош домлани мана шу машғулот устида учратди.

Биродарлар, мен хам шу овулнинг фарзандиман, шу элга мансубман. Кишлокни эса биласиз, хамма баайни ажрик томирларидай бир-бирлари билан кўшилиб-чирмашиб, хеш-уруғ бўлиб кетган. Инчунун, тилга олинаётган Кариндошнинг хам бизга она томондан андаккина якинлиги борлиги сабабли исмини кўгозга туширишдан истихола килиб турибмиз: то эрта-бир кун юрт олдида "Сенми хали мени ёзадиган? Мўлтонидан одам чикса, чодирига ўт кўяркан-да, а!" дея жовиллаб ёкамизга ёпишиб турса, бунинг хижолати ёмон кечади; илло, овулдошларимиз ходисотга довур нима бўлганлигини эмас, ходисотнинг ўзини узок йиллар сакич килиб чайнаб юришади, дейлик, орадан чорак аср ўтиб кишлокка борсам хам, биринчи учраган киши "Ха, бу сенми, танидим, жондай якининг фалончини китоб килган ёзғувчисан-да!" дея иддао килиши аник. Шу боис, хар галгидек, гап шаклдами, мохиятда-ку, дея дея ўзимизни ўзимиз чалғитамиз-у, вокеа тафсилотига ўтамиз.

Ўзи асли кизик одам эди-да бу Кариндош деганлари. Ўнинчи синфни якунлаш арафасида бирдан мактабни олтин медаль билан тугаллаши кутилаётган синфдоши билан якин жўра бўлгиси келиб колди-ку. Шу максадда, кавм-кариндошларининг "хай-хай"ига хам карамасдан, ота-онасини кўндирди ва хеч нарсадан бехабар синфдошини кўнокка чакириб, оёғи тагига бир кўчкорни олиб урди, сўнг, бу билан хам кифояланмасдан, удумга кўра, тўкин дастурхон устида хижолатдан кип-кизариб

ўтирган, томоғидан овқат ўтмаётган синфдошига сарпо қўйди – костюм-шим кийгазди. Шу билан улар жўра бўлишди.

Тўғри, яна ўша урф-одатимизга кўра, Жўра ҳам Қариндошни чакириб, зиёфат қилиши, сўнг кийитлик қайтариши – костюм-шим, ҳеч бўлмаганда чопон ҳадя қилиши лозим эди. Аммо бу орада мактаб тугаб, ўқишга кириш илинжидаги битирувчилар ҳар томонга учиб кетишди-ю, шу билан "қайтар товоқ" Жўранинг бўйнида карз бўлиб қолаверди.

Кутилганидек, Жўра пойтахти азимдаги катта ўқишга ўз кучи билан кирди-кетди. Қариндош эса "сайқали рўйи замин аст"даги институтнинг биринчи имтиҳониданоқ гуппа қулади.

Уч-тўрт ҳафта "Ҳақиқат йўқ экан! Бўлмаса ҳамма саволларга юз процент жавоб бергандим! Мандатдан қайтаришди! Саводи "нол"ларни олишди. Ёзаман!" деб юрган Қариндош охир-оқибат тақдирга тан берди шекилли, залворли кетмонини елкага ташладию, далага йўл олди.

Шу билан ҳаммаси изига тушиб кетгандек, Жўранинг бўйнидаги карз қиёматга кадар унутилгандек эди. Бунинг устига, ўқишда маҳаллари ора-сира қишлоққа келиб турадиган Жўра жондай жўраси Қариндошдан хабар олавермасди, ҳатто қайдадир амалиётдалиги боис унинг тўйида ҳам катнашолмади.

Бироқ тез орада Қариндошнинг арқонни жуда-жуда узун ташлаб қўйгани, дейлик, кичийдиган жойини олдиндан қашлаб қўйгани, йиқиладиган жойига эса гилам тўшаб қўйгани аён бўлди...

Университетни "қизил диплом" билан тугаллаган Жўра пойтахтда қолди ва аста-секинлик билан бўлса ҳам амал пиллапояларидан юқорига кўтарилаверди. Табиийки, бунга мутаносиб равишда овулда Жўранинг уйида тутун чиқса ҳам етиб боришга ҳозиру нозир қариндош-уруғлари сони орта борди. Дам шу дамдир...

Шундоқ фурсат келишини сабр билан кутган Қариндош ҳам мийиғида илжайган кўйи ҳаракатни бошлади...

Шоир "Ҳаргиз илтимосга кунинг қолмасин", дейди. Келинг, журъат этиб, шу ҳикматга озгина кўшимча қилайлик: "Ҳаргиз ҳузурингга илтимосчилар саф-саф бўлиб келишига кунинг қолмасин. Айниқса имкониятларинг чеклангани ўзинг билиб турганингда..." Илло, мен ўша, илтимосчилар гуррос-гуррос келаётган талотўп кунлари алам-изтиробдан юзи қорайиб кетган, наинки уйига, ишхонасига боришдан ҳам юраги безиллаб қолган, ўзига куюқ салом берган ҳар бандага ҳадиксираб карайдиган шўрлик Жўрани кўргандим...

Қариндош "қондош жўрам-жондош жўрам"лаб Жўрани соғиб ичди ҳисоб... Қариндош ўғлига суннат тўйи қилганда Жўра тўй эгасига, унинг хотинига, тўй болага бошдан-оёқ алламбало сарполар қилиб келди, лекин бу билан кутулмади. Мана шу бола коллежни битирганида ўқишга киришига кўмаклашди, бироқ бу билан ҳам бўйнидаги карз арконидан халос бўлмади. Охири бир амаллаб институтни битирган шу боланинг божхонага ишга жойлашишига ҳам кўлидан келгани ёрдамини аямади. Аммо синов муддатида бўлган ёш мутахассис босар-тусарини билмай қолганми, ишқилиб, орадан уч ой ўтар-ўтмас пора олаётган маҳал кўлга тушганида Қариндош минг тавалло қилиб, ялиниб-ёлвориб келмасин, Жўра ишни "бости-бости" қилишга мутлақо аралашмади...

"Топармон-тутармон боламнинг даврида кетмон кўтариб юрсам ярашмас", деган мулохазалар ила аллақачон даладан бўшаб олган, каттта-катта ейишга ўрганиб колган Қариндошнинг Жўрадан ҳафсаласи пир бўлди, аммо буни эл-юртга сездирмади.

Етти йилга ҳукм қилинган ўғил уч йилда амнистияга илиниб қайтиб келди. Шу билан у тинчгина яшаса бўларди. Йўқ, отасининг кондош-жондош Жўраси кў-

магида йигитларни Кореяга кафолатли ишга жўнатиш кўлидан келишини бир-икки жойда шипшиб кўйган экан, "кўк"идан кўтарган хохловчилар узун-киска бўлиб Кариндошнинг уйига кириб келаверишди.

Орадан бир йил ўтди-ўтмади, фирибгар ўғил бўйнида олтмиш минг доллар карзи билан камалди-кетди. Пулига куйиб колганлар Кариндошнинг уйининг турумини бузишди.

Зўрдан зўр келса, зўр думини кисади. Кариндош хам "Бор, кучала еган жойингга бориб тириш!.. Менга бир сўм бериб кўйганмисан?.. Мен хеч нарсани билмайман!.." ва хаттоки "Кайси замонда ота ўғил учун жавоб берган?" кабилидаги далил-дастакларни калаштириб ташлашга, бакир-чакир килиб турганлардан хам кўра каттикрок бўкиришга уриниб кўрди; аммо кўпчилик барибир кўпчилик-да, бунинг устига, мол аччиғи – жон аччиғи: бунака махал кўл ўз-ўзидан кетмондастага бориб колаверади... У ёкда Жўра хам номардлик килди: бош эгиб келган Кариндошга уйда борини кириб-киртишлаб, бор-йўғи тўрт минг беш юз эллик беш доллар чикариб берди. Айникса охирга беш доллар Кариндошнинг роса асабини ўйнатди: паст-да, паст; шуям пулми? Шуниям уялмай тутказди-я! Нима, у садака сўраб келган гадомидики?! Яна жўрамиш... Бирок нима хам кила оларди? Пасткаш Жўранинг даста-даста доллари турадиган сейфнинг калитини ёнидамидики... Охир-окибат Кариндош уйини сотишга ва оиласи билан кишлокка туташиб кетган дала шийпонига кўчиб ўтишга мажбур бўлди.

Адашган ўғил-ку, яна авфи умумийга илиниб, кайтиб келди; пулига куйиб колганлар инсоф килишди – кайтиб уни безовта этишмади: ахир, ранг кўр – хол сўр... Факат Кариндошнинг аламзадалиги таркамади. Устига-устак, бир эмас, икки эмас, тўрт марта бориб хам Жўрадан белга тугиб кайтарли далда ололмади, аксинча, бир-икки оғиз нордонрок гап эшитди. Кайси

жин урган, тушуниш кийин, лекин Жўранинг тўнини тескари кийиб олгани равшан эди: нима сўраса, нукул "иложим йўк", дейди, қайсар эшакдай оёғини тираб туриб олади. "Ўғилни ҳеч бўлмаса газзаправкага жойлаштириб бер...инг", деганди, ўзини эшитмаганга солди, Қариндош унинг отасини уриб ўлдириб келгандай экрани бир ярим кулочлик "ойнаи жаҳон"дан кўз узмаган кўйи без бўлиб ўтираваерди... Э, садкаи одам кет...

Албатта, Қариндош кишлокка, эл кўзига димоғи чоғ ҳолда қайтди ва атай овулнинг уч-тўрт хабарчисига эшиттириб айтдики: "Бизнинг кўчадаям байрам бўлиб колади... Жўрам ваъда берди, ҳеч ўйланманг, ўзингизниям, ўғлингизниям шахсан ўзим бориб, ёғлироқ ишга жойлаб келаман, деди..."

Шунгаям бирон беш йил бўлиб колди-ёв. На ёғли ишдан дарак бор, на ёғсизидан. Ота бекор, йўл карайвериб ранги синиққан ўғил бекор. Яна бош эгиб, бирон фермерга кетмончи бўлиб боришга Қариндошнинг бўйни ёр бермади. Яхшиям уй бекаси кишлок марказидаги шифохонада ҳамшира бўлиб ишларди: топган уч-тўрт сўми рўзғорни амаллаб тебратиб туришга етарди.

Бу йиллар ичида... Қариндош ёзишнинг роса ҳадисини олди. Шаҳарга боришга йўл пули топилмай колгач, ёрдам сўраб аввал жондош-кондош Жўрасига ёзди, ундан жавоб келмагач, тузукроқ ишга жойлаштириб кўйишларини илтимос килиб ҳокимиятга ёзди, прокурорга ёзди, судга ёзди, ижтимоий таъминот бўлимини ҳам эсдан чикармади. Бироқ расмий идоралардан бир хил жавоб келаверди: "Бу масалада фалон ташкилотга мурожаат килишингизни сўраймиз". Ўша ташкилот, яъни, бандликка кўмаклашувчи идора аризагўйни рўйхатга олиб олти ойга якин нафака бериб турди, бу вакт ичида уч-тўрт жойга йўлланма тутказди, бирок Қариндошга бу ишларнинг биронтаси ёкмади: бергани носвой пулига етмайди-ю... Окибатда идора пул тўлаб туришни бас килди, Қариндош эса "Мана сенга!"

дегандай "ёза-ёз"ни авж олдирди. Айникса бу борада унга хотини ишлайдиган шифохонадаги компьютер жуда қўл келди: бу сизга катак қоғозда ручка тиқирлатиб ўтириш эмас, принтердан бири-иккинчисидан силлиқ, чиройли матнлар кўзингизни қувнатиб чиқиб келаверардики – Қариндошнинг ўзи ҳам бу манзарани ёш боладай қувониб-хаяжонланиб, юраги "дурс-дурс" урган ҳолда, кафтларини бир-бирига ишқаган кўйи кузати-иб ўтирарди, – уларга кўзингиз тушса бас, шу заҳоти шикоятчининг барча муаммосини ҳал килиб ташласам дердингиз...

Қариндош аста-секин аризабозлик сарҳадини кенгайтирди. Энди фақат шахсий дардларгина эмас, овулда содир бўлаётган катта-кичик воқеа-ҳодисотлар, миш-мишлар, турли талқинлару ажабтовур хулосалар ҳам Қариндошни компьютер клавиатураси томон етаклайдиган бўлди. Алал-оқибат, бир неча марта калитни бердиртирмаган бош шифокор устидан "Беморлардан пора олади... касалхонани еб ётибди... мендай бечора ишсизданам кўркмай пул сўради..." қабилида ёза-ёза охири уни қонига ташна килган аризагўй худди юмушга келгандай, роппа-роса соат тўккизда компьютер сакланадиган хона эшиги ёнида тик турадиган ва ғалаба товони ундираётган музаффар томон янглиғ масрурлик билан навбатчидан калитни оладиган бўлди...

Икки йилча бўлиб колди-ёв, овулнинг ўзларига тўқ фермерлари камхаржроқ оилаларга соғин сигир бериш ташаббуси билан чиқишди. Олим ферма якин хешим, тус жияним дея ҳеч ким йўғида Қариндошнинг шийпонига атаганини ташлаб кетибди: савоб пинҳона килинади-да.

Шифохонадаги кундалик "юмуши"дан кайтган Қариндош кўчиб келганларидан буён бўм-бўш ётган бостирма тагидаги болали сигирни кўради-ю... Хуллас, Қариндош ҳадяни олдига солиб ҳайдаб тўғри Олим фер-

манинг уйига боради, “Берсанг тузукроғидан, семизроғидан бер-да, жиян, бунинг орик-ку, кара, умуртқаси саналиб ётибди, эртага йиқилиб қолади-ку”, деб тўполон қилади. Фермернинг ҳозир кўклам пайти эканлиги, шунга яраша ҳамма сигирларнинг ҳам ориқлаганлиги, буям оғзи кўкка етса бас, тўппосдай семириб кетиши ҳақидаги изоҳлари ўжар тоғага асло таъсир қилмайди. Қариндош: “Мен тоғаман, етти пирдан азизман, шунга яраша сағрини ялтираб турганидан берсанг ўласанми?” деб туриб олади. Асли сиркаси сув кўтармайдиган, жаҳли бурнининг учида турадиганлар тоифасидан бўлган фермер жиян каттиқ асабийлашади, вужуди дир-дир титрай бошлайди. Сўнг, айтишларича, бир эмас, икки марта “Олмайсизми, тоға?” деб сўраган. Қариндош бунга жавобан: “Буни ўзинг пишириб е, жиян. Мен олсам фермангга кириб, ўзим танлаб оламан”, деган. Дарвоқе, Голландияданми, қайдандир эллик бош зотдор сигир олиб келиб, уни алоҳида жойда парвариш қилаётган Олим фермер фермасига тоғаси у ёқда турсин, хотинини ҳам киритмасди. Шунгами, тоғанинг бу талаби сабр косасига томган сўнгги томчи бўлади-ю, портлаб кетган фермер “Олмасанг олма! Сенга бергандан кўра балиқларга ем қиламан буларни!” дея болали сигирни катта канал бўйига судраб чиқади ва иккаласини ҳам шиддат билан оқаётган бўтана сувга отиб юборади...

Ориқ бўлсаям, сигирдан, демакки сут-катиқдан қурук қолган тоға алам устида саркаш жияни устидан эринмай ёзди, қайта-қайта ёзди, фойда бўлмади. Келган комиссияларга Олим фермер: “Мулк меники! Агар ғинг десаларинг, қолган сигирларниям каналга отиб юбораман! Сизларга шу керакми?” дея ўшшайиб турарерган. Қариндош ҳайвонларни ҳимоя қилиш жамиятидан анча умидвор бўлиб турганди, бироқ бу муассасага йўлланган шикоятлар сувга чўккан она-бола сигир мисоли изсиз йўқолди...

II

Хуллас, эрталабдан ховлига кадам ранжида килган Қариндош Элмурод домлани ховли адоғидаги молхона деворига суяб қўйилган маҳобатли дарвозани мехр билан артиб-суртаётган ҳолида учратди.

Одатдаги салом-алик, кискача хол-ахвол сўрашишлар, уйга (тўғрироғи, ховли чеккасидаги чорпояга) таклиф килишу, буни миннатдорчилик ила рад этишлардан сўнг Қариндош чор-атрофга бир муддат диккат билан, айтиш мумкинки, танкидий кўз ташлаб чиккач, дабдурустдан:

– Домла, энди устингиздан ёзмасам бўлмайди, – деб колди.

Элмурод домла аввалига ажабланди, сўнг "Нотўғри эшитмадиммикан?" деган ўйда чакирилмаган мехмоннинг жиддий юзига тикилди. Йўк, кўнок ҳазиллашаётганга ўхшамасди.

Бу тахминни тасдиклагандай, Қариндош ишонч билан такрорлади:

– Домла, энди устингиздан ёзмасам бўлмайди.

Элмурод домла ўзини мажбурлаб жилмайди:

– Ёзишга арзийдиган нима гуноҳ килибмиз?

Қариндош ховлига ишора килди:

– Отангиз бир носкаш эди. Энди шундай одамнинг боласи кандай килиб ховлини бузиб, ўрнига каср солади, а?

Домла хотиржам гапиришга уринди:

– Каср эмас, тўрт хонали оддийгина уй, ака.

Қариндош бўш келмади, энди дарвозага ишора килди:

– Бизам сув кўрмасдан этик ечмайдиганларданмиз. Оддий уйнинг дарвозаси бунака бўлмайди, ука.

Домла сал асабийлашди:

– Канака бўлади?

Қариндош саволга жавоб бермади, бунинг ўрнига чўнтагидан ёндафтарча ва ручка олди, ниманидир ёзишга ҳозирланди.

– Хўш, ойлигингиз канча, ука?

– Нима эди? – хўмрайиб сўради Элмурод.

– Айтаверинг. Мен оддийгина уй куриш учун ҳам неча йиллаб емай-ичмай, бир сўминиям сарфламай йиғишингиз кераклигини бирпасда хисоблаб ташлайман. Сиз бўлса, икки йил бурун синглингизни чикардингиз, энди бўлса каср кураяпсиз...

– Каср эмас, оддий уй...

– Барибир. Ҳозирги замонда уй куришнинг ўзи бўладими? Демак, бундан келиб чиқадиган хулоса шуки, сиз ноконуний даромад топаяпсиз. Катта даромад...

Элмурод домла анграйиб колди:

– Канакасига?

Кариндош ўпкасиини тўлдириб нафас олди, пишиллаб нафас чиқарди:

– Шунакасига. Институтда студентлардан пора, ўкишга киритишга яна пора...

Домланинг жаҳли чиқди:

– Оғзингизга караб гапиринг, ака!

Кариндош домлага тик каради:

– Оғзимга карасам-карамасам бор гап шу, ука.

– Туҳмат килманг!

Кариндош ховли ўртасидаги дарахт тагида турган эски стол-стулларга, дарахтга коқилган доскага ишора килди:

– Балки ҳали репетиторлик килаётганингиздан ҳам тонарсиз. Агар тонмасангиз, марҳамат килиб лицензиянгизни кўрсатсангиз. "Фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисида"ги, "Истеъмолчиларнинг хуқуқларини ҳимоя килиш тўғрисида"ги конунларга кўра буни сиздан талаб килишга менинг хакким бор. Сиз эса лицензияни кўрсатишга мажбурсиз.

Элмурод домла анграйиб колди. Зеро, тўрт-беш йил бўлиб колди, чиндан ҳам март-июнь ойларида кишлоқ болаларини ўкитади, аммо шу пайтгача бирон марта бирон киши ундан лицензия сўрамаган.

Домланинг қандай аҳволга тушганини кўрган Қариндош коникиш билан, мамнун илжайди:

– Шунақа, Беркин акамнинг боласи, шунака. Демак, ноқонуний фаолият олиб борганингизни ўзингиз ҳам тан оласиз, шундайми? Шундай деб ёзаверайми?

Домла илон сеҳрига тушган одамдай Қариндошнинг ёндафтар саҳифаси устида йўрғалаётган қўлига анграйиб қараб қолди.

– Ёзаверайми? Қўл қўйиб берасизми?

Ниҳоят Элмурод домла бир сесканиб ўзига келди:

– Қанақа қўл, ака? Қанака даромадни гапиряпсиз?

Қариндош кўп нарсани биладиган одамдай уй эгасига маънодор қаради:

– Яширяпсиз-да, а? Мендан-ку, яширарсиз, лекин келган одамлар бор ҳақиқатни ичингиздан суғуриб олмай қўймайди, ука. Ҳа...

Домла очиқ ҳаводаги қўлбола синфга ишора қилди:

– Ака, ростданам ўн битта болани ўқитаман. Бештаси яқин қариндошларимнинг болалари, улардан бир тийин олмайманам, ололмайманам.

Дафтарчасига ниманидир ёзишда давом этаётган Қариндош истеҳзоли илжайиб қўйди, холос. Элмурод домла изоҳ беришда давом этди:

– Қолган олтитаси ҳам бегона эмас. Биттаси Маннон фермернинг қизи. У киши қизимни ўқитиб бер, йил яхши келса уч қоп ғалла бераман деган. Яна биттаси Қурол дўхтирнинг боласи. Вақт-бемаҳал дўхтирга ишимиз тушиб туради, шунинг учун у кишиданам пул олмайман. Яна иккитасининг отаси "Боламиз ўқишга кирса бир нарса ташлаб кетармиз", деган. Шунда пулга ўқийдиган иккитаси қолади, холос. Уларам...

Ёзишни тугатган Қариндош ёндафтарчани ёпди:

– Ҳар қалай, бутун бошли қасрни иккита болани ўқитганим эвазига қуряпман деб мени лақиллатмассиз, ука? Алдагани бола яхши-я?

Элмурод домланинг бурун катаклари керилди:

– Ака. Мен сизга изоҳ беришга мажбур эмасман. Боринг, кўринг, керак бўлса текширинг, институтда бир ярим ставка ишлайман...

Қариндош ҳи-ҳилаб кулди:

– Икки йилдан бери қабул комиссиясининг аъзосисиз...

Домланинг юзига олов тепди, шунгами, тишлари ғижирлаб кетиб, асабийлашаётганини сездириб қўйди:

– Ҳозир тест, ака, тест...

– Биламиз, биламиз, бунинг ҳам йўлини топиб қўйгансанлар... Тестдан жарақ-жарақ пул ишламасангиз, бунақанги қасрни тушингиздаям кўрмасдингиз?

Элмурод гувала, эски-туски қурилиш материаллари сочилиб ётган ҳовлига ишора қилди:

– Қани сиз айтган қаср?

Қариндош пинагини бузмади:

– Бугун бўлмаса эртага қурилади-да, ука. Ҳаром пулнинг сассиғига ухлай олмай чиқадиган бойваччалар учун битта қаср нима деган гап? Шаҳарданам уч-тўрттасини олиб қўйгандирсиз? Бировларнинг номига, а?

Бўғриқиб кетган домланинг қўллари мушт бўлиб тугилди:

– Максад нима, ака?

– Максад сизни фош қилиш.

– Менинг нимамни фош қиласиз?

– Сизда гап кўп, ука, гап кўп. Сезиб турибман, юришларингиз бежо...

– Ҳақорат қилманг-да, ака, бориб, бемалол хоҳлаган жойингизда хоҳлаганча фош қилаверинг.

– Бўпти. Аввал институтингизга бораман. Ректорингизга учрашаман. Ўнта студентни олиб келиб, мажбурлаб ишлатганингизни айтаман. Гувоҳларим бор. Суратгаям олиб қўйганман.

Элмурод домла инграб юборди:

– Ахир... ахир улар ҳашарга келишди-ку. Уйни бузгани...

– Ҳашарга эмиш? Одамнинг кулгисини кистатманг, ука. Келмайам кўришсин-чи. Институтдан ҳайдаттириб юборардингиз. Ундан кейин, иш маҳали биронтасини том босиб қолса нима қилардингиз?

– Бу нима деганингиз, ака?

– Сиз ана ўшандаям сувдан курук чиқиб кетардингиз, булар ўз ихтиёрлари билан келишган, деб. Лекин билиб қўйинг, энди бундай бўлмайди. Мен бунга йўл қўймайман! Кейин ректор жаноблари ҳам билиб қўйсин унинг ойликка яшайдиган ўқитувчилари қандай қасрлар қураётганини!

Чарчаб кетган Элмурод домла оғир уф тортди ва без бўлиб турган кўноққа ҳорғин тикилди:

– Бўлдими, ака?

– Йўқ, бўлмади. Ректорингиз олдидан чиқиб, налоговийга бораман. Неча йиллардан бери лицензия олмай, репетиторлик қилиб келаётганингизни айтаман. Ҳеч бўлмаса шуни тан оларсиз?

– Бўлдими?

– Йўқ. Биласиз, ҳеч бўлмаса эшитган чиқарсиз, Тошкентда, катта идорада менинг жон Жўрам ишлайди. Унга бир оғиз телефон қилиб қўйсам бўлди, сизнинг авра-астарингизни ағдариб текширишади, институтдан ҳам орқангизга тепиб, бошқа жойга ишга киролмайдиган қилиб ҳайдашади. Шарманда бўласиз.

Элмурод домла Қариндошга бақрайиб қараб қолди, ахийри аранг сўрай олди:

– Мен тушунмаяпман, мақсадингиз нима ўзи, нега мени кўрқитмоқчи бўлаяпсиз? Ё мендан уч-тўрт сўм ундирмоқчимисиз?

Бу гапларни эшитаётган маҳал мамнунликдан оғзи қулоғига етган Қариндош шоша-пиша ёндафтарига нималарнидир қайд эта бошлади:

– Пора таклиф қиляпсизми, демак айбингиз мен ўйлагандан ҳам кўра катта. Жуда катта! Буни ҳам тиркаб қўямиз. Мана, энди бўлди!

Дафтарчасини ёпиб, дарвоза томон йўналган Қариндош уч-тўрт қадам юргач, бирдан тўхтади ва ортига ўгирилиб, уй эгасига қарата хитоб қилди:

– Лекин билиб қўй, ука, ҳаммани сотиб олсанг ҳам мени сотиб ололмайсан!

Ниманидир мулоҳаза қилди шекилли, Қариндош кайтиб домланинг ёнига келди, унинг қўлидан тутди ва билагига кўрсаткич бармоғини нукиган кўйи оҳиста, сўзларни дона-дона қилиб деди:

– Мен бирдан ўйиб олмайман. Аста тирнайман, тирнайвераман. Тирналган жой ярага айланади, кейин йиринглайди, охири ҳаммаёкни заҳарлаб ташлайди.

Шу билан Қариндош ҳовлидан чиқди-кетди.

Элмурод домла унинг ортидан анграйиб караб қолаверди...

III

Бошламасига ректоратдан суҳбатга чакиришди. Оддий фан номзоди кандай қилиб қишлоқда каср кураётгани, шаҳарнинг ўзида эса бир нечта ҳовлини бировларнинг номига олиб кўйгани билан қизиқишди.

Элмурод домла изоҳ бераверіб чарчади.

Келган комиссия ҳовлини видеога олиб кайтди. Шу билан ҳамма машмаша тугагандай эди. Аммо эртаси куни кечга яқин, дарс ўтилаётган маҳал солиқдан келиб босишди...

Булар изоҳ-пизоҳ эшитиб ўтиришмас экан: холислар иштирокида дарҳол далолатнома тузишди, ўқувчиларга ҳам имзо кўйдириб олишди. Неча йиллар давомида ноқонуний фаолият олиб борганлиги учун Элмурод домла ҳам отнинг калласидай жарима, ҳам унданам каттароқ солиқ тўлашга мажбур бўлди. Қонунбузар бундан кейин мазкур кўринишдаги фаолиятини давом эттириши учун махсус рухсатнома олиши кераклиги ҳакида тегишли тартибда огоҳлантирилди.

Соликчиларни кузатиб, уйга асабий равишда қайтиб келган Элмурод домла жаҳл устида эски стол-стулларни йиғиштириб ташлаётган маҳал қулбола доска ёнидан чикиб турган михга билагини уриб олди. Домла занглаган мих тилган жойнинг сал қизаринкираб колганини кўрди-ю, бунга эътибор бермасдан, ишида давом этди...

Кейинги куни маҳалла профилактика инспектори ташриф буюрди. Ҳашарда қатнашган талабалар орасида болалар, яъни ўн саккизга тўлмаганлар бўлмаганлигини исботлагунга қадар Элмурод домланинг она сути оғзидан келди: бунинг учун ҳар бир талаба паспортининг нусхаси билан бирга "домланинг уйидаги ҳашарда ўз ихтиёрим билан қатнашдим" мазмунидаги тушунтириш хати ҳам топширишга мажбур бўлди.

Шу куни Элмурод домла мих тилган жойнинг қичишаётганини, симиллаб оғриб-оғриб ҳам кўяётганини сезди, аммо ўтиб кетар деган ўйда шу жойга лой босиб, устидан рўмолчасини боғлаб қўйиш билан кифояланди.

Туман электр таъминоти корхонасидан келиб, бузилган уйда электр симлари ўзбошимчалик билан узиб ташланганини аниқлашди, тегишли тартибда баённома тузишди ва симёғочдан уйга келган симни ашёвий далил сифатида киркиб олиб кетишди...

Элмурод домла билагининг мих тилган ўрни ловуллай бошлаганини сезди ва рўмолчани ечиб кўрди. Яра ўрни маддалай бошлаганди. Домла дўхтирга ўтиб келмокчи ҳам бўлди, аммо аввал жаримани тўлаб келишга карор қилди. Дўхтир шу ерда, қишлоқда. Омонат касса эса туман марказида. Улгуриш керак. Дўхтирга эртага борса ҳам бўлади.

Эртасига эрталабдан ташкилотига тушган "сигнал" туфайли текширишга келган туман меъмори уйни бузиш ва ўрнига янги уй куриш учун рухсатнома олинмаганлигини аниклади. Энг асосийси эса, янги курилажак уйнинг тегишли тартибда тасдиқланган лойиҳаси йўқ

эди. Бу канакаси ахир? Уй эгаси бўлмиш домланинг ўкувчилар дафтаридан йиртиб олинган сахифасига чизилган кинғир-кийшик бир нималари меъморлик лойиҳаси вазифасини ўтай оладими? Асло ва асло йўк! Бу ахир инсонлар ҳаётини хавф остига кўйиш билан баробар-ку! Жарима, дархол жарима!..

Билагидаги яра ўрни ловуллаб оғрийвергач, Элмурод яна дастрўмолни ечиб кўрди. Яра иринглаб кетганди... Буни кўриб, Элмурод эртага эрталабдан, агар осмон узилиб ерга тушсаям, дўхтирхонага боришга ўзига ўзи ваъда берди. Ахир одамга соғлик керак-ку!

Бирок домла улгуролмади: эртаси эрталабдан туман газлаштириш идорасидан келган мутахассис-вакил газ кувури амалдаги тартиб-коидаларга зид равишда кесиб ташланганлигини фош этди. Уй эгасининг "Ахир олти ойдан бери газнинг ўзи тугул, хидиям йўк-ку!" деган изохлари вакилга чивин чакканчалик таъсир килмади. Бильакс, кўзлари ола-кула бўлиб кетган мутахассис бир зумда вахимали манзарани чизиб ташлади: туйкусдан газ келиб колди, кувур эса кесилган. Хўш, нима бўлади? Газ йиғилиб туради-туради-да, кейин бирдан... порт-лай-ди! Тамом-вассалом! Бутун кишлок осмонга учади! Элмурод домланинг "Ахир, газ кандай килиб очик ҳавода йиғилади, бу ерда газ йиғиладиган хонанинг ўзи йўк-ку!" деган эътирозлари хам ўша кўринмас газ мисоли ҳавога изсиз сингди-кетди. Вакил эса шоша-пиша тегишли тартибда баённома тузди, керакли одамларга имзолатди ва бундок жиноятко́рона масъулиятсизликка, совукконликка, локайдликка йўл кўйган уй сохиби энг кам иш ҳакининг фало-он баробари микдорида жарима тўлашга маҳкум этилди. Зудликда...

Шу билан кун кеч бўлди. Кўнгли ҳовлисидай зимистон Элмурод домла дўхтирга эртасига боришга карор килди. Аксига олиб домла яна улгуролмади: тонг сахарда кўнгирок килишиб, рахбарият уни институтга чакираётганини маълум килишди.

Элмурод домла ўпкасини қўлтиқлаганча ховликиб ишхонасига етиб келди. Ректоратда унга бу йилги қабул комиссияси таркибидан чиқарилганлигини, шунингдек, дарс соатлари ҳам қискартилганлигини айтишди.

Юрагига қил ҳам сиғмаётган бўлса-да, Элмурод домла институдан чиқиб, тўғри қишлоқ врачлик пунктига бормоқчи бўлди. Бироқ йўл-йўлакай туман газ идорасига кириб ўтишга қарор қилди: жаримани тўлаш керак эди. Аксига олиб, ягона бадковоқ аёл ишлаётган кассада одам кўп экан, навбатда узоқ туришга тўғри келди. Бўйинбоғ тақиб олган Элмурод домла бунака масалаларда ўта зиёли эди: ҳеч качон навбатсиз олдинга сукилмасди, ҳатто институт ошхонасида ҳам талабалар билан тенг навбатда турарди.

Билаги лўқиллаб оғриётган, иссиғи чиккан Элмурод домла уйига коронғу тушганда базўр етиб келди.

Эртаси куни эрталабдан, домла бир амаллаб кийинаётган, аёли эса сигир соғаётган маҳал дарвоза тарафдан "Илмурод..." деган таниш чақирик эшитилди. Домла янглишмаганди: қишлоқда фақат фуқаролар йиғини раиси Наҳалбой акагина уни шундай деб чақирарди.

Наҳалбой ака сўрида узоқ ўтирди, уч чойнак чой, бир коса сут ичди, бўлган воқеаларни эринмай суриштирди, Элмуроднинг гапларини томоғини тақиллатган қўйи бошини чайқаб-чайқаб эшитди, алоҳа, ҳаммасининг тагига етишга ваъда бериб ўрнидан қўзғалди.

Элмурод домла сал енгил тортди. Аммо у ховлидан чиқишга улгуролмади: Маннон фремер кириб келди. Фермер нега қизи ўқишга келмаётгани сабабини сўради. Элмурод домладан ўқиш вақтинчалик ёпилганини эшитиб эса, ўпкалашга тушди: бунака эмас-да, укажон, атаганимиз кам бўлса, майли, яна бир коп қўшай, фақат сиз қизимни яхшилаб ўқитинг, домла, дўст-душманнинг олдида ўз кучи билан бир ўқишга кириб кетсин...

Элмурод домла фермерни бир амаллаб кузатганида вақт чошгоҳга якинлашиб қолганди. Шундоқ эски дар-

воза ўрнидан шошиб чиққан домла каттагина сумкасини елкасига ташлаб олган ўрта ёшли бир аёлга урилиб кетишига сал қолди.

Аёл ўзини "БТИданман, туман меъмори топшириғи бўйича келганман" деб таништирди. Сўнг сумкасидан йиғма ўлчагич чиқарди ва бузилган уйнинг пойдевори ўрнини ўлчашга тушиб кетди. Аёлнинг якка ўзи қийналаётганини кўрган Элмурод домла ноилож унга кўмаклашиб турди.

Ўлчаш ишлари анча чўзилди. Сўнг аёл ёзиб олганларини каттагина қоғозга тушира кетди. Кейин домла чизган янги уй лойиҳаси билан қизиқди.

Хуллас, аёл ишини битиргунга қадар соат бешдан ошди. Энди ҚВПга боришдан фойда йўқ эди.

Кечаси чорпояда ётган Элмурод домланинг иссиғи кўтарилиб, даг-даг қалтирай бошлайди.

Буни кўриб ваҳимага тушган домланинг рафиқаси Қурол дўхтирнинг уйига чопди...

Шу оқшом "Тез ёрдам" бутун бадани ўтдай ёниб, ўзи алаҳсирай бошлаган Элмурод домлани вилоят марказидаги шифохонага олиб кетди...

IV

Орадан икки ҳафта ўтди.

Элмурод домла қишлоққа бир кўйлагининг енги бўш ҳолда қайтиб келди...

Кузга бориб Элмурод домла дарвозани ярим пулига бир амаллаб сотди ва уста ёллаб, бир хонали ҳужра қурдириб олди. Қиш ўтиб олсин-чи, кейин бир гап бўлар...

Айтишларича, шу кунларда Элмурод домла дўкондан ярим кило мих харид қилсаям чекини талаб қилиб олишни унутмас экан: ҳар эҳтимолга карши-да, мабодо текшириб келиб қолишса, "мана, ҳаммаси қонуний" деб кўрсатиш учун...

(2013 йил)

ЕТИМ СЎЗ

I

Ишхонадан "Меҳрибонлик уйи"га жўнатишди. Тўғрироғи, бош муҳаррир суратқаш билан бораётган экан, мени ҳам қўшиб олишди. Тушунарли, демак битиклар каминанинг зиммасида...

Шинамгина, икки қаватли бино экан. Сердарахт ҳовлиси катта.

Кечаги тонготар чойхона базмдан сўнг бошим ёрилай деб турганди. Аммо бир амаллаб учрашув охирига қадар ўтирдим.

Бизни ўн-ўн икки ёшдаги болалар тўла каттагина залга бошлаб киришди. Таомилга кўра, аввал директорнинг кириш сўзи бўлди, сўнг азиз меҳмонларга навбат берилди. Улар қаторида раҳбарим ҳам гапирди. Ўзиям роса гапга чечан-да курғур, мен ҳатто ўзимча уни киши билмас "иш билгунча гап биладиган замонавий раҳбарча" деб юраман. Маъруза-кутлови якунида одатда ўзи гапириб, ўзи лаззатланадиган бош муҳаррир жўшиб кетди чоғи, залга караб бағрини очганча:

– Болаларим! Ўғил-қизларим! – дея ҳайқирди. – Мен ҳозирнинг ўзидан сизлардек кўнгли ўксикларнинг истаган бештасини, йўқ, ўнтасини уйимга олиб кетишга тап-тайёрман! Тап-тайёрман! Аммо кўриб турибманки, бу ерда шарт-шароитлар менинг кулбамга нисбатан беш, йўқ, ўн баробар яхши экан! Яхши экан!

Қарсак бўлиб кетди.

Мамнун ҳолда ингичка лабларини ялаб олган раҳбарим янада илҳомланиб, аввал менга, сўнг каторлар орасида аппаратини чиқиллатиб расмга олиб юрган суратқашга ишора қиларкан:

– Азиз болажонлар! Қоракўзларим! Нафақат мен, балки ана, мен билан бирга келган иқтидорли бўлим

мудиримиз ҳам, моҳир суратқашимиз ҳам худди шундай фикрда. Тўғрими, дўстларим?

Гулдурос қарсаклар оғушида "иқтидорли бўлим мудири" сифатида шоша-пиша ўрнимдан туриб, бу фикрни қизғин маъқуллаётган каби бир неча бор бош ирғадим, "моҳир суратқаш"нинг кулоғи сал оғиррок эди, бирок шунга қарамасдан, раҳбар яна бир ҳаяжонли даъватни ўртага ташлаганини ҳис қилган бўлса керакки, "менам бу гапга қўшиламан" дегандай ўнг қўлини кўтариб қўйди.

Шундан сўнг ҳомийларнинг болаларга совғалари топширила бошланди.

Учрашув шу билан тугайдигандек эди. Ҳолбуки, хали бирон тузукрок факт олиб улгурмагандим. Ёнимда ўтирган тақирбош бола ора-сира менга, тиззамдаги хеч нарса ёзилмаган ёндафтарчамга қараб-караб қўяётган эди. Шу томонга ўгирилдим. Пешонаси кенг, мунчоқдай кўзлари тийраккина бола менга диққат билан тикилиб турарди. Вақтни зое кетказмаслик учун дарров унинг исмни сўраб олдим. Суннат экан оти. "Ота-онанг борми?" деган саволимга "Йўк", жавобини олдим.

Тадбирдан сўнг бир фурсат колишга, юм-юмалоклигига карамасдан серҳаракат ва афтидан – мудом кулиб туришига караганда – анча серзавқ директор билан суҳбатлашишга ҳафсала қилмадим. Илло, бундай йўл тутадиган бўлсам, муҳаррирнинг мени кутиб ўтирмаслиги аник эди. Демак, ишхонага хизмат машинасида гердайиб эмас, жамоат транспортига осилиб, чарчаб-ҳориб кайтишимга тўғри келади. Ўзи аранг ўтирган бўлсам. Шунисигаям раҳмат десин гапдон раҳбарим...

Хуллас, бош муҳаррирнинг "Ҳаммаси жойидами?" деган саволига "Жойида" деб жавоб бериб кўя колдим.

Ўйлаганимдек, ишхонага бирга қайтдик.

Йўлда раҳбарим:

– Шу сонга улгурамизми? – деди.

Ҳеч иккиланмасдан:

– Улгурамиз! – дедим. Сўнг хушомадга ўтдим: – Ўзингиз ҳамма ёзиладиган гапларни айтиб қўйдингиз-ку, хўжайин, энди уларни қоғозга туширсам бўлди-да. Ўлар энди котибликниям эплолмасам...

Мактов кимга ёқмайди дейсиз: кўз қиримни ташлаб кўрдим – ҳар қанча камтарлик қилишга уринса-да, айни ҳақиқатни эшитаётганига чиппа-чин ишонаётган раҳбарим лаб-лунжини йиғиштиролмай қолди...

Тўғрисиям, мавзу унчалик мураккаб эмасди, ҳаттоки, жўнгина эди. Ёзиб юрган одам учун уч қоғоз мақола ҳам муаммо бўптими?

Ишхонада кетма-кет тўрт стакан катик ичиб, сал ўзимга келганимдан сўнг хонамни ичкаридан қулфлаб олдим-у, уч қоғозлик мақолани икки соат ичида компьютерда чақиллатиб ташладим. Сарлавҳа ҳам ўз-ўзидан чиқди-қолди: "Меҳримиз сизларга, болажонлар!" Ўйлаб туриб, тагсарлавҳа ҳам қўшиб қўйдим: "Биз бормиз, сен асло эътиборсиз қолмайсан, Суннат!"

Табиийки, бош муҳаррининг муборак исм-шарифи биринчи ўринда тургани сабабли, мусаҳҳиҳларга ҳам иш қолдирай, деган ўйда мақолани қайта ўқиб ўтирмадим, бир-иккита тишга тегадиган, сунъийроқ жумлаларни саҳифада тузатиб юбораман, деган ўйга бордим.

Буни қарангки, мақола раҳбаримга ёқипти. Буни кечкурун биринчи саҳифа устига қизил рангда қўйилган таниш жимжимадор имзодан билиб олдим; бош муҳаррир киритган ягона ўзгартириш эса суратқашни учинчи муаллиф сифатида тиркаб қўйгани бўлибди.

Майли-да, бизнинг бағримиз кенг...

Мақола эртаси куни тўртинчи саҳифада, рангли суратлар билан эълон қилинди ва шу билан ёдимдан чиқиб ҳам кетди. Аммо...

II

Аниқ эсимда, жума, намозшом маҳали эди.

Бир ҳафталик юмушни қотириб қўйган одамдай ҳорғин қайтмоқда эдим. Ҳозир уйга бораман, илиқ сувга тушиб чиқаман, қайноқ шўрва ичаман (нима овқат тайёрланаётганини аллақачон қўнғироқ қилиб билиб олганман), сўнг юмшоққина диванимда жойлашиб ўтириб олганча, бола-чақа бағрида, маза қилиб телевизор кўраман...

Кўнгил тинч, рух хотиржам, юрак бир маромда осойишта уради, ўтаётган кунингдан мамнунсан, эртанги кунингданам яхшиликлар кутасан... Эй, одамга бундан ортиқ яна нима керак...

Подъезд эшиги ёнида ўн яшарлар чамаси, тақирбош болакай қуюқ салом берди. Бош ирғаб қўйиб, ўзимнинг иссиққина хаёлларим оғушида ўтиб кетаётгандим, у йўлимга чиқди. Ноилож тўхтадим.

– Ассалому алайкум, – такрорлади болакай.

– Ваалайкум.

– Танимадингиз-а?

Дунёда энг ёмон кўрган саволим шу. Ахир ҳар куни қанча одам билан кўришсам, нима, ҳаммасининг афти-ангорини бир умрга эслаб қолишим керакми? Ҳатто шундай бўлган тақдирда ҳам, сен мишикига йўл бўлсин... Ғашим келганини билдирмасликка урониб, болакайга разм солдим. Йўқ, овулдан эмас, бу аниқ, қишлоқ болалари ҳеч қачон ўзлари меҳмонга келган уй эгасига бу қадар очиқдан-очиқ тик қарашмайди; бунинг устига иккала қўли ҳам бўш. Бирон безбетроқ муаллифми десам – қўлтиғига қистирилган қоғоз папка шундан далолат бериб тургандай эди – ёши тўғри келмайроқ турибди. Гарчанд болакайнинг тиниқ кўзлари кимнидир эслатгандай бўлса-да, барибир, нималарнидир эслашга урониб ўзимни ортиқча зўриқтиргим келмади.

– Шаҳар бердим, ука.

Болакай истехзойимни англамади шекилли, хурсанд бўлиб кетиб, дарров ўзини таништирди:

– Мен "Мехрибонлик уйи"данман. Биз ҳакимизда макола ёзгандиларингиз-ку. Суннатман.

Эсладим. Эсладим-у, яйраб кетдим.

Ана Сўзнинг кучи. Адашмасам, орадан икки ойлар ўтиб кетди-ёв. Шубхасиз, анави юм-юмалоқлигига карамасдан серҳаракат, одамга бурни устидаги кўзойнаги оша боладек беғубор табассум билан карайдиган тиниб-тинчимас директорга макола мойдай ёкиб тушган-у, у хечдан кўра кеч кабилида бизга рахматнома ёинки миннатдорчилик мактуби ёзиб юборган. Жамоаси номидан, албатта.

Эсиз, Суннатбой таҳририятга борса бўларди, анави бир-иккита мени кўролмайдиган ғайир хамкасбларим олдида роса яйрардим-да ўзиям. Ҳечкиси йўк, эртага бу дилсўзларини "Эълонлар доскаси"га осиб кўяман. Ҳар нечук, гапдон рахбару кар суратқашдан бир сатр битик умид килиш кисир сигирдан эгиз бузок кутишга баробар эканлигини яхши биладиганлар хам бор. Ҳа, бор. Улар билишади маколанинг асл муаллифи кимлигини. Инчунун, овоз чикариб хам айтишади. Ҳар калай, бош мухарриримиз мени бежиз "иктидорли бўлим мудири" демайди-да. Тан олганидан, хакикат каршисида ноилож колганидан айтади... Эх-хе, бундок каламим, бундок маколаларим, бундок ташаккурномалар билан мен ҳали танловларда катнашаман, фахрли ўринларни оламан, номимни бутун мамлакат журналистларига танитаман. Етар шунча камтарлик килганим, факир киши панада бўлиб юрганим. Качонгача тармок газетасида бировлар учун мардикорлик килиб юраман ахир! Давринг келганга ўхшайдир, иктидорли бўлим мудири...

Вужудимни янада киздириб юборган бундок ёкимли ўйлардан баттар хаяжонланган холда папкага кўл чўздим:

– Кани, бер-чи.

Суннат чакконлик билан жилд боғичини ечди ва расмий бланкага битилган номани чиқариб берди.

Бирок бу раҳматнома эмасди, бу ташаккурнома ҳам эмасди. Бу... илтимоснома эди: "...газетасининг бўлим мудири ҳурматли Палончи Пистончиевич! "Меҳрибонлик уйи"да режали таъмирлаш ишлари бошланганлиги сабабли бизнинг тарбияланувчимиз Суннат Нодировнинг уч ёки тўрт ой муддат ичида уйингизда яшаб туришини таъминлашингизни илтимос қиламиз. Олдиндан миннатдорчилик билдириб, ҳамкорлигимиз бундай кейин ҳам давом этади деган ишонч ва эҳтиром билан директор..."

Номани бир эмас, икки марта ўқидим, уч марта ўқидим. Ахийри мазмуни онгимга етиб боргач эса, кўз олдим короғилашиб кетди.

– Нимани... таъминлашим керак? – сўрай олдим аранг.

Оғзи кулоғида Суннат бажонидил жавоб берди:

– Уйингизда уч-тўрт ой яшаб туришимни.

Шу жинқарча-я? Менинг уйимда-я?..

Бу қанақаси ахир... Нима, бир "Меҳрибонлик уйи"да таъмирлаш бошланган бўлса, болаларга бошқасидан ё бошқаларидан жой топилмайдими?.. Нима дерди, ҳа, айтайлик, болаларга, ўсиб келаётган ёш авлодга алоҳида эътибор берилаётган бизнинг юртда-я?.. Йигирма-ўттизтаданми бўлиб ташлаш керак, тамом-вассалом. Шундаям жой етмаса, ана, вилоятлар бор, колаверса, пойтахтимизга якин сўлим гўшаларда болалар учун махсус дам олиш масканлари бор. Тўғр, ҳозирча кунлар сал совук, лекин эпласа бўлади: тез орада ҳаво исиб кетади ахир. Демак, таъмирлашни ҳам ёзда бошлаган маъқул... Ҳар қалай, давлатнинг куни мендай ўз рўзғорини зўрға тебратиб юрган, уч фарзанди, хотини билан уч хонали уйда сиқилишибгина яшаётган бир журналистга қолмагандир? Эх-хе, бунга ҳафта-ўн кунда қишлоқдан гуррос-гуррос келадиган меҳмонларни

кўшинг. Уйинг бозорга якин бўлгани – карвонсаройга айлангани деганлари рост экан ўзи...

Оний сониялар ичидан кўнгилдан нималар кечмади...

Бир кўнгил "Қаршингда тиржайиб турган бу жинкарчани олдингга солиб ҳайда!" дейди. Бир кўнгил "Нима учун хатда "...режали таъмирлаш ...таъминлашингизни илтимос қиламиз" деб ёзилган. Бунака жимжимали жумлалар одатда расмий кўрсатмаларда бўларди..." деган шубҳа-гумонлардан кутулолмасди. Ҳа, бу ерда бир гап бор. Балки юкорининг махсус кўрсатмаси асосида бўлаётгандир бу иш. Лекин нега мен? Нега энди айнан мен? Тинчликни, хотиржамликни ҳамма нарсадан авло кўрадиган мен?..

Ҳозир бу болачани бошлаб кирсам, уйда жанжал бўлиши аник... Бунинг устига... бунинг устига... Мен зўр бериб Суннатга карши далиллар излай бошладим ва бунака маҳаллари мия тез ишлаб кетади чоғи, шу сониянинг ўзида топдим ҳам: бунинг устига, бунака жойда тарбия олаётган айрим болаларнинг кўли эгри бўлади, баъзилари эса ичиб-чекади ҳам дейишади. Ирсият-да: ота-онасидан ўтган. Ҳар калай, рисоладаги одам боласини етимхонага топширмаслиги ёинки рисоладаги ота-она бундай ҳукуқдан маҳрум этилмаслиги аник. Шундай экан, бу Суннат деганларининг уч-тўрт ой ичида соддагина, ишонувчан болаларимга кандай ёмон таъсирлар кўрсатиши мумкинлигини ўйлаб, дахшатга тушдим... Йўк, ҳеч качон бунга йўл кўймайман!

Кайфиятим бир пул бўлди. Ўзим шу ахволдаман-у, ярамга туз сепмокчидай, жойида ўйнокилаб-типирчилаб турган Суннат сўраб колса бўладими:

– Уйимиз кайси каватда?

"Уйимиз"? Ўлай агар, тарсаки тортиб юборишимга сал колди. Нима, мен бу уйни минг-милён машаккатлар билан, карзлар гидобида колиб, аранг олган чоғимда ёрдам бериб кўйганмидингки...

Қалт-қалт титрай бошласам-да, бир амаллаб ўзимни босишга уриндим, аранг сўрай олдим:

– Нега... нега бу хат менинг номимга?

Ўн йил олдин йўқотган отасини топиб олган каби кўзлари кувончдан чақнаётган Суннат газетага ишора қилди:

– Ахир ўзларингиз "Биз бормиз, сен асло эътиборсиз қолмайсан, Суннат!" деб ёздиларингиз-ку. Бизга мақолани катта залда ўқиб беришди, қанча бола йиғлади... Кўпларнинг менга ҳаваси келди...

Ҳа, ёзганман, лекин... Қалам, тўғрироғи, компьютер ўлсин-а...

Тўхта, тўхта, тилла топган гадодай терисига сиғмай кувонаётган бу жинқарча "Ёздиларингиз" деди-ку. Дарвоқе, мақолада учта имзо бор. Инчунун, гарчанд бир сўз қўшишмаган бўлишсалар-да, улар ҳам бу масалада бирдай масъул. Ҳа, ҳа, тенг масъул. Исм-шарифлари кора ҳарфларда яйраб чиқишида ҳайбаракаллачилик қилиб турган мардлар энди жавобгарликни зиммасига олишни ҳам билишсин-да...

Бирдан Суннатбойнинг ўзи юкимни енгил қилса бўладими:

– Директоримиз ҳар эҳтимолга қарши учалангизнинг номингизга хат қилиб берганди. Бирининг шароити тўғри келмаса, бошқасиники тўғри келар, деб.

Очиғи, елкамдан тоғ ағдарилгандай бўлди, яйраб кетдим:

– Э, шуни аввалроқ айтмайсанми, Суннатбой! Кетдик.

Менинг қайтиб кўча томон юраётганимни кўрган болакай ҳайрон қолди:

– Уйга кирмаймизми?

– Йўқ! – дедим. – Юр, бир жойга ўтамиз.

Йўл-йўлакай номимга ёзилган номани болакайга сездирмасдан майда-майда қилиб йиртиб ташладим...

III

Расмий хатни кўрган бош муҳаррир типирчилаб колди.

Катта-катта залларни тўлдириб ўтирадиган юзлаб одамларни ўзига қаратоладиган шундай бийрон одам денг, нима деярини билмайди, нукул жавдираб менга карайди.

– Нега... нега менга юборишибди? – шивирлаб сўрай олди у ниҳоят.

Суннатни сал нарирокка қўйиб келгандим, шунинг учун дадил жавоб бердим:

– Сиз энди газетанинг рахбарисиз, хўжайин.

– Балки сизгаям юборишгандир? – шубҳаланиб каради рахбарим. – Бўлмаса нега етаклашиб юрибсиз?

Кўзимни лўк килиб:

– Йўк, – дедим. Сўнг ёлғонни кўшалок килдим: – Ўша учрашувда телефон ракамимни бериб келгандим. Қўнғирок килиб, уйингизни сўрашганди, бошлаб келавердим.

– Бекор кипсиз...

Бош муҳаррир адойи тамом бўлди. Сўнг катъийрок гапиришга уринди:

– Ҳеч иложим йўк. – У юкорига, учинчи каватга ишора килди: – Янгангиз билиб колса, уйда киёмат койим кўпади денг.

Ўзимни ҳайрон бўлганга солдим:

– Нега энди? Ахир расмий хат бор-ку... Бунинг устига хатда "...режали таъмирлаш ...таъминлашингизни илтимос киламиз" деган сўзлар ёзилган. Бунака гаплар канаканги хужжатларда учрашини ўзингиз яхши биласиз.

Бошлиғим мунғайиб колди:

– Менам шунга иккиланиб колдим-да. Бўлмаса-ку... Ким билади дейсиз, канака идоралардан ўтган бу хат...

Каранг, мана шу масалада карашларимиз бир экан.

– Уйни ўтган ҳафта таъмирдан чиқарганмиз, – нимагадир менга изоҳ бера бошлади раҳбарим. – Паркетнинг ўзи палон пул... Шунга уйни "сиз"лаб, ўзимизни "сен"лаб юрибмиз. Беп-бегона одам тўсатдан бостириб кириб олса... ўзингиз тушунасиз... Қанақа тарбия олган у...

– Бизнинг "Мехрибонлик уйлари" тарбияланувчиларининг одоб-ахлоқига, маданиятига ҳар қанча ҳавас килса арзийди... – ўзимизнинг маколадан иктибос келтирдим мен.

– Албатта, албатта, – фикримни маъқуллашга шошди муҳаррир. – Лекин ўзи ўшанда фамилиямни қўймасангиз бўларкан. Бехабар копман-да. Бўлмаса-ку, олдириб ташлардим-а...

Қарасам, мен айбдор бўлиб коладигандайман. Дарров хужумга ўтдим:

– Агар эсингизда бўлса кечкурун, сахифаларга қўл қўйишингиз олдидан яна бир марта олдингиздан ўтгандим...

Мик этолмай колди бечора.

– Уч ой-тўрт ой ўтади-кетади, хўжайин. Уйингиз беш хонали бўлса. Бирон кичикрок хонаними, балконними бериб турасиз-да. Баҳонада сизнинг бир чин етимга яхшилик килганингиз колади. Буни ўзим алоҳида катта макола килиб, марказий газеталардан бирига бераман.

Лекин бундай истиқбол унчалик шодлантирмади шекилли, мухаррир пешонасини эзғилаганча кўп ўйланди, хўб мулоҳаза юритди, ахийри олисрокда биздан кўз узмай турган Суннатга хавотирланиб караб қўйгач, яна менга шивирлади:

– Агар иложим бўлганида эди... жон дердим, иним, жон дердим. Лекин бу ерда... бу ерда... биласизми, бу ерда Барнаул синдроми бор-да.

– А?

Ҳайратда колганимни кўрган (илло, шу кунга довур "афғон синдроми" деган атамани эшитгандим, холос) раҳбарим дархол тушунтириш берди:

– Бир пайтлар хизматни ўша юртларда ўтаганмиз. Ёш, ўт-олов бўлганмиз денг... Ўша ерлик қизлар билан танишиб дегандай... "оламан-тегаман" кабилидаги кизғин аҳду паймонлар бўлган... Янгангиз бўлса тўйдан кейин бундан хабар топиб колган... Шунга... агар бу болачани бошлаб кирсам, янгангиз дарров эски жанжални бошлаши аник...

Рости, ҳеч нимага тушунмадим. Янглишмасам, раҳбарим бундан ўттиз йиллар мукаддам хизматда бўлиб келган. Суннатнинг ёши эса нари борса ўн иккида... Нима, онаси туя гўшти еган бўлиб чиқадими?

Буни айтгандим, баҳонаси жўясиз эканлигини сездими, қизариб кетган раҳбарим ўзини оқлашга тушди:

– Ҳалиги айтишади-ку, "уруғингдир-аймоғингдир" деб... Хотинларни биласиз-ку...

– Хоҳласангиз туғилганлик ҳақидаги гувоҳномасини олиб келиб кўрсатаман.

Раҳбарим рухсиз кўл силтади:

– Янгангиз бунака масалаларда ҳеч кимга, ҳеч канаканги коғозга ишонмайди.

– Лекин Суннатнинг сочи кора, кўзиям кора, ўзи буғдойранг...

– Айнан шуниси шубҳали кўринади-да...

Барибир бу ердаги мантиқни англашга ақлим ожизлик қилди. Нима, Суннат энди раҳбаримнинг олис Барнаулда колган боласининг боласи, яъни невараси бўлиб чикадими? Бунга акл бовар килмайди-ку...

Ваҳимага тушган, бужмайиб колган муҳаррир ялинишга тушди:

– Иним, таҳририятда ишонган одамим ўзингиз бўласиз. Келинг, шу масалада ёрдам беринг, яхшилигингизни бир умр унутмайман. Биласиз, кейинги ойда

ўринбосар пенсияга кетади. Бу вазифага сиздан бошка муносиб одамни кўрмаяпман...

Муовинлик яхши албатта. Бирок Суннатни уйга олиб кетишим учун бу дастак бўлолмасди барибир.

– Маколада яна бир одамнинг имзоси бор эди, – дедим мен.

Раҳбарим менга жовдираб каради:

– Лекин унга расмий мурожаат бўлмаган-да.

– Бўлган.

Муҳаррир менга ишонқирамай каради:

– Агар суратчигаям бўлса... демак унда сизгаям бўлган экан-да.

Бўш келмадим:

– Бор бўлса, қани у? Мен кўрмадим... Кетдикми, хўжайин?

Кўз қирим билан кузатиб турдим, йўл-йўлакай биринчи имконият туғилиши биланок муҳаррир ўз номига ёзилган расмий номани болакайга сездирмасдан майда-майда қилиб йиртиб ташлади...

IV

Қулоғи оғирлигидан ташқари, суратчимизнинг озгина тўнглиги ҳам бор эди. Ким билади, балки тобора кар бўлиб бораётганини сезганидан сўнг асабларини жиловлаш қийин бўлаётгандир.

Аллақачон коронғулик тушиб улгурганди.

Муҳарриримизнинг жон куйдириб тушунтиришларини болалар майдончасида тик туриб эшитган, расмий илтимосномани эса қўл телефони чироғида ўқиб чиққан суратқашимиз биздан сал олисда, симёғоч тагида турган Суннат томонга ўшшайиб караб қўйгач, сигаретасини чуқур-чуқур тортган кўйи гапни калта қилди:

– Рухсат бермайман! Менинг уйим – менинг кўрғоним! Унга менинг рухсатимсиз киришга хеч кимнинг ҳакки йўқ! Сиз менга раҳбар бўлсангиз, соат олтигача

раҳбарсиз. Ундан кейин мен эркин одамман! Бу ерга келиб менга хўжайинлик қилишга ҳам ҳаккингиз йўқ!

Ўсал бўлган муҳаррир менга мўлтираб қаради. Саркаш суратчига вазиятни ётиғи билан тушунтиришга уриндим:

– Ҳеч ким сизни мажбурлаётгани йўқ. Лекин шундай бўлиб қолибдими, етим-есирларга, қаровчиси йўқ болаларга ёрдам беришимиз керак. Бу сизнинг фуқаролик бурчингиз, ака.

Суратчи ўқрайиб, юзимга тутун пуфлади:

– Ўзларингнинг-чи, ўзларингнинг шунақанги бурчларинг йўқми?

– Нега йўқ бўларкан, бор. Лекин расмий илтимоснома сизнинг номингизга келган-да. Айнан сизни танлашган. Бу бежиз эмас, ака. Демак эътибордасиз. Бу хат ортида кимлар туриши мумкинлигини бир ўйлаб кўринг-а... Агар шунақанги илтимоснома бизга келса эди, шак-шубҳасиз дарров рози бўлардик. Чунки...

– Шуми?

Расмий хатни бурнимга тақаган суратчи тўсатдан чўнтагидан зажигалка олиб чақди ва оловни қоғознинг четига тутди. Ҳужжат қорайиб-буралиб турди-да, бирдан "пов" этиб аланга олди. Хўжайин иккимиз бирон нима қилиб улгурмадик ҳам...

Аммо бир ёмондан бир яхшилик чиқиши ҳам бор гап экан. Биз ҳафсаламиз пир бўлган ахволда, бошимиз котиб қолавердик. Жаҳл билан тўққизинчи қаватдаги хонадони томон кетаётган суратчи:

– Ана, жуда кўчада қолган бўлса менинг бир хонали уйимга тикмасдан ишхонага обориб қўйинглар! Саккизта хона ҳувиллаб ётибди-ку. Диван бор бўлса! – деб қолса бўладими!

Ана ечим! Шошганда "лаббай" топпилмас деганлари шу бўлса керак-да.

Суннатни олиб ишхонага шошдик...

Дархакикат, ходимларнинг маданий дам олиши учун мўлжалланган хонада кенг-мўл диван бор эди. Телевизорни, турли газета-журналларни айтмаса ҳам бўлади.

Камбағалнинг ишини Худо қўллаган экан. Буни карангки, хўжайиннинг кабинетидаги холодильникдан бироз кази-карта, нон хам топилди. Чой бемалол: "Тефал" электр чойнаги гуриллаб ишлаб турибди.

Коровул Эргаш отага Суннатдан – биз уни ходимларимиздан бирининг узоқроқ қариндоши деб кўя колдик – хабар олиб туришни кайта-кайта тайинлагач, раҳбар иккаламиз уй-уйимизга кайтдик...

Йўлда муҳарриримиз:

– Балки болакайни коровул штатига олиб кўямиз? – деди маслаҳат солгандай бўлиб.

– Эргаш ота-чи?

Раҳбарим пинак бузмади:

– Ярим ставкага.

Рости, кувониб кетдим:

– Яшанг, хўжайин. Бошингиз олтин-да. Ҳам ишли бўлиб колади бола бечора, хам жойли. Еб-ичиши хам ўзининг бўйнига... Қўйнидан тўкилса кўнжига-да... Отахонга эса ярим ставкаям етиб-ортади. У ёқдан отнинг калласидай пенсия олиб турган бўлса...

Уйда "муҳим йиғилишда ушланиб колган" мехнаткаш ходим сифатида шоша-пиша овкатлангач, дам олиш учун ётокхонага ўтдим. Аммо нимагадир уйкум келавермади. Муаммо-ку силликкина ҳал бўлди, бирон киши сўраб колса хам "Бу шахсан бош муҳаррирнинг ташаббуси билан амалга оширилди", деб тураверaман. Ҳа, мен раҳбаримнинг кўрсатмасини бажарганман, холос. Бирок масаланинг бошка томони хам бор. Менга... бизга расмий хат йўллаган "Мехрибонлик уйи" оркасида ким, кимлар тургани кизиктирарди. Максадлари нима уларнинг?..

Шундай ташвишли хаёллар билан ухлаб колибман.

Тонг саҳарда қўнғироқ товушидан уйғониб кетдим. Қўл телефонимни олмасимдан тахмин қилдим: хўжайин. Тўғри топган эканман, у кишиниям мени қийнаган савол туни билан безовта қилиб чиқибди: "Агар юқоридан ишора бўлмаса, анави бўғирсоқ директор газетанинг раҳбарига бундай илтимоснома билан чиқишга журъат этолмасди. Абдужаббор, бу ерда бир гап бор... Айниқса "таъминлашингизни илтимос қиламиз" деган жумла мени кўп безовта қиляпти. Тепанинг кароридан олинганга ўхшаб кетяптими-ей... Ҳаммасини аниқлаш керак, ҳаммасини... Ишқилиб, ковун тушириб қўйган бўлмайлик-да..."

Қўлимдан келганча раҳбаримга далда берган бўлдим: "Сиз жудаям оқилона йўл тутдингиз, хўжайин. Бемалол айтиш мумкинки, бир ўқ билан иккита қуённи урдингиз. Яъни ҳам топшириқни бажардингиз, ҳам болани уйингиздан икки, ҳаттоки уч баробар қулайроқ шарт-шароити бор бўлган муассасага жойлаштирдингиз. Ахир, аслини олганда, ишхона сизнинг иккинчи уйингиз-ку..."

Тилёғмалигим иш берди: ие, ўзим билмай туриб жуда ақлли иш қилиб қўйибман-ку, деган ўйга борган шекилли, муҳаррир сал хотиржам тортгандай бўлди-да, машинасини эртароққа чақирганини айтди. Ишга бирга борадиган бўлдик. Аввал болакай билан гаплашиб кўрамиз, сўнг, агар саволларимизга тўлиқ жавоб ололмасак, тўғри "Меҳрибонлик уйи"га ўтамиз.

V

Диван бўм-бўш эди.

Шошиб ҳовлига чиқдик.

Қоровул кечаси болакайни уйига обориб қўйибди.

Отахон ўзини оқлади:

– Меҳмон мусофирга ўхшаб ишхонада ётмасин дедим-да.

Хизмат машинасида коровулнинг уйига келдик.

Буни карангки, Суннат тонг коронғусида ҳеч кимга билдирмасдан ховлидан чиқиб кетибди. Буни эшитган раҳбаримиз тутақиб кетди. Аммо нима ҳам қила олардик?

Бошимиз қотди...

Ўйлай-ўйлай охири "Меҳрибонлик уйи"га йўл олдик.

Ўша-ўша, юм-юмалоқлигига қарамасдан серҳаракат, одамга бурни устидаги кўзойнаги оша хурсанд бўлиб қарагани маҳал болаларни кулдириб юрадиган масхарабозга ҳам ўхшаб кетадиган директор бизни кучок очиб кутиб олди. Унинг ўзини ҳеч нарсадай хабарсиздай тутиши мени шубҳалантирди.

Кабинетга кириб, бир пиёладан чой ичиш асносида эҳтиёткорлик билан таъмирлаш ишлари қандай кетаётгани ҳақида сўрадим.

Саволим директорни ажаблантирди:

– Ўзингиз кўриб турибсиз-ку, укажон, бино ўтган йили тўлиқ капитал таъмирдан чиққан. Энди ўн беш-йигирма йил бунақанги ташвиш бўлмайди бизда.

Мен муҳаррирга қарадим, муҳаррир менга.

Сир бой бериб қўймаслик учун, гўёки гап орасида шунчаки қизиққан киши бўлиб, Суннатни суриштирдим: "Қалай бизнинг қаҳрамон, сакраб-сакраб юрибдими?.."

– Юрибди, эрталаб гуруҳида кўрувдим, – киприк қоқмай жавоб қайтарди директор.

Биз айнан шу гурухга боришга изн сўрагандик, директор таклифимизни қувончдан боши осмонга етгудай бўлиб қабул килди, сўнг хаяжон билан бу йигитчанинг китобдан бош кўтармаслигини, хатто яширинча бир нималар ёзиб юришини тўкиб соларкан, мабодо унинг машқларидан намуналар талабимизга жавоб бериб, газетамизда чоп этилиб колса – "Ҳа, ҳа, биламиз нима учун келганларингизни! Қадамларингизга гул битсин,

акалар!" – бутун "Мехрибонлик уйи" биздек бағри кенг ижодкорлардан беҳад миннатдор бўлишини, зеро ҳар кандай эътибор болалар учун ҳакиқий байрам эканлигини алоҳида таъкидлаб ўтди. Тўғри, дея кўшиб кетди директор, Суннатжонимизнинг анча-мунча шўхлиги, кувлиги ҳам бор, ўзича бир нималарни ўйлаб топиб юради, баъзан шунаканги жиддий саволлар бериб коладики, нима деб жавоб қайтаришни ҳам билмай коласан киши; аммо буни тушунса бўлади, хўш, руҳшуносимиз таъбири билан айтганда, бола ўтиш ёшида, онг-шуури, дунёкараши шаклланадиган даврда; дейлик, асалари гуллардан бол йиккандай, бизнинг битирувчимиз ҳам турмушдан ўзининг келажак хаётини белгилаб берадиган маълумот-хулосалар йиғадиган боскичда. Бу жараёнда сизлардек бағри кенг ижодкорларнинг иштироки эса нур устига нур бўлиб хизмат қилиши шубҳасиз. Ахир амалий иш, ибрат барибир бошкача-да. Айникса Суннатжондек тийрак нигохли, дунёга хайрат кўзи билан караётган, уни англашга уринаётган ижодкор йигитча учун...

Йўлакда бир зум ўша жинкарчани таъриф-тавсиф этишдан тўхтаган директор дарс жадвалига караб олди: гурух компьютер машғулотида экан.

Бордик. Синфдаги болалар ўринларидан туриб, салом беришди. Улар орасида Суннат ҳам бор эди. Алик олганимиздан сўнг болалар ўтиришди, ўкитувчининг рухсати билан машғулотларини давом эттиришди.

Суннатнинг ёнига бордим. У компьютер экранидан кўз узмас, бекорчи бир нималарни чизиб ўтирарди.

Унга диккат билан караб туравердим. Аммо болакай менга мутлако эътибор бермади, баайни ёнида бегона, нотаниш одам тургандай...

Хўжайин иккаламиз ишхонага кадар "мик" этмай келдик...

(2014 йил)

БОЗОР

Камол акага

"...Элнинг қандай яшаётганини билмокчи бўлсанг, аввало, унинг бозорларига кара, дейди донишманд халқимиз. Дарҳақикат, бугун вилоятимизда фаолият кўрсатаётган деҳкон бозорларида сотувчи ва харидорлар учун яратилган кулай шарт-шароитларни, пештахталардаги тўкин-сочинликни кўриб, дилинг равшан тортади..."

Давроннинг дили равшан тортмади, билъакс, пешонаси тиришганча матндаги "фаолият кўрсатаётган" сўзлари тагига калин чизиқ чизди, коғоз четига сўроқ белгиси кўйди. Қандайдир ковушмаганроқ, газетийроқ сўз бирикмасими-ей. Ўзгартириш керак. Нахотки бозор "фаолият кўрсатса"?

Кейинги жумлани ўкиб Давроннинг дили баттар хуфтон бўлди. Нима эмиш, вилоятимизда "11 нафар бозорлар" яна "фаолият кўрсатаётган"миш... Ўзи ўн битталиги аник бўлса, "нафар"игаю кўплик кўшимчасига бало борми? "Фаолият"ингга ўт тушгур мухбир бисотидаги тўртта сўзни айлантираверaркан-да...

Сўнгги жумла таниш туюлди, муаллифини хам эслагандай бўлди, бирок ўзини чалғитиш учун "Буюклар бир хил фикрлайди", деб минғирлаб кўйди-да, папкани шартта ёпди: аввал тасвирга олиб келсин, тахрир кейин.

Ўзи уч-тўртта фотосуратни бирин-кетин экранга чикариб, шу сабил колгур матнни дикторга ўкитворсаям бўларди. Аммо Даврон ишига ижодийроқ ёндашди: ҳеч бўлмаса "пештахталардаги тўкин-сочинлик" томошабинни ўзига жалб этар. Устига-устак, кўрсатувни бу аҳволда, куруккина ўтказворса, душанба кунги "пятиминутка"да Обидалининг чакаги очилиши аник: ўзиям "Ўтган ҳафтада ҳукуматимиз томонидан амалга оши-

рилган кенг кўламли ишлар ва халкаро ҳаётнинг муҳим масалалари"га бағишланган уч соатлик йиғилишининг камида сўнгги эллик-олтмиш дақиқасини – исмини айтмасдан туриб, албатта – Давронни дўппослаш билан ўтказади; "эришилган ютуқлар билан бир қаторда, афсуски, айрим ўз ишига масъулиятсиз, дангаса, локайд режиссёрларимиз томошабинни бизнинг каналимизга жалб этишга эмас, аксинча, ундан бездиришга хизмат қилмоқда. Буни ўтган ҳафта эфирга узатилган баъзи бир кўрсатувлар шундоққина кўрсатиб турибди... Ахир, қаранглар, Яқин Шарқда нималар бўляпти! Араб мамлакатларида нималар бўляпти? Бизда эса, худога минг қатла шукр, тинчлик-ку..." Ҳой банда, халқаро вазиятни қўйиб турайлик, ўзимизнинг каналда қайси кўрсатув нимани кўрсатиб турибди экан, деб сўрайдиган мард йўқ; ваҳоланки, вазият ажабтовур: ҳамма бу тагдор шамалар қайси кўрсатув ва кимнинг шаънига ёғдирилаётганини яхши билиб туради... Кейинги пайтлари бир-икки юқорироқ идораларда жиддий танқид эшитиб, соясидан ҳам чўчиб қолган, юмшоқ курсисининг омонатлиги хусусидаги миш-мишлардан баттар ваҳимага тушган бу амал гадоси нечукдир ўзининг тагини зимдан кавлаётганлар бошида айнан мана шу Даврон турибди деб ишонади, шу хавотири боис янада эҳтиёткорлик қилади, "гуруҳ боши"ни танқид қила-қила ишдан бездириб, "ўз ихтиёримга кўра..." деган аризасини олишни чандон орзу қилади, тўғридан-тўғри думини тугиб юборишга эса яна қўркади: ким билади, неча йиллардан буён сабр билан бир жойда ишлаб келаётган бу доғули, кўрс режиссёр ортида кимлар турибди, балки улар атай раҳбарнинг хато қилишини кутишаётгандир, кейин "Ҳа, мана, охири қўлга тушдинг-ку. Энг тажрибали режиссёрни статьясиз ишдан бўшатдинг-а!" деб судма-суд сургашар...

Бунака юраксиқар йиғилиш пайти кимга қийин, Давронга қийин: эътироз билдирайин деса, исми ёинки

кўрсатув номи аниқ айтилмади, инчунун, Обидалининг бир-икки ҳайбаракаллачиси "Гап эгасини топибди-да", дея пичинг қилиши аниқ; "бетимнинг қалини – жонимнинг ҳузури" деб жим ўтираверайин деса, беш-олтита ҳамкасбининг "биз ҳаммасини тушундик" дегандай ер остидан бир-бирларига маъноодор қараб, "иҳм-м"лаб кўйишлари жонини бўғзига келтиради...

Хуллас, шунақанги майда-чуйда гапларда-эй...

Авжи ёз. Одамни лоҳас қиладиган иссиқ.

Амортизатор деган матаҳи йўқ аравадай ҳар чукурга тушганда сакраб-ғирчиллаб кетаётган "Дамас"да телевидениега энг якин бозорга келишди.

Даврон операторга ишора қилди:

– Музап, кўрсат ҳунарингни.

– Менга вазифа аниқ кўйилмади, – тўнғиллади Музаффар. Сўнг, Давроннинг энсаси котганини кўргач, изоҳ берди: – Салбий пландами, ижобий?

Даврон эслади: якин келажакда бозори роса чаккон бўлиб кетиб, не-не фильмларни саҳналаштиришини башорат қилиб юрадиган бу оператор, дейлик, "салбий планда" деб кўрсатма берилса, ёндан, тепадан, пастдан камерасини якинлаштириб-узоқлаштириб, ёриткич чироқларини фақат ўзи биладиган тарзда жойлаштириб суратга олар, натижада, дейлик, энг хурлико қиз ҳам экранда олабўжи бўлиб кўринар ва аксинча, "ижобий план"га ўтганида, лофи билан айтадиган бўлсак, кампирни сулув кизга айлантириб юборарди.

Даврон ҳафсаласиз қўл силтади:

– Ижобий. Умумий план кўпроқ бўлсин.

– Ярим соатда гатоп бўлади, ака.

Даврон соя жой излаб атрофга алангладн. Дарвоза ёнига қадар сотувчилар эгаллаб олишган. Кун тиғида, маҳсулотини шундоқ ерга кўйган, ўтган-кетган харидорларни бакириб-чакириб ўзларига чорлаётган хотин-халажга қараркан, Даврон беихтиёр мийиғида илжайиб кўйди: мана тараккиёт деганлари – бир эмас,

бир неча сотувчи ёнида электрон тарози турарди... Ҳа, ана, бозорнинг усти ёпилган қисми қўланкали кўринди. Кўрсатув матнини хаёлида пишитаётган Даврон шу томонга юрди.

Бозор... Ўзбек бозори... Доимий ғала-ғовур, тўлиб-тошган пештахталар, маҳсулотларнинг ўзига хос коришиқ иси... Узлуксиз мулозамат: "келинг, ака, келинг... татиб кўринг"... Савдоси пишган иккала томоннинг фавкулодда мамнунлиги: сотувчи кимматроққа сотганидан, харидор арзонроққа олганидан...

Тан олиш керак, мухбир қизча бир балони биларкан: димоғига "гуп" этиб урилган қўкатлар аралаш райҳоннинг ўткир иси Давроннинг дилини равшан торттирди.

Беихтиёр оғзининг таноби кочган Даврон чеккарокка ўтди.

– Амаки, зира оласизми? Ургутники...

Елкасига халтача осиб олган йигитча унинг бурни тагига бир кафт зирани яқинлаштириб турарди. Ҳақиқий зиранинг ҳақиқий хуш бўйи... Боши айланиб кетган Даврон аранг бош чайкади:

– Раҳмат, ука.

Моли ёққанини сезган йигитча тирғалишини қўймади:

– Сизга арзон килиб бераман, амаки.

Даврон бош чайкади:

– Ҳали ишга боришим керак. – Сўнг, йигитчанинг ажабланиб қараб колганини кўриб, тушунтиришга уринди: – Бунингдан озгина оборсам, иси бутун студияни тутиб кетади-ку.

Чаккон йигитча фаросатлигина ҳам экан, дарҳол халтачасидан жимитдай салафан халтача чиқарди:

– Бунинг йўли бор. Мана бунга соламиз, иси ўзида туради. Кечкурун уйга борганда очасиз...

Даврон буни ўзича тасаввур килди: ошхонага киради, салафан халтачани очади ва... зора... Зора аёли табассум килса... Дунёда энг бахтсиз ота-она – фарзандини тупрокка топширган ота-она экан... Ахир... бир ярим

йилча бўлиб қолди, ўша фожиада ўзини айбдор санаб, "Мактабига ўзим бориб олиб келсам нетарди-и..." деган изтиробли, оғули армон исканжасида ич-этини еяверганидан озиб-тўзиб кетган хотини Даврон қайлар-гадир яшириб ташлаган суратларни барибир топиб олади, уларни бағрига босганча хонадан хонага шарпадай сассиз ўтиб юраверади, юраверади. Бир ярим йил бўлиб қолди, муздай уйда қабристон сукунати ҳукмрон... Зора...

Харидорда мойиллик уйғонганини англаган йигитча овозини пасайтирди:

– Бошқаларга учдан бераётгандим, майли, сизга иккига розиман, амаки...

– Қуймадинг-қуймадинг-да.

"Амаки" чўнтагига қўл солди.

Давроннинг аниқ эсида: пулни берди, салафан халтачага тугилган зирани шими чўнтагига солди, ҳатто шошиб бурилиб кетаётган йигитчанинг "Омон бўлинг, амаки" деганини ҳам эшитгандай бўлди ва... худди шу сонияда қулоғи тагида:

– Бу сизга тегишлими? – деган савол жаранглади.

Гап оҳанги... У ҳаммасини фош этиб қўяди... Савол оҳангида ҳам ижирғаниш аралаш пўписа ва ҳаттоки андаккина... менсимаслик бордай эди. Даврон ёнига қаради. Камерасини елкасига қўйиб олган Музаффар бақувват, калта сочли, мушакдор икки йигит ўртасида бўрилар қўлига тушган қуёндай шалвирабгина турарди. Қизиғи, кун иссиқлигига қарамасдан бир хилда қора футболка кийиб олган йигитларнинг башаралари ҳам икки томчи сувдай бир хил эди: афтидан, Ҳасан-Ҳусан бўлишса керак.

– Яъни? – саволга савол билан жавоб қайтарди бунаканги муомаладан кайфияти бузилган Даврон.

Ҳасаними-Ҳусаними бармоғини операторнинг бурни тагига олиб бориб, саволини такрорлади:

– Бу киши сизга тегишлими, деяпман?

Азалдан жахли тез, сиркаси сув кўтармайдиган Даврон бир амаллаб ўзини босди, одатига кўра вазиятни юмшатиш учун ҳазил қилишга уринди:

– Бу киши менга тегишли эмас... Агар менга тегишли бўлганида эди, камерасини олиб қолиб, ўзини кўтарасига сотиб юборардим-кўярдим. Шундаям агар буни оладиган мард топилса!

Йигитлар бир-бирига қарашди: афтидан, гап мазмунини англашмади.

Музаффар ёрдамга келди:

– Даврон ака. Булар съёмкага рухсатларинг борми, деб сўрашяпти?

– Рухсат? Бор! – Даврон чўнтагидан хизмат гувоҳномасини олиб кўрсатди. – Бўлдими?

Ҳасаними-Ҳусаними гувоҳномани қўлига олди, Давроннинг асабини баттар ўйнаган кўйи бир ундаги суратга, бир режиссёрга қаради, қараганда ҳам шубҳаланиб, ишонқирамай қаради, кейин, бироз ўйланиб тургач, мутлақо кутилмаган саволни берди:

– Бу ерда бозорда съёмка қилиш мумкин, деб ёзилмаган-ку?

Даврон кулишини ҳам, йиғлашини ҳам билмай қолди. Кейин, тишини тишига босган кўйи, тушунтирди:

– Мен вилоят телевидениесининг режиссёри бўламан. Телевидение! Бу йигит эса операторим. Биз истаган пайтимиз, истаган жойда, нимани хоҳласак ўшани суратга олишга ҳақлимиз. Энди ҳаммаси тушунарлими?

Даврон ўзича "икки карра икки – тўрт" бўлишини исботлаб қўйгандай, гувоҳномасига қўл чўзди. Аммо ўйлайверганидан пешонаси терлаб кетган йигит бошкача фикрда экан шекилли, гувоҳномани қайтариб бермасдан:

– Хўжайинга учрашинглар бўлмаса, – деди.

Ким билади, "телевидение" сўзи таъсир қилдими, йигит бу гал сал шаштидан тушиб гапирди.

Даврон пичинг қилди:

– Хўжайинсиз иш битмайдими?

Йигит бош чайқади:

– Битмайди. Тартиб шунақа.

Кўкрак чўнтагидан ручка билан ёндафтарчасини чиқараётган Даврон навбатдаги зарбани берди:

– Биз-ку, ўзимизни таништирдик. А, сизлар ким-сизлар? Энди марҳамат қилиб сизлар ўзларингизни таништирсангизлар. – Гапнинг давоми пишак дўқига ўтиб кетди: – Бизда ҳам тартиб шунақа. Ким ишимизга халақит берса, бу ҳақда ўз хўжайинимизга ёзма ҳисобот беришимиз керак. У киши эса ўз навбатида юқорига... Адашмасам, сизнинг исмингиз Ҳусанжон эди, а? Фамилиянгиз нимайди?

Ҳасанми-Ҳусанми сал сергак тортди, Давронга баттар шубҳаланиб тикилди:

– Отимни... отимни қаердан биласиз?

Бу қадар гўлликдан таъби тиррик бўлса-да, Даврон иложи борича маънодор оҳангда жавоб қайтаришга уринди, ҳатто молини арзонга бераётган зира сотувчиси каби овозини пасайтирди:

– Бизга ҳаммаси маълум, жигитлар...

"Жигитлар" яна бир-бирларига қараб қўйишди.

– Кетдик, – деди улардан бири ва йўл бошлади.

Иккинчиси орқага ўтиб олди: важоҳатидан жиноятчиларнинг қочиб кетишига йўл қўймайдигандек...

Вазият ғалати эди. Даврон билан оператор шу алфозда бутун бозорни кесиб ўтишди ва эшиги тепасига "Маъмурият" деб ёзилган бир қаватли бинога киришди.

Бозорқўм деганлари оромкурсисида ўтиравергани-дан бўйи пасайиб, корни қаппайиб қолган биткўз, тепакал киши экан. Аммо қарашим жуда ўткир деб ишонса керак ёки биров уни шунга ишонтирган, ишқилиб, худди "Ичингда нима борлигини биламан" ёинки "...билиб оламан" дегандай қаттиқ тикилиб турав ераркан. Буни Даврон салом-аликдан кейинроқ ҳис қилди.

– Хизмат?

Даврон ўзини таништириб, хизмат гувоҳномасини кўрсатди. Киприк кокмай тикилиб турган бозоркўм саволини сал кенгайтириб такрорлади:

– Биздан нима хизмат?

Даврон изоҳ берди:

– Ҳеч қанақа хизмат йўқ. Шу, бозорлар ҳақида кўрсатув таёрлаётгандик. Шунга...

– Бизнинг бозор ҳақидами?

"Ғалча!" деган фикр Давроннинг миясига чақмоқдай урилди. Ахир ўз оғзи билан "бозорлар" деб турибди-ку.

Режиссёр ўзини мажбурлаб кулимсиради:

Йўғ-э, ака. Бу умуман бозорларимиз ҳақида. Улардаги тўкинлик-сочинлик, дегандай. Маъмурчилик...

Йўқ, ҳамон ўшшайиб, киприк кокмай туришига қараганда бу "ғалча" ё ўзбечани тушунмайди, ё эшитган гапининг мазмунини англаб ололмайди... Йигирма йиллик журналистга ҳаттоки ўзини танитишни раво кўрмаган мана шундай довдир қаршисида ҳисобот бераётгани учун Даврон ўзини ўзи ёмон кўриб кетди. Шу боис гапини кескинроқ оҳангда тугатди:

– Қисқаси, ишдамиз-да, ака. Давлат ишида.

– Шунақа... шунақа дардларинг бор экан, бир оғиз рухсат сўрасаларинг нима қиларди?

Бозоркўм ўпкалаяптими ё дўқ уряптими – тушуниб бўлмади. Шундай бўлса-да, Даврон ҳар эҳтимолга қарши паст тушди:

– Узр, хато биздан ўтипти. Кейинги сафар албатта рухсат сўраймиз.

– Юристдан сўрадим, мен рухсат беришим учун расмий бланкаларингда расмий хат олиб келишларинг керак экан.

Давроннинг бир тили қичиди, бир тили кичиди: "Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида", "Оммавий ахборот воситалари тўғрисида", "Телекоммуникациялар тўғрисида" ва ҳаттоки

"Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида"-ги қонунлардан ўзи биладиган бандларни қалаштириб келтириб ташлаб, суҳбатдошини мот қилмоқчи бўлди, аммо бозорқўмнинг бўзрайиб ўтиришиданоқ бундай сўзамолликнинг бефойдалигини сездию, тишини тишига босди:

– Албатта. Расмий бланкада, раҳбаримизнинг имзоси ва юмалоқ мухри билан.

Шу билан гап-сўз тугагандай, бозорқўмнинг исми шарифи махфий қолган учрашув якунлангандай туюлди. Режиссёр хайр-хўш учун оғиз жуфтлаган маҳал эшик очилганини сезиб, беихтиёр ортига ўгирилди.

Остонада оппоқ калта сочига мутаносиб тарзда оппоқ кўйлагу оппоқ шим кийган, ҳатто оппоқ қайиш таққан, бироқ бу оқликлар унинг қорамтир юзини баттар қораро̆қ қилиб кўрсатаётган олтмиш ёшлардаги лўмбиллаган бир киши оппоқ тишларини намойиш этаётгандай илжайганча қучоқ очиб турарди:

– Ассалому алайкум, салом-ассалом, Давронжон акажон!

Даврон ёши ўзидан анчагина катта эканлиги шундоқ кўриниб турган "укажон"ини танимади, бунинг устига қиёфалар борасида ўзининг хотираси сустроқ эканини тан олади: бир курган одамининг юзини аниқ эслаб қололмайди, шу боис, ҳар эҳтимолга карши ўрнидан турди, осмондан тушгандай пайдо бўлиб қолган бу одамга ноқулай бўлмаслик учун қучоғини очди.

Дарҳақиқат, "укажон" яқин таниш-билишлардан шекилли, астойдил ачомлашиб кўришди, Давроннинг белини қаттиқ сиқиб ҳам қўйди.

– Учрашадиган кунимиз ҳам бор экан-ку, акажон! Фақат кўрсатувларингизни томоша қиламиз, охирида фамилиянгизни ўқиймиз. Тўй-маъракаларда узоқдан кўриб қолардим-у, "Шу одам билан бир гурунглашсам", деб юрардим, қаранг, бугун уйдан Худо деб чиққан эканман...

Мактов... кимга ёқмайди. Айниқса ўзингга халқ душманига қарагандай ўқрайиб қараб турган бозорқўмнинг ёнида бундай гапларни эшитиш... Давроннинг ҳам етмиш икки томири бўшашгандай бўлди, лаб-лунжини йиғиштириб олишга уринганча:

– Ҳа энди... – дея олди.

Ҳамон кутилмаган бу учрашув ҳаяжонидан кўзлари чақнаб турган оқ либос мухлис ҳаммасини тушунгандай режиссёрнинг елкасига қоқиб қўйди:

– Камтарсиз-да, акажон, камтарсиз. Қани, ўтирайлик.

Ўтирдилар. Янги меҳмон узундан-узоқ дуо қилди, сўнг ҳол-аҳвол сўрашишга ўтилди.

– ...Тўғриси, Давронжон акажон, сизни кўриб бошим осмонга етди. Туя сўйиб чақирсак ҳам келишга фурсати йўқ одам, ўз оёғи билан келиб ўтирса-я. Хўш, биздан нима хизмат, акажон?

Туя сўйиб чақиришса ҳам келолмайдиган одам вазиятни тушунолмай, бироз гаранг бўлди: бу оқ либосли одамнинг бозорга бирон алоқаси бормикан? Умуман, бу ерда ўзини таништирмаслик урф шекилли. Шунгами, режиссёр мужмалроқ жавоб қайтарди:

– Шу... хизматчилик. – Сўнг ҳар эҳтимолга қарши қўшиб қўйди: – Ўзингиз тушунасиз-ку.

Оқ либосли одам телевидениенинг бутун сир-асрорини биладиган мардумдай ишонч билан бош ирғади:

– Тушунамиз, албатта тушунамиз!

Хонага сукунат чўкди. Икки бирдай одам ўзига "Мақсадга ўтавер" дегандай синчков қараб турганини кўрган Даврон ўнғайсиз аҳволда қолди: баайни, нимани-дир билади-ю, шуни яшираётгандай.

Ахийри бозорқўм пўнғиллади:

– Бу киши бизнинг юрист.

– Раҳбаровман, – дарҳол ўзини таништирди ҳуқуқшунос. Сўнг режиссёрга синовчан тикилиб, такрорлади: – Раҳбаров.

– Яхши, – деди Даврон.Сўнг, ҳар эҳтимолга қарши, одоб юзасидан қўшиб қўйди: – Эшитгандайман.

Мамнунликдан ҳукуқшуноснинг юзи ёришиб кетгандай бўлди.

– Эшитгансиз, акажон, эшитгансиз. Албатта эшитгансиз. Ҳозирам менга қизиқиб қараб турганингиздан буни биляпман. – Раҳбаров ғурур ила кўкрагини керди: – Адашмадингиз, мен ўша судьяман.

Даврон ҳарчанд уриниб кўрди, бирок "ўша судья"-ни эслолмади. Ким билади, балки бирон мафия-пафияни суд қилиб тилга тушгандир-у, журналистлар телевидениеда кўкка кўтариб мактаётгандир, иши билан банд Даврон эса бундай оламшумул воқеадан бехабар колгандир.

Режиссёрнинг пешонаси тиришаётганини кўрган бозорқўм кўмакка келди, аммо одатига кўра беписандлик билан ғудраниб қўйди:

– Қозилигида бир коп буғдойга ўн икки йил берган бу...

– Ҳечам бир коп эмас-да, ҳечам бир коп эмас-да! – қизғин эътироз билдирди Раҳбаров.

Бозорқўм саховат кўрсатди:

– Ҳа, ана, икки коп.

Бирок бу миқдор ҳам Раҳбаровни каноатлантирмади:

– Ҳечам икки коп эмас-да. Ўта катта миқдорда эди.

Бозорқўм энди ҳукушуносини майна қилишга ўтди:

– Ол-а...

Тайёр турган эканми, чўнтагидан коғоз-ручка олган Раҳбаров бутун эътиборини гап нима ҳақида кетаёганини тушунмасдан, гарангсиб турган режиссёрга каратди:

– Давронжон акажон! Сизга ҳозир ҳаммасини тушунтириб бераман. Бошидан бошлайман. "Зийнат" жамоа хўжалигида истикомат киладиган, вақтинча ишсиз фуқаро Маҳмадалиев июль ойи тунларидан бирида хўжалик ҳудудида жойлашган элеваторга, яъни ғалла омборига дон олиб кетаётган, эътибор беринг, юриб

кетаётган тракторнинг тиркама воситаси, яъни тележкасига ғараз мақсадда, касддан, олдиндан белгиланган боскинчилик режаси асосида чиқиб олиб, қўйнидаги копни ғаллага тўлдириб, пастга ташлаган маҳал хушёр милиция ходимлари томонидан далилий ашё билан қўлга олинади. Камина раислик қилган суд жараёнида айбланувчи маҳалласидан ижобий тавсифнома келтирди, ўзини оппоқ қилиб кўрсатишга уринди. Нима эмиш, бола-чакаси оч колганлиги учун шундай йўл тутишга мажбур бўлган эмиш, ўғирликка биринчи марта чиққан эмиш, бор-йўғи бир коп буғдой олмоқчи бўлган эмиш... Хуллас, шунақа гаплар-да. Шартта ўрнимда турдим-у, "Бунақа чўпчакларингни энангга айт, Маҳмадалиев! Сен давлат мулкини катта миқдорда ўғирлаган ашаддий рецивидистсан!" дедим. Адвокати эътироз билдирмокчийди, тўрт сонияда гапимни исботлаб ташладим... Мана бундай. Қаранг, бир коп буғдой етмиш кило келади.

Бозорқўм пичинг қилди:

– Нима, у копни шошмасдан тўлдириб, эринмасдан оғзини бойлаб, кейин ташлабдими? Солса ўн кило солгандиру пастга отган...

– Йўқ, йўқ, – айёрона бош чайқади собиқ қози. – Сиз амалиётни гапиряпсиз. Назарияга кўра эса бир копга шунча буғдой кетади. Хўш, айбланувчи ҳар куни бир копдан ғалла ўғирлаган деб ҳисоблаймиз-да, етмишни уч юз олтмиш бешга кўпайтирамиз. Демак, бир йилда у камида йигирма беш минг беш юз эллик кило буғдойни ўғирлаб, ўз шахсий эҳтиёжлари йўлида ишлатиб юборган бўлиб чиқади.

Бозорқўм пихиллаб кулди:

– Ғалла бир ярим ой, нари борса икки ой ташилади.

– Сиз амалиётни гапиряпсиз-да, акагинам, – қизғин эътироз билдирди ўз-ўзидан завқланиб кетаётган Рахбаров. – Мен эса масаланинг назарий жиҳатларига кўпроқ эътибор қаратаман... Демак, айбланувчи бир йилда йи-

гирма беш тоннадан кўпрок ғаллани гум қилган бўлиб чиқяптими? Энди бу миқдорни бешга кўпайтирамиз.

Маърузадаги чуқур мантиқни илғаб олишга харакат қилаётган режиссёр хайрон бўлди, беихтиёр:

– Нега? – деб юборди.

Собиқ қози бажонидил хуқуқий тушунча берди:

– Чунки хўжалик худудидаги элеватор беш йилдан бери ишлаб келаётганди-да.

Режиссёр ниманидир тушунгандай бўлди:

– Демак фукаро...

Унинг чайналиб қолганини кўрган Раҳбаров кўмаккa келди:

– Фуқаро Махмадалиев.

– ...ўша одам... элеватор очилганидан бери хар куни ўғирликка борган бўлиб чиқадими?

– Ҳа, хар куни, бирор кун канда қилмасдан! Айтдим-ку, мен масалага назарий жиҳатдан қарайман. Хуллас, менинг ҳисобларимга кўра беш йил ичида у жами бир юз йигирма етти минг етти юз эллик минг кило буғдой ўғирлаган бўлиб чиқди. Бунга, табиийки, аниқлик учун яна етмиш кило қўшдим.

– Униси нега? – ажабланиб сўради Даврон.

– Қанақасига нега? – режиссёрдан баттар хайрон колди Раҳбаров. – Ахир биз камраб олган беш йилнинг ичида биттаси кабиса йили-ку. Яъни 29 февраль, йил уч юз олтмиш беш эмас, уч юз олтмиш олти кун.

– Ҳа...

– Шунака. Ишкилиб, жами ўғирлик бир юз йигирма етти тоннаю саккиз юз йигирма кило чиқди. Ракам аник эсимда. Бу нима дегани? Бу икки йирик фермер хўжалигининг йиллик хосили, баланд хирмони. Ўзингиз айтинг, бу катта миқдордаги ўғирлик эмасми? Давлат мулкини, халқ мулкини талон-тарож қилиш эмасми? Ахир шундай кўриниб турибди-ку... Бу хали факат битта айбланувчининг жинояти. Мен унинг камида яна иккита шериги бўлган деб ишонаман. Булар жиноий

гурух бўлиб, олдиндан тил бириктириб қилишган бу ишларни. Ҳалиям майдалашиб ўтирмадим, терговда шахси аниқланмаган шерикларингни айт, деб айбланувчини кисти-бастига олмадим, ишни қайта терговга юбормадим, етказилган зарарни учга кўпайтирмадим. Ваҳоланки, шеригинг учта эмас, камида бешта бўлган деб туриб олишим ҳам мумкин эди-ку. Бешта-я! Ҳайрон колишингиз мумкин, лекин кора курсида ўтирган бандага раҳм килдим... Ўшанда буларнинг ҳаммасини ҳисоблаб кўрсатгандим, айбланувчининг кўзи пешонасига чикиб кетиб, гапиролмаям қолди. Адвокати ундан баттар... Хулласи калом, Давронжон акажон, – собиқ кози кафтларини бир-бирига карсиллатиб урди, – мен ўғирликнинг ўта катта микдорда эканлигини ҳисобга олган ҳолда айбдорга ўн икки йил бердим, бир юз йигирма етти тоннаю саккиз юз йигирма кило олий нав буғдойнинг хакини давлат ғазнасига тўлаш шарти билан, албатта. Буни эшитиб атиги уч йил сўраб турган прокурорам тилдан қолди денг... Хуллас, энг асосийси, Давронжон акажон, ҳисоб-китобларим тўғри эканки, прокурор протест келтирмади, жиноятчининг ўзи апелляцияга ариза бермади. Эшитишимча, маҳбусимиз ўша ёкларда касалга чалиниб, олти ой ичида ўлиб кетибди. Ўзи суддаям ранги сарғайиб ўтирганди. Уч-тўрт йил чидаб турганида амнистияга илиниб колармиди... Майли, бу менинг ишим эмас. Мен ўз вазифамни бажардим. Лекин, шундан кейин денг, акажон, бир-икки ҳамкасбларим менга ола карайдиган бўлиб колишди. Биласиз-ку, бизнинг сохада ким кўп – муваффакиятингни кўролмайдиганлар кўп. Шунакалар у килишди, бу килишди, охири ёшим етганлигини рўкач килиб, мени пенсияга чикишга мажбур этишди. Бўлмаса яна анча йиллар халкка хизмат килишга курбим етарди... Ҳалиям, шукрки, билими, тажрибаси бор одам кўчада колмас экан, мана, неча йилки, – кўлини кўксига кўйган собиқ кози кисик кўзлари баттар кисилганча, биров

арпасини хом ўргандай ўшшайиб ўтирган бозоркўмга эҳтиром ила ним эгилди, – акамизнинг шарофати билан бозорчада оддийгина ҳукукшунос сифатида ризкимизни териб еб юрибмиз. Минг қатла шукр. Шундай буюк қалбли инсонларнинг борига шукр.

"Буюк қалбли инсон"нинг бир туки ҳам килт этмаганига, ҳатто йўлига мактовни рад этиб қўймаганига караганда, бундай хушомадларни кўп эшитган, эшитавериб, эти ҳам ўлиб бўлган.

– Ўшандан кейин, – дея гапида давом этди Раҳбаров, – ўшандан кейин, хафа бўлманг-у, Давронжон акажон, сизга ўхшаган зиёлилардан анча-мунчаси худди мен еб, улар курук колгандай менга олайиб карайдиган бўлишди. Ваҳоланки, аслини олганда мен ўша ҳукм билан жамиятга, давлатга жуда катта фойда келтирдим, Давронжон акажон, жуда катта фойда! Ҳатто бунинг учун менга орден беришсаям арзирди!

Ҳалидан буён бир коп ғалла учун шунча йилга камалиб кетган шўрликни ўйлаб, ичида собиқ козини ёмон кўриб ўтирган Даврон беихтиёр:

– Йўғ-э, – деб юборди.

– Ҳа-да! – ҳовликди собиқ кози. – Атай текшириб кўрдим, менинг ҳукмимдан кейинги беш йил ичида наинки "Зийнат" жамоа хўжалигидан, балки ён-атрофдаги хўжаликлардан ҳам бирон фукаро, эътибор беринг, бирон фукаро дон ўғирлашга бормаган! Бор-ма-ган! Хўш, нима учун?

– Қўркишгандир-да, – тахмин килди режиссёр.

– Бу иккинчи сабаб. Биринчи сабаб хўжаликлар аҳли ҳар кандай жиноят учун жазонинг мукаррарлигини, жиноятнинг катта-кичиги бўлмаслигини тушуниб етганида. Онгли равишда тушуниб етганида!

– Кўз олдиларида жонли мисол турганидан кейин, албатта тушуниб етишади-да...

Раҳбаров баттар жўшди:

– Пичинг қилманг, Давронжон акажон, пичинг қилманг! Ундан кўра очиқ тан олинг: мен ғалаба қилдим! Мен, якка ўзим, битта ҳукм билан катта ҳудуддаги ўғирликни таг-туги билан, илдизи билан йўқ қилдим. Мен шунга эришдим! Тўғри, каттиккўллик қилдим, аммо бундан бошқа иложим йўқ эди, ярани ҳам кесиб даволайдилар, акажон, кўз ёши тўкиб эмас. Мен ҳам сизлар сингари ўша бандага ачинсам, қўшилишиб ҳўнграб ўтирсам, суд залидан озод қилиб юборсам бўларди. Аммо мен бундай қилмадим, чунки бу билан ўша яранинг газак олишига сабабчи бўлардим, маълум маънода бўлғуси ўғриларнинг шеригига айланардим! Мен, қайтариб айтаман, якка ўзим, кўксимни қалқон қилиб жамиятда қонун устуворлигини таъминлашдек бурчимга содиқ қолдим!

Давроннинг тили қичиди:

– Ниманинг эвазига?

Собиқ қозининг кўзлари чақнаб кетди.

– Ҳа, яшанг, мана энди дилингиздаги тилингизга чиқди! Тўғри, қурбонлик келтирилди, лекин бу ўнлаб, юзлаб, балки минглаб қурбонларнинг олдини олди. Аслида шундай-ку, Давронжон акажон, мард бўлиб тан олинг-да! Сизлар бўлса – кўр ҳассага ёпишгандай – мени ёмонотлиқ қилиш учун фақат иккинчи сабабга ёпишиб олгансизлар. Тўғри, одамлар чўчиб қолишди. Лекин бусиз ҳам мумкин эмас-да. – Раҳбаров столни карсиллатиб урди: – Жамиятда шундай тушунчалар борки, улар фукаро миясига фақат қўркув оркали, мажбурлаб киритилади, бошқа йўл йўқ ва бўлиши ҳам мумкин эмас! Қўркмаган одам – хавфли одам. Қўрккан одам – қонунга итоат қиладиган одам. Мана асл ҳақиқат!.. Бунга эътироз билдириб кўринг-чи...

Режиссёр каршисида ўзининг мутлақо ҳаклигига юз фоиз ишониб турган Раҳбаровга эътироз билдириш фойдасиз эканлигини англаб, минғирлаб қўя колди:

– Бу масалада ҳар кимнинг ўз ҳақиқати бор...

Собиқ кози кизғин эътироз билдирди:

– Асло бундай эмас! Ҳақиқат битта ва у мен томонда!

Шундан кейин яна нима дейиш мумкин? Даврон ҳам тилини тишлади.

Хонага яна сукунат чўкди. Яна икки жуфт кўз ўзига бақрайиб тикилиб турганини кўрган Даврон бу ўхшовсиз томошага барҳам беришга қарор қилиб, ўрнидан кўзғалиб кўйди:

– Раҳмат, акалар. Энди рухсатларингиз билан биз турсак.

Режиссёрнинг назарида раҳбар билан ҳукукшунос кўз уриштириб олишгандай бўлди, аммо кўлларини кенг ёйганча ўрнидан турган Раҳбаровнинг гап оҳанги самимий эди:

– Давронжон акажон! Бу нима деганингиз? Бир баҳонаи сабаб кеп копсиз-у, ҳали икки оғиз чақчаклашиб улгурмасимиздан кетаманга тушасизми? Асло ва асло! Ўзбекчилигимиз қайда колди? Бир пиёлагина чойимизни ичмасингиздан бурун сизга жавоб йўк, акажон! Айтиб кўяй, шундай кетиб коладиган бўлсангиз, биз ўзимизни кечирмаймиз!

Даврон чин дилдан карорини асослашга уринди:

– Раҳмат. Лекин иш... Ҳали монтаж бор, диктор матнини ўкитиш...

– Э, – бепарво кўл силтади собиқ кози, – иш кочиб кетармиди? Керак бўлса Обидали акамнинг ўзларини шу ерга чакирамиз, бўладими? Бир оғиз таклиф килсак бас, етиб келадилар.

Раҳбарининг исмини эшитган Даврон сесканиб кетди. Қачондан бери Обидали бу ҳукукшуноснинг "акаси"га айланиб колди? Хотиржам тилга олишига караганда бир балоси борга ўхшайди... Демак, эртарок кетиш керак. Агар бу баччағарнинг айтгани чин бўлиб, Обидали кириб келсами, тамом, ана кейин кўринг томошани: иш пайтида кўрсатув кахрамонлари билан

чойлашиб ўтирган Давроннинг шўрига шўрва тўкилиши аник.

Режиссёрнинг безовталаниб колганини ўзича тушундими, Рахбаров кейинги саволини сал гумонсираган охангда берди:

– Ўзи бу ерга келишингиздан Обидали акамларнинг хабарлари бормиди?

Даврон аник жавобдан ўзини олиб кочди:

– Умуман олганда, у киши бизга умумий рахбарлик киладилар... Шу маънода хар бир ижодий ходим съёмкага бориш учун у кишидан рухсат олиши шарт эмас...

– Шарт эмас бўлса шарт эмас-да, акажон! – кўтаринки кайфиятда яна кафтларини бир-бирига урди собик кози. – Келинг энди, кирк йилда бир эшак ўйин, дейдилар-ку, бизам бир яйраб ўтирайлик...

Эшик очилиб, Хасан-Хусанлар егулик-ичимликлар, газаклар тўла икки патнис кўтариб киришганди, хонани иштаха кўзгар кабоб иси тутди. Эгизаклар патнисларни столга кўяётган махал шишалар шикирлаб кетди. Терлабгина турган хориж арокларини кўрган Давроннинг пешонасига совук тер тошди.

– Мен ростданам кетмасам бўлмайди, ака, – дея ўрнидан туриш асносида энди у бозоркўмга мурожаат килди.

Жавобни эса яна Рахбаровдан эшитди:

– Вакти соати етиб, хаммамизам кетамиз, шунинг учун шошилишнинг хожати йўк, акажон. Вах-хах-ха!

Собик кози ўзи гапириб ўзи кулди, бозоркўм хатто тишининг окини хам кўрсатиб кўймади. Бирдан жиддий тортган собик кози режиссёрни аврай бошлади:

– Йигитларингиз кўшни хонада. Келинг, хеч бўлмаса ўшаларнинг бир пиёла чойни халоллаб ичишига, аникроғи заказ сомса еб олишига халакит бермайлик, акажон. Ундан кейин, кайси ўзбекнинг уйига келган кўнок хеч бўлмаса бир бурда нон емасдан кетади, а? Где мусулмончилик?

Даврон ноилож жойига қайтиб ўтирди. Шуни кутиб тургандай бозорқўм ўрнидан турди:

– Қўл ювиб келай...

– Бемалол, – дея раҳбарига изн берди ҳукукшунос. – Биз бу ерда акамиз билан бошлаб турамиз. Сиз кейин етиб оласиз.

– Хўп, – дея тўнғиллаб қўйди кабинетдан чиқаётган маҳал бозорқўм.

Шунда Даврон кўрди: чинданам раҳбар калтабақай эди, кўпчиб турган қорни уни баттар пастак кўрсатарди, баайни полдан ўсиб чиққан мавжудот...

Раҳбаров шошиб чой қайтарди, нон ушатди, бир пиёла чой узатди, тинмай "олинг-олинг"лаб манзират қилиш асносида шишалардан бирига қўл чўзганди, Даврон уни тўхтатди.

– Ишдаман, ака.

Бу залворли дастак собиқ қозини ажаблантирди:

– Нима кипти? Бизам давлат ишида ишлаганмиз, лекин бу зормандани ҳеч ҳафа қилдириб қўймасдик.

– Энди бизда талаб бошқачароқ...

Ҳукукшунос яна бепарво қўл силтади:

– Талабни ким қўяди? Обидали акамми? Ё, бир оғиз айтиб қўяйми?

– Шарт эмас! – жон ҳолатда эътироз билдирди Раҳбаровнинг оқ қайишига осилган телефон ғилофига қўл чўзаётганини кўрган Даврон.

– Зоримиз бор, зўримиз йўқ, укажон. Унда, мана, кабобга каранг. Рухсатингиз билан, Давронжон акажон, – ҳукукшунос шишага ишора қилди, – ўзимга озгина, а, йигирма грамм...

– Э, сиз бемалол, ака, менга караманг.

– Рахмат-э. Сиз борсиз – биз бормиз-да...

Собиқ қози негадир иккита қадаҳга тўлдириб арақ қуйди ва бирин-кетин иккаласини ҳам "оқ" қилиб ичгач, кўзлари ёшланганча "оҳ-оҳ"лаб газакка ёпишди ва ногоҳ, чапиллатиб сабзи чайнашдан тўхтади-да, ре-

жиссёрга бир қултум ҳам ичмаган одамдай ўта жиддий, ҳаттоки синовчан тикилди:

– Давронжон акажон, биз кап-катта одамлармиз, "сичқон-мушук" ўйини бизга тўғри келмайди. Келинг, эркакча гаплашиб оламиз. Ваъда бераман, гап шу ерда қолади, кўчага чиқмайди.

Даврон энди қўлига олган сихни ликопчага қайтариб қўйиб, ҳукукшуносга ажабланиб қаради:

– Тушунмадим.

– Кабинетда камера йўқ, текшириб кўришингиз мумкин, – атрофга алангланди Раҳбаров. – Йўқ. Овозингизни ёзиб ҳам олмаяпман. Ишонмасангиз, телефонимни ўзингизга бериб қўяман. Буларни айтаётганимнинг сабаби, бизга тўла ишонсангиз бўлади. Биз ўз гапига жавоб берадиган одамлармиз. Сиздан биттагина ўтинчимиз: ҳақиқатни айтинг.

Давроннинг назарида собиқ кози қандайдир ўйин ўйнаётгандай эди, ҳозир имо-ишораларга тўла, сирли гапларини тугатади-да, "Аха, бопладимми!" дея "вах-ҳаҳ-ҳа"лаб кулиб юборади. Режиссёр ўзини бу масхарабозликка қўшилгандай тутди:

– Яъни, ака?

Раҳбаров овозини пасайтирди:

– Яъни бизга ўша одамнинг отини айтсангиз етарли.

– Қайси одамнинг?

– Буюртмачининг.

– Қайси буюртмачининг?

Меҳмон ўзини майна қилаётганидан озор чеккан мезбондай, ҳукукшуноснинг юзи қайғули тус олди:

– Давронжон акажон, ўзингиздан катта одамни ахмоқ қилиш яхши эмас.

– Лекин мен ростданам кимни айтаётганингизни билмаяпман, ака. Қанақа буюртмачи? У нимани менга буюртма қилган? Бундай тушунтириб гапиринг-да, Раҳбаров ака.

Ҳукукшунос илжайди:

– Мен ўйлагандан кўра анча айёр экансиз... Ҳа, майли, очиқ савдога ўтамиз. У қанча бермокчи? Биз икки баробар тўлаймиз.

Режиссёр ўзи ҳазил-ҳузил деб ўйлаган нарса жиддийлашиб бораётганлигини тахмин қилиб, ҳушёр тортди:

– Ростини айтсам, ака, нима деяётганингизни умуман англамадим. Лекин барибир яхши ўтирдик. Энди турсам. Меҳмондорчилик учун раҳмат.

Раҳбаров меҳмонга синчков тикилди:

– Демак, айтмайсиз?

Ғазабдан Давроннинг "дод" деб юборишига бир баҳя колди:

– Нимани айтишим керак эди?

Мезбон "ўйин"ни бошидан бошлади:

– Буюртмачини.

Калта-калта нафас ола бошлаган, бўйин томири ўклоғдай бўртиб чиққан Даврон бир амаллаб ўзини босди, сўнг, иложи борича хотиржамлик билан гапиришга уринди:

– Энди... энди кетсам дегандим.

Ҳукукшунос эшик томонга қаради, худди шуни кутиб тургандай, эшик сассиз очилди ва хонага семиз ғозга ўхшаб лапанглаб кириб келган бозоркўм қўлидаги жажжи телефон аппаратини режисссёрга тутди:

– Сўрашяпти.

Бир пайтлар "унинг магнит тўлкинлари касалликлар манбаи... мия функцияларини ишдан чиқаради" деб ўкигани учунми, ўзи сира кўл телефони олиб юрмайдиган, уйдаям ундан фойдаланмайдиган Даврон ҳайрон бўлиб аппаратни кўлига олди, кулоғига якинлаштирди:

– Эшитаман.

У тарафдан... Обидалининг дарғазаб овози эшитилди:

– Даврон?!

– Ҳа, мен... – дея олди негадир юраги увишиб кетган режиссёр.

– Пишириб қўйибдими сизга у ерда? Нега ўзбошимчалик қилиб, ҳар жойга бурнингизни сукаверасиз, а? Ё нима, мени кўмиб келганмисиз?

– Йўғ-э...

– Бўлмаса бир оғиз рухсат сўрасангиз, нима, ўлиб коласизми? Менам бу ерда пашша қўриб ўтирмагандирман, қаерга бориш, каерга бормаслик кераклигини билсам керак...

– Обидали ака, – тушунтиришга уринди Даврон, – мен шунчаки бозорни съёмка қилдириб кетмоқчийдим, холос.

– Нега?

– Кўрсатувга-да. Матн ўқилаётганида...

Обидали жаҳл билан унинг гапини бўлди:

– Бошқа бозор қуриб қолганмиди сенларга? Тагларингга машина бериб қўйган бўлсам...

Бозорқўмнинг Обидалига яқинлигини тахмин қилган Даврон ҳаммасини бошидан тушунтирмоқчи бўлди, яъники бу бозор студияга энг яқин бўлгани учун танланди, ижодий гурухда ҳам, шахсан ўзида ҳам бошқа мақсад йўқ ва бўлиши ҳам мумкин эмас. Аммо улгуролмади.

– Энди ўзингиз пиширган ошни ўзингиз ичинг! – бўкирди Обидали. – Узр сўранг, дискни беринг, энг муҳими, ҳеч кимни хафа қилмасдан, ишхонамизнинг обрўсини туширмасдан чиқиб кетинг. Кейин олдимга келиб, тушунтириш хати ёзиб берасиз: ким сизни у ёққа юборди ва нима мақсадда? Уриб беришингиз учун қанча ваъда қилишди?.. Тамом!

Обидали гўшакни "так" этказиб қўйди ҳамки, Даврон гарангсиган аҳволда телефонни қулоғига тутиб тураверди. Илло у бир нарсани сира англаб етмаётганди: кимдан узр сўраши керак, қайси гуноҳи учун? У ўзи нима нотўғри иш қилди? Айби кўрсатув чиройли чиқсин дея куйиб-пишиб ишлаётганими? Йўқса зарил-

миди унга шу ёшида иссиқда терга кўмилиб лўкиллаб юриш...

Бозоркўм анчайин такаллуфсизлик билан телефон аппаратини Давроннинг қўлидан олди ва индамасдан чиқиб кетди. Дарди дунёси қоронғи режиссёр номаълум нуктага тикилиб қолаверди.

Собиқ кози охиста йўталди. Ана шунда... ана шунда куппа-кундузи тухматга колган Давроннинг ичида бир ғалаён уйғониб кела бошлади: бу нима деган гап ахир, качон, қай маҳал бировнинг буюртмаси билан кўрсатув тайёрлабди; качон, кимни "уриб берибди"; качон, кимдан бу хизмати учун ҳақ, яъни пора олибди?.. Тўғри, телевидение катта даргоҳ, элчилик дегандай, Даврон шунаканги учар ҳамкасблари ҳақида бир-икки эшитгани бор, аммо Худо шоҳид, мана, неча йилдан бери ишлаб келяпти, бирон марта бировнинг кўлига қарамаган, бировдан бир сўм олмаган. Тан олади, суратга туширишга чиққан маҳаллари гуруҳи билан бир пиёла чой ичган жойлари бор, акс ҳолда мезбонлар астойдил хафа бўлиб колишарди, аммо... аммо бировнинг ноғорасига ўйнамаган, оиласига ҳаром пул егизмаган... Ё раб, каммиди ўзи аввалги йилнинг фожиаси, энди бошига бундай тухмат тошларини ёғдиришдан муродлари не буларнинг? Устига-устак, айбловнинг нақадар мантиксизлиги шундоққина кўриниб турибди-ку: бозорлар макталган кўрсатув учун манзилсиз намойиш этиладиган бозорга келиб, таъмагирлик киладими...

Кўз олди қоронғилашиб кетаётган Давроннинг юраги ҳаприқиб, кўксига сиғмай қолаётгандек эди. У оғзини каппа-каппа очиб, оғир нафас олар, вужудидаги титроқни сира тўхтатолмасди.

Ҳукушунос ҳаммасини тушунгандай ачиниб бош чайқаб кўйди ва ҳали-ҳамон терлабгина турган, сув томчилари кўз ёшлари каби оқаётган шишага ишора килди.

– Ку...куйинг-э! – деб юборди Даврон.

Рахбаров одатига кўра иккита кадахни тўлдириб куйди ва уларни режиссёрнинг олдига сурди.

...Биринчи кадах томоқдан бошлаб ичакларни ловуллатиб ўтиб кетган бўлса, иккинчи кадах миясидан то оёғининг учига кадар жимирлатиб юборди. Таъмиям ғалатирок... Бир ярим йилдан буён ичмай юрган Даврон тили карахтлашаётганини сезди.

– Рахбаров ака... узр... биз билмасдан... эгаси бор худудга келиб колибмиз... Айб биздан ўтди. Дискни олиб колишларинг мумкин. Узр... Энди бизга жавоб.

Режиссёрга масхаромуз караб турган хукукшунос сўради:

– Бўлдими?

– Агар бу етмаса, шахсан бозоркўмингиздан хам узр сўрашим мумкин.

– Шарт эмас. Факат эслатиб куймокчийдимки, хўжайин сиздан узр эмас, исм-фамилия талаб килганди.

Даврон негадир бунака талаб бўлганлигини эслолмади:

– Канака исм? Канака фамилия?

Хукушунос сўзларни дона-дона килиб такрорлади:

– Буюртмачининг исм-фамилияси.

– Э-эй, яна шу мағзава гапми? – тутакиб кетди Даврон. – Бўлди-да энди. Хаммангиз тентак-пентак бўлмагансизларми мабодо?

Рахбаров илжайди:

– Худди шу гапни ўзингизга нисбатан ишлатиб кўрсангиз яхши бўларди, акажон. Чунки сиз ишингиз, келажагингиз, обрўйингиз – хамма-хаммасидан бир буюртмачининг уч-тўрт тангасини авло кўряпсиз.

Давроннинг кўзларига кон тўлди:

– Ўзимни ўзим сўйиб ташласам, гапим чинлигига ишонасизларми, а?

Хукукшунос пинак бузмади:

– Харакири сизнинг айбдор эканлигингизни билвосита исботлайди, холос.

Шу сўзларни айтгач, Раҳбаров янги шишани очди, яна иккита кадаҳга тўлдириб қуйди, бу сафар бирини ўзи олди, иккинчисини меҳмон томон сурди.

– Қани, олдик, ака.

Даврон бош чайқади:

– Менга етади. Ҳали ишга боришим, раҳбаримга тушунтириш хати ёзиб беришим керак.

– Ўзингиз биласиз. Майли, ака, кетишингиз олдидан охирги марта сўрайман: ким у?

– Уф-ф... – Режиссёр ярок излагандай атрофга аланглади. – Ўзимни ўлдиришим айбдорлигимни билвосита исботласа, яхшиси, сизни бўғизлаб қўя қолай.

Ҳукукшунос яна пинак бузмади:

– Бу айбдорлигингизни бевосита исботлайди.

Режиссёр уф тортди:

– Унда ўзим билан бирга битта бомба олиб келсам яхши бўларкан. Бевосита, билвосита деб ўтирмасдан, биратўла...

Раҳбаров бош ирғади:

– Бу яхши фикр, аммо энди иложи йўқ-да. Хуллас, Давронжон акажон, ҳаётда шунаканги ғалати вазиятлар бўладики, унда сизнинг айбдор ёки айбдор эмаслигингизнинг уч пуллик аҳамияти қолмайди: жавоб беришингиз шарт! Бошка йўл йўк!

Режиссёр хукукшуносга ўкрайиб каради:

– Мени кўркитмокчимисиз?

– Асло ва асло, акажон! Мен ўзингиз тушиб колган вазиятни тушунтиришга уриняпман, холос.

– Мен ҳеч канаканги вазиятга тушиб колганим йўк, ишимни ҳалол бажаряпман. Ўзларингизнинг айбларингиз бор бўлса керакки, хеч гапдан хеч гап йўк, элдан бурун вахима кўтариб, оёкларингиз калтираяпти.

– Ана энди тилингиз ечиляпти. Тўғри, айбимиз бор, буни яширмайман. Аммо яна бир нарсани унутманг, кадрли Давронжон акажон, биз кунлик патта тушумининг эллик фоизини ўзимизда колдираётган бўлсак,

ўша сизга буюртма берганлар камида саксон фоизини олиб қолишяпти. Бу бир. Иккинчидан, ўтган йилги ёнғин, дўконларнинг қайта сотилишига келсак...

– Буларнинг менга қизиғи йўқ!

– Шунақами? Бўпти, бўлмаса асосий гапга ўтамиз. Уларнинг асл максади бир амаллаб бизнинг хўжайинни ишдан бўшатиб, бу бозорниям эгаллаб олиш. Ана ундан кейин уларнинг айтгани айтган, дегани деган бўлади, окиб келиб ётган пулни ўзлари бўлишиб олавершади. Энди кимларнинг ноғорасига ўйнаётганингизни тушунгандирсиз?

– Эътиборингиз учун, Раҳбаров ака, мен ўйинчи эмасман, режиссёрман.

– Унда нега ходимларимизга "Бизга ҳаммаси маълум, йигитлар", деб дўк урдингиз. Нархингизни оширмоқчи бўлгансиз, тўғрими? Шундай бўлгач, энди очиқ айтинг-да баҳойингизни, нозга бало борми?

Ғазабдан қалтираб кетган Даврон эгизаклардан бирига шундай деганини эслагандай бўлди, аммо...

– Ахир... мен... ҳазиллашгандим, – дея олди у ниҳоят.

Ҳукукшунос афсусланиб бош чайқади.

– Бунақа масалаларда ҳазиллашилмайди, бунақа масалаларда тагдор ишора қилинади... Гапнинг бўлари, жонингизга жабр килманг, акажон. Барибир бир ўзингиз қоласиз, оркангизда яшириниб турганлар тиркираб кочиб колишади, ҳатто сиз билан танишлигини тан олмай туриб олишади. Яна бир гап. – Раҳбаров бозорқўмнинг бўш курсисига ишора қилди: – Бунақалар бир излашга киришмасин, киришса, топмай қўймайди. Чунки ҳаётнинг қонуни шунақа ўзи, акажон: излаган – топади-да; ҳатто у аслида йўқ бўлган тақдирдаям. Тўғриси, бизники ҳолва, бунакалар майдалашиб, учга, бешга кўпайтириб ўтиришмайди, бирдан оч бикинингизга ғарчиллатиб пичоқ санчиб, камига бураб-бураб олишади... Бунақалардан қочиб қутулиб ҳам бўлмайди, ҳатто вилоятдан кўчиб кетсангиз ҳам топиб олишади.

Ҳалиги, айтишади-ку, ерга кирсанг кулоғингдан, осмонга учсанг оёғингдан...

Давроннинг жони бўғзига келди:

– Бўлдида-эй, ака! Ҳадеб бир пластинкани айлантираверасизми? Гапларингиз мана бу еримга келди... Бўпти, мен кетдим. Омин...

– Майли, қарорингиз шу бўлса, зоримиз бор, зўримиз йўқ. Фақат омин айтишга шошмай туринг. Хўжайинни чақирай, сизга бесўрок рухсат берворсам гап эшитиб қоламан, ахир.

– Унда чакиринг тез!

– Шесть секунд, акажон!

Ажабки, хукукшуноснинг гап-сўзида ачиниш оҳанги сезилгандай бўлди, аммо асабий Даврон бунга эътибор бериб ўтирадиган аҳволда эмасди.

Эшик сассиз очилиб, Ҳасан-Ҳусан кўринди. Уларнинг важоҳат билан кириб келишларидан недир хатарни сезган Даврон учиб ўрнидан турди, бирок эгизаклар осонлик билан режиссёрни йикитиб, кўл-оёғини нам арконда боғлашди, ортда пайдо бўлган Рахбаров тўғридан-тўғри шишадан унинг оғзига арок куя бошлади...

Вокеаларнинг кейинги ривожи анчайин чалкаш, уларнинг талкини хам шунга яраша бир-биридан кескин фарқ қилади. Бозор маъмуриятида тузилган, маъмурият ходимларидан ташқари бир неча холис гувоҳ, яъни расталарда савдо қиладиган сотувчилар имзолаган баённомада кайд этилишича, ўзини вилоят телевидениесининг режиссёри Даврон Шамсиевман деб таништирган бу кимса аввалига хизмат гувоҳномасини хам кўрсатмасдан "Съёмкам бор. Ҳаммангни телевизорга чикариб, шарманда қиламан, ишдан ҳайдатаман!" деб бакириб-чакирган, ўзини тартибга чакирган ходимларни уят сўзлар билан сўккан, гап орасида "Бизга ҳаммаси маълум! Яхшиликча атаганларингни чикаравери-нглар", деб таҳдид килган, сўнг, алохида кабинетда ўзига алоҳида дастурхон тузашларини буюрган. Таби-

ийки, доимо оммавий ахборот воситаларига, хусусан телевиденига хурмат билан муносабатда бўладиган ходимлар бу талабни ортиғи билан адо этишган. Режиссёр Даврон Шамсиев тўкин дастурхон устида тинмай арақ ичган. Терговчиларнинг бахтига кабинетга кузатув камераси ўрнатилган экан, афсуски, Шамсиев тўполон қилган пайти зарар етганми, ёзув унинг ҳукукшунос Рахбаров қаршисида бирйўла икки қадаҳ арокни кетма-кет бўшатаётгани тасвиридан сўнг ўчиб қолган... Хуллас, режиссёр бўкиб қолганича арақ симиради, кейин "Ҳаммангни қаматиб юбораман!" деб қўрқитади, камоқдан сақлаб колиш учун эса уч минг АҚШ доллари миқдорида пора талаб қилади. Ана шундан сўнггина токатлари тоқ бўлган бечора ходимлар милицияга қўнғироқ қилишга мажбур бўлишган. То милиция ходимлари етиб келгунга қадар эса холислар иштирокида баённома тузилади. Ҳаддан ортиқ кўп ичиб юборганидан бўлса керак, милиция ходимлари етиб келишидан икки-уч дақика олдин Даврон Шамсиев оғзидан боди кириб-шоди чиқиб сўкиниб турган жойида хушидан кетиб йиқилади.

Бирок дастлабки суриштирув-текширув чоғида вилоят телевидениесининг режиссёри Даврон Шамсиев жамоат жойида амалга оширган безорилик айсбергнинг сувдан чиқиб турган юза қисмигина эканлиги аниқланди. Зеро, холислар иштирокида тинтув ўтказилганида ғирт маст, оёғида туролмайдиган Шамсиев шимининг чап чўнтагидан олти юз АҚШ доллари, ўнг чўнтагидан эса салафан халтачага ўралган кукун топилди. Экспертиза текшируви чоғида бу кукуннинг гиёҳванд моддаси эканлиги аниқланди, салафан халтачада ҳамда юз АҚШ доллари купюрасида топилган бармоқ излари ҳам айнан Шамсиевга тегишли эканлиги ўз исботини топди. Тиббий таҳлил эса вилоят телевидениеси режиссёри кони таркибида катта миқдорда алкогол билан бир ка-

торда гиёҳванд модда унсурлари ҳам мавжудлигини кўрсатди.

Дастлабки суриштирув-тергов жараёнида, холисларнинг гувоҳликлари ва бозор кузатув камераси ёзувларига кўра, гумондор Даврон Шамсиев бозор ҳудудида ўз шериги, зира сотувчиси никоби остида юрган курьер билан учрашгани, салафан халтачадаги гиёҳванд моддани ундан олгани ҳам аниқланди. Афсуски, дастлабки суриштирув-тергов жараёнида зира сотувчи шахсини аниқлашнинг имкони бўлмади.

Телевидениеда гап ётармиди. Буюртмачидан "фа-ло-о-он" доллар – миқдорни эшитган одамнинг лабига учуқ тошарди – олган Даврон ака поранинг ярмини, ҳеч бўлмаса ярмининг ярмини, жудаям бўлмаса ярмининг ярмининг ярмини бўлишмагани учун жиғибийрон бўлиб юрган ижодий гурух аъзолари режиссёрнинг гўрига ғишт қалашни боплашди: "Ҳа, юриши қандайдир ғалати эди.... кўзлари аланг-жаланг эди... бозорга жуда шошди... худди биров билан учрашмоқчидай эди..." ва ҳоказо. Аламзада оператор Музаффар эса режиссёр бозорда ўзидан тезроқ кутулишга уринганига эътибор қаратди: тўғри-да, ортиқча гувоҳнинг нима кераги бор?

Бўлиб ўтган воқеа қаттиқ таъсир қилганми, кон босими ошиб, шифохонага тушиб қолган, у ерда бир неча марта ошқозонини ювдирган бозор ҳуқуқшуноси Раҳбаров порахўр, "шантажчи" режиссёрни бемисл нафрат билан "Жамият илдизига тушган курт" деб атаган ва уни фош этишда ҳам собиқ кози, ҳам фаол фуқаро сифатида ҳар томонлама кўмаклашишга тайёрлигини билдирган.

Гумондор Даврон Шамсиев тергов изоляторида хушига келганидан сўнг ўзига қўйилган айбларнинг ҳаммасини инкор этди, лекин мавжуд далил-исботларни рад этадиган бирон далолат келтиролмади. Аксинча, "уюшган гурух... буюртмачини аниқлашмоқчи бўлишди... менга ичиришди... киссамга солиб қўйишган..."

каби пойинтар-сойинтар сўзлар, асоссиз даъволар билан терговчининг шубҳасини баттар оширди. Натижада терговчи гумондорни тиббий экспертизага йўллади. Экспертиза гумондорнинг руҳий ҳолати мўътадил эмас, балки бунга бир ярим йил олдин оиласида рўй берган фожиа сабабдир, деган хулосага келди. Гумондорнинг ишхонасидан ҳам "У кейинги пайтлари, айниқса бундан бир ярим йилча бурун ўн бир яшар ёлғиз қизини машина босиб кетганидан сўнг асабий, сиркаси сув кўтармайдиган жанжалкаш бўлиб қолганди" қабилидаги тавсифнома олгач, терговчи ҳаммасини тушунгандай бўлди ва Даврон Шамсиевни мажбурий даволашга юбориш ҳақида карор кабул килди. Аввал даволаниб келаверсин-чи, суд кейин...

(2016 йил)

"ҲАЛИЯМ ЁШ... ҲАЛИЯМ ЧИРОЙЛИ..."

Хизматга тухмат ёмон; буни бошидан ўтказган яхши билади. Ўзбековуллик Карим муаллимнинг кенжатойи Икром пойтахтда кимё фани бўйича мактаб ўқувчилари орасида ўтказилган билимлар беллашувида қатнашиб, бир олам таассуротлар билан тўлиб-тошиб қайтиб келдию, ўзига хос "ҳисобот" маҳали кутилмаганда наинки фақат бобоси, балки бобосининг энг якин жўрасининг ҳам ғазабига дучор бўлди-колди. Ваҳоланки, аввалига ҳеч нарса қувончу хаяжон қуёши порлаб турган кайфият осмонига кора булутлар чиқиб, момоқалдироқ гумбурлашидан, чакинлар чакнашию муздай жала куйишидан шоҳидлик бермаётган эди. Бильакс, ҳаммаси рисоладигидай кетаётган эди.

Одатдагидай, иккала жўра новвот чой устида гурунглашибгина ўтиришган эди. Аҳмад бобонинг бир мактаниб қўйгиси келдими, сафардан эндигина кайтган, ҳали нафасини ростлаб ҳам улгурмаган невара-

сини хонага чорлади, сўнг намойишкорона ғурур ила – жуда яхши кўриб кетган пайтларидаги одатига кўра "сиз"лаб, албатта – сўрадики:

– Хўш, Икромтой, сўйланг, қай юртларда бўлдингиз, кай зотларни кўрдингиз?

Табиийки, Икромтой деганлари булбулигўё бўлиб "Тошкентга саёҳат" тафсилотлари баёнига тушди. Ҳали ҳаммаси яхши эди, яхши ҳамми, ажойиб эди; буни юзи ёришиб кетган Аҳмад бобонинг мамнуният ила тинмай бош ирғашию чақнаб турган кўзларидан ҳам илғаса бўларди. Бирок гап орасида бийрон невара тушмагур:

– ... Ҳа, айтгандай, театрга кираётиб Нафисахонимни кўриб колдим, – деса бўладими.

Аҳмад бобо аввалига нотўғри эшитдим шекилли, деган хаёлда сал сергакланди, илло, бундай гумонга бориш кулоғи оғирлаша бошлаган қарияларда тез-тез учраб туради; аммо, айни сонияда қандайдир савки табиийси ила чурвақа невараси айнан ўша номни тилга олганлигини аник-тиник туйди: исм кулоқлари тагида акс-садо янглиғ бир неча бор янгради... Бирдан безовталаниб колган чолнинг юзидаги шоён табассум сўнди, ўзини йиғиштириброк ўтирди, жўрасига караб, унинг ҳам туйкус жиддий тортганини, ранги сезиларли даражада корайиб кетганлигини кўрди. Неварасининг бошка сўзларини эшитмаётган Аҳмад бобо шошиб сўради:

Кимни дединг?

Бундай эътибордан оғзи кулоғига етган Икромтой янада жўшди, ўз кахрамонлигидан ўзи хузурланган кўйи тезкор жавоб қайтарди:

– Ўзимизнинг Нафисахонимни-да. Сизларга....

Раҳмат бобо ортик чидай олмади, кафтини хонтахтага урди:

– Алдама!

Икромтой ажабланди:

– Нега энди? Кўрдим. Мана, кишлокдошлардан салом айтиб, бирга расмгаям тушдим.

Икромтой сумкасидан сурат чиқариб кўрсатди. Дарҳакикат, унда Икромтой кимсан машҳур шоиранинг ёнида турарди

Донг котган кариялар қўллари қалтираб, суратни олишди, унга узоқ термулиб қолишди. Алоҳа Аҳмад бобо оғир хўрсинди:

– Ҳалиям ёш...

Раҳмат бобо пичирлади:

– Ҳалиям чиройли...

Ажабки, иккала қариянинг ҳам товуши титрарди...

"Қулт" этиб ютиниб олган Раҳмат бобо туйқусдан Икромтойга ёвқараш қилди:

– Ўтрикниям оларкансан-да. Бобонгга тортмапсан лекин. Ахир сен ким-у, Нафисахоним ким! Шундай улуғ шоира келиб-келиб... келиб-келиб сен билан расмга тушадими?

Аҳмад бобо пичинг қилди:

– Одам қуриб қолгандай...

Мақтов эшитишга чоғланиб турган Икромтой гарангсиб-каловланиб қолди, кейин ягона исботи – фотосуратга қўлини ниқтаганча эътироз билдиришга уринди:

– Мана, ўзларингиз кўриб турибсизлар-ку! Бу мен, бу...

Дарҳақиқат, исбот шундайгина чолларнинг кўз олдида турарди, моддий. Чўнтагидан қабариқ кўзойнагини олиб тақиб, суратга диққат билан қараган Аҳмад бобо ўйлай-ўйлай, ахийри махфий сирнинг тагиа етгандай қаноат ила писанда қилди:

– Исбот эмиш... Бу... халиги... компьютерда расмдаги бир одамнинг бошини олиб, бошқага қўйса бўларди дердинг-ку...

– Фотошопми? – гап ўзани қаёққа кетаётганини англамаган Икромтой баттар каловланди. – Фотомонтажми?

Чуқур тин олган Аҳмад бобо хулосасини эълон қилди:

– Буям ўшанака... шоп...

“Ҳа”, деган туяга мадад. Раҳмат бобо ҳам шу захоти жўрасининг фикрини маъқуллади:

– Қип-қизил ўшанака...

– Шоп, – жўрасига ёрдамга келди Аҳмад бобо.

– Ўша-да, – барибир нотаниш сўзга тили келишмаган Раҳмат бобо мутлако ўрни бўмаса ҳам негадир қадим ўзбек маколиниинг бир қисмини орага тиқди: – “Шап-шап” дегунча...

Бунга нима дейиш мумкин энди? Куппа-кундуз куни бир эмас, икки кария томонидан туҳматга колган, фотошопчига чиқарилган Икромтой нимадир демокчи бўлиб, бир неча марта оғиз жуфтлади, аммо тилига бирон жўяли сўз келавермагач, қўлини силтадию, жаҳл билан хонадан чиқди-кетди...

Раҳмат бобо суратни кўзларига яқин олиб келди.

– Қара-я, кара, – гап билан ўртоғини ўйиб олиш имкониятини кўлдан бермади Аҳмад бобо. – Қариб, кўзинг кетиб коптими десам, ёшлигингдаям гўр эмасдинг ўзи. Нафиса бекорга сени “тўрткўз” демасди.

– Ҳечам-да, – жириллаб эътироз билдирди Раҳмат бобо. – У мени сираям унака демаган. Буни ғайирлик килиб ўзинг тўқиб чиқаргансан.

– Сенинг нимангга ғайирлик килардим? – хужумни давом эттирди Аҳмад бобо. – Мана сен лекин мени унинг ёнида кўрсанг бўлди, кўзинг чакчайиб, бошингдан тутунинг чиқиб кетарди.

Даҳанаки жанг авжига чиқадигандай эди. Бирок туйкус иккала кария худди буйрук берилгандай бирдан суратга карашди ва жим бўлиб колишди.

Ниҳоят, орадан не фурсат ўтиб Аҳмад бобо маъюс шивирлади:

– Сенга айтмагандим, жўра... бозор куни бориб, узоқдан кўриб келдим. Ҳалиям чиройли...

Раҳмат бобо оғир хўрсинди:

– Биламан. Мен чоршанба боргандим. Роса қарадим... узоқдан.... Ҳалиям ёш...

Иккала чол яна машҳур шоиранинг суратига узоқ тикилиб қолишди.

– Биз синфдош бўла туриб, унинг ёнига якинлашолмай юрсак-у, – ўпкалаб гапирмоқчи бўлган Раҳмат бобонинг ногоҳ ўпкаси тўлди, кўзлари ғилтиллади, – тирранча неваранг бориб...

– Шуни айт... Алам қилади-да...

Ўзини қўлга олишга уринаётган Раҳмат бобо беихтиёр жўрасининг фикрини аниқроқ ифодалади:

– Одам... қизғанаркан...

Аҳмад бобо тиззасига урди:

– Бўлмаса-чи... У ким-у...

Туйқус Раҳмат бобо аста суратга ишора қилди:

– Ҳассаси кўринмаяптими... Қизғиш эди...

Аҳмад бобо маъқуллаб бош ирғади:

– Ёнғоқдан тайёрланган... Анов тирмизак ҳассаниям шоп қилгандир-да...

– Унингдан кутса бўлади...

Яна бир муддат жим ўтиришди. Ҳар иккининг нигоҳи ўз-ўзидан суратга бориб қоларди.

Ниҳоят Аҳмад бобо хўрсинди:

– Ҳалиям ёш...

Раҳмат бобо бош ирғади:

– Ҳалиям чиройли...

Ой тўлган окшомлари Ўзбековул ўзгача чиройли бўлиб кетади. Борлиқ аввал сутга чайиб олиниб, сўнг ҳарир пардага ўралгандай гўё.... Бироқ бу тун овул кўчаларини бемаксад кезган, сўнг, гупиллаб ураётган юраклари кўкрак қафасларига сиғмай колгач, "ҳайё-ҳуйт" деганча кенг далага бош олиб чиқиб кетган икки қизғанчиқ кария нечукдир хеч нарсани, ҳаттоки

атроф-жавонибнинг фусункор ҳуснини илғамаётган кўзларидаги армон ёшларини бир-бирларидан яширганларича ора-сира "Ҳалиям ёш... Ҳалиям чиройли..." деб шивирлаб қўйишар, бу дил розларининг кимга тегишли эканлигини эса фақатг ўзлари билардилар...

(2017 йил)

ОСМОН ОҒУШИ

Адирда ўтлаб юрган молларга Аваз қараб турадиган бўлгач, болалар чувиллаб теналикка кўтарилишди.

Собир белига боғланган арконни ечиб, сарғайган майсалар устига узун қилиб ташлади. Қолганлар мана шу ўзига хос старт чизиғига юмалатиб келинган трактор балонлари ичига кўзойнакли Усмон билан Эралининг жойлашиб олишига кўмаклашишди.

Собир бир қўлини юқорига кўтариб буйруқ берди:

– Диккат! Кўзни юмиш йўқ. Бир, икки, уч, етти... Кетди!

Балонлар куч билан қуйига юмалатиб юборилгач, болалар бақир-чақир билан уларнинг ортидан чопишди.

Йўлидаги дўнгчаларга, тошларга урилиб, сакраётган балонларнинг тезлиги тобора ошиб борарди. Уларнинг ичида ғужанак бўлиб кетаётган, кўз олдиларида еру осмон шиддат билан айланаётган Усмон билан Эралига ҳавас қилиб бўлмасди.

Ниҳоят балонлар ялангликка тушиб келгач, тезлиги пасайди, чайқалиб, майсалар устига қулади. Уларнинг ичидан Усмон билан Эрали гандираклаб чиқиб келишди. Бирок ҳали синов тугамаган эди. Собир арконни яна ерга ташлади:

– Етти қадам. Тўғри ўтган ютади. Бошладик!

Турган ўрнида чайқалиб кетаётган Усмон арконни босиб юра бошлади, Эрали унга эргашди. Болалар ғала-ғовур билан далда беришарди:

– Бўл!.. Оз колди, Усмон!.. Олдинга қара, Эрали!..

Арконнинг ярмига етганда Усмон гандираклаб, бир томонга сурилиб кетди, оёғи чалишиб, ерга ўтириб колди. Болалар афсусланиб ғувранишди:

– Эх-х... Етай дегандинг-а!..

Эрали қийналиб бўлса ҳам тўғри юришда давом этди. Нафаси ичига тушиб кетган болалар энди унга диккат билан қараб туришарди. Ахийри Эрали арконнинг охирига етиб келди, ҳансираб, чукур нафас олгач, энгашиб, қўлларини тиззасига тиради. Болаларнинг шодон ҳайқриқлари янгради:

– Қойил!.. Дорбоз бўлиб кет-э!

Жаҳлдан ранги кўкариб кетган Усмон жўрабошига им қоққанди, буни тушунган Собир дарҳол қўлини кўтарди.

– Жим! Ҳали ўйин тугамади! Бу биринчи тур эди.

– Қанақасига? – ҳайрон бўлиб сўради Турсун.

– Шунақасига! Иккинчи тур Ажинакўприкда!

Буни эшитган Эралининг сесканиб кетганини зимдан кузатиб турган Усмон мамнун бўлиб, ўрнидан турди.

– Майли, кетдик эмаса.

Эрали довдираб қолди:

– Йўқ... мен бормайман. Биз... биз бунга келишмагандик.

Собир ўз билганида туриб олди:

– Келишгандик. Қулоқни тозалаб юриш керак, жўра!

Эрали атрофга ночор алангланди:

– Мен... молга қарашим керак.

Усмон адирда таёққа суяниб ўтирган болакайга қараб қичқирди:

– Аваз!

Аваз кафтини соябон қилиб шу тарафга ўгирилди:

– Нима дейсиз?

– Яна бир соат қараб турсанг "кола"га қўшиб иккита морожний ҳам обераман.

Аваз хурсанд бўлиб жойида ирғишлади:

– Қоғозга ўралганиданми?

– Ўралганидан.

– Бўпти!

Собир Эралига қаради:

– Мана, масала ҳал бўлди. Энди борасан, а?

Эсанкираб колган Эрали зўр бериб жўялирок сабаб кидирарди:

– Э, йўқ... мен... ҳалиги...

– Сўкишда кочиш бўлмайди, жўра, мард бўлсанг охиригача туриб бер, – насиҳатомуз оҳангга ўтган жўрабоши тўсатдан болаларга кескин буйрук берди. – Олдик!

Навбатдаги мусобака завкини ўйлаб ҳаяжонга тушган болалар жон-жаҳди билан каршилик кўрсатишга уринаётган Эралини тоғ томонга судраклаб олиб кетишди.

Бир замонлар, аникроғи бундан ярим асрча мукаддам ҳашар йўли билан тоғ ёнбағридаги кенг ва чуқур жарлик устига ёғоч-тахталардан омонат осма кўприк курилган. Вақт ўтиши билан ёғочлари чириб, арконлари курукшаб-мўртлаша бошлаган кўприк ҳар Йилбошида оксоқоллар раҳбарлигида амал-такал таъмирлаб кўйиларди. Бирок ўн беш йилча бўлиб колди, беш-олти чакирим пастга замонавий темир-бетон кўприк курилдию, бунисига эҳтиёж колмади. Тубсиз жар устида лопиллаб колган, тахта-ёғочларини ўт-ўсимлик босган, шамол эсган маҳаллари ожизона ғийкиллаб кўядиган кўприк катталарга болаларни кўркитиш воситаси бўлиб колди: "У томонга борма, ажиналар бор... Ажина йиғлаб чакиради-да, кейин сени алдаб олиб кетиб колади..." ва ҳоказо. Алал-окибат унут кўприк шу вахимали гап-сўзларга мутаносиб тарзда "Ажинакўприк" деб атала бошланди.

Мана шу кўприк ёнида гердайган Усмон билан ранги кув ўчган Эралини колдирган болалар икки-уч кадам ортга чекинишди.

– Диккат! – эълон килди Собир. – У бошига биринчи бўлиб бориб келган ютади! Бир, икки, уч, етди... Кетди!

Усмон биринчи қадамини қўйган палладаёқ қўприк вахимали лопиллаб кетди. У эҳтиёткорлик билан юришда давом этаркан, ортига ўгирилиб, Эралига мазахомуз қаради:

– Марҳамат, ўрток!

Кўзлари олайиб, пешонасига совуқ тер тошган Эрали ноилож қўприкка қадам қўйганини кўрган Усмон атай чайқалиб кетгандай бўлиб, қўприкни қаттиқроқ лопиллатди. Қўркаётганини сездирмасликка уринган қўйи иккинчи, кейин учинчи қадамини босган Эрали беихтиёр қуйига қарадию, тубсиз жарни кўриб, боши айланиб кетди.

Турсунали қўлларини кўвача қилиб бақирди:

– Жўра, пастга қарама! Қарама пастга...

Эрали шошиб бошини кўтариб ўзига ҳамон мазахомуз тикилиб турган рақибини кўргач, омонат қўприк четидаги арқондан маҳкам ушлаганча юришда давом этди.

Қадамини тезлаштирган Усмон Эрали масофанинг ярмига етганида қўприкни янада қаттиқроқ лопиллатиб юборди. Йиқилиб тушишига бир баҳя қолган Эрали жон ҳолатда чўккалаб ўтириб қолди, арқонга ёпишиб, даҳшат оғушида қуйига қаради.

Болалар чувиллашди:

– Ютказди!.. Ютказди!.. Тур!.. Пастга қарама...

Эрали ўрнидан туришга уринди, аммо оёқлари қалтираб, буни эплолмади. Бу орада жарнинг нариги лабига бориб қайтаётган Усмон унинг ёнида тўхтаб, энгашди-да, нафрат ва ғазаб билан, тишлари орасидан шивирлади:

– Агар яна бир марта Нафисанинг олдида кўрсам, ўлигинг шу ерда қолади! – Шу таҳдиддан кейин у жилмайиб, қўлини узатди, баланд овозда сўради: – Ёрдамлашворайми, ўрток?

Эрали қўлини чўзган маҳал Усмоннинг кескин ҳаракати боис қўприк яна лопиллади. Усмон дарҳол қў-

лини тортиб олиб, атрофга аланглади ва вахима билан эълон килди:

– Ёғочлари чириб кетибди. Икки кишини кўтаролмайди-ёв.

Усмон чаккончлик билан Эралининг ёнидан сирғалиб ўтди ва болаларнинг шовкинли далдалари остида илдам юриб кўприк бошига, жойларида сакраб "Ура!" деб бакираётган болалар ёнига келди.

Собир Усмоннинг кўлини баланд кўтарди:

– Усмон ютди!

Болалар жўр бўлишди:

– Усмон ютди!.. Ютди!.. – Кимлардир мағлуб томонни мазахлашга ўтди: – Эрали – киз бола! Киз бола!..

Собир кўлини кўтариб, хаммани жим килди:

– Кизларни хакорат килманглар! Мен аник биламан, бу кўприкдан кизларам бемалол ўтади! Иккита отни кўтаради бу...

Турсунали жахл билан жўрабошининг гапини бўлди:

– Бўлдида-эй энди! – Сўнг Эралига ўгирилди: – Эрали, кайт энди.

Собир мағлубнинг устидан кулишда давом этди:

– Ё ёрдамлашворайликми, жўра?

Эрали аранг жавоб кайтара олди:

– Йўк... ўзим...

Усмон кўзойнагини тўғрилаб олиб, баланд овозда эълон килди:

– Мендан хаммага морожний! Иккитадан!

– Уре-е-е!.. Кетдик!

Болалар Усмон бошчилигида пастга чопишди. Ёлгиз ўзи кўприк ўртасида колган Эрали шунча карамайман деса хам барибир тубсиз жардан нигохини узолмас, нимадир, иродасидан, онг-шууридан хам кучлирок бир куч уни пастга чорлаётгандек, авраб-имлаётгандек, мудхиш хотирани кўз ўнгида намоён килаётгандек эди.

Ўшанда куз эди. Намозшом палла ота-бола тўйдан кайтишди. Тоғ ёнбағрига якинлашганлари маҳал изғирин шамол эсиб, кўкда момоқалдироқ гумбурлади. Қашка ҳуркиб кетди. Ғани ака жиловни тортиб, уни тинчлантиришга уринди:

– Ҳа, жонивор-а... Ўзи шу тўйга оёғим тортмаганди-я...

Тўсатдан жала қуйиб берди. Ота-бола бирпасда ивиб кетишди. Тишлари такиллаётган Эрали базўр гапира олди:

– Оз колди, ота.

Ғани ака токка томонга ташвишланиб караб кўйди:

– Ишқилиб, кўчки-пўчки кеп колмасин-да... Йўлни кесиб чиқмасак бўлмайдиганга ўхшайди, улим.

Чакмок чакдию, унинг бир лаҳзалик ёруғида тоғдан шиддат билан тушиб келаётган кора кўчки кўринди. Ғани ака ваҳимага тушиб:

– Эрали, маҳкам ушла! – дея бакирганча отига камчи босди: – Чу! Чу, жонивор!..

Эрали отасининг белидан кучоклаб олди. Қашка сирпанчиқ йўлда елиб кетди. Навбатдаги чақмоқ ёруғида кўчки анча якинлашиб колгани кўринди. То бетон кўприкка кадар етиб боролмасликлари равшан эди.

– Ажинакўприкдан ўтамиз! – деган карорга келди Ғани ака. – Мени маҳкам ушла!

Эрали:

– Ота! – дейишга улгурди, холос. Ғани ака Қашкани кўприк томон қайириб, камчи урди.

От Ажинакўприкка етиб келган маҳал бирдан тўхтаб, аянчли кишнади, иккала оёғини юқорига кўтарди. Ғани ака Қашкани бош-кўзи аралаш аёвсиз камчилайверди:

– Чу! Чу дейман!

Бу зарбаларга чидай олмаган от ўзини Ажинакўприкка отдию, лопиллаётган осма кўприкдан тойиб-суриниб ўтаётиб, нариги кирғокка етай деган маҳал мун-

киб кетди. Ҳалиям Ғани ака Қашқадан учиб кетгудай бўлган Эралини жон-жаҳди билан ушлаб колди. От гавдасининг бир кисми пастга, тубсиз жарга осилди.

Эрали чинқириб юборди:

– Ота!

– Ҳозир, болам, хозир. Кўркма! Факат сен кўркма!..

Ғани ака Қашқанинг гавдаси тобора жар томон силжиб бораётганлигини кўриб-сезиб турарди. Шу боис ота жон алпозда Эралининг билагидан чангаллаб, улокни ракибидан тортиб олгандай ўрнидан юлкиб олди ва кирғокка караб отди:

– Ё пирим!..

Эрали лой кирғокка учиб келиб тушди. Бирок бу харакат отнинг гавдаси янада кўпрок жар томонга осилишига сабаб бўлди. Ғани ака оёғини узангидан чикармокчи бўлди, аммо иккинчи оёғини Қашқанинг гавдаси босиб колганлигини кўриб уриниши бенаф эканлигини сезди.

Ғани ака момокалдироғу чакмок овозларини босгудай бўлиб бакирди:

– Коч, болам! Кирғок ўпирилиб кетади! Коч...

Қашка гавдасини тутиб туролмади: тубсиз жарга кулади. Отга кўшилиб Ғани ака хам пастга учди.

Отанинг тобора сусайиб бораётган овози эшитилди:

– Коч, болам...

Ногоҳ чакмок чакди ва Эрали дахшат ичида кўзлари олайиб куйига шиддат билан учиб бораётган, аммо хамон зўр бериб ўғлини хавфдан куткаришга уриниб бакираётган отасини аник-тиник кўрди.

– Ота-а-а!..

Ҳамон осма кўприк ўртасида, калт-калт титраганча чўккалаб ўтирган, баайни кандайдир афсун измида тубсиз жардан кўз узолмаётган Эралининг кулоклари тагида "Ота-а-а!.." деган садо янгради. Ҳатто мана шу садода хам ўсмирни жарликнинг тубсиз каърига, падари хузурига чорловчи маккорона оханглар бордек эди. Бу

истак, бу хоҳиш аста-секинлик билан унинг бутун қалбини, онгини ўргимчак тўридек эгаллаб кела бошлаган сайин ўзни қуйига отмоқ, хаммасидан бир йўла қутулмоқ, хаммасига бир йўла қўл силтаб кетмоқ, хаммасидан бир йўла мосуво бўлмоқ ва айни пайтда барисига бирданига эришмокликдек ғайритабиий, эҳтимолки қалбнинг қай бир олис пучмоғида, онг остида ғимирлаб қолган, кўркув-вахимага асосланган аҳд серҳосил заминга тушган уруғдек ниш уриб, барг чиқарди, оний сонияларнинг ўзида хосил ҳам бера бошлади. Бир қадам ва ҳаттоки қадам ҳам эмас, ўзи жон-жаҳди билан чангаллаб олган чирик арқонни қўйиб юбориб, салгина сурилса бас, жар узра бор-йўғи бир неча лаҳзалик парвоз ва сўнг ҳаммасидан қутулади... Ҳаммасидан! Ў, бу балким қанчалар манфур истак бўлиб кўринар, аммо унинг макрига, жилосига дош бермокликнинг ўзи бўладими?.. Ўсмирнинг арқонни маҳкам чангаллаган қўллари ўз-ўзидан бўшаша бошлади ва айни шу лаҳзада қайдандир бошқа бир, хавотирга тўла таниш овоз эшитилгандай бўлди: "Қўркма! Фақат сен кўркма!.." Ҳа, бу Ғани чавандознинг овози эди, отасининг овози эди. Ўзининг жонини бериб, унинг жонини кутқарган отасининг овози эди. Овоз тобора кучаярди. "Фақат сен кўркма!" Бу тирикликка чорлов эди. Баайни қуёш нурлари қуюқ туманни тарқатиб юборгандай, акашак бўлиб қотиб қолган қўл-оёқларига аста-секин жон бахш этганча жумлаи жаҳонда фақат шу хавотирли чорловгина колди. Овоз кулоқ пардаларни тешиб юборгудай даражага етганида Эрали ортиқ чидай олмади: ҳўнграб йиғлаганча нажоткор кирғоқ томон эмакларкан, кўз ёшларига ғарқ бўлган кўйи тинмай нола киларди:

– Ота... отажон...

* * *

Бўйнига дурбин осиб, қўлтиғига альбомини қистириб олган Эрали қишлоқ йўлида тонгги шабадада эти

жунжикибгина хаёл суриб кетаётганди, кутилмаганда каршисидан ўрок тутган синфдоши Нафиса чиқиб қолди. Салом-аликдан сўнг киз одатдаги:

– Йўл бўлсин? – саволини берди.

– Бир жойга борётгандим. Хоҳласанг, сениям обораман, – шошиб жавоб қайтарди Эрали.

– Қаерга, билсак бўладими?

Эрали аник жавобдан ўзини олиб кочди:

– Айтсам, кизиғи колмайди-да.

Киз кўлидаги ўрокка ишора килди:

– Ўт ўриб келишим керак.

– Кейин ўзим ёрдамлашвораман.

– Ҳм-м... – Нафиса бир зум ўйланиб колди, кейин Эрали кўлтиғида тутиб турган альбомга ишора килди: – Хотира дафтарими?

– Шунга ўхшашрок, – мужмал жавоб берди Эрали.

– Кўрсатсанг, бораман.

– Кўрсатаман, – ваъда берди Эрали. – Фақат борган еримизда. Юр, Нафис.

– Майли...

Кунботар тарафда, кишлок ҳудудидан нарида кичикрок аэродром жойлашганди. Эрали кизни ўша ёкка бошлади.

Икковлон аэродром чеккасида, тизза бўйи ўт-ўланлар орасига ётиб олиб кичик самолёт билан вертолётларни роса томоша килишди. Эрали альбомига самолёт расмини чиза бошлади. Кизнинг кўлидан дурбин тушмасди:

– Вуй, зўр экан!

Эрали маъкуллади:

– Зўр, зўр...

Нафиса альбомга каради:

– Ҳаммасини ўзинг чизганмисан?

– Йўк, журналлардан олинганлариям бор.

Эрали альбомни вараклаб кўрсатди. Унинг сахифаларига газета-журналлардан киркиб олинган самолёт-

лар, вертолётлар фотосуратлари ёпиштирилган. Кўплаб саҳифаларда эса рангли қаламлар, бўёқларда чизилган расмлар. Эрали шавқ билан самолётлар ҳақида билганларини гапира бошлади.

Тўсатдан альбом саҳифасига соя тушди. Эрали ажабланиб бошини кўтарди. Эллик ёшлардаги, корни тўнтарилган козондай семиз, юзи офтобда қорайиб кетган, сочи тақир олинган, кенг шляпа кийган шопмўйлов Фармон фермер ўз кўзларига ишонмаётгандай болаларга очган оғзини ёполмасдан, ажабланиб қарар турарди.

– Ҳой, бу нима килганларинг, а? – нихоят забон битди фермерга. – Куппа-кундузи-я!

Эрали билан Нафиса илкис ўринларидан туришди.

– Уят-пуят борми ўзи сенларда? – Фармон фермер кизнинг ғижим кўйлагига шубҳаланиб каради. – Роса, а...бир-бирларингни, а...

Эрали тушунтиришга уринди:

– Фармон ака, биз...

– Гапирма-е, бадбахт! – ўшкириб берди фермер. – Ҳаммаси кўриниб турибди-ку. Сен болани танидим, раҳматли Ғани чавандознинг улисан! Бу килиғингни кўриб, отанг гўрида тик тургандир ўзиям...

– Фармон ака...

– Гапирма, дедим! Гапирма-е! Башарангга совораман! – Эралига мушт ўқталиб кўйган фермер энди Нафиса диккат билан тикилди. – Сен... сен келбатингдан Солиҳа момонинг неварасига ўхшаб турибсан. Ҳозир тўппа-тўғри момомнинг олдига бораман-да, устларингдан чикиб колганимни айтиб бераман... Ўзиям терингга сомон тикар, уятсиз! Шу ёшингда эрсираб колдингма, а?

Бу гапни эшитиб, юзи ловуллаб кетган Нафиса бир лаҳза каловланиб-анграйиб колди, кейин хўнграб йиғлаб, кафтларини юзига босганча кишлок томон чопиб кетди.

Киз ортидан караб колган Фармон фермер мамнун ишшайди:

– Қурқиб кетди. Айби бор-да, айби. – У Эралига ўгирилди. – Қани, Ғани жўрамнинг ули, гапир-чи, пана-панада шуйтиб юрибсан экан-да, а?

– Фармон ака...

– Гапирма, дедим! Гапирма-е! Оғзингни очсанг совораман! Ҳозир туври милисага бораман-да, барисини айтиб бераман. Кейин нима бўлади? – Фермер бармокларини панжара килиб кўрсатди. – Туври мана бу ерга опкетишади! У ерда сенга ўхшаганларни нима килишларини эшитганмиз, ха, эшитганмиз.

– Биз ахир...

Аммо фермер Эралини оғиз очгани кўймасди:

– Ўчир овозингни-е! – У майсалар устида ётган дурбинни кўлига олди. – Бу нима, видеога оладиганми?

– Йўк. Бинокль. Дурбин.

– Ҳа. Биламиз, биламиз. – Фармон фермер дурбиннни кўзига якин олиб бориб, кишлок томонга каради. – Ҳали чопиб кетяпти бу энағар. Ёмон абжир эканда бунинг, а? Момомнинг олдига ўзим бормасам бўлмайди барибир. Билиб кўйсин кўйнида илон асраётганини.

– Фармон ака. Илтимос...

Фермер дурбинни бўйнига осиб олди:

– Буни жиянларинг ўйнар.

– Олаверинг...

Фармон фермер яна ўшкирди:

– Шу билан кутулмокчимисан хали? Сен бола бу ёкка юр-чи...

Фармон фермер шоша-пиша альбом, ўрокни кўлига олган Эралини ғалла даласига бошлаб кетди. Дарвоке, Эрали эслади: аэродромга туташ дала шу кишига карашли эди.

Икки томонида дарахтлар бўй чўзган бетон нов бўйида дала шийпони жойлашган. Шийпон ёнида чала курилиш: афтидан, алохида ошхона курилмокда.

Фармон фермер Эралини тупроқ уюлган ҳандақ ёнига бошлаб келиб, аввал бўш пақирларга, сўнг бетон новга ишора қилди:

– Сувни анов ердан ташийсан. Лойни шундай қориб ташлаки, хамирдай юмшоқ бўлсин. Ушлаган пайтинг, ҳи-ҳи-ҳи, қиз боланинг чочидай майин бўлсин. Тушундинг, а? Ўзим текшириб кўраман.

Эрали тупроқ уюмига қаради. Эҳ-ҳе... Аммо на илож.

– Бўпти, – деди у шимининг почасини қайириб, кўйлагини ечаркан.

Фермер писанда қилиб кўйди:

– Ҳалиям отангнинг ҳурматига индамадим, бола... Бу яхшилигимни унутмассан...

* * *

Шу билан Эрали ярим кечаси уйга бурнидан тортса йиқилгудай аҳволда, қотиб қолган белини ушлаганча букчайиб кириб келди.

Она-бола кўрпа қавиб ўтиришган экан. "Тиқ" этса эшикка қараётган Ойгул хола сал енгил нафас олди:

– Вой, бормисан, болам? Куни билан қаёқда эдинг?

Эрали аранг гапира олди:

– Фармон ака... ҳашарга чақирганди. Гувала қуйишдим. Шунга...

Бармоғига игна санчиб олиб, аламини кимдан олишни билмай турган Гулзода тутаб кетди:

– Калланг ишлайдими сенинг? Ҳашар эмиш! Бу ёқда шунча иш турган пайти-я?! Сигирам оч қолиб, куни билан мўъраді...

Ойгул хола қизининг гапини бўлди:

– Қорнинг очми, болам?

Гулзода баттар тутақди:

– Ойи, ўйлаб гапиряпсизми? Ҳашарга борган одам канакасига оч бўлади? Заказ сомса билан ошни кўргандан кейин уйниям эсдан чиқарган-да бунингиз. Далада

юрган мой ютади, уйда юрган кон ютади ўзи... – Ховли четидаги молхонага туташ усти ёпиқ айвонга боғланган орик ола сигир аянчли мўъраді, унга бузокчаси жўр бўлди. Гулзода шу тарафга ишора килди: – Кўрдингми? Шуларнинг уволи тутади сени...

Опасининг хали узок жаврашини тушуниб турган Эрали шошиб орага гап кўшди:

– Мен хозир, опа. Икки боғ ўриб кўйгандим. Эсимдан чикибди. Югуриб бориб олиб келаман.

Эрали кўлидаги Нафисанинг ўроғи билан кайтиб кетаркан, дераза рахида турган нон бўлагини сездирмасдан олиб, чўнтагига солди. Харна-да.

Ойгул хола ўғлига ачиниб каради:

– Бир кун минг кун бўлмас, болам. Эртан бокиб келарсан.

Асабий Гулзода ойисини гап билан кайириб ташлади:

– Сиз хадеб эркатойингизнинг ёнини олаверманг! Оч сигир сутдан колади... Бор, Эрали, орканггa кайрилмасдан кетавер. Овкатинг хам бироз хазм бўлади...

* * *

Барибир бу "темир канот"ларнинг бошкача мехригиёси бор-да. Уларни кузатмаслик, улардан хайратланмаслик мумкин эмас. Хаётда битта игнани сувга ташласанг, чўкади-кетади. Бу ерда эса тонна-тонна темир хеч зўрикмасдан, укпар мисоли хавога кўтарилади, булутлар бағрида сайр этади. Мўъжиза эмасми бу? Инсон акл-заковати чўпчакни хакикатга айлантиришининг исботи эмасми бу?.. Шуларни бошкараётган одамларнинг хам армони бормикан?..

Эрали аэродром чеккасида, тизза бўйи ўт-ўланлар орасида ётиб олганча самолёт-вертолётларни хавас билан томоша киларкан, альбомига уларнинг расмини чизишга уринади.

Аэродром бикинидаги ғалла даласига яқин жойда яланг ўтлоқка арқонлаб қўйилган сигири бир силтанганида қозиқ ердан суғурилганинию, сигир ғалла даласига шошганини машғулотига берилиб кетган Эрали кўрмай-сезмай қолди. Аммо тасодифлар занжири бугун ўсмирга қарши ишлаётганди. Кун иссиқлигига карамасдан қора костюм-шим кийган, энли бўйинбоғ таққан вакил қора хизмат машинасининг орт ўриндиғида чанг ва терга ботиб келаётган маҳали буғдойга тушган сигирни кўриб қолди-ку! Вакилнинг кўзлари косасидан чиқиб кетгудай бўлди. Бу нима деган гап ахир?

– Тўхтат-чи.

Машина тўхтади. Вакил шошмасдан машинадан тушиб, чўнтагидан ёндафтарча билан ручкасини чиқарди. Бу иссиқда дала бошига вакилдан бошқа ким ҳам келарди? Машҳур машинани кўрган заҳоти Фармон фермер дала шийпонидан оёғини қўлига олиб чопиб келди. Юзидан дувиллаб тер қуйилаётган, ҳарсиллаб нафас олаётган фермер иккала қўлини кўксига қўйганча, ним эгилди:

– Асса...

Вакил далага ишора қилди:

– Сеникими?

Фермер вакил кўрсатган томонга қаради ва буғдой ичида бемалол юрган сигирни кўриб, жиноят устида қўлга тушгандай типирчилаб қолди:

– Йўқ-йўқ, ўлипманми энди, уполномочен акажон. Бу...

Вакил яна фермернинг гапини бўлди:

– Қайси валломатники бўлсаям гўштга топшириб юбор! Кечқурун лично ўзимга доложить киласан!

Фармон фермер янаям эгилди:

– Хўп бўлади, уполномочен акажон!.. Келинг, бир пиёла...

Фермернинг гапи учинчи марта кескин бўлинди:

– Бу қайси контур?

– Етмиш иккинчи, уполномочен акажон...

Вакил дафтарчасига ниманидир кайд этиб кўйгач, машинага ўтирди, кудратини намойиш килмокчидай эшикни карсиллатиб ёпди. Машина куюк чанг кўтарганча юриб кетди.

Машина анча узоклашгандан сўнггина эгик каддини ростлаган Фармон фермер тишлари ғижирлаб, атрофга алангланди. Шундоккина тупрок йўл ёнида худди буюртма килингандай каттагина сўйил ётарди. Фермер сўйилни азот кўтарганча сигирга отилди.

– Ха, харом котгур!

Самолёт-вертолётларни кўзлари ёниб томоша килаётган Эралининг кулоғига ногох сигирнинг аянчли мўърагани эшитилгандай бўлди. У учиб ўрнидан туриб, шу тарафга ўгирилди.

Дала бошида сўйил билан унинг сигирининг бикинига карсиллатиб уриб, шийпон томон хайдаб кетаётган Фармон фермер кўринди. Гап нимадалигини тушуниб, юраги оркасига тортиб кетган Эрали шу томонга отилди.

Эрали кулочини кенг ёйганча Фармон фермернинг йўлини тўсиб, ялиниб-ёлворишга тушди:

– Жон ака! Фармон ака! Билмай копман! Хаёлим кетиб копти. Жон ака, кайтариб беринг сигиримизни. Ўла-ўлгунимча хизматингизни киламан!

Фармон фермер оғзидан тупук сачратиб бўкирди:

– Сен ахмокни деб Тошкентдан келган текширувчининг хатига тушдим! Ўтга тушдим, бола, ўтга тушдим! Еримни оп кўйса нима киламан?! Хўкимат у, оғзининг бир ели: олади-кўяди! Еримга кўз олайтириб, менга тиш кайраб юрган канча! Атаганини кимга берарини билмай юрган канча! Шуни тушунасанми, сен эсипаст?! Мен мисколлаб йиккан обрўни ботмонлаб сочдинг-ку, тентак!..

– Жон ака! Мени тириклай ўлдирманг! Беринг кайтариб... Жон ака! Айтган ишингизни киламан... Кайтаринг сигиримни...

Фармон фермер бош бармоғини иккала бармоғи орасига тиқиб кўрсатди:

– Мана сенга сигир! Нима, кечкурунги нарядда ўзимни топширамани гўштга?..

Фармон фермер сигирни ҳайдаб кетаётганини кўрган Эрали жон алпозда арконига ёпишди. Ғазаби кўзиб турган фермер сўйил билан унинг елкасига туширади. Эрали "вой" деганча елкасини чангаллаб букчайдию, тупроқ йўлга "гурс" этиб ўтириб колди. У жон алпозда ўрнидан туришга уринди, аммо оёклари унга бўйсунмасди.

Эрали тиззалаб бўлса ҳам фермерга етиб олишга жон-жаҳди билан ҳаракат килди:

– Жон ака... жон ака... Ундан кўра мени ўлдириб кетинг, жон ака... жон ака...

Фермер тезликда узоклашиб борарди. Эрали ногоҳ тизза бўйи тупрокка "гуп" этиб кулади ва алам билан бошига муштлаганча хўнграб йиғлаб юборди:

– Ота... отажон...

Коронғулик тушган маҳал арикда окаётган лойка сувга юз-кўлини чайиб олган Эрали уйга судралиб кириб келди. Ҳовлидаги супада ёнига сут челакни кўйиб ўтирган Ойгул хола ўрнидан туриб, челакни кўлига олди. Эралини таниди чоғи, ҳовли четидаги бузокча шодон маъради.

– Чарчамадингми, болам? – мехрибонлик билан сўради Ойгул хола.

– ...

Ойгул хола бир ўғлига, бир дарвозага каради, сигир негадир кўринавермасди.

– Говмиш қани, болам?

Эрали бош эгди. Ичкаридан чиқиб келган Гулзода укасини гап билан ўйиб олди:

– Гапир, тилингни ичингга ютганмисан?

Чекинишга бошқа қўл қўймаган эди. Эрали очиғини тан олди:

– Буғдойига... тушган экан... Фармон ака... Фармон ака гўштга... топширди...

Ойгул холанинг қўлидан пақир тушиб кетди, даранглаган овозни Гулзоданинг чинқириғи босди:

– А?

Бу ёмон зарба эди. Телбавор аҳволга тушган, гапиролмасдан, негадир тинмай бош чайкаётган Гулзода пақирни ердан олиб укасининг устига ақлдан озган калхатдай бостириб келди-да, пақир билан Эралининг бошига туширди. Пақир яна даранглаб кетди. Шундан кейингина энтикиб нафас олган, ранги қўкариб кетган опага забон битди:

– Фармон биттаю битта сигиримизни гўштга топширса, сен индамай туравердингми, гўрсўхта? Ҳеч бўлмаса ош-қатиғимизга шу яраб турибди, демадингми?

Эрали индамай бош эгиб турарди. Ваҳимадан адойи тамом бўлган Гулзоданинг бутун вужуди титрарди.

– Индамагансан! Чунки айб ўзингдан ўтган. Молга карамагансан! Ўйнаб юргансан! Чўмилгансан! Тўғрими? Тўғрими деяпман сенга?

Эрали яна индамади.

– Гапир, гапир деяпман сенга! Сигир қани? Қани сигир?

Гулзода бу сафар жон аччиғида пақир билан Эралининг бошига урди. Қаттик урди. Ўғлига жони ачиган Ойгул хола изиллаб йиғлаб келиб қизининг қўлига ёпишди, уни маҳкам кучоклаб олди:

– Қўй! Ўлдириб қўясан укангни!

Гулзода жунунваш қиёфада фарёд чекди:

– Ўлдираман! У аввал бошлаб бизни ўлдирди. Энди уни ўлдираман!

Гулзода шу ҳолида онасининг кучоғидан чиқди ва бўш пақирни даранглатиб укасининг дуч келган жойига ура кетди.

Эрали чидаб туролмади – хўнграб йиғлаганча тиз чўкиб, бош эгди:

– Уринг! Ўлдиринг мени, опа! Мен айбдорман! Мен... мен... фақат мен... уринг мени, опа... уринг... ўлдиринг...

Туйкус Гулзода пакирни отиб юборганча, бўзлаб йиғлаётган укасини маҳкам кучиб олди. Опанинг кўзларидан ҳам шашкатор ёш оқарди. Болаларининг бошида карахт аҳволда туриб колган Ойгул хола, ожизона маъраётган бузоқча бу манзарага янада алам, умидсизлик ва чорасизлик бағишлаётгандай эди...

Тун бўйи мижжа қоқмай чиққан Эрали тонг саҳарда Ажинакўприкка ёлғиз келди. У кўприкка шахт билан кадам қўйгач, беихтиёр пастга, тубсиз жарга каради. Кўз ўнгида ёмғирли тун, момоқалдироқ ва чақмоқлар, жар тубига оти билан қулаётган отаси пайдо бўлган Эрали яна бир кадам босганди, кўприк каттиқ лопиллаб кетди. Йигитча жойида туриб колди, сўнг аста пастга энгашди. Бир лаҳзадан сўнг у жар тубига учадигандек эди гўё...

Ногоҳ тепада ниманингдир овози эшитилгандай бўлди. Эрали бошини кўтариб кўкка каради. Мовий осмондан самолётлар карвони ўтмоқда эди. Улар ортида эса пастлаб учаётган вертолётлар.

Эрали бу манзарага лол қараб колди. Бу недан дарак? Бу ненинг аломати? Нахот...

* * *

Ҳаёт давом этарди. Яшаш керак эди.

Киши баъзан тасаллига муҳтож бўларкан. Ҳеч бўлмаса ўзинг ўзингга айтадиган тасаллига. Эрали мана шундай йўл тутди: “Сигир гўштга топширилиб кетди, аммо бу охирзамон бўлди, ҳаммаси тугади, деган гап эмас-ку. Яшаш керак...”

Буғдой ўрилди. Режасини ортиғи билан бажарганидан хурсанд бўлиб кетганиданми ёки Ғани чавандоз билан эски жўрачилиги ёдига тушдими, балки гўштга топширилган сигирни эслаб хижолат бўлгандир, хайтовур, ҳеч кутилмаганда Фармон фермер "капсан ҳақи" дея қўярда-қўймай уйга тўрт коп буғдой ташлаб кетди. Унгача Гулзода билан Эрали буғдойи ўрилган даладан уч қанор машоқ териб келишганди. Бунча буғдой билан кишдан чикиб олса бўлади.

Ишкилиб, ҳаёт давом этарди. Фурсат шу тарзда ўтиб борарди.

Коллежда ўқиш бошланган ҳафтанинг охирида Эрали туман марказига йўл олди. Албатта, опаси билан онасининг кишлоқдошларга кўрпа қавиб, кийим-кечак тикиб бериши эвазига топаётган уч-тўрт сўмини йўлга харжлаш ўзига ўтакетган ноинсофлик бўлиб туюлди. Аммо бормаса ҳам бўлмасди. Ички бир даъват, тушунтириш қийин бўлган ҳавас туйғуси уни сира тинч қўймаётганди.

Муаллимлар тўғри айтишган экан: туман марказидаги болалар ижодиёти саройида бошка тўгараклар катори авиамоделчилар тўгараги ҳам ишларкан. Эрали мана шу тўгаракка ёзилиб келди. Машғулотлар ҳафтасига икки марта экан. Эрали чамалаб кўрди: кишлоқдан туман марказигача нари борса ўн беш чакирим келади. Агар қичаб юрса, бемалол икки соатда пиёда босиб ўтса бўлади. Демак, йўлга пул сарфлаш ҳам шарт эмас.

Шу билан Эралининг тўгаракка катнаши бошланди. Кузда-ку, унчалик билинмаганди, аммо кишга келиб туман марказига пиёда катнаш анча оғир кечди. Айникса кахратон совуқ бўлганида у бир-икки машғулотга боролмай ҳам колди.

Ниҳоят кўкламнинг илик нафаси келганида Эрали анча енгил тортди. Ҳар калай, энди бу ёғига чўчимаса ҳам бўлади.

Шундай кунларнинг бирида ўтган тўгарак машғулотида Баҳриддин ака топширикни бергач, деразага суняганча ташкарига ўйчан тикилиб колди. Столдаги турли кийкимлардан самолёт моделини йиғиш вазифасини биринчи бўлиб Эрали бажарди. У ўрнидан туриб:

– Бўлди, устоз, – деди.

Деразадан нигохини узган Баҳриддин ака якин келиб самолёт моделини синчиклаб кўздан кечиргач, мамнун бўлиб Эралининг елкасига кокиб кўйди:

– Баракалла, Ғаниев! – Сўнг моделни кайтариб берди. – Энди буни бир учириб келинг.

Эрали хайрон бўлди:

– Қаёкка?

Устоз кулимсиради:

– Ҳозирча шу атрофга.

Эрали моделни бир кўлда баланд кўтарганча самолётни хавода учираётгандек харакатлар билан шошиб хонадан чикди, йўлак оркали ховлига ўтаётган махал карши тарафдаги "Инглиз тили тўгараги" деб ёзилган эшикдан папка кўлтиклаган Усмон устози билан чикиб келди.

– Good bye, my teacher! – дея хайрлашди Усмон.

Устоз:

– Good bye, – деди.

Чикиш эшиги томон юрган Усмон Эралини кўриб колди.

– Ия, ўрток, ўзингмисан?

– Ўзимман, – деди бунака учрашувни кутмаган Эрали ёктирмасдан.

– Бу ерда нима килиб адашиб юрибсан? – Усмон аввал ўртоғининг кўлидаги самолёт моделига, кейин эшикка каради, якин келиб тахтачадаги лавхани ўкиди: – "Авиамоделчилар тўгараги". – У хуштак чалиб юборди. – Ўх-хў! Гап бу ёкда дегин... Авиация... самолёт... осмон... Туя хаммомни орзу килибди-да.

Эрали ўзини синфдошининг пичингини эшитмагандай тутишга ҳаракат қилди:

– Ўзинг нима қилиб юрибсан?

Усмон ҳар бир сўзни таъкидлаб жавоб қайтарди:

– Биз ўз имкониятимизни тўғри ҳисоблаган ҳолда тил ўрганаяпмиз, репетиторга қатнаяпмиз, айримларга ўхшаб осмонга сакрамаяпмиз.

Қовоғи уйилган Эрали йўлакдан ҳовлига чиқди, Усмон унга эргашди.

– Жўра, дарсинг тугаган бўлса юр, кетдик, кишлоққа олиб кетаман. – Усмон ҳовлида ўзини кутиб турган "Нексия"га ишора қилди. – Юрдикми? Ё кутиб турайми?

Эрали бош чайқади:

– Мен... ўзим қайтаман.

Усмон кулимсиради:

– Ҳарна автобус пули эконом-ку, жўра.

– Ўзим қайтаман дедим-ку.

– Ихтиёринг. – Усмон машинага яқин борган маҳал ортига ўгирилиб, кўзойнагини тўғрилаб олди: – Сенга бир ақлли гап айтайми? Эмаклаб юрадиганлар ҳеч качон учолмайдилар. Шуни эсингдан чиқарма!

Усмон орка ўриндиққа ўтирди, ҳайдовчи моторни ўт олдирди, машина оҳиста юриб кетди. Кайфияти бузилган Эрали машина ортидан термулиб тураркан, кабинет деразасидан устози ўзига қараётганини илғади. Эрали шиддат билан ҳовлини айланиб чопди, ҳолдан тойгунга қадар қўлидаги самолётни гоҳ кўтариб, гоҳ тушириб ўзича уни учирди...

Кейинги машғулотга келаётгани маҳал Эрали узоқдан истирохат боғида айланаётган улкан чархпалакни кўриб қолди. Кабиналарда ўтирган болаларнинг шўх қийқириқлари хатто шу ергаям эшитиларди. Бир оз иккиланиб қолгач, Эрали боғ дарвозаси томон юрди.

Ҳа, бу ўша боғ эди. Бундан тўрт йил муккаддам бутун синф болалари Наврўз байрамида туман маркази-

га айлангани келишганида кимнингдир таклифи билан ҳамма чархпалакка чикадиган бўлди. Баландликдан кўркишини ҳаммадан яшириб юрадиган Эрали сирим ошкор бўлиб қолмасин деган хавотирда баҳона устига баҳона тўқиб ташлаётганини кўрган, бундан шубҳаланган Усмон уни мажбурлаб ёнига ўтказиб олганди. Кейин... нима бўларди, чархпалак тепага кўтарилган сайин пастдан кўз узолмаётган, туткичга тобора маҳкамроқ ёпишиб олаётган Эралининг пешонасига совуқ тер тошиб, кўзлари олая бошлади, оёк-қўллари қалтиради. Усмонга эса шу керак эди. Ўшандан буён у Эралининг кўзини очирмайди, ҳеч гап тополмай колса атай Эралига эшиттириб аллакандай "фобия"лар мавзусида валақлай бошлайди...

Ўша боғ, ўша чархпалак. Фикридан қайтиб колишдан чўчиётган Эрали илдам бориб оҳиста айланиб турган чархпалакнинг дуч келган биринчи кабинасига ўтирди. Унинг қаршисидан ўн яшарлар чамаси иккита болакай жой олишди. Кабина юқорига кўтарилаётган маҳал Эрали ҳар эҳтимолга қарши ўртадаги туткични маҳкам ушлаб олди. Болакайлар эса хурсанд бўлиб ён-атрофга, пастга аланглашади. Жойида котиб ўтирган Эрали секин қуйига қарай бошлагандаёқ боши айланиб кетди, пешонасига совуқ тер тошди. У кўзларини маҳкам юмиб олди. Болакайлар бир-бирига Эралини кўрсатишиб, пиқирлаб кулишди ҳамки у кўзларини очмади.

– Кап-катта бўлиб баландликдан кўркаркан, – ўртоғининг қулоғига қаттиқ шивирлади биттаси.

Иккинчиси ҳам шундай жавоб қайтарди:

– Биринчи чиқиши бўлса керак-да...

Изза бўлган Эрали кўзларини очди, ўзини мажбурлаб баланд дарахтларга, осмонга қарамоқчи бўлади, аммо барибир нигоҳи яна пастга қадалди. Юраги оркасига тортиб кетган Эрали кўзларини яна маҳкам юмиб олди, туткичга жон-жаҳди билан ёпишиб олди. Унинг

ранги ўчганини кўрган болалар яна пиқирлаб кулишди. Ниҳоят улардан бири сўради:

– Мазангиз қочяптими? Дўхтир чақирайликми, ака?

Эрали кўзларини очмасдан бош чайқади:

– Керакмас, мен яхшиман.

Алоҳа Эралини баттар вахимага солган кўйи баланд нуктада мангуликка қотиб қолгандай туюлган кабина аста-секин пастга тушди. Ранги бўздай оқариб кетган Эрали кабинадан чиқасола ўзини кўчага урди.

* * *

Умидсизликка тушган Эралини ваҳима босди: наҳотки бир умр бу лаънати кўркувдан кутулолмайди. Унда орзулари нима бўлади?..

Дарсдан кейин йигитча ўз-ўзидан Ажинакўприкка келиб қолди. Ҳайтовур, якин-атрофда ҳеч ким йўк, демак, унинг шармандагарчилигига ҳам ҳеч ким гувоҳ бўлмайди.

Эрали бу сафар эҳтиёткорлик билан бўлса ҳам кўприкда бир неча кадам ташлагач, қандайдир куч измида барибир пастга қаради: одамнинг бошини айлантириб юборадиган тубсиз жар... У шошиб нигоҳини олиб қочди, ўзини мажбурлаб нариги қирғоқдан кўз узмаган кўйи олдинга юрди ва шу алфозда кўприк ўртасига етиб келди.

Тўсатдан кўприк даҳшатли даражада қаттиқ лопиллади. Чўчиб кетган Эрали салки арконга ёпишганча ортига ўгирилди. Кўприк бошида қўлларини белига тираб олган Усмон турарди.

– Мен сенга Нафисанинг ёнига якинлашма, деганмидим? Дегандим! Агар яна бир марта олдига борсанг, ўлигинг шу ерда колади, деганмидим? Дегандим. Шунча гапдан кейинам бугун ликиллаб ёнида юрибсан. Ваъ-

да вафоси билан, жўра. Сен бу қисматни ўзинг ўзингга сотиб олдинг. Кўзингни қузғунлар чўқийди энди!

Усмон жаҳл билан кўприкни тепиб, осма арконларини торта бошлади. Кўприк баттар лопиллади, нари бориб-бери келди. Эрали жон аччиғида ёпишган омонат туткич синиб кетиб, йигитча йиқилиб тушди, оёклари ҳавода осилиб колди.

– Қўркасан, а? Қўркасан!.. – бўғилиб бақирарди Усмон. – Сенинг бу ерга келиб, машқ қилиб юрганингни кўрганлар бор. Ўзингча ботир бўлмоқчи бўлгансан-да. Лекин мана, кунлардан бир куни тап этиб қулаб тушдинг-у, жарга учдинг... Палакат-да, палакат... Нимаям килардик...

Усмон пастга эниб кетди.

Гавдасини тубсиз жар ўзига тортаётган Эралининг тахталарга чангакдай ёпишган қўллари тобора бўшашмоқда эди. Шу пайт осмонда таниш овоз эшитилди. Эрали кўкка каради. Мовий осмонда ёлғиз самолёт.

Эрали бир муддат эмин-эркин учаётган самолётни кузатди. Сўнг тиришиб-тирмашиб гавдасини ўнглагач, ҳансираб нафас олганча бир муддат узала тушиб ётди. Шундан кейин қирғоқ томон эмаклай бошлади...

Тинка-мадори куриган Эрали кўчасига қайрилган маҳал йўл бошида турган таниш машинани кўрди. Рулда Усмоннинг ўзи эди.

Усмон ўшшайиб унга қараб турди-турди, сўнг жаҳл билан калитни буради ва машинасини Эралининг ёнидан катта тезликда, ҳаммаёкни чангга кўмиб ўтди-кетди.

Эрали кейинги машғулот учун баланд чўққини танлади. Аввалига чўккининг тик ёнбағридан қуйига каттароқ бир тошни ташлади. Тош узоқ учди, ахийри унинг пастда бошка тошга бориб урилгани эшитилди. Эрали ўзи ясаган самолёт моделини қўлига олди ва учаётгандек харакатлар килиб чўккида уёкдан-буёкка чопаверди, чопаверди.

* * *

Эрали туман марказидаги беш қаватли уй ёнидан ўтиб бораётган маҳал томдан кора тутун кўтарилаётганини кўрди. Ишчилар сакич тўшашмоқда экан.

Ана, кексароқ ишчи том лабига келиб хотиржам ўтирди. У коп-кора пакирни ёнига қўйиб, телефонида ким биландир гаплашаётган маҳал қўли тегиб кетди шекилли, пакир пастга тушиб кетди.

Бир ўт-ўланлар орасига "поп" этиб тушган пакирга, бир ишчига караган Эралининг хаёлига бир ўй келди. У пачақ бўлган пакирни олиб подъезддан юқорига кўтарилди, охирги каватдаги нарвондан томга чиқди-да, тўғри кекса ишчининг ёнига борди.

– Ҳорманг.

– Бор бўл, болам, – деди телефонини ички чўнтагига жойлаётган ишчи.

Эрали пакирни тутди:

– Бу сизникими?

– Э, бу сабилни ташлаб юборсанг ҳам бўларди. Овора бўпсан-да. Лекин барибир раҳмат.

Эрали пакирни бергач, оҳиста юриб том четига келди, эҳтиёткорлик билан пастга қаради. Уни зимдан кузатиб турган кекса ишчи сарғайган мўйловини силаганча мийиғида илжайиб қўйди. Йигитчанинг ногоҳ чўчиб ўзини четга олганини кўрган ишчи унинг ёнига келди.

– Қўркинчлими?

Эралининг тан олгиси келмади:

– Сал-пал.

Ишчи худди ҳовлидаги супага ўтиргандай хотиржамлик билан том лабига ўтирди.

– Эр йигит кўркувини енгиши керак. Айникса, – у юрагига ишора қилди, – мана бу ердагини эмас, – ишчи пешонасига ишора қилди, – мана бу ердагисини.

Эралининг ўзига ҳайрон бўлиб тикилиб колганини кўрган кекса ишчи мулойим жилмайиб, дўстона кўз қисиб қўйди.

Эрали сахар палла уйғониб кетди. Уфқ энди ёришиб келмоқда эди.

У спорт кийимларини кийиб кўчага чиқди-да, тоғ томонга бир маромда чопиб кетди. Бирпасда шудрингдан уст-боши ҳўл бўлган Эрали соф ҳаводан тўйиб нафас олганча тепаликка югуриб кўтарилгач, аввал тош отиб машқ қилди, кейин чўққига лабига келиб қуйига, тубсизликка қадалиб тикилиб тураверди.

* * *

Коллеж битирувчиларига тантанали равишда диплом топширилган куни кечқурун уйда андаккина дилхиралик бўлиб ўтди.

Гапни Ойгул хола бошлади:

– Энди қайси фермердан илтимос қилиб кўрамиз, ўғлим? Қайси бири сени ишга олар экан?

Эрали ўйлай-ўйлай, охири кўнглидагини айтди:

– Ойи... мен аввал бир ўқишга уриниб кўрсам дегандим.

Она-ку, индамади, аммо Гулзоданинг жаҳли чикиб кетди:

– Ўқишга? Уйда шунча иш турганда сен ўқиш баҳона қочвормокчимисан? Айтиб кўяй, ҳозир иссиғида ишга кирсанг кирдинг, кейин сени бирон фермер олмайди.

Ойгул хола ҳам бу фикрга кўшилди:

– Августда далада иш ҳам қолмайди-да, ўғлим.

Укасининг мунғайиб бош эгиб қолганини кўрган Гулзода сал ҳовуридан тушди:

– Кўй, Эрали. Ўқиш бойнинг боласига ярашади. Биз икки аёл сенинг коллежни битиришингга кўз тикиб ўтирибмиз. Энди оғзимиз ошга етди деганда ўйинбузуклик қилма.

Эрали ялинди:

– Ойи... опа... бир уриниб кўрай.

Гулзода азалдан жаҳли тез киз. Ҳозир ҳам ўзини тутиб туролмай, бақириб берди:

– Ҳов, бола, бўлмайдиган ишга вактингни кетказиб нима киласан? Шаҳарга бориб келишнинг ўзи бўладими?! Қадаминг пул.

Ойгул хола орага тушди:

– Ўзи кайсинисига бормокчисан, болам?

Эрали оғир тин олди:

– Учувчиликка... Узоқ эмас... Жиззахда ўкитишаркан.

Гулзода яна тутади:

– Эсинг кетиб қолибди ўзи сен боланинг! Сен каёқда-ю, учувчилик каёқда?!

Эрали ўзини оқлашга уринди:

– Нима кипти? Учувчи бўлсам, бир кун келиб сизларни самолётимда олиб юрсам ёмонми?

Гулзода бўш келмади:

– Ўпкангни босиб ол, бола. Осмонга сакрашдан бурун, йикиладиган жойингга ҳам бир караб кўй.

Ҳовлига сукут чўкди. Ҳамма ўз хаёли билан банд эди.

– Опа... – илтижо килди Эрали.

– Бормайсан! Сенинг шаҳарда ўйнаб келишингга берадиган бир сўмимиз ҳам йўк.

Яна сукунат. Ойгул хола аста ўрнидан турди, хонага кириб, тахланган кўрпалар орасидан ниманидир олиб келди.

– Ма, болам. – Онанинг кафтида бир дона энли тилла сирга бор эди. – Биттасини... отангнинг киркига ишлатгандим. Бунисини сенинг тўйингга деб асраб юргандим... Майли, ўкиш кўнглингда армон бўлиб қолмасин. Буни сот-да...

Гулзода чинкириб юбори:

– Ойи! Барибир киролмайди-ку. Осилган дорини каранг.

Ойгул хола ўғлига ғурур билан боқиб, жилмайиб қўйди:

– Отасининг боласи-да... Бир уриниб кўрсин, кейин биздан домангир бўлиб юрмайди.

Гулзода барибир ўзини босиб ололмай, тўнғиллади:

– Бунинг пулига тўртта кўзи олсак...

Ойгул хола қўлларини дуога очди:

– Омин, отангнинг руҳи қўлласин сени, болам.

Учовлон кафтларини юзларига сийпашди.

Улар намозшом палла, йўл бўйидаги кекса дарахт тагида, ҳар тарафга олазарак қараганлари кўйи бир неча дақиқага учрашишди. Қиз Тошкентга бораяпти экан. Эралининг ҳам уриниб кўриш ниятида эканлигини эшитган қиз хурсанд бўлди:

– Ишқилиб, ўтиб кетинг.

– Яхши бўларди. – Эрали кўнглидигани айтиб қолишга шошди: – Ўтиб кетсам... биласанми нима қилардим?

– Нима қилардингиз?

Йигит чуқур нафас олди ва сўзларни дона-дона қилиб, худди тантанали ваъда бераётгандай деди:

– Сени ЗАГСга самолётда оборардим.

Хижолатдан иссиғи чиқиб кетган қиз қўл силтади:

– Қўйинг-э...

Чорраҳа томондан шу тарафга яқинлашаётган одам кораси кўринган заҳоти қиз илдам йўлга тушди:

– Майли, мен кетдим. – Кейинги гапини Нафис йўл-йўлакай, аммо йигитга эшиттириб айтди: – Илойим ўтиб кетинг...

Юраги гупиллаб уриб кетган Эрали беихтиёр қиз ортидан талпинди, аммо дарахтга яқинлашиб қолган шарпани илғаб, шу томонда иши бордай кизга тескари тарафга юрди.

* * *

Ҳолва деган билан оғиз чучиб қолмайди, деганларидай, бу билим юртига ўқишга киришнинг ўзи бўлмас

экан. Аввал туман ҳарбий комиссариатида жанговар учувчи бўлишни истаган йигитларни тиббий кўрикда элаб ташлашди. Гоҳ у шифокор текширади, гоҳ бунисн. Униси "ўтир" деса, буниси "тур" дейди; униси "гапир" деса, буниси "жим тур" дейди...

Хуллас, силласи куриган Эрали барокамерадан чиқиб, кейинги кабинетга ўтганида кекса шифокор бир йигитчани айланма стулда чирпирак айлантирарди. Ниҳоят стулни тўхтатган шифокор йигитчага полга бўр билан чизилган оқ чизиқни кўрсатди:

– Шундан юринг.

Жойида гандираклаб кетаётган йигитча бир қадам босар-босмас чайқалиб, бошқа томонга оғиб кетди.

– Уф-ф... Бўлмади... Боравернг. – Шифокор норози тарзда қоғозга белги қўйди. – Навбатдаги.

Шифокор Эралини ўтказган айланма стулни бир неча дақиқа айлантиргач, тўхтатиб, оқ чизиққа ишора қилди:

– Шу линиядан иложи борича узоқлашмай юрингчи.

Эрали чизиқни тўппа-тўғри, ҳеч бир қийналмасдан, совукконлик билан босиб ўтганди, шифокор анграйиб қолди.

– Ё тавба... Қани, болам, бери кел-чи. Яна бир синаб кўрсам бўладими?

Эрали елка қисиб қўйди:

– Бўлади.

Шифокор бу гал стулни тезроқ ва узоқроқ айлантирди. Бироқ Эрали яна чизиқни хотиржам босиб ўтди. Талабгорни гоҳ "сиз"лаб, гоҳ "сен"лаётган шифокор ҳовликиб уни ҳовлига олиб чиқди. Бу ерда оддий арғамчи бор эди, холос. Шифокорнинг ишораси билан икки бақувват йигит Эралини арғамчига чикариб, унинг кўзини боғлашди-да, жуда тез учиришди. Сўнг арғамчини тўхтатиб, Эралини пастга туширишганди, боғични ўзи ечган йигит шифокор кўрсатиб турган чизиқни ҳеч нар-

са бўлмагандай бир текис босиб ўтди: балонда юмалайвериб, пишиб кетган йигит учун бу синов нима деган гап, ахир...

– Яшавор! – кичкириб юборди шифокор. – Ажойиб! Фамилиянг... фамилиянгиз нимайди?..

Тиббий текширувлар шу билан тугаб қолмади: билим юртида ҳаммаси бошидан бошланди. Навбатдаги машаққатли чиғириқдан ўтганларгина тест имтиҳонлари топширишга киритилди.

Каттагина жомадонини кўтарган Эрали уйга жиддий тарзда, ковоғи уйилган ҳолда кириб келди. Деразадан бўйлаган Ойгул хола ҳовлига чопиб чиқди.

– Келдингми, болам!

Ойгул хола ўғлини кучоқлаб кўришди.

– Озиб кетибсан. Роса қийналибсан-ов.

– Йўғ-э... Опам кани?

– Даладайди. – Она ўғлига ачиниб қаради. – Болам, сен хафа бўлма, ҳамма ўқийверса, подани ким боқади. Ўн икки йил ўқидинг, етади...

Нихоят Эрали чидай олмасдан, баралла кулиб юборди:

– Ойи, мен ўқишга кирдим! Кирдим!

– А?.. – Ойгул хола аввал эсанкираб-довдиради, сўнг куйилиб келган қувонч ёшларини тиёлмасдан Эралини маҳкам кучоқлаб олди, титраб-қақшаб шивирлади: – Минг шукр... минг шукр... Ўзингга шукр...

* * *

Омад бир келса кўшалоқлаб келавераркан: Нафисанинг ўқишга кириб кетганини эшитиб, боши осмонга етгудай қувонган Эрали дарслар бошлангунга кадар Тошкентга бирров бориб келишга улгурди.

Улар Талабалар шаҳарчасида айланиб юришганлари маҳал Нафиса кўп қаватли бинога ишора қилди:

– Ётоқхонамиз. Шу ердан жой беришди.

– Яхши бўпти... – Эрали айтсамми-айтмасамми дегандай бироз иккиланиб тургач, очиғига кўчди: – Нафиса. Бизда интизом сал каттикрок.

Нафиса тушунгандай бош ирғади:

– Армия каторими?

– Шунга якинрок, дейишяпти... Шунга... ҳар ҳафта олдингизга келолмасман...

Нафиса тўсатдан пиқирлаб кулиб юборди. Эрали гапидан адашиб, унга ажабланиб қаради.

– Биринчи марта... – ҳамон куларди киз, – биринчи марта мени "сиз"лаяпсиз. Ғалати эшитиларкан-у, лекин шунинг ўзиёқ талаба бўлишга арзиркан.

Эрали қизариб кетди:

– Ҳа, энди, катта бўлиб колдик.

– Майли, майли... Дарров ўзингизга олаверманг-да. Ўкишми, ўкиш. Телефон бор-ку.

– Бор, бор... Энди сизни ётокхонангизгача кузатиб кўйсам.

– Йўк, шу ерда хайрлашамиз. Тағин кечикиб юрманг. – Атрофга аланглаб кўйган киз худди муҳим сирни айтаёгандай Эрали томон сал энгашиб, паст овозда маълум килди: – Суриштириб билдим, анави тарафда аэродром бор экан, шундай шаҳардан чиккан жойда.

– Аэродром? – гарангсиб сўради ҳеч нарсани тушунмаган Эрали.

Энди киз дув қизарди. Афтидан, у йигит бир пайтлар берган ваъдасини аллакачон унутган деган ўйга борди, шу сабаб, ноқулай аҳволга тушганини яширишга уринган кўйи шоша-пиша:

– Шунчаки... Ҳар эҳтимолга қарши айтиб кўйгандим-да. Мабодо... мабодо бирон кун самолётда келиб колсангиз... Хайр. Яхши боринг, – деди-да, ётокхона томон чопиб кетди.

Шундагина ҳамасини тушунган, аламдан пешонасига шапатилай деган Эрали кўлларини оғзига кўвача килиб киз ортидан бакирди:

– Келаман, албатта самолётда келаман! Самолётда!..

Йигитнинг назарида ётокхона эшигидан кираётган махал Нафиса ўгирилиб карагандай, ҳаттоки жилмайиб ҳам қўйгандай туюлди.

* * *

Жиззах Олий ҳарбий авиация билим юртида дарслар бошланди. Ўқув машғулотлари билан жисмоний машқлар узлуксиз алмашиб туради, орада амалиёт: компьютерда самолёт-вертолёт бошқарувини таъминлаш; сал вакт колса кутубхонага чоп. Булар-ку, майли, чидаса бўлади, аммо ўқув йилининг уч ойи ўтар-ўтмас баланд тепаликка олиб чиқиб, пастга ўқув парашютида сакратишлари ёмон экан.

Мактабдаги аччиқ тажриба ёдидан чикмаган Эрали жон-жаҳди билан бировга сир бериб қўймасликка уринарди. Шу боис баъзан шошкалоқликка йўл қўярди: у тепаликка чиққан заҳоти куйига караб қўймаслик учун дархол ўзини пастга отар, натижада майор Жўрабоевнинг даккисини эшитарди.

Мана шундай кунларнинг бирида ётоқдаги икки кишилик хонада дарс қилиб ўтирган Эралини навбатчи-посбон чақириб колди: .

– Ғаниев! Сенга келишибди.

Эрали ҳайрон бўлди:

– Менга?.. – У учиб ўрнидан туриб, шоша-пиша кийимларини текисларкан, ҳаяжон билан шивирлади: – Ойижон! Опа...

Эрали кириш дарвозаси ёнига учиб борди. Бу ерда одам гавжум эди: якшанба, курсантларни кўргани келишган. Ичкаридан чиқиб келаётган курсантларни якинлари кучоклаб олишган, сал нарида, дарахтлар тагига тўшалган дастурхонлар томон бошлашган.

Кўзлари чакнаб турган Эрали атрофга алангладн, аммо дарвозага кўз тикиб турганлар орасида онаси ҳам, опаси ҳам кўринмасди. Шу пайт йўлак ёнига қўйилган

кора рангли "Мерседес" машинасидан олифта кийинган, кора кўзойнак таккан Усмон тушиб келди.

– Қалайсан, бўлғуси генерал!

Эрали кучок очиб турган собиқ синфдоши, гуруҳдошига ноилож қўл узатди. Бироқ Усмон барибир уни кучоқлаб олди.

– Унака эмас-да энди, ўрток. Ҳар қалай, бегона эмасмиз-ку. Ё харбийлар шунака дийдаси қаттиқ бўлиб кетишадими?

Эрали аниқ жавобдан ўзини олиб кочди:

– Нега энди...

Усмон қўлидаги бошқарув калити тугмачасини "чик" этказиб босганди, машинанинг юкхонаси оҳиста очилди.

– Қискаси, тандир-пандир, шашлик. Командирларингга тозасидан хам бор. Ҳаммаси сенга, ўрток.

Бунака сахийликни кутмаган Эрали баттар хайрон колди:

– Раҳмат-у, лекин бу ерда мумкин эмас.

Усмон бепарво қўл силтади:

– Иложи йўқ нарсанинг ўзи йўқ, ўрток. Агар хозир анави ғўдайиб турган сокчига тўрт сўм кистирсам, нарсаларни ўзи хонангга обориб қўяди...

Эрали катъий туриб олди:

– Ростданам мумкин эмас. Тартиб-коида шунака.

Усмон ён берди:

– Бўпти, бўпти. Тартиб-коида сенга ўхшаган лохларга чикарилган ўзи. Қисқаси, оғайни, бир маслаҳатли иш чикиб колди. – У Эралини қўлтиклаб чеккароққа олиб ўтаркан, одатига кўра йўл-йўлакай кўзойнагини тўғрилаб қўйди. – Энди гапни аччик ичакдай чўзиб ўтирмайман... Битта ақлли гап айтайми? Мен эркин тадбиркорман. Қўлида пул ўйнайдиган ишбилармонман. Мен бировнинг буйруғи билан тонг саҳарда ўрнимдан туришни, чопишни, машқ килишни, ғўдайиб коровул-

ликда туришни, хожатхона тозалашни ўзимга раво кўрмайман...

Гап ўзани каёкка кетаётганини тушмол қилган Эрали унга эътироз билдиришга уринди:

– Менга кара...

Усмон дарров шахтидан тушди:

– Бўпти, бўпти, фақат ватанпарварликдан маъруза ўқимай қўя кол. Ўзи шароитингни кўриб турибман. Ҳар якшанба тўрт соатга шаҳарга чиқишга рухсат, шунақами?

– Нима эди?

– Шунақа! Аллақачон сўраб-суриштирганман. Демак, беш йил умринг шу режимда ўтади. Бу ёқда эса гулдай бир қиз сени кутиб сўлиб ўтириши инсофданми? Хоҳлаган пайтинг олдига боролмасанг, хоҳлаганча бирга юролмасанг. Шуям ҳаётми? Қўлингдан келгани "алё... салом... хайр..." Шу, холос. Бир кун келиб генерал бўлганингда эса, ҳаёт аллақачон ўтиб бўлган бўлади.

Жаҳли чиқиб бораётган Эрали ўзини оғирликка солди:

– Тушунмадим.

– Ҳозир тушунасан. Қисқаси, – Усмон кўзойнагини олиб, Эралига тик боқди: – мен Нафисаникига одам юборяпман.

Титраб кетган Эралининг кўзлари қисилди:

– У сенга тегмайди!

Усмон хотиржам эди:

– Тегади. Бу ерга келганимнинг сабаби, мабодо телефон қилиб колса, яна минғирлаб ўтирма демокчиман. Эркакчасига келишиб олайлик. Яна кўзингнинг сувини оқизиб "Сенга ўзим уйланмокчийдим..." деб ўтирма-я. Биласан, қиз боланинг кўнгли бўш бўлади. Бунинг устига "Йўколган пичокнинг сопи олтин" деган гапларам бор...

– У сенга тегмайди дедим! – тишлари орасидан такрорлади Эрали.

Усмон очиқдан-очиқ мазахга ўтди:

– Нима, ваъдасини олиб қўйганмисан? Ё ихтиёри сендами?

Нимадир демоқчи бўлган, лекин лаблари титраб, гапиролмаган Эрали жаҳл билан қўл силтаганча, дарвоза томон юрди. Усмон унинг ортидан бақириб қолди:

– Ҳой жинни! Тандир-чи? "Тентак сув"-чи?

Эрали бу гапларни эшитмагандай ичкарига кириб кетди.

Йигит хонасига чопиб борган заҳоти телефонида қайта-қайта ўзига ёд бўлиб кетган рақамларни терди. Аксига олиб телефондан "Абонент хизмат кўрсатиш доирасидан ташқарида", деган жавоб келаверди. Эралининг бўлари бўлиб, фиғони фалакка чиқиб турганида хонага иккита катта-катта сумка кўтарган навбатчи терлаб-пишиб кириб келди.

– Ғаниев, сенга берворишди. Ўртоғинг экан. Ҳидини кара, ҳидини... Сўлак безларим ишлаб кетди-я...

Навбатчи гапини тугатиб улгурмасидан бурун Эрали шартта сумкаларни унинг қўлидан юлқиб олди-ю, очиқ деразадан пастга отиб юборди. Сумкалар асфальт йўлакка гурсиллаб тушди, шишаларнинг шиқирлаб сингани эшитилди. Ётоқхона ёнидан ўтиб бораётган майор Жўрабоев тўхтаб, жаҳл билан тепага, иккинчи қават деразасига қаради.

– Ким бу? Қайси хона? Қирқ иккими?

Энди барибир яшириб бўлмасди. Тажрибали майор хоналарнинг жойлашишини ёддан биларди. Эрали деразадан бўйлади.

– Курсант Ғаниев! Ўзимам сиз бўлсангиз керак деб ўйловдим. Қани, тез бу ёкка тушинг-чи.

Эрали оёғини қўлига олиб югурганча бир дақиқада майорнинг қаршисида ҳозир бўлди:

– Ўрток майор. Биринчи боскич курсанти Ғаниев буйруғингизга биноан...

Майор унинг гапини бўлиб, сумкаларга ишора қилди:

– Аввал мана бу ерни ёғ тушса ялагудай қилиб тозалайсиз, тушунтириш хати ёзиб, менга топширасиз, кейин эса уч суткага гауптвахтага равона бўласиз. Тушунарлими?

– Худди шундай, тушунарли, ўрток майор.

– Тушунарли бўлса, бажаринг.

Майор хавони ҳидлаб-ҳидлаб қўйгач, афсуслангандай бош чайқади-да, йўлида давом этди. Эрали энгашган махал бунинг сабабини билгандай бўлди: сумкалардан биридан арок сизиб окмокда эди.

* * *

Сармоядоррок оилада эркатой бўлиб ўсган, ўзи истаган нарсани доимо қўлга киритиб ўрганган Усмон совчиларнинг иккинчи гал ҳам курук қайтишганини эшитиб, ўзини кўярга жой тополмай колди. Қанақасига? Биринчи сафарни-ку, онаси айтганидай, кизи борнинг нози бор, кабилидаги ҳикматга йўйганди, аммо иккинчиси-чи? Ҳатто "Ёшлар бир учрашиб кўрсин" ҳам дейишмапти. Уялмай-нетмай "Қизимиз кўнмади" дейишибди. Бу... бу унга нисбатан ҳакорат эмасми? Ким бўлибсанки... Ҳе ўша сенга тарбия берганларнинг...

Ҳа, айнан шундай: ким бўлибдики... Бир кўнгли шартта кўл силтаю, кет, дейди; ана, ҳаммаёк сулувлару барнолар, дарахтни тепсанг камида тўртта маликаи Ҳуснобод ёғилади. Лекин, иккинчи томондан караса, бу килиғи билан киз Усмонни писанд килмаслигини кўрсатмаяптими? Агар шунака манманлик килаётган экан, бу ўзига зарар: Усмон жимгина бўйин эгиб кетаверадиганлардан эмас. Илло, кайси бир муаллим айтганидай, каршилик каршилик туғдиради. Мана энди сен билан бошкача гаплашамиз, яхши киз!..

Азалдан аён хакикат бу: касдлашган кўнгилда бадбин режалар патос бойлай бошлайди...

Усмон вилоят марказидаги шохбекатга бориб турди. Тошкентдан келиб тўхтаган автобусдан йўловчилар гуриллаб тушишди. Машинасини чеккароқда колдирган Усмон сумка кўтарган Нафисанинг ёнига борди.

– Яхшимисиз, Нафисахон.

Нафиса йигитни кўриб хижолат чекди:

– Вой, Усмон, ассалому алайкум.

– Ваалайкум. Уйгами?

– Ҳа.

– Опкетай. Менам кишлокка.

– Раҳмат. – Қиз бўйнини чўзиб, катта йўлга каради: – Мен маршруткада...

Усмон илжайди:

– Майли, жуда кўймасангиз маршрутка пулини оларман. Ўзи бу ерга синглимни опкетишга келгандим, бир дугонасиникида экан, йўлга чиқиб тураман деди.

– Роҳилами?

– Ҳа. Кетдикми?

Нафиса иккиланиб туриб колди.

– Ишонмасангиз Роҳила билан гаплашинг, у мени кайрилишда кутиб турибди. – Усмон телефонини узатди: – Номерини терайми?

– Йўғ-э, – хижолат чекди Нафиса. – Роҳила бўлса... майли. Бирга...

– Ҳа-да. Юринг. Манави ёқда аравам...

Нафиса орт ўриндиккa ўтирди. Катта йўлга чикишгач, Усмон ўриндиқ ёнидаги термосдан чашкага шарбат куйиб узатди.

– Мархамат. Онам ўз қўли билан тайёрлаган. Самарканд гилосидан.

– Раҳмат.

– Аввал ичиб кўринг, раҳматни кейин айтасиз. Чет элликларга бергандим, жинни бўлиб колишди ўзлари-

ям. "Бунақа ширин сокни умримизда ичмаганмиз", дейишди. Табиий-да.

Нафиса чашкани олиб, шарбатдан хўплади.

– Бемалол "ок" қилиб ташлайверинг. Қўркманг, спирти йўқ.

Нафиса кулимсираб қўйгач, шарбатни ичди.

– Ростданам ширин экан.

Усмон кўтаринки оҳангда қизнинг гапини маъқуллади:

– Ширин ҳам гапми, асал, асал!

Нафиса минг истихола билан, узр сўраётгандай оҳангда деди:

– Усмон. Роҳила йўқлигида айтиб олай. Мендан хафа бўлгандирсиз. Лекин...

Усмон қизни гапиргани қўймади:

– Асли ўзим нотўғри иш қилдим. Аввал олдингиздан бир ўтишим керак эди. Бекорга шунча одамни овора қилиб... Қайтанга ўзим уялиб қолдим... Лекин, эшитишимча, уйдагиларингиз "Шундай одамлардан совчи келди", деб роса хурсанд бўлишган экан.

Нафиса кулимсиради:

– Сиз уларга эмас, менга одам қўйгансиз шекилли...

– Бу гапингизам тўғри. – Кўзойнагини тўғрилаб қўйган Усмон тезликни пасайтириб, ортига ўгирилди: – Бир ақлли гап айтайми?

– Айтинг. – Жилмайиб турган Нафиса беихтиёр эснади, бундан хижолат тортди. – Вой узр.

– Ҳечқиси йўқ.

Йигитнинг яна ўгирилиб йўлга қараб олганини кўрган қиз сўради:

– Ақлли гап... айтмоқчи эдингиз.

– Айтаманам! – мамнун илжайди Усмон. – Қўлга келиб қўнган қушни учириб юбориш ё бошка бировга қўшқўллаб тутиш – ғирт нодоннинг иши.

Ҳеч нарсани тушунмаган Нафиса бўшашиб:

– Яъни... – деди, афтидан, ниманидир аниқлаштирмоқчи бўлди, аммо бошқа гапиролмади. Бунинг ўрнига кўзлари сузилиб, боши "шилқ" этиб тушди: қиз ухлаб қолганди.

Усмон машинани оркага қайириб олиб, бирдан тезликни оширди:

– Мана шунака!

* * *

Бир ҳафтача бўлиб қолди, Нафисанинг телефони ўчган. Кўнгил – душман; хаёлга нималар келмайди.

Эрали кечки овқатдан кейин кийим-бош ювиладиган хонага қамалиб олиб, рақамларни тераверди, тераверди. Аммо бундан нима наф?..

Эрали шу холатда юраги сиқилиб ўтирганида хонага икки курсант кириб келди. Озғин, нимжонрок Тоҳир билан ҳирсдай бакувват Носир деярли ҳамиша бирга юришади. Носирдай танкўрикчисига ишонса керакки, Тоҳир унча-бунча курсантни писанд қилмайди, бемалол осмондан келиб муомала қилаверади. Шунгами кўпчилик уни оркаворатдан "Чиранчик" деб атайди. Аммо Тоҳирнинг калласи балодай ишлайди, айниқса чет тилидан олгани "аъло". Тоҳир билганларини ҳимоячисига ўргатса керакки, ҳозир ҳам улар ўзаро инглизча ғужурлашишарди. Тоҳир кўйлак-ёқаларни ичкарига ташлаб, махсус жойга кир ювиш кукунидан солгач, тугмачани босган эди, машина автомат ғириллаб ишлаб кетади.

Носир тумтайиб ўтирган Эралидан ҳол сўраган бўлди:

– Тинчликми?

Эрали хушламайгина жавоб қайтарди:

– Тинчлик.

Носир тирғалишини қўймади:

– Ҳозир биз нима деганимизни тушундингми?

– Йўқ.

– Эртага учиш амалиёти дедик.

Тоҳир истеҳзоли илжайди:

– Шу оддийгина гапларниям тушунмадингми, нодон?

Эрали асабийлашди:

– Сенам менга ўхшаб мактабда тўрт йил немис тили, беш йил француз тили, коллежда уч йил инглиз тили ўкиганингда кўрардим аҳволингни.

Тоҳир мактанди:

– Мен махсус мактабда ўқиганман.

– Шунга чулдираяпсан-да, – бўш келмади Эрали ҳам.

Тоҳирнинг авзойи бузилди:

– Менга қара, тушунмадим, сен менга дўқ уряпсанми?

Эралига барибир эди:

– Тушунганинг.

– Ҳов бола, – Тоҳир Эралига яқин келди, сал энгашиб, унинг иягидан тутди: – мен билан ўйнашма, бир урсам нак қишлоғингга бориб тушасан-а!

Бу чиранчиқнинг ўзини қандай уришини тасаввур этиб, кулгиси қистаган Эрали ўрнидан турди:

– Ўзинг бирга бир чиқасанми, – дея у Носирга ишора қилди, – ё телехингни ўртага соласанми?

– Сени ўзим эзиб ташлайман!

Тоҳир ҳезланиб, Эралининг юзига мушт туширмоқчи бўлди, аммо у ўзини чаққонлик билан четга олганди, мушти бўш ҳавога йўлланган чиранчиқнинг ўзи мункиб кетди. Бундан фойдаланган Эрали чап қўлда унинг иягига мушт солди. Тоҳир бўш қопдан орқага учиб кетди. Ниҳоят аралашмаса бўлмаслгинии тушунган Носир осонлик билан Эралини ўзи томон қайириб олиб, бир уришда уни эшикка қапиштириб ташлади.

Шовқинга навбатчи чопиб келди.

– Нима гап?

Носир кир ювиш машинасига диққат билан қараб турган ҳолда жавоб қайтарди:

– Негадир яхши ишламаяпти. Курсант Ғаниев шуни сизга айтишга бораётиб, тойиб кетди. Шу.

Навбатчи аввал Эралига, сўнг иягини чангаллаб турган Тоҳирга қаради:

– Курсант Исомиддиновга нима қилди унда?

Носир Тоҳирга бир қаради, икки қаради, аммо нима дейишни билмасдан пешонасини қашлади.

– Ҳали ёлғон тўқиб улгурмадингизми?

Навбатчининг бу гапига жавобан Носир очиккўнгиллик билан кулиб юборди:

– Тўғриси, улгурмадим. Жуда тез етиб келдингиз-да. – У навбатчининг ёнига борди: – Ўрток навбатчи. Эртага ҳақиқий самолётда биринчи учишимиз. Шунга болалар ҳаяжонланишяпти-да. Бўлиб туради. Бошингиздан ўтган-ку...

Носир навбатчини қўлтиқлаганча яна нималарнидир гапирган қўйи хонадан олиб чиқиб кетди.

Тоҳир Эралига ўқрайиб қараб, дўқ урди:

– Ҳали кунингни кўрсатаман! Менга қўл кўтарганингга минг пушаймон бўласан!

Аллакачон ўзининг ташвиш-хавотирли ўйларига ғарқ бўлган Эрали лоқайд жавоб қайтарди:

– Қўлингдан келганини қилмайсанми!

Дарҳақиқат, бу кун курсантлар учун ўзгача ҳаяжонларга тўла кун эди. Улар эрталабдан ҳарбий машқлар аэродромида йўриқчи-учувчи бошчилигида самолётларда учишга тайёргарлик кўра бошлашди.

Сафни охирги марта кўздан кечириб чиқаётган майор Жўрабоев Эралининг бир томони кўкарган юзини кўриб қолди.

– Курсант Ғаниев! Бу яна нимаси?

Эрали дархол жавоб қайтарди:

– Йиқилиб тушдим, ўрток майор!

Майор унга шубҳаланиб қаради, аммо гумонини айтиб ўтирмасдан, таъкидлаб сўради:

– Учоласизми ишқилиб?

– Худди шундай, ўрток майор, учоламан.

Майор ишонқирамасдан бош чайқаб қўйгач, сафни кўрикдан ўтказишда давом этди.

"Эркин!" буйруғи янграганидан кейин курсантлар ҳаяжон билан самолётда учиш навбати келишини кутиб, уймалашиб туришди. Шу маҳал Эралининг телефони жиринглаб қолди. У шошиб чўнтагидан аппаратни олдию, экранчадаги "Нафиса" ёзувини кўриб, ҳаяжон билан чеккарокка чопиб ўтди. Эрали шовқинни босиш учун бакириб гапира бошлади:

– Яхшимисиз, Нафиса... Нега телефонни кўтармайсиз? Юз марта кўнғирок қилдим ўзиям... Алё, эшитяпсизми? Алё... Нафиса...

Самога кўтарилган самолёт узоклашди. Бирдан атрофга жимлик чўкди. Ва мана шу сукунат ичида Нафисанинг пичирлагани аник-тиник эшитилди:

– Бугун... бугун тўйим...

– А?

Қиска гудоклар. Кўз олди коронғилашиб, қалт-қалт титраётган Эрали кайта кўнғирок тугмачасини босди. Телефон ўчган...

Аллакаёқдан, узок-узокдан майорнинг овоз кучайтиргичда айтаётгани эълони эшитиларди:

– Курсант Ғаниев!.. Ғаниев! Кармисиз, нима бало? Сизнинг навбатингиз! Ғаниев деяпман!

Эрали бирдан оғирлашиб колган оёкларини базўр судраб, маст одамдай чайкалган кўйи харбий самолёт ёнига борди, судралиб кабинага чикди, учувчи жойига ўтирди. Унинг ҳаракатларини энсаси котиб кузатиб турган майор норози тарзда бош чайкади ва рўйхатга ниманидир белгилаб кўйди.

Кулоғи шанғиллаётган Эрали минглаб бўлакларга бўлиб ташланган, парча-парча бўлиб кетгандай туюла-

ётган танасини, энг мухими, пароканда ўйларини бир жойга йиғиб олишга уринаркан, каршисида ўзига мулойим жилмайиб турган йўрикчи-учувчи Қўлдош акани кўрди. Эллик ёшлардаги, кўй кўзлари кулиб турадиган Қўлдош ака, курсантларнинг мехрибон устози.

– Ҳаммаси жойидами? – деб сўради йўрикчи-учувчи.

Эрали бир амаллаб жавоб кайтарди:

– Жойида.

– Унда кетдик.

Парраклар ишга тушди, улар тобора тезрок айлана бошлади. Ниҳоят йўрикчи самолётни ўрнидан кўзғатиш рухсатини берди. Самолёт аэродром четига кадар шиддатли тезликда борди ва юкорига кўтарилди.

– Яхши. Биринчи парвоз муборак бўлсин, Ғаниев!

– Рахмат.

– Давом этамиз...

Парвоз бир маромда кечмокда. Эрали неча йиллар интикиб кутган парвоз кувончига кўшилган ногахоний айрилик алами унинг калбини остин-устун килиб ташлаган эди. Нахот орзулари саробга айланган бўлса. Нахотки...

Йўрикчи-учувчининг лукмаси Эралини ўзига келтирди:

– Хаёлинг жойида эмасга ўхшайдими, Ғаниев?

Эрали хўрсинди, беихтиёр тан олди:

– Юрагим куйяпти, Қўлдош ака.

Қўлдош ака жилмайди:

– Ерда дўхтирлар кутиб туришсинми?

– Шарт эмас... – Эрали чукур нафас олди, пастга, куйида колган булутлар катламига каради. – Кизик, тепадан каралса, булутлар... шудгорланган ерга ёккан корга ўхшаркан, а.

Қўлдош ака бош ирғаб, бу ўхшатишни маъкуллади:

– Шундай.

– Ўрток йўрикчи-учувчи. Бошқаришни тўла зиммамга олишга рухсат беринг.

Қўлдош ака бир зум ўйланиб қолди, сўнг, йигитнинг овозидаги ҳазинлик, ғусса таъсир қилдими, бош ирғаб, ёнидаги тугмачани босди:

– Рухсат.

Нимагадир аҳд қилган Эрали булутлар орасини ёриб ўтдию, курсни қишлоғи томон олди.

Қўлдош ака беозор тўнғиллаб қўйди:

– Оббо, сенинг юрагингни деб бошимиз балога қолмасайди ҳали.

Эрали бу гапни эшитмагандай самолётни пастлатаверди.

Қишлоқдан чиқиб келган тўй машиналари сафидаги кора "Мерседес"да келин-куёв ўтирарди. Олдинги ўриндиқда, ҳайдовчининг ёнида аллақачон кайф бўлиб қолган куёвжўра Собир.

Тўсатдан тиниқ осмонда пайдо бўлиб, шиддат билан шу тарафга учиб келган самолёт пастлаб, машиналар карвони устидан ўтди. Машинадагилар бақир-чақир қилиб ўз қувончларини изҳор қилишга шошишди. Аммо келинчакнинг ранги оқариб кетди, шошиб оркага ўгирилиб, самолёт изидан қараб қолди.

Собир ойнадан бошини чиқариб, шодон қўл силкиди:

– Эх-хе-хей!.. – У бошини ичкарига олиб, ортга ўгирилди, куёв йигитга ҳасад аралаш ҳавас билан қаради. – Самолётни ўзинг заказ қилдингми, оғайни? Соққаси канча бўлди? Ё Эрали қарашвордими? Бира тўла бир эскадрилясини чақирмабсан-да. Осмонда "Усмон плюс Нафиса" деган ёзувни ёзишарди. Даҳшат бўларди ўзиям!

Усмон бу мактовларнинг ўзига даҳли йўқдек йўлдан кўз узмай, миқ этмасдан кетаверди.

Самолёт айланиб, иккинчи бор келганида вахимали даражада пастлаб учди. Видеочи камерасида, куёв-

жўралар эса қўл телефонларида жон-жаҳдлари билан самолёт томошасини суратга олишарди.

Самолёт машина каршисидан учиб ўтаётганида Нафиса кабинада ўтирган Эралини кўрди. Аник кўрди. Йигит ҳам қизга кўз ташлашга улгурди.

Самолёт шиддат билан тепага кўтарилди. Келинчак орт ойнада оппоқ доғ мисоли кўкка термулиб қолаверди.

Усмон кўзойнагини тўғрилаб олиб, Нафисага ўгирилди:

– Бир ақлли гап айтайми?

Аммо келинчак уни эшитмаётгандек ҳамон мовий кўкдан, узоклаб, нуктага айланаётган самолётдан кўз узмасди...

Эралининг кўзлари жиккa ёш эди.

– Сал босилдими, ўғлим? – мехрибонлик билан сўради Қўлдош ака.

Эрали бош чайқади.

– Ҳечқиси йўқ, ўзи шунака бўлади, – уни юпатишга уринди Қўлдош ака. – Яра бир ловуллаб оғриб, кейин тузалади. Ҳар қалай, у энди бировнинг ҳасми. Бахтли бўлсин... Хўш, энди реал ҳаётга қайтайлик.

Йўриқчи-учувчи алокани ишга туширди. Шу заҳоти майор Жўрабоевнинг фиғони фалакка чиқиб бақираётгани эшитилди:

– Йўриқчи-учувчи Жалилов! Жалилов! Жалилов!

– Ўрток майор, – айбдорона оҳангда изоҳ берди Қўлдош ака. – Кутилмаганда алока узилиб қолди денг. Мана, ҳозиргина тикланди.

– Шунинг учун курсни ўзгартирдингизми? Бу нима ўзбошимчалик? Тез базага қайтинг!

– Хўп бўлади, ўрток майор! Алока тугади. – Қўлдош ака Эралига караб жилмайиб қўйди. – Рухсатингиз билан бошқарувни ўз зиммамга оламан, жигит.

Эрали унсиз бош ирғади. Самолёт кескин бурилиш ясаб, аэродром томон учди.

Бир муддат алока йўқолган самолётни курсантлар аэродромда шовкин-сурон билан қарши олишиб, экипажни саволларга кўмиб ташлашди: "Нима бўлди?.. Айб каерда экан?.. Қўркмадиларингми?.." Фақат қовоғидан кор ёғаётган майорнинг:

– Бу нима шовкин? Бозорми бу ер сенларга? – деган бакириғидан сўнггина ҳамма жимиб қолди.

Ҳатто телефонига караб, бирдан ҳовликиб колган, энди майорга мурожаат килмокчи бўлган Тоҳир хам тилини тишлади. Ҳамма ўз жойини эгаллади ва машғулот давом эттирилди.

Албатта, бу масала шундай колиб кетиши мумкин эмас эди. Майор Жўрабоев хам амалдаги тартиб-коидаларга бўйсунган холда машғулотлар тугаб, билим юртига кайтишган захоти муассаса рахбари полковник Расуловга мурожаат килди.

– Ўрток полковник. Буларга нисбатан катъий интизомий чора кўрмасак бўлмайди.

Йўрикчи-учувчини неча йиллардан бери яхши биладиган полковникнинг бу гапга ишонгиси келмади.

– Қўлдош ака тажрибали йўрикчи. Жуда тажрибали. Балки чиндан хам алока узилиб колгандир.

Майор истехзоли илжайди:

– Шу арзимаган баландликда-я. Бўлиши мумкин эмас.

– Техника бу, ўрток майор. Ҳар нарса бўлиши мумкин.

– Унда бунга нима дейсиз? – Майор кандайдир коникиш билан кўл телефонидаги видеоёзувни кўрсатди. Унда келин-куёвнинг машиналар карвони устидан шиддат билан, жуда пастликда учиб ўтаётган ҳарбий самолёт кўринди. – Касални яширсанг иситмаси ошкор килади, деганлари шу-да. Алока узилган эмиш. Бизни

ахмок деб ўйлаганми булар... – Полковникнинг кошлари чимирилаётганини кўрган Жўрабоев бирдан жиддий тортди: – Бу уставни, барча йўрикномаларни ҳамда техника хавфсизлиги меъёрларини атай ҳамда қасддан бузиш ҳисобланади, ўрток полковник.

Полковник кумуш сочларини силаганча ўйланиб колди. Сўнг кизикиб суради:

–Айтгандай, сиз бу ёзувни каердан олдингиз, ўрток майор?

– Интернетдан, прямой репортаж килиб киритиб юборишибди азаматлар.

– Ҳм-м... Нима, ўзингиз интернетга кириб турасизми? Иш пайтида.

– Йўғ-э, вакт кайда. Курсантларимиздан бири тасодифан кўриб копти... Хуллас, мана менинг рапортим. Мен курсантни билим юртидан ҳайдашни, йўрикчини эса уч ойлик синов муддати билан механикликка ўтказишни талаб киламан.

Полковник рапортни олди.

– Мен бир ўйлаб кўрай.

Майор ўрнидан турди:

– Кетишга рухсат беринг.

Полковник хўрсинди:

– Рухсат.

Полковник рапортга тезгина кўз югуртириб чиккач, дераза ёнига бориб, ташкарига каради, курсантларнинг машғулотини бироз кузатган бўлди, сўнг кайтиб жойига келиб ўтирди-да, столдаги тугмачани босди.

– Жалилов келган бўлса, айтинг, кирсин.

Эшик охиста очилиб, Кўлдош ака кирди.

– Чакиртирганмидингиз, ўрток полковник.

Расулов шошиб ўрнидан турди:

– Келинг, Кўлдош ака, келинг. Сиз билан бир гаплашиб олай деб чакирдим-да... Мархамат, ўтиринг.

* * *

Ҳаммаси тамом бўлди...

Эрали хонасида тушкун кайфиятда, ҳукмни кутиб ўтирарди. Низомга кўра билим юртидан ҳайдашлари тайин. Ишқилиб, Қўлдош акага гап тегмаса бўлди эди. "Менинг касримга..."

Эшикдан бўйлаган Тоҳир ёш боладай тилини чикариб, майна килаётгандай бошини чайкади:

– Бай-бай, курсант Ғаниев... Ие, нега ҳалигача нарсаларингни йиғиштирмадинг?

Мушт бўлиб тугилган бармоқлари кисирлаб кетган Эрали аста ўрнидан тура бошлади:

– Кир, ёрдамлашворасан.

Тоҳир хушёр эди – кочиб колишга ўнгай бўлсин учун гавдасини сал оркарокка олди, аммо гапдан колмади:

– Ўзлари баҳузур.

Энди мазах килиш навбати Эралига ўтди:

– Ёнингда телехинг бўлса кирардинг-а.

Бунака пичингларни эшитавериб, бети котиб кетган Тоҳир пинагини бузмади:

– Сен яхшиси ўзингнинг келажагингни ўйла, нодон.

– Сенам мен ҳакимда кайғурмай кўя кол.

Тоҳир билағонлик килди:

– Ўлибманми кайғуриб! Ҳамаси кафтдагидай кўриниб турган бўлса. Сени мардикорлик, кора иш кучок очиб кутиб турибди, тўнка. Энди бундан кейин кимга сакрамаслик кераклигини билиб оларсан. Лекин кеч.

Кўзи конга тўлган Эрали ичкарига таклиф килди:

– Бу ёкка кириб гапир-чи.

Унинг важоҳатини кўрган Тоҳир жон алпозда жуфтакни ростлаб колди. Эрали эшикни маҳкам бекитди-да, нарсаларини йиғиштира бошлади.

Бу сафар эшикни навбатчи очди:

– Курсант Ғаниев. Сизни сўраб келишибди.

Бу хабарни эшитган Эрали гарангсиб колди. Ким экан? Наҳотки яна ўша аблах... Нега келади?

Назорат-ўтказиш постидан не хаёлларда чиқиб келган Эрали дарахт баҳайбат эман дарахти ёнидаги ўриндиқда ўтирган онаси билан опасини кўрди.

– Вой, ўргилай болам...

– Укажон!..

Улар кучоклашиб кўришишиб кетишди.

– Баттар озибсан-ку, болам.

– Қорайибсан. Энди ҳакикий йигитга ўхшабсан.

Ҳаяжонли хол-аҳвол сўрашишлар, пича кўз ёши ҳам тўкиб олишлардан сўнг Ойгул хола ўғлига диккат билан караб туриб сўради:

– Кайфиятинг йўкми, болам?

– Йўғ-э, – шошиб жавоб қайтарди Эрали, – сал чарчаган бўлсам керак-да.

Ойгул хола енгил тин олди:

– Унда майли... Камандирларингга рахмат айтиб кўй, бугун бозор бўлмасаям сени чакириб беришди. Биз ўзи Жиззах бозорига келгандик. Йўл-йўлакай сениям бир кўриб ўтайлик дедик.

Эрали ҳайрон бўлди:

– Бозорга. Тинчликми, ойи?

Ойгул хола мағрур тарзда, ҳаттоки қаддини сал ростлаброк дедики:

– Опангга нон синдирдик. Худо хохласа, – она уялиб, ўзни четга олган кизига караб, кулимсираб кўйди, – худо хохласа кўклам тўй. Шунга мато-чўбарак дегандай...

Эрали ҳам яйраб кетди:

– Почча ким?

– Яхши одамларнинг боласи. Олмалидаги Тиркаш муаллимнинг кенжаси. Сен танимасанг кераг-ов. Улар асли найман уруғидан...

КППдан чиқиб, атрофга аланглаган навбатчи шошиб Эралининг ёнига келди:

– Курсант Ғаниев. Зудликда полковник Расуловнинг кабинетига кираркансиз.

Жазоланиш фурсати етиб келганини англаган Эрали бўшашиб ўрнидан турди:

– Хўп бўлади.

– Майли, болам, боракол. Бизни деб гап эшитиб юрма тағин. – Ойгул хола имлаб қизини чақиргач, ўриндиқ ёнидаги рўзғор сумкаларини ўғлининг қўлига тутди: – Бу ерда озроқ туршак, майиз, чакки... Мумкинку, а?

Эралининг иккиланиб турганини кўрган навбатчи жавоб қайтарди:

– Мумкин, холажон, мумкин.

Эрали нарсаларни олди, ҳамон яқин келмасдан, нарирокда турган опасига қўл силкиб қўйди:

– Бахтли бўлинг, опа.

Гулзода ҳам бунга жавобан қўл силкиди.

Навбатчи билан маъмурий бино томон бораётган Эрали йўл-йўлакай сўради:

– Ҳаммасидан хабаринг бордир?

Навбатчи боши ҳам курсантга ачиниб қаради:

– Бунака гаплар тез ёйилади.

– Демак ҳозир паттамни қўлимга тутқазишади, шундайми.

– Буйруқни де.

– Нима фарқи бор... – Эрали сумкаларни навбатчига берди. – Ол. Эслаб юрарсан. Олавер...

Кенг-мўл кабинетда Расуловдан ташқари майор Жўрабоев, фукаро кийимидаги йўрикчи-учувчи Жалилов ҳам бор экан.

Полковник ҳеч қандай савол-жавоб ўтказмади, воқеа тафсилотларини ижикилаб сўраб ўтирмади, гапни ҳам қисқа қилди:

– Юз берган ҳодиса юзасидан суриштирув ишлари олиб борилди. Йўрикчи-учувчи Жалилов ёзиб берган тушунтириш хатида ҳамма айбни ўз зиммасига олган.

Тумшайиб ўтирган Жўрабоев ажабланиб, ўрнидан туриб кетди:

– Лекин...

Полковник майорнинг гапини бўлди:

– Жалилов ўз хоҳиши билан ишдан бўшаш ҳақида ариза ёзган. Биз бу илтимосни каноатлантирдик. Курсант Ғаниевнинг ҳали тажрибасизлигини ҳисобга олган ҳолда унга огоҳлантириш эълон қилинади.

Майор яна:

– Лекин... – дейишга улгурди, холос.

Полковник кескин оҳангда машваратга якун ясади:

– Ҳаммага жавоб!

Воқеа бунақа якун топиши мумкинлиги етти ухлаб тушига кирмаган Эрали маъмурий бинодан гарангсиб чиққач, машқ майдони ёнида анча туриб қолди. Ниҳоят эшикда Қўлдош ака кўринди. Эрали чопиб унинг ёнига борди.

– Қўлдош ака! Нега бундай қилдингиз?

Собиқ йўрикчи-учувчи маъюс кулимсиради:

– Ўзи... ўзи пенсияга чиксам деб тургандим.

– Қўлдош ака, – титраб-қақшаб ёлворди Эрали. – Сиз кетманг. Мен ўрток бошликнинг олдига кираман, ҳаммасини тушунтираман.

– Бу энди ҳеч нарсани ўзгартирмайди, чунки буйрук муҳокама қилинмайди, – дея Эралининг елкасига қоқиб қўйди Қўлдош ака. – Поезд кетиб бўлди, жигит. Энди бу ёғига ҳушёр бўл. Хайр.

Қўлдош аканинг ортидан анграйиб қараб қолган Эралини кимдир туртгандай бўлди. У шошиб ортига ўгирилди ва қаршисида ўзига қадалиб тикилиб турган майорни кўрди. Жўрабоев надомат билан пичирлади:

– Қўлдош ака... осмон жинниси эди... Сен шу курбонликка арзийсанми, курсант?

Овози титраб кетган майор жавоб ҳам кутмасдан ўқув биносига қараб тез юриб кетди. Оёқларидан мадор кочган Эрали деворга суяниб колди.

* * *

Биринчи имконият туғилиши биланоқ Эрали шаҳарга чиқиб, Қўлдош акани излади. Беш қаватли уйнинг энг юқори қаватида яшаркан. Аммо эшик кўнғироғига ҳеч ким жавоб бермади. Эрали қўни-қўшнилардан суриштириб билди: уй эгаси аёли билан қишлоққа кетибди. Бунақа пайтлари табиий равишда айтиладиган "Бола-чақаси-чи?" деган савол ҳар сафар муаллақ колаверди. Ахийри узоқ суриштиришлардан сўнггина Қўлдош ака ёши қиркка яқинлашганда укасининг қизчасини асраб олганлигини, қиз бўй етиб, тўрт-беш йил бурун ўша қишлоққа турмушга чиқиб кетганлигини аниқлади. Хуллас, ҳозир Қўлдош аканинг иккита суюкли невараси бор экан: бир ўғил, бир қиз.

Билим юртида эса машғулотлар давом этмоқда эди. Энди Эрали янада астойдил ўқиши, жони борича машқ қилиши, спорт залида, тренажёрда терлаб-пишиб шуғулланиши шарт эди. У чарчаб-ҳориган маҳаллари ўзига майор Жўрабоевнинг изтиробли саволини берарди: "Сен шу курбонликка арзийсанми, курсант?" Жавоб... жавоб қандай ҳам бўларди! Бунақа маҳаллари Эрали сакраб ўрнидан туриб кетар ва дарсни қайта бошдан ўқишга ўзини мажбур киларди.

Аммо ўзлаштириш осон кечмасди. Айниқса ёзма ишда саводи ҳаминқадарлиги яккол сезиларди-қоларди. Бу сафар ҳам шундай бўлди. Майор Жўрабоев синов натижаларини эълон қиларкан, фақат курсант Тоҳир Исомиддиновнинг иши "аъло" баҳога арзишини алоҳида таъкидлаб ўтди.

– Курсант Ғаниев.

Эрали учиб ўрнидан турди:

– Мен.

– "Уч". Минуси билан.

Курсантлар кулиб юборишди, ҳатто ҳазил аралаш чапак чалганлар ҳам бўлди. Эрали қизариб-бўзариб майорнинг қўлидан ёзма ишини олди, жойига ўтириб,

вараклаб кўрди. Деярли хар бир жумлага кизил ручка теккан эди.

Шу тун Эрали мижжа қокмади ҳисоб. У хонада кўзлари кизарганча ёзма иши матнидаги хар бир сўзни китобга қайта-қайта солиштириб чиқди. Ҳатто хамхонасининг ўрнида ағдарилиб:

– Сен ухлайсанми ўзи, бойқуш? – деб тўнғиллаганига ҳам эътибор бермади.

Ҳа, тан олади: хатолари мўл эди. Ҳалиям майор аябди: бемалол "икки", ҳатто "бир" қўйса хам бўларкан. Уят...

Баайни Эралининг эзилиб юрганини сезгандай эртаси куни курсантлар ясаган самолёт моделларини синчиклаб текшириб чикаётган катта лейтенант Довуров кутилмаганда:

– Курсант Ғаниев. Баҳойингиз "аъло", – деб колса бўладими!

Эрали кувончдан ўзини еттинчи осмонда ҳис килди. Бўларкан-ку...

* * *

Тез орада харбий ўқув аэродромида амалий машғулотлар бошланиб кетди. Юраги така-пука бўлиб турган бўлса-да, Эрали қаттиккўл йўрикчилар кўмагида самолёт-вертолётларни хотиржам, совуққонлик билан бошкаришни ўрганди.

Навбатдаги амалиётдан кейин машғулот спорт залида давом этди. Кимоно кийган курсантлар мураббий рахбарлигида шарқ яккакураши билан шуғулланишаётган пайт тасодифан Эрали спарингга Носир билан тушиб колди.

Пайтдан фойдаланиб колишни истаган Тоҳир зипиллаб келиб, Носирнинг кулоғига шивирлаб кетди:

– Бир таъзирини бериб кўй бу жўжахўрознинг!

Мураббий иккала ракибга қараб, ўзича уларнинг кучини чамалаб кўрдими, Эралидан сўради:

– Вазн категорияларинг тўғри келмаяпти. Алмаштирайми?

Ҳамманинг кулоғи динг бўлиб, унинг жавобини кутаётганани сезган Эрали қатъий бош чайкади:

– Йўқ. Ҳаммаси жойида, сэнсэй.

"Ўзинг биласан" дегандай елка кисиб қўйган мураббийнинг рухсатидан сўнг татамида "жанг" бошланди. Носир бакувват, тажрибали спортчи. Бу унинг хотиржам, ўзига ишонч уфуриб турган харакатларидан ҳам яққол сезилиб турарди. Эрали жон-жаҳди унга бўш келмасликка тиришди, хатто икки-уч марта аниқ зарба ҳам берди. Буни кутмаган курсантлар иккига бўлиниб, ишқибозликка, бақир-чақир килиб далда беришга ўтишди:

– Урсанг-чи тузукроқ!.. Жонинг борми ўзи?.. Сол...

Рақибини санокли сонияларда бир ёқли қиламан деб ўйлаган Носир жаҳл билан ҳужумни кучайтирди, Эрали ҳимояни. Олишув янада кизиди.

Носирнинг кескин оёқ зарбаларидан бири кутилмаганда пешонасига қарсиллаб тегган Эрали татамига "гуп" этиб кулади. Тоҳир бадхоҳлик билан эълон килди:

– Тамом!

Бу машъум ҳукмдан сўнг залга бирдан ўлик сукунат чўкди. Ҳатто ранги кордай окариб кетган мураббий хам бир оғиз сўз айтишга ожиз эди. Эрали нафас олмасди. Ҳамма лол-ҳайрон.

Туйкус коғоз устида қалам юрган каби нимадир китирлагандай бўлди. Ер билан битта бўлиб ётган курсантга жон битмоқда эди. Ана, аввал у қўлларини йиғиштириб олди, кейин уларга таянганча каддини ростлади. Сўнг оёқларида маҳкам турди-да, мушт килиб тугилган қўлларини ёрилган лаблари ёнига олиб боргач, мураббийга каради, сўзларни дона-дона килиб деди:

– Тайёрман. Давом эттирамиз, сэнсэй.

Лаблари пир-пир учаётган мураббий Эралини аста елкасидан кучиб олиб, шивирлади:

– Сен ютиб бўлдинг, курсант...

* * *

Ўқишнинг колган даври шувиллаб ўтди-кетди. Битирувчиларга тантанали равишда диплом топшириш маросимига курсантлар ўзларига куйиб кўйгандай ярашиб турган лейтенант формаларида келишди.

Байрамга ота-оналар, кариндош-уруғлар йиғилишди. Улар орасида кўз ёшларини яшириб йиғлаётган Ойгул хола, эрининг ёнида катта гулдаста билан каппайган корнини яшириб турган Гулзода ҳам бор эди.

Жанговар ҳарбий учувчиларга қисмларга йўлланмалар берилди. Бу тасодифми, Тоҳир Исомиддинов, Носир Тошбоев, Эрали Ғаниевлар бир кисмга тушиб колишди.

Улар белгиланган пайтда кисмга етиб келишди, подполковник Раҳимов томонидан кисм жангчиларига таништирилди. Шундан сўнг ҳарбий хизмат бошланди.

Кеч кузнинг бадковок кунларидан бири эди. Кутилмаганда ҳарбий учувчилар кисмида тревога янграб колди. Учувчилар, экипажнинг бошка аъзолари чопиб келишиб самолёт ва вертолётлар каршисида саф тортишди.

Кисм командири подполковник Раҳимов буйрук берди:

– Жанговар топширик! Зудликда десантчи аскарларни вертолётларимизда тоғли худудга етказиб боришимиз шарт! Зудликда!.. Экипажлар, ҳарбий машиналарга!

Экипаж аъзолари вертолётлар томон чопишди. Усти ёпик машиналарда етиб келган десантчи аскарлар командирлар буйруғига кўра гуруҳларга бўлиниб, аллакачон парраклари айлана бошлаган вертолётларга чопиб чиқишди.

Десантчилар ошиғич жойлашиб бўлишгач, самога учта харбий вертолёт кўтарилиб, ёнма-ён учиб кета бошлашди.

Орадан чорак соат ўтар-ўтмас ҳаво кескин айниди. Қора булутлар ҳамма томонни қоплаб олди, момоқалдирок гумбурлади, чакмоклар чакди. Булар ҳам камдай кучли бўрон кўтарилди. Қудратли шамол забтида худди ўйинчоқдай гоҳ пастга тушиб, гоҳ тепага кўтарилаётган вертолётни бошқариш тобора қийинлашиб борарди.

Чап тарафдаги яшил чирокча пирпираганини кўрган Тоҳир радиоалоқага чикди:

– База, биринчи эшитади! Қабул.

Учишни бошқариш марказидан навбатчининг ташвишли овози эшитилди:

– Биринчи! Ҳозиргина метереология хизматидан шошилинч хабар олдик. Сизлар учаётган ҳудудда кескин ҳаво ўзгариши кутилмоқда. Жала, чакмоқ. Зудликда базага кайтинг!

– Тушундим. – Тоҳир каршисидаги тугмачалардан бирини босди. – Иккинчи! Эшитяпсанми мени?

Кайдандир узоқдан Носирнинг таниш овози келди:

– Эшитяпман.

– База билан боғландингми?

– Ҳа.

– Оркага кайтиш керак.

Ташкарида шиддат билан жала куя бошлади.

– Бошка илож йўк, – хўрсинди Носир. – Бўлмаса кулашимиз аник.

Кора булутлар бағрида чакмок, момоқалдирок гумбурлади. Жала дўлга айланди.

Учинчи вертолётни бошкариб кетаётган Эралининг ёнига келган десантчилар гуруҳи бошлиғи, ёшгина лейтенант бакириб сўради:

– Нима гап, командир?

– Кайтишга буйрук берилди. – Эрали ташкарига ишора килди: – Хавф максимал даражада. Чакмок урса, бир ховуч кулга айланамиз.

Охири тоқати тоқ бўлган подполковник буюрди:

– Биринчига билан иккинчига хабар қилинг.

Навбатчи энди:

– Биринчи! Биринчи! – дейишга ўтди.

Тоҳир дарҳол алоқага чиқди:

– Биринчи эшитади.

– Учинчи билан алоқа узилди. Вазият ҳақида хабар беринг.

Тоҳир атрофга аланглаб, ўнг тарафида ўзига параллел равишда келаётган чироқни кўрди. Орқада эса узоқлашиб кетаётган митти ёруғ нуқта. Тоҳир жаҳл билан елка кисиб қўйди.

– База. Иккинчи ўнг ёнимда учиб кетяпти. Учинчи кўринмаяпти. Вазият: хавф максимал.

Раҳимов микрофонга эгилиб, ҳорғин овозда буйрук берди:

– Биринчи, базага қайтинг... Нима қилиб бўлса ҳам эсон-омон етиб келинг!

– Ҳаракат қиламан, ўртоқ подполковник! – бийрон жавоб қилди Тоҳир.

– Ҳаракат қиламан эмас, бажараман денг, Исомиддинов!

– Худди шундай, ўртоқ подполковник, бажараман!

Навбатчи энди иккинчини алоқага чақириб, учинчи билан алоқа узилганини хабар қилди ва вазият борасида ҳисобот сўради.

Нодир ён-атрофга, оркага қараб олгач, рапорт берди:

– База. Биринчи чап ёнимда учиб кетяпти. Учинчи... ҳозир... учинчи ортимда, узоқда кўрингандай бўлди. Менимча у курсни ўзгартирмаган...

Подполковник микрофонни навбатчининг қўлидан деярли юлқиб олди, ҳовлиқиб сўради:

– Нима дедингиз, иккинчи? Учинчи омонми?

Носирнинг шовкин-сурон ичидаги овози аранг эшитилди:

– Узоқда кўрингандай бўлганди. Қани, яна бир қарай-чи... Йўқ, ўрток подполковник, хеч нарса кўринмаяпти. Ҳеч нарса.

Умид шами бир ёниб ўчган Раҳимов ноилож буйрук берди:

– Иккинчи. Зудликда базага қайтинг!

– Хўп бўлади.

Пешонасига совуқ тер тошган подполковник стулга беҳол ўтириб колди.

Яна бир муддат микрофонга:

– Учинчи!..Учинчи!.. Қабул!.. – деб кичқириб турган навбатчи ўзига ўзи гапираётгандай аста деди: – Менимча биз учинчини йўқотдик...

Бошқарув пульти марказига оғир сукут чўкди.

Қалтираб-титраётган вертолётни аранг бошқараётган, ортига шунча тикилиб ҳам бирон ёруғ нуктани кўрмаётган Носир ахийри биринчи билан алоқага чиқди.

– Эшитдингми, учинчи билан алока узилибди.

– Айтишди.

– Бир караганимда курс бўйича кетаётгандай кўринганди. Энди хеч нарса кўринмаяпти.

Тохир гапни калта килди:

– Демак етиб келган.

Носирнинг юраги шувиллаб кетди:

– Унака дема, Тохир.

– Бу машқ эмас, Носир, нега тушунмайсан? – куйиниб гапирди Тоҳир. – Бу ҳакикий жанг. Уруш эса курбонсиз бўлмайди.

Носир иккиланган оҳангда сўради:

– Ё оркага қайтиб, хабар олайми?

– Тентакмисан? – бакириб берди Тоҳир. – Шунча одамнинг ҳаётини хавф остига қўясанми? Бунинг учун сени трибуналга беришади! Агар тирик колсанг, албатта!

Носир очиғига кўчди:

– Барибир кўнглим ғаш.

– Кўнглингга эмас, буйрукка кулоқ сол! Қайт дейишдими, қайтиш керак! Тушундингми, иккинчи!

– Тушундим, биринчи!

Тоҳир тез ховуридан тушди:

– Бу бошқа гап...

Тим кора осмонда бўрону жала кўйнида ёнма-ён учиб кетаётган иккита миттигина вертолёт учувчилари то не машаккатлар билан, бир амаллаб базага етиб келгунларига қадар бошқа бир оғиз ҳам гаплашишмади.

* * *

Тим кора осмон бағрида, бўрону жала забтида колган вертолёт учувчисига йўналишни аниқ олиш осон эмас. Эрали ҳам десант гурухи бошлиғининг харитасига караб кўр-кўрона йўл танларди.

– Бўш келма, командир, – деб кўярди уям харитага дамо-дам караб. – Яна бир соатча чидаб берсанг, объектда бўламиз.

Кутилмаганда бирдан мотор учиб, парраклар айланиши тўхтадию, вертолёт бўрон измида номаълум томонга учиб кетди. Эрали жаҳл билан дастакни урди:

– Лаънати!

– Нима бўлди, командир? – хавотирланиб сўради лейтенант.

Эрали очиғига кўчди:

– Мотор ишдан чиқди.

– Энди нима қиламиз? Созлаб бўлмайдими?

– Ҳавода-я. Йўк... Иккинчи моторни ишга туширишга уриниб кўраман.

Эрали калитни буради. Бир неча уринишдан сўнг ниҳоят захира мотор ишлаб кетди, варраклар айланди. Вертолёт чайкалиб-калтираб йўналиш бўйича учишда давом этди. Лейтенант хурсанд бўлиб кетди:

– Яшавор, командир!

Эрали бакириб тушунтирди:

– Бу мотор тинч хавода бир соат учишга чидаб беради. Бунака бўронда эса... билмадим...

– Бир амалла, командир. Ахир у ёқда...

Эрали унинг гапини бўлди:

– Ортиқча юкларни ташлаш керак.

– Ҳозир.

Лейтенант бошчилигидаги аскарлар вертолёт эшигини очиб, зарур эмас буюмларни, юкларни пастга ирғита бошладилар. Бир пасдан сўнг ёмғир-дўл ичкарига ҳам ура бошлади: вертолётни енгиллаштириш учун аскарлар оғир эшикни ҳам қўпориб олиб, ташлаб юборишганди.

Ғарқ терга ботган Эрали ёнига чопиб келган лейтенантга қарамасдан ҳам гапирди:

– Ҳеч нарса кўринмаяпти. Бу ахволда тоққа бориб урилишимиз мумкин.

– Чироқларни нега ёқмаяпсиз?

Эрали изоҳ берди:

– Моторга ортиқча зўриқиш керак эмас. Чироқларни қўниш олдидан ёқамиз. Харитани кўринг-чи, агар ростданам сиз айтган жойда бўлсак, қўнишга текисроқ жой бормикан?

Десантчи харитага қаради.

– Мана, мана бу ер яланглик экан.

– Етиб борармиканмиз...

Эрали шу сўзларни айтган маҳал вертолёт лапанглаб кетиб, мотор яна ўчди. Вертолёт пастга, зулмат қаърига қулай бошлади. Шунча уриниб ҳам захира моторни юрғаза олмаган Эрали жон аччиғида чироқларни ёқиб юборди. Уларнинг хира ёруғида қуйида тоғ чўккиси кўринди.

Вазият ўта қалтислигини, омон колишга умид қолмаганини англаб турган бўлса-да, Эрали десантчиларга иложи борича хотиржамлик билан кўрсатма берди:

– Сакрашга тайёрланинглар!

Бўрон вертолётни ёнламасига суриб кетаркан, кутилмаганда ялангликда гулхан шуъласи кўзга ташланди. Лейтенант кичкириб юборди:

– Бизникилар!

Эрали бор кучи билан вертолётни шу ялангликка кўндиришга уринар, аммо бўрон вертолётни жарлик томон суриб кетаверарди. Вертолёт ялангликка тахминан олти-етти метр яқинлашганида Эрали аскарларга ишора килди:

– Сакранглар!

Бошликнинг буйруғидан сўнг десантчилар бирин-кетин ўзларини куйига ота бошлашди. Вертолёт пастлаб бориб, ялангликка чеккасига ғичирлаб кўнди. Бир кадам нарида тубсиз жар. Вертолёт яна озгина сурилди ва жар чеккасида лапанглаб туриб колди.

Лейтенант Эралига:

– Сакра, командир! – деб бакирганча ўзини пастга отди.

Вертолёт жар лабида бир сония лапанглаб турди, сўнг куйига кулади. У чукур жар тубига шиддат учиб бориб, тошларга урилдию, ёниб кетди.

Жар лабига чопиб келган лейтенанат хиркирок овозда пастга караб бакирарди:

– Командир! Командир!

Вертолёт портлашидан хосил бўлган шуъла десант гуруҳи бошлиғининг юзини ёритди. У йиғларди...

Шу пайт жар лабига пастдан бир кўл ёпишди. Кейин иккинчиси. Буни кўриб десантчилар бошлиғи аввал котиб колди, сўнг шошиб тиз чўкди. Қўллар ортидан Эралининг боши кўринди.

Лейтенант жон алпозда учувчини тортиб олди.

– Омонмисан, командир!

Эрали хансираб, аранг жавоб кайтарди:

– Шунакага ўхшайди, лейтенант.

– Хурсандман. – Юзини енгига артган лейтенант шошиб ўрнидан турди. – Сен ўзингга келиб тур. Биз

анави ярамасларнинг таъзирини бериб келайлик. Кейин бир отамлашамиз.

Гурух бошлиғи аскарлари томон чопиб кетди.

Эрали эмаклаб жар лабига келди ва ёнаётган вертолётига узоқ тикилиб колди...

* * *

Ҳарбий учувчилар кисми майдонида байрам либосидаги ҳарбийлар саф тортишди. Одатдагидек, Тоҳир билан Носир ёнма-ён туришди.

Ҳалидан буён асабийлашаётган Тоҳир ғижиниб вишиллади:

– Нима, яп-янги вертолётни портлатиб юборганий учун мукофотлашяптими?

Бу гапни эшитиб сесканиб кетган Носир биринчи марта Тоҳирга каттиқ, синчков тикилди.

– Ҳа, нима бўлди? – энсаси котиб сўради Тоҳир.

– Ўшанда... ўшанда Эралининг оркасидан боришим керак эди, – деди Носир дабдурустдан.

Тоҳир баттар тутақди:

– Хўш, борганингда нима бўларди? Ўлардинг-кетардинг. Ҳалиям менга раҳмат де.

Носир бош чайкади:

– Эрали ўлмади-ку. Менам эплардим. Бу... кўркоқлигим учун ҳеч качон ўзимни кечирмасам керак.

Тоҳир майнавозчиликка ўтди:

– Ҳай-ҳай, ўзингни бос. Ювош, ўрток, ювош.

Носирнинг ранги ўзгарди, кўзлари нафратдан қисилди:

– Мен сенга ўрток эмасман. Сенинг ёнингда туришниям истамайман!

Носир жаҳл билан нари кетди. Тоҳир ўнғайсизланиб атрофга аланглади, ўзига тикилиб турганларга караб ночор кулимсиради.

Минбарга кисм командири подполковник Раҳимов кўтарилди.

– Азиз ҳамкасблар! Мухтарам ҳарбийлар! Бугун бизнинг қисмимиз учун, ҳаммамиз учун жуда қувончли кун. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонига кўра ҳарбий операцияни амалга ошириш пайтида кўрсатган алоҳида жасорати учун жанговар учувчимиз, лейтенант Эрали Ғаниев "Жасорат" медали билан тақдирланди!

Эрали шахдам қадам ташлаб майдонга чиқиб келди. Подполковник унинг кўкрагига "Жасорат" медалини тақиб қўйди. Эрали ҳарбийлар томон ўгирилиб, честь берди:

– Ўзбекистон Республикасига хизмат қиламан!

Гулдурос қарсакка ҳарбий оркестр ижро этаётган танатанали мусиқа садолари қўшилиб кетди.

Тантанали маросимдан сўнг ҳарбийлар трибуна каршисидан саф-саф бўлиб ўта бошлашди. Кўкрагига "Жасорат" медали такилган лейтенант Эрали Ғаниев уларнинг олдинги каторида эди.

Шу куни Эрали бир эркалик қилди: кисм командирининг рухсати билан онаси, опаси, поччаси, жиянчаси ва устози, ўзи атай чакиртирган Қўлдош акани самолётга олиб чиқиб, уларни осмон бағрида роса сайр қилдирди.

(2017 йил)

ГУДБАЙ, АМЕРИКА...

Қисса

Шуълалар оғушига чўмган, кўчаларида сон-саноксиз машиналар ғизиллаб ўтиб турган шаҳар уйқу-ором нималигини билмайдигандек гўё. Бу ҳол айникса нимаси биландир бетиним чумоли уясини эслатадиган халқаро аэропортда яккол кўзга ташланади: жомадон кўтарган йўловчилар, уларни кузатаётганлар; рўйхатдан ўтаётганлар; яқинларини кутиб олаётганлар; юкларни ташиётганлар; кўкка кўтарилаётган, қўнаётган самолётлар; нима дейилаётганини аранг англаб олса бўладиган, қандайдир ғалати талаффузда янграётган эълонлар...

Аэропорт биносининг иккинчи қаватидаги залда рўйхатдан ўтган йўловчилар самолётга чиқишга рухсат бўлишини кутиб ўтиришибди. Парвоз арафасидаги хаяжон йўловчиларнинг ўзларини тутишларидан, дейлик, чақнаётган кўзларидану, ҳуда-беҳудага ўринларидан туриб кетаверишларидан, бир-бирларига шодон қараб қўйишларидан сезилади.

Зал чеккасига "Туғён" миллий ракс дастаси раккоса ва созандалари йиғилишган. Даста раҳбари, жинси шим-нимча, кроссовка кийиб олган жингалак соч Талъат ака гуруҳи аъзоларига ёд бўлиб кетган қоидаларни қайта-қайта уқдириб чарчамайди:

– ...Диққат билан қулоқ солинглар. Охирги марта тушунтираман.

Қўлтиғига ғилофдаги доирасини кистириб олган Эркин пичинг қилди:

– Охирги мартанинг эллик биринчиси...

Талъат ака унга ўкрайиб каради:

– Чунки сенга ўхшаганларга юз марта гапирса ҳам кам... Хуллас, кўполлик, қовок солиш деган нарсаларни унутинглар. Ҳамиша очиқ чеҳра билан, жилмайиб юринглар, ҳамма билан хушмуомала бўлинглар. Бировнинг оркасида туриб колсангиз ёки ким биландир билан гаплашсангиз, хамиша орадаги масофа энг камида кўл етгудай бўлсин. Мана бунча... Меҳмонхонадан кетаётганда хонада икки-уч доллар чойчака колдириш эсдан чикмасин. Ресторанда ўн фоиз чойчака берилади.

Эркин деганлари яна чидаб туролмай, гап кўшди:

– Сизларга ўша очкўз официантнинг ўрнига мен хизмат килсам бўлмайдими? Айтиб кўяй, беш фоизга розиман.

– Сен хизмат килсанг, карз бўлиб коласан. Чойчака шунчаки берилмайди, факат официантнинг хизматидан кўнглинг тўлганида...

Доирачи шошиб раҳбарининг гапини бўлди:

– Унда хотирингиз жам бўлсин, олдиндан айтиб кўйишим мумкин, официант хизматидан менинг кўнглим ҳеч качон тўлмайди. Ҳеч качон! Ҳатто у овкатимни едириб кўйсаям.

– Йиғиштир майнабозчиликни, Эркин... Давом этамиз. Кўча-пўчада бомж-помжни кўриб колсангиз, эътибор берманг, олдига борманг.

Раккоса Наргиза ажабланиб сўради:

– Ие, уларда бомжлар ҳам борми?

– Ҳаммасидан бор. Улар ўзларига шунаканги турмуш тарзини танлашган. Картон кутиларда маза килиб яшашади.

Эркин яна орага сукилди:

– Тўкликка шўхлик-да.

– Чалғиманглар. – Талъат ака доирачига муштини дўлайтириб кўйгач, йўрикномани давом эттирди: – Хўш, хеч качон каршингиздан келаётган одамга кўзингизни лўк килиб караманг. Шундай килсаларинг, у

сизга салом беришга мажбур бўлади. Дўконларда бир дунё нарса очилиб-сочилиб ётгандай бўлади, уларни бемалол ишлатиб кўришингиз, ёкмаса, хоҳлаган жойга ташлаб кетишингиз мумкин, лекин бирон нимани чўнтагингизга солиб қўйишни хаёлингизга ҳам келтирманг. Ҳамма жойга яширин камералар ўрнатилган бўлади, сўраб-суриштириб ўтиришмайди, дарров обориб тиқиб қўйишади.

– Меҳмоннинг ҳурмати йўқ экан-да, а?

Бу яна доирачи эди.

– Меҳмоннинг ҳурмати бор, Эркинтой, лекин қонунам бор. Америкада эса қонун ҳаммасидан кучли... Хуллас, ҳеч нарса чўнтакка тиқилмасин, сумкага солинмасин, мабодо камера кўрмай қолсаям, ҳамма нарсанинг штрих-коди бор, касса ёнидан ўтаётганингизда чийиллаб юбориб шарманда қилади... Баъзи ресторанларда кечқурунги соат бешдан еттигача спиртли ичимликлар текин.

Обид ғижжак энтикиб кетди:

– Оҳ-оҳ-оҳ! Мана шундан эртароқ гапирмайсизми, Талъат ака?

– Ҳовликма. Текинлиги рост, лекин ҳар бир кадаҳ учун камида бир доллардан чойчақа бериш керак бўлади.

– Дод! – деб юборди Обид ғижжак. – Уловидан тушови қиммат экан-ку!

– Шунақа, Обидтой. Нима, арақ кўчада оқиб ётади деб ўйлаганмидинг? – Талъат ака кафтларини бир-бирига ишқади. – Хуллас, бундан кейин фақат ва фақат табассум, кўтаринки кайфият, ишчанлик! Нима учун? Чунки биз бораётган жой...

Жамоа хор бўлиб раҳбарнинг гапини якунлади:

– Америка!

Наргиза ўрнидан туриб, шеър ўқий кетди:

– Америка – сеҳрли диёр,

Ухлар эди Колумб ҳам ҳали.

Денгиз ортин ёритди илк бор
Берунийнинг акл машъали...
Жилмайиб қўйган Талъат ака қўл силтади:
– Етади, Наргиз.

Гуруҳдан сал чеккароқда эллик ёшлардаги, семириб кетган, кора костюм-шим кийиб, катта бўйинбоғ тақиб олган Муродбек Қиличевич викор билан, савлат тўкиб ўтирибди. У ора-сира даста аъзоларига ҳам, йўловчиларга ҳам менсимагандай кўз ташлаб қўярди. Талъат ака шу одам томон ўгирилди. Умуман, Талъат ака Муродбекка мурожаат қилган пайти овозида яхшилаб бекитилган енгил истеҳзо сезилиб қолади. Одатда, баъзи ижодкорлар ўзлари ҳурмат қилмаган ёки жонларига тегиб кетган одам билан шундай гаплашишади.

– Сизнинг бирон қўшимчангиз йўқми, муҳтарам Муродбек Қиличевич?

Муродбек Қиличевич "Сенлар ким-у, мен гаплашсам..." дегандай мағрур бош чайқаб қўйди.

Наргиза эгилиб, дугонасининг қулоғига шивирлади:

– Бизга шу одамнинг овозини эшитиш бахти насиб этармикан, а?

– Бунинг учун пул тўлаш керакка ўхшайди.

Қизлар кафтлари билан оғизларини тўсганларича пикирлаб кулиб юборишди.

Энди залдаги йўловчилар билан танишишда давом этамиз.

Ўриндиқлардаги йўловчилар орасида бир неча кора танли эркак-аёл, хитойликлар, корейслар, болтиқбўйиликлар, америкаликлар, олмонлар, чақалоқ кўтарган ҳинд аёли ҳам кўзга ташланади. Бироқ биз эътиборимизни юртдошларимизга каратамиз.

Мана, каршимизда оила. Эр – самаркандча чопон-дўппи кийиб олган Тоштемир ака. Хотин – атлас кўйлак, пахталик нимча, маҳси-калишда, бўйнига мунчоқ-туморлардан бир нечтасини осиб олган Бувсора. Уларнинг ёнида фарзандлари Ҳасан-Зуҳра.

Кейинги қаторда ўттиз ёшлардаги, озғин, рангпар, ёноқлари туртиб чиққан, одмироқ кийимдаги Нажмиддин. У ора-сира йўталиб қўяди, аммо бунга эътибор бермайди, кўзлари телбавор ёнади, қўллари мушт бўлиб тугилган. Атрофга кескин қарашидан, вужуди қалт-қалт титраб қўйишидан унинг бирмунча асабий ва хаста эканлиги сезилади.

Ўрта қатордаги ўриндиқдан таниқли театр ва кино актёри Давронбек жой олган. Оппоқ костюм-шим кийган, капалакнусха бўйинбоғ, қора кўзойнак таққан, қўлида олифтароқ ўйма ҳасса, оёкларини чалиштириб, ёлғиз ўзи ўтирибди. Раққосалар аллақачон уни бир-бирларига имлаб кўрсатишиб, шивирлашиб қолишган.

Залда энг чеккага ўтириб олган, ковоқ солиб ўтирган, оғир ўйларга чўмган, кўзлари киртайиб қолган бир эркак ҳам бор. Бу кирқ ёшлардаги, қориндор, собиқ ДАН ходими Холмирза.

Ўйноқи Алижон. Ичида пружинаси бордай дамо-дам жойидан сакраб туриб кетади, оғзи қулоғида.

Яна бир оила. Низомиддиновлар. Эллик ёшлардаги, зиёли кўринишдаги, кумуш сочли, бўйинбоғ таққан эр – Шамсиддин, унинг анча-мунча очиқ-сочиқ кийинган, юзига упа чаплаган аёли Нозима.

Китоб ўқиб ўтирган кўзойнакли журналист Собир.

Янги чиқиб келаётган замонавий эстрада вакиласи Зарифа-Зета. Қиз бўяниб-бежанмагиданми, бир қарашдаёқ таниб олиш мушкул: ҳар қалай, камтарингина ўтирган бу қизни саҳнада ирғишлаб, бақириб-чақириб ашула айтаётган ҳолатда тасаввур этиш мушкул. Шунгами, Зарифа-Зета раққосалар назаридан четда қолган.

Ниҳоят қаҳрамонимиз Нодир. Кайфияти кўтаринки, ора-сира табассум қилиб қўяётганлиги эса унинг ширин хаёллар сураётганлигидан шоҳидлик беради.

Алижон деганлари ҳам ҳеч ўзини босиб туролмади, гапирмаса ёрилиб кетадигандай атрофига аланглади. Ахийри унинг бесаранжом нигоҳи хотиржам ўтирган

Давронбекнинг кўзлари билан учрашдию, йигитча энтикиб бидиллай кетди:

– Артист ака, саккиз миллион талабгор ичидан мени, айнан мени танлашгани... шунинг ўзи мўъжиза эмасми?

Давронбек мийиғида илжайиб, "тушунаман" дегандай бош ирғаб кўйди, аммо оғиз очмади. Лекин Алижоннинг гап сандиғи очилиб кетишига шунинг ўзи кифоя қилди:

– Йигит кишининг бошига уч марта бахт куши кўнади дейишади. Менинг бошимга биринчи кўнишиям шу, иккинчисиям, учинчисиям! Қолганини ўзим эплаб кетаман, ака!

Алижон баттар ҳаяжонланиб "артист ака"сидан жавоб кутди, бироқ актёр юзини четга бурганча, диккат билан девор нақшларини томоша қилишга ўтди. Ҳафсаласи пир бўлган йигит чор-атрофга аланглаб, ўзига янги сухбатдош қидиришга тушди.

Шу маҳал диктор овози эшитилди: "Ҳурматли йўловчилар! Нью-Йоркка Рига оркали учадиган 101-рейсга йўловчиларни чиқариш бошланди". Шу эълон рус ва инглиз тилларида янгради.

Йўловчилар ҳаракатга тушиб қолишди.

* * *

Ниҳоят ҳаяжонли дақиқалар ортда қолди: самолёт кўкка кўтарилди.

Хавфсизлик камарларини ечишга рухсат беришгач хушмуомала стюардессалар хизматга киришиб кетишди. Экранда кулгили фильм намойиши бошланди. Айрим тажрибали йўловчилар қулоқлик тақиб, ўзларига маъқул тилдаги қўшиқлардан эшитишга ўтишди.

Алижон ёнида ўтириб колган Обид ғижжакнинг кулоғини қокиб кўлига берарди:

– ...Элчихонага чақириб, "Америкада қариндошларингиз ё танишларингиз борми?" деб сўрашди. Таниш

нима қилсин? “Энди грин-картамни бекор қилишса-я”, деб қўркиб кетдим. Лекин ростини айтдим. “Ҳеч кимим йўқ”, дедим. Шунда улар нима дейишди денг?

Ғижжакчи эсноғини аранг яшириб, сўраган бўлди:

– Хўш, нима дейишди?

– “Асло хавотир олманг, сизга ўхшаган янги америкаликларни кутиб олиш билан шуғулланадиган махсус ташкилотлар бор. Сизни ана ўшалардан биттасига бириктириб қўямиз”, дейишди.

Ғижжакчи ўзини ҳайратга тушганга солди:

– Ё тавба, шунақа дейишдими?

– Худди шунақа дейишди. Масаланинг бу томонини ҳам ўйлаб қўйишганини қаранг!

– Ҳа, – тан олди ғижжакчи, – пишиқ халқ, пишиқ.

– Шунинг учун сизлар билан Нью-Йоркда хайрлашиб, Ютага кетаман...

– Қаерга дейсан, болам?

– Юта штатига. Солт Лейк Ситига. Мормонлар шаҳрига.

Ғижжакчи яна тушунмади:

– Кимлар дейсан?

– Шунақа одамлар бор. Мормонлар.

Обид ғижжак эслагандай бўлди:

– Гўшт емайдиганларми?

– Шунга ўхшашроқ, – кулиб қўйди Алижон. – Лекин эркаклари кўп хотинли... У ерда бир-икки йил ишлаб, кейин Сан-Франциского жўнайман... Эх, тезроқ етиб борсак эдик, отахон...

– Боряпмиз-ку, болам.

Алижон қўлларини кенг ёзди:

– Учиб кетгим келяпти!

– Ҳалиям учиб кетяпмиз-ку. – Обид ғижжак ёнларидан ғилдиракли аравачасини суриб ўтиб бораётган стюардессага мурожаат қилди: – Кизимка, девушка, кизилидан бер, кизилидан. Бирам таъми яхши экан курғурнинг...

Сутга чайиб олингандай оппок юзли стюардесса тўхтаб, ғижжакчига баайни минг йиллик қадрдонини кўраётгандай жуда хурсанд бўлиб, таъбир жоиз эса, садафдай оппок, текис тишларини намойиш этаётгандай чараклаб каради:

– Do you need anything?[1]

Обид ғижжак аравачада турган қизил вино шишасига ишора қилди:

– Анави, қизилидан бер, қизимка.

Ғижжакчига ачиниб қараб қўйган Алижон кўмакка келди:

– Red vine[2].

Стюардесса пластмасса стаканга қизил вино қуйиб, шундай эҳтиромлар ила узатдики, гўё йўловчи унга топшириқ бериб, бахтнинг етти қават осмонига олиб чиқиб қўйгандай. Ғижжакчи яйраб кетди:

– Кулишларингдан аканг! Одамнинг жонини оладди-я!

– Булар бари шунака! – ишонч билан таъкидлади Алижон. – Лекин айтиб қўяй, энди "қизимка-пизимка"ларингиз ўтмайди, отам. Улар билан мана бундай гаплашиш керак. – Шундай дея йигитча стюардессага мурожаат қилди: – I have won green card. And now I'm flying to America.[3]

Ходима – бундай ноёб омад ўзига насиб этгандай – табассумларга кўмилди:

– Congratulations![4]

Рухланиб кетган Алижон келажакка мўлжалланган режалариниям очиб ташлади:

– In five years I will become an American citizen.[5]

Стюардесса ўзининг буюк ҳайратини изҳор этишга шошди:

---

[1] Мархамат, бирон нима керакми?

[2] Қизил вино.

[3] Мен грин-карта ютиб олдим. Шунинг учун Америкага келаяпман.

[4] Табриклайман!

[5] Беш йил яшаганимдан кейин Америка фуқароси бўламан.

– Wow, that's great![1]

– You know, billionaire Abramovich has married to stewardess. So don't forget it and remember me![2]

– Ok, ok I will remember it.[3]

Стюардесса ширин жилмайган ўйи нари кетди.

Журналистимиз Собир эса касб такозосига кўра ҳам аллақачон кахрамонларига сездирмасдан интервью олишни бошлаб юборган, унинг навбатдаги сухбатдоши Тоштемир ака эди.

– ...Элчихонага чакириб, "Америкада танишлариниз борми?" деб сўрашди. "Нега бўлмас экан? Қайинсинглим олти йилдан бери ўша ерда-ку", дедим. "Қайинсинглингиз сизларни қабул қиладими?" дейишади денг. Ҳайрон бўлдим. "Ие, опасини қабул қилмайдиган сингилам бўладими?" дедим. Ишонмагандай қараб туришувди: "Қабул қилмасин-чи, мен уни нима қилиб ташларканман!" дедим. Йўқ, барибир Лобардан сўраб кўришибди.

– Рози бўлибдими?

– Рози бўлмай каёққаям борарди. Опаси бизда-ку.

– Кейин шундай, оилавий келавердиларингизми?

– Йўғ-э, аввал обдон ўйладик. Грин-карта шартига кўра эр-хотин ўзи билан йигирма бир ёшгача бўлган болаларини олиб келиши мумкин экан. Эгизакларим йигирмада. Кейинги йилга ўтиб кетса, боролмай қолади деб ўйладик-да, шартта буларниям оволдик.

Собир ўзини ўйлантириб турган саволни берди:

– Ҳеч қайсингиз инглиз тилини билмас экансиз. Қийналиб колмайсизларми?

Тоштемир ака кўз қисиб қўйди:

– Режа бор, ука, режа.

---

[1] О, накадар бахт!

[2] Миллиардер Абрамович стюардессага уйланган. Шуни унутманг ва мени эслаб колинг!

[3] О, албатта, албатта эслаб коламан.

Журналист, табиийки, қизиқиб қолди:

– Эшитсак бўладими?

Тоштемир ака айёрона бош чайқади:

– Э, йўқ, сир бу, сир.

Собир кулиб қўйди:

– Майли, ака, омадларингизни берсин...

Булардан кейинги ўриндиқда эр-хотин Низомиддиновлар. Нечукдир жувонинг кўзлари олазарак, диққат билан хорижлик йўловчиларни кузатади, ўйчан эрининг айрим гапларини эшитмай ҳам колади.

– ...Энди бир умр Америкада яшасак ҳам, Ўзбекистон фукароси бўлиб колаверишимиз мумкин экан, – дерди Шамсиддин. – Менга шуниси маъкул кўринди... Ҳар калай, киндик конимиз тўкилган тупрок...

Нозима тўсатдан томдан тараша тушгандай савол бериб колди:

– Нима деб ўйлайсиз, дадаси, анави ўтирганлар ичида, – аёл хорижликларга ишора килди, – биронта миллионер бормикан?

Шамсиддин оғринганини яширишга уринган кўйи бош чайкади:

– Йўк.

– Йўклигини каердан биласиз? – тирғалишини кўймади жувон.

– Миллионерлар бизнес-классда учишади. Бизники оддий...

Нозима бундай асосга эга далилга ишонкирамади:

– Мен бўлсам Америкада миллионерлар атай бойлигини кўз-кўз килмай, оддий одамга ўхшаб юради деб ўкигандим.

– Ўкиганингнинг хаммаси ҳакикат бўлавермайди, аяси...

Жувон асабийлашди:

– Илтимос, факат яна фалсафа сўкишга тушиб кетманг. Аудиторияда эмассиз! Эътиборингиз учун, янги ҳаёт остонасида турибмиз. Бутунлай янги ҳаёт!

Шамсиддин хўрсиниб қўйди:

– Сенинг талабинг билан.

– Тўппа-тўғри қилдик "Грин-карта" ўйнаб! Бўлмаса ўтиравердингиз ўша институтингизда пўпанак босиб, арзимаган носвой пулига қаноат қилиб! Ҳали менга кўп раҳмат айтасиз...

Шамсиддин мунғайиб қолди.

Нозима яна атрофга аланглади. Қора танли йўловчилардан бири шу тарафга қараб қолдию, кўз-кўзга тушгач, табассум қилди. Нозима ҳам шоша-пиша илжайди.

Тоштемир ака билан гурунгни тугатган Собир ҳали-хамон хўмрайиб ўтирган Холмирзанинг ёнига борди.

– Кечирасиз, ака, мен журналист Собир Ниёзов бўламан. Нью-Йоркка миграция масаласига бағишланган халқаро конференцияга бораётгандим. Рухсат бер-сангиз, сиз билан озгина...

Холмирза унга қарамасдан ҳам қўли билан "Ўтавер" ишорасини қилди.

Собир:

– Узр, – деди-да, ёлғиз ўтирган Муродбек Қиличевичнинг ёнига борди. – Ассалому алайкум. Кечирасиз, мен журналистман. Собир Ниёзовман. Миграция масаласига бағишланган халқаро...

Муродбек Қиличевич Собирга ўшшайиб қаради, сўнг "Йўлингдан колма" дегандай қўл силкиди. Яна бир бор узр сўрашга мажбур бўлган журналист жойига бориб ўтирди.

Бу орада гуруҳидагилар билан нималарнидир пичирлашиб олган Талъат ака ўрнидан турди.

– Хонимлар ва жаноблар. Азиз юртдошлар. Бошларига бахт куши қўниб, "Грин-карта" ютиб олган, энди Америкага бораётган ватандошлар. Атлантика океани сатҳидан ўн минг метр баландликда учиб кетаётган айни шу лаҳзаларда бизнинг "Туғён" миллий ракс ан-

самблимиз сизларнинг хизматингизда! Мархамат, жонли ижродан бахраманд бўлинг!

Рахбарнинг ишораси билан чолғучилар "Тановар" куйини чалиб юборишди. Йўловчилар ажабланиб шу тарафга карашди, айримлар кулокларидан наушникларни олди.

Дилбар, баданларни жимирлатиб юборадиган даражада нафис, таниш мусика янграр, йўловчиларнинг аксарияти мусика охангига монанд тебранишарди. Кутилмаганда ўрнидан турган Зарифа-Зета янгрок, тиник овозда куйлаб юборди:

Сумбулаю, сумбула,
Ўраб олай гул билан.
Менинг кўнглим сиз билан-о,
Сиз кетарсиз ким билан?
Кадамингизга гуллар сочилсин...

Ана шунда... замонавий кийимлардаги раккосалардан бир нечтаси ўринларидан туришди ва каторлар оралиғидаги йўлакчада назокат билан ракса тушиб кетишди. Хатто стюардессалар хам йиғилиб келишди, кўшик ва ўйинга махлиё бўлганча охиста карсак чала бошлашди.

Зарифа-Зета яйраб, жон-дилидан берилиб авжга чикарди:

Андижонда ўт ёксам
Фарғонада тутуни.
Бу дунёда бормикан
Юрак-бағри бутуни...

Раккосалар сони кўпайди: уларга бошка йўловчилар, чет элликлар хам кўшилишганди. Факат биргина Муродбек Киличевич локайд ўтирар, бошини эгиб олган Холмирза эса юм-юм йиғларди...

Бу дунёда бор бўлса,
Юрак-бағри бутуни,
Коғоздан ўчок килай,
Гулдан бўлсин ўтини.

Қадамингизга гуллар сочилсин...

Салонда қўшиқ ва ракс давом этар, юзлаб йўловчиларни бағрига олган улкан самолёт зулмат бағрини ёриб, ваҳший тўлкинлари кўкка сапчиётган улкан Атлантика океани осмонида мигтигина юлдуз мисоли учиб кетмоқда эди...

* * *

Деярли ўн олти соат давом этган парвоздан сўнг ниҳоят самолёт Нью-Йорк аэропортига келиб қўнди.

Йўловчилар аэропорт "фейс-назорат"идан ўтиб, бир жойга йиғила бошлашди. Собир йўловчиларни кутиб олаётганлар сафидаги "Sabir. Journalist. Tashkent" деб ёзилган тахтакач кўтарган кишига қўл силкиб қўйди.

Чор-атрофга ҳайратланиб, тўймай боқаётган Нозима хаяжонини яширолмасди:

– Қойил! Шундай катта аэропортдан ярим соатда чиқиб келдик-а. Бизда камида уч соат қолиб кетган бўлардик. Текширувчиларнинг кулиб туришини айтмайсизми...

Кўзлари чақнаётган, кувончдан вужуди титраётган Алижон қўлларини кенг ёйиб хитоб қилди:

– Welcome to America![1]

Эркин доирачи кулиб, бош чайқади:

– Дарров чулчитча чулдираб қолганини бунинг!

Алижон қўлларини кўксига қўйди:

– Бўпти, бу ёғи бизга транзит. Шўр кўл деган шаҳарга учаман.

Обид ғижжак ҳайрон бўлди:

– Отини бошқачарок айтмаганмидинг?

– Солт Лейкнинг инглизчадан таржимаси бу, отахон. Хўп, бай-бай.

– Ўзингга эҳтиёт бўл, болам, – тайинлади ғижжакчи. – Жа гижинглаган отдай ҳар ёққа чопаверма, хомлаб қолма тағин.

[1] Америкага хуш келибсиз!

– Отахон! – Алижон ғижжакчини маҳкам кучиб қўйди. – Ахир мен бу кунни қанча вақт зориқиб кутдим. Ғайратим ичимга сиғмай кетаяпти. Катта-катта ишлар қилиб ташласам деяпман... Эҳ, ҳали мен ҳақимда эшитиб қоласизлар. Мана кўрасизлар, мен бу мамлакатни забт этаман! Беш йилда миллионерга айланаман! Ўн йилда миллиардерга!

Обид ғижжак йигитчанинг елкасига қоқиб қўйди:

– Худо хоҳласа де, болам.

Алижон янада жўшди:

– Худо хоҳлагани учун шу ерда турибман-да, отахон! Энди бундай имкониятдан фойдаланмасликнинг ўзи гунох!... Эҳ, майли... Кўрганда кўришгунча. Good luck to everone! [1]

Йўловчилар "Хайр!.. Яхши боринг!.. Сизгаям омад!" дея хўшлашишди. Бахтиёр Алижон транзит йўловчилар учун мўлжалланган терминал томон кетди. Ҳалидан буён бир чеккада турган бадқовоқ Холмирза ғилдиракли жомадонини судраганча унинг ортидан юрди. Алижон ўзига эргашган йўловчини кўриб ажабланди.

– Ие, сиз ҳам ўша ёкками, ака?

Холмирза индамай олдинга ўтди.

– Элчихонада икки киши бўласизлар дейишганди-я. Мен бўлсам шеригим келиш фикридан қайтган нодон деб юрибман. Сиз экансиз-да, ака. Э, зўр бўлди-да!..

Алижон ҳамон миқ этмай кетаётган Холмирза ортидан шошди.

Бошка йўловчилар ғуж бўлиб чиқиш эшиги томон юришди.

"Туғён" дастасини кутиб олган мезбонлар гурух аъзоларини кичик автобусга бошлашди. Собирни мезбон америкалик ўзининг машинасига олиб кетди.

Даста раккоса ва созандалари автобусга чиқиб бўлишса-да, Муродбек Қиличевич кимнидир кутаётган-

[1] Ҳаммага омад!

дай чеккарокда ўшшайиб тураверди. Талъат ака асабийлашиб, унинг ёнига борди:

– Муродбек Қиличевич...

Муродбек Қиличевич, гўё даста раҳбари арпасини хом ўргандай, унга ўкрайиб каради. Шу пайт автобус ёнига келиб тўхтаган эскирок машина сигнали эшитилди, кейин ичкаридан бўйлаган ўттиз беш ёшлардаги калта соколли хайдовчи кўл кўтариб кўйди. Буни кўриб сал чиройи очилган Муродбек Қиличевич викор билан машина томон юрди.

Талъат ака бутунлай гарангсиб колди:

– Қаёкка ахир, Муродбек Қиличевич?

Автобус ойнасидан караб турган раккоса Наргиза дугонасининг бикинига туртди:

– Ҳозир шу одамнинг овозини эшитадиганга ўхшаймиз.

– Қани, қани, шундай бахтдан бенасиб колмайин, – дея бу киз хам ўрнидан шошиб турди.

Дархакикат, аэропортда хам, йўл бўйи хам тилини ичига ютиб юборгандай "мик" этмай келган Муродбек Қиличевич деганларида ахийри садо чикди – у саволомуз тарзда кошларини керганча:

– Ҳм? – деди.

– Кечикаяпмиз, ахир, – куйиб-пишиб тушунтира бошлади Талъат ака. – Бизнинг хар бир соатимиз хисобланган.

– Бўпти, кетаверинглар.

Бу буйрукни эшитган Талъат ака анграйиб колди:

– Ие, бу нима деганингиз? Канакасига кетаверамиз? Сиз-чи?

Муродбек Қиличевич пинак бузмади:

– Менинг ишларим бор.

Талъат аканинг бўйин томирлари бўртиб чикди:

– Муродбек Қиличевич. Дастамизнинг маъмури сифатида сизнинг ишингиз...

– Кими?

Талъат ака адашиши мумкин эмасди: каршисида турган бақалоқ уни очиқдан-очиқ мазах қилмоқда эди. Даста раҳбари тишини тишига босди ва иложи борича хотиржамлик билан такрорлади:

– Маъмури. Агар ёдингиздан чиққан бўлса, яна бир марта эслатиб қўйишим мумкин: "Туғён" миллий ракс дастасининг маъмури. Ўрисча айтганда администратори.

– Сен менинг кимлигимни биласанми ўзи?

Ана шу сонияларда "маъмур"нинг асл қиёфаси кўринди-колди. Бу беписанд, ижирғаниш аралаш оҳанг... Гўё "Сен ҳам одаммисан" дегандай... Афтидан, Муродбек Қиличевич олис йўл бўйи жим келишга мажбур бўлганининг аламини олмоқдайди. Ҳатто даста раҳбарининг ёшини ҳам ҳурмат қилмади, бўлмаса, ўзидан бир мучал катталигидан жуда яхши хабардор.

– Билганим, сизни менга янги маъмур деб таништиришди...

– Маъмур эмиш! – Муродбек Қиличевич ўхшатиб ерга тупурди. – Мана сенга маъмур!.. Билиб қўй, бу ер сенга Ўзбекистон эмас. Мен энди эркин мамлакатнинг эркин одамиман. Энди сен менга хўжайинлик қилолмайсан!

Даста раҳбари тамомила гарангсиб колди:

– Бу нима деганингиз, Муродбек Қиличевич, тушунмадим?

Муродбек Қиличевич ғолибона ишшайди, жомадонини машина юкхонасига жойлаётган ҳайдовчига бир караб қўйгач, атай кўпчиликка эшиттириб вишиллади:

– Бу бор, тошингни тер деганим!

Ана шундан сўнг Муродбек Қиличевич салобат билан ҳайдовчи ним эгилиб, орт ўриндиқ эшигини очиб турган машинага ўтирди. Машина охиста сузиб кетди...

Талъат ака жойида коккан козиқдай туриб колди. Обид ғижжак унинг ёнига келди:

– Бу кизиғар "тош" дедими?..

– Ўзи... – даста раҳбари нималарнидир эслаётгандай ўйланиб колди, – ўзи учишимизга тўрт соат колганида буни бошлаб келишганидан шубҳалангандим-а...

Автобус хайдовчиси сигнал чалди, ҳайдовчи ёнида ўтирган таржимон аёл уларни чакирди:

– Let's go.[1]

Автобус катта йўлга кайрилган махал майдончада колган йўловчилар ёнига коп-кора машина учиб келиб, чийиллаб тормоз бериб тўхтади. Ундан тушган олифта кийинган кора кўзойнакли йигит Зарифа томон саллона-саллона юриб келаверди.

– Ва-ув, ўз кўзларимга ишонмайман! Кимни кўряпман! Жахон шоу-бизнесининг бўлғуси мега юлдузи Зарифа!

Қиз кўлини кўтариб кўйди:

– Ҳай, Малик!.. Лекин Зарифа эмас, Зета.

– Узун сочларини кора икрада ювадиган Зета-Жонс хонимман денг!.. О`кей! Марҳамат килсинлар. Сизни мухлисларингиз зорикиб кутишмокда...

Малик кучок очиб келиб, Зарифанинг юзидан ўпиб кўришди.

– Чексиз имкониятлар юртига хуш келибсиз, асалим!.. Дарвоке, энди менинг исмим ҳам Малик эмас, Майкл... Рухсат этинг.

Малик-Майкл Зарифанинг жомадонларини юкхонага жойлади, кизнинг машинага чикишига кўмаклашди ва улар тезликда жўнаб кетишди.

Атрофга аланглаётган Нозима ўзлари томон шошиб келаётган басавлат эркакни кўриб колиб, хурсандлигидан чапак чалиб юборди:

– Ана... ана Баҳром акам!

Баҳромга кўзи тушиб, Шамсиддиннининг афти буришди:

– Хотини кани?

Шодон кўл силкиётган Нозима эрини жеркиб берди:

[1] Кетдик.

– Хотинини бошингизга урасизми?

Шамсиддин эслатишга уринди:

– Ахир ўзинг бизни эр-хотин кутиб олади дегандинг...

Бу орада Баҳром етиб келди.

– Ассалом алайкум! Хуш келибсиз, сафо келибсиз дунёдаги энг кўп...

Шамсиддин енгил истехзо билан унинг гапини давом эттирди:

– ...имкониятлар мамлакатига.

– Худди шундай!

Баҳром Шамсиддин билан кучоқлашиб кўришди, кейин Нозима билан ҳам. Буни кўрган Шамсиддин баттар тумшайди.

Баҳром сал нарида қолдирган машинасига ишора қилди:

– Марҳамат.

– Баҳромбой, – деди Шамсиддин, – бу... келин кўринмадими?

Баҳром шарақлаб кулиб юборди:

– Қайси бириси, Шамсиддин ака, оқими, қорасими?

– Қонунийси.

Нозима эрининг билагидан аста чимчилади:

– Дадаси, ҳадеб савол беравермасдан атрофга каранг, баҳра олинг.

– Сен баҳра олавер. Мен ҳол-аҳвол сўрашиб олай ахир. – У кафтларини очди: – Қани, омин...

Бироқ Баҳром бетоқатлик билан унинг гапини кесди:

– Фотиҳани уйда қиламиз, Шамсиддин ака.

– Шунақами? – Изза бўлган Шамсиддин кафтларини юзига сийпади. – Майли. Айтгандай, Баҳромжон, сизга собиқ ҳамкасбларингиз салом айтиб юборишганди...

– Саломат бўлишсин. Қани, кетдик. Ҳол-аҳвол сўрашишга ҳали улгурамиз. Бу ерда вақт пул. Шошилмасак бўлмайди.

Дархақиқат, бу ерда ошиғиб юриш урф шекилли, эр-хотин машинага ўтиришган заҳоти Баҳром газни босди.

Алоҳа қаҳрамонимиз Нодирга ҳам навбат етиб келди чоғи. Илло у качондан буён йўлга илҳақ кўз тикиб турибди.

Ҳа, мана, У келаяпти! Жамила! Жингалак сочлари очиқ елкаси билан битта бўлиб ёйилган, сиймин тан, шаҳло кўзли гўзал қиз! Ўзи чиқибди-я Нодирни кутиб олишга! Ўзи!..

Юраги гурсиллаб уриб кетган йигит амаллаб тўдадан ажралиб, олдинга ўтди. Нодирга кўзи тушган қизнинг юзи табассумдан ёришиб кетгандай бўлди.

– Ассалому алайкум, Нодир ака.

– Яхшимисиз... Жамилахон.

Улар қўл бериб кўришишди.

– Яхши етиб келдингизми?

– Раҳмат. Уйдагилар яхшими? Қодир ака...

– Ҳаммаси соғ-саломат. Кечқурун бир мириқиб гурунг қиламиз, меҳмон шарафига ош қилинглар деб тайинлаб кетганлар. Унгача мен сизга шаҳарни кўрсатаман. Юринг, нарсаларингизни машинамга жойлайлик...

Нодир хайрлашишни ҳам унутган кўйи чиройли қиз билан машина томон юргач майдончада Нажмиддин, актёр Давронбек ва Тоштемир ака оила аъзолари билан колишди. Қурама йўловчиларнинг айримлари уларга қараб-қараб ўтишади, сариқ рангли таксилар сигнал чалади.

Ранги ўчган Давронбек асабий равишда ҳассасини силтаганча нари бориб-бери келиб турди. Ора-сира калта-калта йўталиб кўяётган, бутун вужуди қалт-қалт титраётган Нажмиддин йўлга термулиб қолган.

Тоштемир ака анчайин бепарвороқ тарзда жомадонига ўтириб олган. Ваҳоланки хотини билан болалари аллақачон ваҳимага тушиб колишганди.

– Отаси, келмаяпти-ку? – деди Бувсора шивирлаб.

Тоштемир ака хотиржам жавоб қайтарди:

– Келади, онаси, келади. Ўзи айтарди-ку, соатлаб пробкада тураман деб. Ўшанақа жойда туриб колгандир-да. Ҳозир кеп қолади куйиб-пишиб. Лобарни биласан-ку, тегирмонга тушса бутун чиқадиганлардан у.

Бувсора яна умид билан йўлга қаради.

Бир пайт Ҳасан чинқириб юборди:

– Холам!

Бувсора ҳовлиқиб қолди:

– Қани? Қани у?

– Ана!

Тоштемир ака ўрнидан отилиб турди. Зуҳра акаси кўрсатган жувон томон чопди, Бувсора кизига эргашди. Қиз йўл-йўлакай:

– Хола! Хола! Биз келдик! Биз бу ёқдамиз! – деб бакирарди.

Бувсора ҳам қичқирди:

– Лобар! Ҳой Лобар! Лобар деяпман!..

Зуҳра чопиб келиб аёлнинг елкасидан ушлаб ўзига каратди. Аммо ҳансираб турган она-болага ҳам ажабланиб, ҳам кулимсираб қараётган бу калта қора сочли аёл Лобар эмасди. Зуҳра нима деярини билмасдан гарангсиб қолди.

Аёл самимий жилмайди:

– Hi. Are you okay? Can I help you?[1]

Иссиғи чиқиб, қизариб-бўзариб кетган киз бир амаллаб:

– Excuse me...[2] – дея олди.

Бувсора изоҳ беришга шошди:

– Болам адашибди, сизни синглимга ўхшатибди. Холасига. Тётясига.

Аёлнинг ҳамон ҳайрон бўлиб турганини кўрган Зуҳра чала-чулпа инглизчалаб гапира кетди:

---

[1] Салом. Муаммо борми? Балки ёрдам бера оларман?

[2] Мени кечирасиз...

– I made a mistake... I thought... you... my aunt. My mother's sister.[1]

– It's okay.[2]

Аёл шундай дея кизга рағбат билдиргандай яна бир жилмайиб қуйди-да, йўлида давом этди. Зуҳра билан Бувсора сувга тушган мушукдай бушашиб жойларига қайтиб келишди.

Тоштемир ака ўғлига дўқ урган бўлди:

– Сен бола чолни кўрсам бувам деяверма-да. Аввал яхшилаб қара.

– Ўхшаб кетди-да, – ўзини оқлади Ҳасан. – Айникса причёскаси...

Ота кулиб қуйди:

– Причёска эмиш. Ўзиям армияга кетаётгандай бўлибди-колибди...

Нимадир ўйлаб турган Бувсора бирдан қизига қаради:

– Зуҳра. Анави хотинга бир нарсалар дедингми?

– Коллежда инглизча ўтишганди. Шундан эсимда қолганлари...

– Ҳм-м... Лекин у хотин сени тушундими дейман, кулиб қуйди-ку.

– Билмадим-ов. Талаффузим ёмон.

– Кўрдингми, Ҳасан, – деди Тоштемир ака. – Синглингдан ибрат ол. Сенам гапир инглизчалаб.

– Ўзингиз мени дарсга қатнаштирмагансиз, далага опчиқиб кетгансиз.

– Бўлди, бас. Ўпкалашга топган вактингни... Опчиксам бир марта опчиккандирман, икки марта, ҳа, ана, уч марта. Сенга баҳона бўлса бўлди-да. Ундан кўра йўлга яхшилаб қара, холангни аник таниганингдан кейин биздан суюнчи ол, хўпми?

– Хўп.

---

[1] Мен адашибман... мен ўйлабманки... сиз.... менинг холамсиз. Онамнинг синглиси.

[2] Ҳечкиси йўк.

Бутун оила аъзолари яна йўлга умидвор кўз тикишди.

Жомадон-рюкзаклар юкхонага жойлангач, Жамила билан Нодир машинага ўтиришди. Баайни йигитнинг туйғуларини, ўзига соғинч билан термулаётганини ҳис этгандек, қиз бир муддат калитни бурамасдан, ўйланиб колди.

– Сиз... ўзгариб кетибсиз, Жамила.

– О, албатта, – жилмайди киз. – Ўзгармай бўладими?! Ҳатто ўзимнинг Жамила эмас, Жулия эканлигимга ҳам ишониб колдим. Лекин сиз ҳам ўзгарибсиз. Анов куни спайкда гаплашганимизда танимай колай дедим.

– Мен бўлсам сизни дарров танидим...

Жамила моторни ўт олдирди, машинани қайириб, якиндагина Ўзбекистондан келган йўловчилар ғуж бўлиб турган жойдан ўта бошлади. Нодир ойнадан қаради: майдончада ҳамон Нажмиддин, актёр Давронбек, Тоштемир ака оила аъзолари билан сарғайиб туришарди.

– Жамилахон, бир дақиқага тўхтаворинг. Ўзбекистондан мен бирга учиб келган одамлар булар. Мумкин бўлса...

– О, албатта.

Машина йўловчилардан сал нарида тўхтади. Нодир бетоқат тўлғаниб турган Давронбекка ишора қилди:

– Анов кишини танидингизми?

Жамилар йўловчига диккат билан қаради, сўнг бош чайқади:

– Йўқ. Ким у?

– Машҳур актёрларимиздан. Кўп киноларда ўйнаган.

– Америкаликми?

– Э, йўқ, ўзимиздан. Кутиб оладиган одами кечикяпти шекилли. Ҳозир каёққа юрамиз, Жамилахон?

– Аввал Бруклиннинг Боро паркига, кейин Квинсга ўтамиз.

– Яхши. У ерларни харитада роса ўрганганман. Йўлимиз бир бўлса, уларни ташлаб ўтишимиз мумкинми?

Қиз одатдаги жавобини такрорлади:

– О, албатта.

Нодир пастга тушиб, бирданига ҳаммага мурожаат қилди:

– Биз ҳозир Бруклин тарафга юряпмиз. Ким шу ёққа бўлса, олиб кетишимиз мумкин.

Тоштемир ака оила аъзоларига ўгирилди, уларнинг елка қисишганини кўргач, ишонч билан жавоб қайтарди:

– Биз манзилини ёзиб олмаган эканмиз. Лекин сиз хавотир олманг. Синглимиз албатта келади. – Сўнг кулишга уринди: – Келмаям кўрсин-чи. Опаси бизда ахир...

Нажмиддин нимагадир аҳд қилгандай бир қадам олдинга юрди, шу тарафга қараб турган Жамилани кўргач эса туйқусдан шартта ортга қайтди-да, Нодирга бош чайқаб қўйди.

Нодир актёрга мурожаат қилди:

– Сиз-чи, Давронбек ака?

– Раҳмат, менинг йўлим бошқа, ука.

Нодир ноиложлигини билдиргандай қўлларини кенг ёзди:

– Майли, ўзларингиз биласизлар.

Йигит қайтиб жойига ўтирди, машина шитоб билан юриб кетди.

Сабр косаси тўлиб тургану, Нодирнинг таклифи сўнгги томчи вазифасини ўтадими, ҳартугул Давронбек жаҳл билан жомадонини судраганча сариқ таксилар каторлашиб турган жойга борди. Биринчи навбатдаги такси ҳайдовчиси шошиб чикиб, юкхонани очди ва яқин келган йўловчининг қўлидан жомадонни олди.

Давронбек ён чўнтагидан ўзбекча-инглизча сўзлашгич китобчасини олиб, керакли сахифасини очди ва кийналиб ўкий бошлади:

– Hello! I would like to...[1]

Ҳайдовчи кулиб юборди:

– Ўзбекчалаб гапираверинг, ако.

– Э худо! – чин дилдан хайратланиб хитоб қилди шоша-пиша китобчасини ёпган Давронбек. – Дунё қанчалар тор!

– Дунё кенг, ако. Уни ўзимиз тор қиламиз. Марҳамат, ўтиринг.

Давронбек машинага чиқди. Такси шаҳар йўлига қайрилди.

– Бруклингами?

Энди сал ўзини босиб олган Давронбек "и"ни чўзиброқ талаффуз қиладиган ҳайдовчига қизиқиб қаради:

– Қаердан билдингиз?

– Ўзимиздан келган ўнта одамдан тўққизтаси албатта шу ёққа боради-да. Юзингиз кўзимга иссиқ кўринганди... Ҳа, сизни танидим, артист ако. Роса ўзбекча дисклар олиб келганман, сиз ўйнаган киноларниям қайта-қайта томоша қиламан, артист ако.

Давронбек сал оғринганини яшириб ўтирмади:

– Умуман олганда мен артист эмас, актёрман.

– Бунинг нима фарқи бор?

– Бу гапингиз ҳам тўғри, нима фарқи бор? Энди, рухсатингиз билан, сиздан бир нарсани сўрай.

– Сўранг, ако.

– Ўзбекистонда яшаётган меники танисангиз, шу шаҳарда яшаётган Иззатилла аканиям биларсиз.

Ҳайдовчи ўйланиб қолди:

– Қайси Иззатилла ако? Эслолмаяпман.

– У киши бир пайтлар ўзимизда ҳам таниқли актёр, ҳам ҳофизлардан бири эди. Ўн йилча бурун аёли, икки ўғли билан кўчиб келган.

– Йўқ, танимас эканман-а. Шаҳарда ўн миллиондан ортиқ одам яшайди, ако. Лекин истасангиз топиб бераман. Одам игна эмас-ку. Бунинг устига, худога шукр,

[1] Салом! Мен истардимки...

бунака масалада юртдошлар дарров бир-бирига қарашиб юборишади.

Давронбек суюниб кетди:

– Рахмат, катта рахмат, анча енгил тортдим.

Бир зум ўйланиб колган хайдовчи минг истихола билан пул хисоблагичга ишора килди:

– Факат, кўнглингизга келмасин-у, артист ако, манави шакиллаб айланаверади. Сабаби тирикчилик шу ерларда юрибмиз-да.

Даврон хайдовчининг муддаосини тушунди.

– Хакингизни тўлайман, ука.

Хайдовчи яйраб кетди:

– Бу бошка гап. Бир хил юртдошларимга ўзбекча гапирсам бўлди, кейин бир цент бермай туриб олишади. Худдики мен уларнинг падарларининг пулига келган машинани хайдаб юргандай. Ахир биздаям бола-чака бор...

Такси улкан мегаполис – Нью-Йорк шахрига кириб келарди.

– Бўлмаса, артист ако, Иззатилла аконгизни йўл-йўлакай "Самарканд" ресторанига кириб бир суриштириб чиксам. У ерда билишмаса "Чорсу"га ўтамиз.

Давронбек хайрон бўлди:

– "Самарканд", "Чорсу"... Шунакаларнам борми?

– Бор, ако, бор. Одам соғинган жойининг номини кўяди-да ресторанига. Халиги... ностальгия деган нарса бор-ку. У ерлардан дарагини топмасак, "Феруза", "Афсона", "Самарканд гумбазлари", "Регистон"гаям ўтамиз. "Фуркати Самарканд"гаям кирсак бўлади, лекин уни якинда сотиб юборишди. Адашмасам, эронликлар олишди...

Давронбек хайратланиб бош чайкади:

– Ўх-хў!

– Шунака, ако...

* * *

Нью-Йорк... Дунё бизнес маркази, деб ҳам юритиладиган баҳайбат шаҳар...

Жамила кенг, равон, уловлар турнакатор йўлда машинасини абжирлик билан бошқариб бораркан, Нодир баланд, тиғиз биноларни, ён-атрофни ҳайратланиб кузатарди.

Жамила йўл-йўлакай "чаласаводликни битириш курси"дан маъруза ўқиб кетди:

– Нодир ака. Америкага кириш қийин, яшаш осон. Аэропортдан ўтдингизми, тамом, сиз мукаммал ишлайдиган тизим ҳимоясида бўласиз. Америка – қонунлар мамлакати. Уларга амал қилиб яшасангиз, муаммога дуч келмайсиз.

– Буни тушунтиришди.

– Барибир эслаб қолинг. "Грин-кард", – қиз бу атамани америкача талаффузда, тилини бураб айтди, – "грин-кард" сизга катта ҳуқуқлар беради. Чунки сиз нолегал эмассиз, қонун ҳимоясидаги фуқаросиз. Фақат сайлаш-сайланиш ҳуқуқингиз йўқ, холос. Қолган ҳаммаси о`кей! Ҳуқуқларингиздан максимал фойдаланиб колинг. Биринчидан, коллежда ё университетда бошқаларга қараганда камроқ пул тўлаб ўқишингиз мумкин. Иккинчидан, Америка ҳудудидаги исталган компанияга ишга киришингиз мумкин. Учинчидан, ўзингизнинг шахсий бизнесингизни очишингиз мумкин. Тўртинчидан, агар бу ерда ўн йил ишлаб берсангиз, пенсияга чиқишда имтиёзларга эга бўласиз. Бешинчидан, беш йилдан кейин Америка фуқаролигини олиш учун ариза бера оласиз. Олтинчидан, уй сотиб олиш учун бемалол кредит оласиз. Еттинчидан, ҳаётингизни суғурталайсиз. Бу Америкада жуда катта аҳамиятга эга. Саккизинчидан, машина, тўппонча сотиб олиш ҳуқуқингиз бор. Тўккизинчидан, камроқ солиқ тўлайсиз. Ҳа, яна эсингиздан чиқмасин: сизнинг "Social Security Number"ингиз икки ҳафталардан кейин грин-картангиз билан по-

чтадан келади. Шундан кейин иш берувчингизга бу рақамларни маълум қилиб, ҳайдовчилик гувоҳномаси олиш учун ҳужжат тўғрилашга киришсангиз бўлади. Бу ерда ҳайдовчилик гувоҳномаси асосий ҳужжат ҳисобланади...

– Буларни биламан, Жамилахон. – Нодир шаҳарни томоша қилишдан тўхтаб, жойлашиб ўтириб олди-да, кизга қаради. – Яхшиси, ўзингиздан гапиринг.

– Ниманиям гапирардим. Кўриб турибсиз, яшаяпман, хусусий коллежда ўқияпман. Қиммат эмас, йилига ўн саккиз минг доллар тўлаймиз. Келажакда яхши адвокат бўлсам дейман.

– Осон бўлмагандир бошқа юртга кўникиш, ўрганиш.

– Тўғриси, осон бўлмади. Бошида ҳатто қайтиб кетмоқчи ҳам бўлдим. Лекин энди кўникиб кетдим. Худди бир умр америкалик бўлгандай ҳис қилаяпман ўзимни...

– Шунақа денг... Айтгандай, Жамила, аэропортда колган юртдошларимни ўйлаб колдим. Мана, сиз кўп нарсаларни биласиз. Мабодо ваъда берган одамлари уларни кутиб олишга чиқишмаса, давлат ёрдам берадими?

– Йўқ, лекин бунга уларнинг ўзлари айбдор, давлат эмас.

– Қанақасига? – ажабланиб сўради Нодир. – Ахир улар шу давлатга ишониб келишди бу ерга...

– Бунинг учун аввал бошидан "Америкада танишимиз йўқ" деб айтишлари керак эди, шунда давлат улар ҳақида ғамхўрликни ўз зиммасига оларди. Билиб қўйинг, бу ерда лаллайган муҳожирларга ҳеч кимнинг кўзи учиб тургани йўқ. Шусизам мамлакатда ўн икки миллион ноконуний муҳожир бикиниб-яшириниб ишлаб юрибди. Ҳамманинг ўз иши, бизнеси бор. Вақт эса йўқ. Айтгандай, биласизми, нима учун дадамнинг сизни кутиб олишга чиқишларига карши бўлдим?

– Билмадим.

– Чунки дадамнинг кунгиллари жуда буш. Ўзбекча. Ўтган йили шунаканги кучада колган бир оилани олиб келган эканлар. Худди шу тарих. Уларни кутиб оламан деган кариндошлари соликни алдагани учун камалиб колган. Бир хафта тураман деган оила уч ой туришди уйимизда. Ёш болалари хам бор денг. На тилни билишади, на конун-коидани. На харакат бор, на интилиш. Кўлларида "грин-карта" бор-у, кора ишга ёлланмокчи бўлишадими-ей. Халиги гап бор-ку, "Берсанг ейман, бермасанг ўламан", деган. Худди шунака-да. Охири бир амаллаб Виржинияга учириб юборишга дадамни кўндирдим.

– Уша ёкдан иш топишдими?

– Каёкда! Кариндошлари уша штат камогида экан. Кутулганимизга хурсанд бўлдим. Дадамлар бўлса уларнинг оркаларидан кўл силкиб, кўз ёшларини окизиб колдилар.

Нодир афсусланиб бош чайкади:

– Ха, кийин бўпти бечораларга.

– Нима хам килардик, – йўлдан кўз узмай жавоб кайтарди Жамила. – Хаёт шафкатсиз. Бугун хам агар дадам келганларида, бояги турганларнинг хаммасини машинага босиб келиб, уйда мехмон килган бўлардилар. Бу билан аслида уларга яхшилик эмас, ёмонлик килаётганликларини дадам тушунмайдилар.

– Тўгриси... – Нодир кулиб юборди, – мен хам тушунмадим.

Киз бажонидил изох беришга ўтди:

– Бунинг хеч мураккаб жойи йўк. Чунки улар хамма кийинчиликларни ўзлари енгишлари керак. Хеч кимнинг ёрдамисиз, ўзлари тобланишлари керак. Иссикхона эффектининг кимга кераги бор? Шунда кейинчалик хаётлари осонрок бўлади. Йўкса хар кадамда улар дадамга ўхшаган одамни каердан топишади?

Нодир бундай темир мантикли савол каршисида нима дейишини билмай колди. Йигит билан киз бир

муддат жим кетишди. Ахийри Нодир кўнглига келган фикрни овоз чиқариб айтди:

– Сиз... сиз анча ўзгариб қопсиз, Жамилахон.

– Эхтимол... Аммо ҳаёт шунга мажбур қиляпти, Нодир ака. Бу ерда жон-жаҳдинг билан курашмасанг, ишламасанг, сени топтаб-янчиб ўтиб кетишади. Бунга йўл қўймаслик керак! Камбағалмисан – ўзинг айбдорсан, нега вақтида яхши ишламадинг? Касалмисан, яна ўзинг айбдорсан – нега вақтида ўзинг соғлиғинг ҳақида қайғурмадинг? Итнинг кейинги оёғимисан, яна ўзинг айбдорсан – нега вақтида, имкон борида ҳаракат қилмадинг, осмондан чалпак ёғилишини кути-иб ётдинг?

– Ҳа, ғалати фалсафа экан.

– Фалсафа эмас, ҳаёт ҳақиқати бу! – қизғинлик билан эътироз билдирди қиз. – Ҳаётда бирон нимага эришаман деган одам мана шу оддий ҳақиқатларга риоя этиши шарт! Бу ерда ўттиз беш ёшигача бир миллион доллар топиб, банкка қўймаган одамни "омадсиз" дейишади. Менинг эса омадсиз бўлгим келмайди...

Баногоҳ ёкимсиз ниманидир ўйлабми, махзун тортган Жамила маърузасини тўхтатди-ю, тарки одат амри махол деганларидек, барибир Нодирга жилмайиб қаради:

– Қари кампирдай вайсайвериб, сизниям зериктириб қўйдим-а?

– Йўғ-э, нега энди. Жуда қизиқарли маълумотлар...

– Ҳозир бундай қиламиз. Омадимиз келиб, машина қўйишга жой топсак, шаҳарни пи ёда айланмиз. Ўзингиз кўрасиз, ишонч ҳосил қиласиз: буюк шаҳар бу...

Кеч тушиб бораётган палла ҳам аэропорт ёнидаги майдончада ҳамон Нажмиддин, Тоштемир ака оила аъзолари билан ўтиришарди.

Юзи қорайиб кетган, жағида олхўридай ғудда пайдо бўлган, нечанчи маротабадир соатига қараб олган Нажмиддин бир нимага аҳд қилгандай шахт билан Тоштемир аканинг ёнига келди:

– Кечирасиз, ака, сизларни ким кутиб олиши керак эди?

– Қайинсинглим. – Тоштемир ака дилига оралаган шубҳа илонини янчиш учунми, зўр бериб сухбатдошини, тўғрироғи, ўзини ишонтиришга урина бошлади: – Ишқилиб, тинчлик бўлсин-да. Кўнгил душман. Шошиб келаётганида йўл-пўлда бир нима бўлиб қолдими деб кўнглим алағда.

Отанинг кайфиятини ҳис этиб турган Нажмиддин мужмалроқ жавоб қайтарди:

– Эҳтимол.

– Сизни-чи, ука?

– Жўрам.

– Келиб қолар, ука, келиб қолар.

– Ҳай энди билмадим-ов. Келса... шу пайтгача келарди-да.

Нажмиддин жаҳл билан жомадонини ғилдиратиб шаҳарга қараб пойи пиёда йўл олди. Унинг ортидан анграйиб қараб қолган Ҳасан беихтиёр:

– Ҳали бизам шунақанги аҳволга тушмасак эди, ота, – деб юборди.

Тоштемир ака портлаб кетмаслик учун муштларини қаттиқ сиқди, аммо барибир ўғлига ўшкириб беришдан ўзини тийиб туролмади:

– Оғзингни юм, бола! Холанг... унақанги аёл эмас. Бизга шунча ёрдам қилган... Мана кўрасан, келади.

Бувсора енгини юзига босганча пиқиллаб йиғлаб юборди:

– Гапингиз рост, отаси. Унга бир нима бўлган. Бўлмаса эмаклаб бўлсаям етиб келарди, бизни мусофир юртда буйтиб ташлаб қўймасди. Ахир жиянларини қандай яхши кўрарди...

Оила аъзолари яна илинж билан йўлга кўз тикишди.

Таксичи йигит – асли самарқандлик Тошпўлат бало экан: “ако-ако”лаб ундан суриштирди, бундан суриштирди, у ерга кириб чиқди, бу ерга кириб чиқди,

ишқилиб охири “бир пайтлар Ўзбекистонда артистлик килган” Иззатилланинг оиласи билан Бруклиндаги кўп каватли уйлардан бирида яшашини аниклади, Давронбекни шу уйнинг подъезди тагига кадар олиб келиб ҳам кўйди. Сўнг йўловчисидан айнан ҳисоблагич кўрсатиб турган пулни олди, ўн фоизлик чойчакани дарҳол қайтариб берди:

– Уят бўлади, ако, бир тупрокнинг одамимиз...

Кайфияти сал жойига тушган Давронбек юқори каватга кўтарилди.

Қўнғироқ икки-уч бор жиринглаганидан сўнг эшикни рўмол ўраган аёл очди.

– Whom you?[1]

Давронбек диккат билан қарабгина устозининг аёлини таниди:

– Ҳабиба хола!

Аёл унга ажабланиб тикилди, сўнг ҳаяжон билан шивирлади:

– Давронбек!

– Ахийри сизларни топдим-а! Ассалому алайкум.

– Ваалайкум ассалом. – Аёл Давронбекнинг елкасига қоқиб кўришди. – Келинг, иним, келинг. Акангиз айтгандилар, рост экан-да.

– Тинчликми, бугун Иззатилла ака билан аэропортда кўришишимиз керак эди.

– Акангиз мазалари бўлмай ётиптилар. Киринг, мархамат.

Давронбек шошиб ичкарига кирди, жомадонини йўлакда қолдириб, Ҳабиба холанинг ортидан юрди.

Алоҳида, одмигина хона. Диванда боши танғиб боғланган Иззатилла ётарди. Давронбек илдам бориб, диван ёнига тиз чўкди, устозини кучоқлаб олди:

– Ассалому алайкум!

Давронбек устозига қараркан, ўз кўзларига ишонмасди. Бир пайтлар кучга тўлган хўкиздай бакувват, ла-

[1] Сизга ким керак?

панглаб юрса ер гумбурлайдиган, кураш бўйича спорт усталигига номзод Иззатилла энди озиб-тўзиган, кўзлари киртайиб қолган, юзини ажин босган муштдеккина карияга айланганди. Ваҳоланки, агар адашмаётган бўлса, устоз ҳали олтмишга ҳам кирмаган... Беҳол Иззатилла бошини Давронбекнинг кўксига қўйганча пикиллаб йиғлаб юборди. Ҳабиба хола дарров хонадан чиқди.

Давронбек хавотирга тушиб колди:

– Устоз, сизга нима бўлди?

– Эсон-омон келдингизми, Давронбек, – базўр гапира олди бир амаллаб қаддини ростлаб ўтириб олган Иззатилла. – Минг бор, милён бор узрларим, сизни кутиб олишга чиқолмадим.

– Ҳечқиси йўқ, устоз. Муҳими соғ-саломат экансиз. Сўраб-сўраб Маккани топибди деганларидек...

– Қани, омин, босган кадамингиздан гуллар унсин, дилингиздаги барча ниятларингиз амалга ошиб... – шу маҳал кўшни хонадан каттик гомок кириш эшитилди, Давронбекнинг назарида бундан Иззатилла ака сесканиб кетди-ю, дуосини тугатиб кўя колди: – Омин, Аллоҳу акбар.

– Омин.

– Юртдагилар ҳаммаси эсон-омонми, Давронбек. Ҳамкасблар, таниш-билишлар, хеш-уруғлар?

– Ҳаммаси яхши, Иззатилла ака. Салом айтиб юборишди.

– Саломат бўлишсин.

– Ўзингиз яхшимисиз, ишкилиб, устоз?

– Яратганга минг катла шукр.

Ҳабиба хола чой олиб кирди.

– Чойнакни менга беринг... Сиз яхшимисиз, хола.

– Шукр, иним, Аллоҳнинг сояи давлатида. Мен хозир...

Ҳабиба хола хонадан чиқди.

– Айтгандай, болалар яхшими, устоз? Эрали билан Шерали эди-я? Аллакачон Голливуд юлдузлари бўлиб кетишгандир.

Давронбекнинг чой қайтаришини жилмайиб кузатиб ўтирган, кўзлари жиққа ёш Иззатилла ака яна бир бор сесканиб кетгандай бўлди, аммо индамади. Меҳмон пахта гулли пиёлага чой қуйиб узатди:

– Мархамат.

Иззатилла бир қўлидаги пиёлага, бир Давронбекка каради, сўнг овозини пасайтириб, титроқ товушда шошиб гапира бошлади:

– Давронбекжон. Эртами-кечми, барибир шу мавзуда гаплашиб олишимизга тўғри келади, шунинг учун ҳаммасини очиқ айта қолай. Кинони ҳар қанча яхши кўрмайин, ҳар қанча саъй-ҳаракат этмайин, болаларимни Голливуд юлдузи қилолмадим. Бировдан ёзғирмайин, аслида айб ўзимда. Эралижоним билан Шералижонимни пуллик санъат студиясига топширгандим, синема бўлимига. Зўр актёрлар бўлиб етишишади деб ишдан бош кўтармай юраверибман. Пул бўлса бас деб ўйлабман-да. Шуларни деб қора ишларда ишладим. Улар бўлса... студияни ташлаб, диний мактабга ўтиб кетишибди. Киностудияларнинг продюсерларига сарфлаган пулларимнинг бариси осмонга учди. Иккаласи ҳам муштдай бошидан сокол қўйиб олишган, мачитдан бери келишмайди, бир амаллаб оналариниям намозхон қилиб олишди. Дастурхон устида нонни билмасдан чап қўлимда ушлаб қолсам ҳам тўполон қилиб юборишади, худдики мен катта бир жиноят қилгандай. Булар майли. Бир йилдан бери "Динимиз санъатни қоралаган, санъаткор аҳли муртад бўлади" деб мен билан қирпичоқ бўлишади. Шекспирнинг "Бу ҳаёт ўзи саҳна..." деган гапини айтсам, "У кофирнинг номини тилга олманг, еган лукмангиз ҳаром бўлади", дейишади... Сизни уйимга кабул қиламан деб розилик берганимдан бери кўрган кунимнинг... дўзахдан фарки колмади, укажон. Мен нодон Тошкентдан истеъдодли шогирдим келаяпти "грин-карта" билан, мен уни Голливудга олиб бораман, юлдуз қиламан деб кўйган эканман. Шундан бери

бошимда ёнгок чакишади. Бугунам эрталабдан атай мени пойлаб ўтиришибди... Жуда сиқилган пайтларим, торимни олиб, ўзим ўзимга кўшик айтиб ўтирардим. – Мезбон бурчакдаги шкафга ишора қилди: – Қаранг.

Давронбек узалиб, шкаф эшигини очди. Ичкарида иккига бўлинган тор турарди.

– Бу ёкка олинг. Қаранг, қадрдон торимни не кўйга солишди. Яна буни... бегоналар эмас... ўз жигарларим...

Баттар мунғайиб қолган Иззатилла синган торини меҳр билан силаб-сийпади, бағрига босди.

– Мен учун бунчалик куйиб-пишиш шарт эмасди, устоз, – дея олди музтар бўлган меҳмон.

Бу гап мезбоннинг ярасига туз сепди шекилли, бир жойи оғригандай ингграб юборди, кўзларидан яна дувиллаб ёш оқди:

– Не қилай, ахир Ўзбекистондаги актёрларимизнинг бу ердагилардан ҳеч кам жойи йўк. Ўшалардан бирон-таси Голливудда юлдуз бўлиб порласа, буни кўрсам, дунёдан беармон ўтардим деб ният қилиб кўйгандим-да...

Давронбек устозини кўп кийнагиси келмади:

– Муҳими сизнинг соғлиғингиз, устоз.

Бир фурсат жим қолган Иззатилланинг ногоҳ юзи табассумдан ёришди, кўзлари сузилди: афтидан, недир ёқимли хотираларга берилганди. Ниҳоят у шивирлаб, худди Тошкентдаги даврларидагидек шогирдини "сен"лаб сўради:

– "Ўжарлар"да ўйнаганим эсингдами?

– Ҳа, лекин қийиб кўйгансиз, устоз. Кейин ҳеч ким сиздай ўйнай олмади.

Иззатилла мамнун бўлди, хотиралар лаззатидан кўзлари юмилиб кетди...

Шу маҳал хонага узун соқолли, оқ кийимли икки йигит кириб келишиб, қўлларини кўксиларига кўйганларича:

– Ассалому Алайкум ва Роҳматуллоҳи ва Барокатуҳу, – дейишди.

Кўзлари "ярк" этиб очилиб кетган Иззатилла йигитларни кўриб, бесаранжом бўлиб қолди. Давронбек алик олди. Меҳмоннинг ҳайрон бўлиб ўтирганини кўрган мезбон йигитларни таништирди:

– Болаларим...

Давронбек ўрнидан отиб турди, йигитлар билан қучоқлашиб кўришди.

– Эрали, Шерали, бормисизлар!

Ўтиришганларидан сўнг Эралими-Шералими қўлларини очди:

– Қани, омин, тинчлик-омонлик, хотиржамлик, тансиҳатлик бўлсин, ҳаммамизга мусулмонобод даврларда, мусулмонобод гўшаларда яшамоқ саодати насиб айласин. Омин, Аллоҳу акбар!

Давронбек йигитларга ҳайратланиб қаради:

– Яхшимисизлар, йигитлар. Ўҳ-ҳў, кап-катта бўлиб кетибсизлар-ку. Соқоллар... Қай бирингиз Эрали, қай бирингиз Шерали, энди ажратиб бўлмай ҳам қопти. Сизларни охирги марта кўрганимда мана бундай...

Шералими-Эралими меҳмоннинг гапини бўлди:

– Давронбек ака. Узр, мачитга шошиб турибмиз. Аммо сизга икки оғизгина мулоҳазамизни айтиб кетмоқни ўзимизга жоиз деб билдик. Токи чин дунёда сизнинг гуноҳи кабирингиз учун падари бузрукворимимз беҳудага азоб чекмасинлар учун.

Меҳмон ғалати аҳволда қолди:

– Буёғи кизик бўлди-ку. Ҳали уйларингизга етиб келмасдан бурун нима гуноҳ қилиб улгурибман?

Эралими-Шералими, хуллас, ака-укалардан бири тикандай нигоҳини меҳмонга тиккан кўйи комил ишонч билан, ҳар бир сўзни алоҳида таъкидлаб гапиришга ўтди:

– Энг катта гуноҳлардан бири саҳнага чиқиб, азиз ва мукаррам инсон зотини масхаралаб намойиш этишдир.

Бунақанги ҳужумни кутмаган Давронбек – гарчанд меҳмон бўлса ҳам – эътироз билдиришга уринди:

– Лекин...

Аммо кескинрок оҳангга ўтган воиз уни гапиргани қўймади:

– Ҳар кимнинг ғўри бошқа, Давронбек ака. Агарки шу макрух касбни танлаган экансиз, марҳамат, қаршилигимиз йўқ. Аммо падаримизни тинч қўйсангиз, илло у киши энди охиратларини ўйлаб, беш вақт намозини кандай қилмайдиган ёшга етдилар.

Гоҳ болаларига, гоҳ мезбонга жавдираб караётган Иззатилла ингграб юборди:

– Эрали! Шерали! Ахир Даврон акаларинг менга ишониб келган бу ерга. Ҳеч бўлмаса уйимизда яшаб турсин.

Бироқ Эрали-Шералилар ўз аҳдларида собит шекилли – қай биридир киприк қокмасдан таъналар ўкини ёғдирди:

– Сиз аралашманг! Балодан нари! Бир номусулмоннинг касри ўн, юз, ҳазор чин мусулмонга уради. Биз бу уйдан баракот кетишини истамаймиз.

– Эрали! – қичқириб юборди шўрлик ота.

– Биз ўз фарзандлик бурчимизни адо этаяпмиз, ота. Не қилсак, аввало сизни ўйлаб қилаяпмиз, ота!

– Шерали!

– Акам ҳак...

Жанжал авж олиб кетаётганини, энг асосийси, устозининг ранги бўзариб, ҳансираб, калта-калта нафас олаётганини кўрган Давронбек шошиб иккала қўлини кўтарди:

– Бўпти, бўпти! Ҳаммаси менга боғлиқ бўлса, хозирок кетаман. Фақат сиз, устоз, асло ташвишланманг. Ишга жойлашиб олсам, ўзим хабар олиб тураман... – Эралинингми-Шералинингми ўзига ўқрайиб, худди каттол душманни кўраётгандек каттиқ тикилаётганимни кўрган меҳмон гапини тўғрилади: – ...телефон қилиб тураман. Хайр, устоз.

Давронбек шошиб ўрнидан турди, йўлакка чиқди, жомадонини судраб ташқарига йўл олди. Унинг ортидан шарпадай бўлиб Ҳабиба хола чиқди:

– Илоё умрингиздан барака топинг, иним...

Лифтни ҳам кутиб ўтирмасдан пастга пиёда тушишга қарор қилган Давронбек ўгирилди:

– Хайр, хола. Устозни авайланг.

Онанинг ортида икки томчи сувдай бир-бирига ўхшаб қолган соқолли ака-укалар кўринишди. Шу маҳал... Иззатилла ичкаридан қўлида синган тор билан гандираклаб чиқиб келди. Тик вужуди дир-дир титраётган отанинг кўзлари фавқулодда ёнар, кўкраги темирчининг босқонидай кўтарилиб-тушарди. Устозини бу аҳволда кўрган Давронбек лол бўлиб туриб қолди.

– Давронбек! – дея ҳайқирди устоз... гулдураган овозда. Ҳа, бу ўша, бир пайтлар Ўзбекистон театрларида, кино экранларида янграган, минглаб-миллионлаб томошабинларни ўзига мафтун этган кудратли овоз эди. – Санъат муқаддас! Санъат илоҳий! Инсон умри бир сониялик, аммо санъат абадий! Мен динимиз санъатни инкор этишига мутлақо ишонмайман. Бу уч-тўрт чаламулла мутаассибнинг гапи бўлса керак. Агарким... агарким... шу рост бўлса, майли, мен... мен номусулмон бўлай.

Ака-укалардан бири соқолини чангаллаганча бўкириб юборди:

– Ота!

Иккинчиси унга жўр бўлди:

– Ота! Гуноҳга ботманг!

– Мен гуноҳга ботиб бўлган одамман, – қаддини тик тутиб турган ички кудратдан аста-секин мосуво бўлиб бормоқда эдими, Иззатилла бирдан қалқиб кетиб, деворга суяниб қолди, кўзларидан шашқатор ёш оқди: – Энг катта гуноҳим – сизларни бу ерга олиб келганим бўлди, болаларим. Қандай иқтидорли эдиларинг-а! Мен бир нарсани тушунмаган эканман: ўзга юртда юл-

дуз бўлгунча, ўз юртларингда оддий инсон бўлиб юрганларинг минг карра авло эди-ку! Аммо энди ғишт колипдан кўчди, сўнгги пушаймонлиғ ёмондир, сўнгги пушаймон ёмон...

Ҳабиба хола вахима ичида пичирлади:

– Дадаси... осий бўлманг... ширк келтирманг...

Иззатилла хотинига ачиниб қаради:

– Мен гумрохни кечир, аяси... Сенинг бу кўйга тушишингга асли ўзим айбдорман... Сиз эса, Давронбек, санъатни ташламанг... Сизни дунё тан олмагунча кўйманг... Кўрсатиб қўйинг уларга кимлигимизни!.. Во дариғ! Умрим кўз очиб-юмгунча бесамара ўтди-кетди-я! Ҳазрат Навоий не демишлар: "Эй, мусулмонлар, билингким, бўлди умрим хосили Нафси кофир фитнасидин номусулмонлиғда ҳайф..."

"Оҳ" тортиб юборган Иззатилла ногоҳ юрагини чангаллаганча "гуп" этиб кулади, торнинг нолали саси эшитилди.

Ҳабиба хола чинқириб юборди:

– Дадаси!

Давронбек жомадонини ташлайсола Иззатилла томон отилди:

– Устоз!..

Худди шу маҳал шаҳар чеккароғидагии қаҳвахоналардан биридаги ним қоронғу залда Муродбек Қиличевич ўзини аэропортда кутиб олган ҳайдовчи йигит билан овқатланиб ўтирарди. Отдан тушса ҳам эгардан тушмайдиганлар қабилидан бўлган Муродбек Қиличевич ёнидан ўтаётган очиқ-сочиқ кийинган, ўзига хумор-хумор қараб кўяётган жувонларга ҳирс аралаш гердайиб боқарди.

–Зўр-ку, Латиф! – деб юборди Муродбек Қиличевич.

Латиф кулимсиради:

– Бир юз йигирма.

– А?

Латиф тушунтирди:

– Соатига бир юз йигирма доллар тўлашга рози бўлсангиз, хоҳлаганини танлаб олишингиз мумкин.

Муродбек Қиличевич аччиқланиб кўл силтади:

– Заҳардан қиммат экан-ку бу занғарларинг... Бўпти, ҳо анавиниси, дўмбоққинаси, тирсиллаб турибди ўзиям, ўшани гаплаш... Менга қарайвериб кўзлари ғилай бўлиб кетди бечоранинг...

Латиф суҳбатдоши ишора қилган томонга қиё ҳам бокмади:

– Бу ерда кўшмачи талаб қилинмайди, хаммаси очиқ савдо.

– Ҳм-м, буниси яхши экан, – кафтларини бир-бирига ишкади Муродбек Қиличевич. – Бекорга эркин мамлакат дейишмайди-да, а?

– Ҳа, бекорга айтишмайди. – Латиф соатига қаради. – Муродбек ака. Беш дақиқадан кейин кетаман. Сиз хоҳласангиз бемалол ўтираверинг. Мен столнинг пулини тўлаб кўяман.

– Яхши. Кейин анави ойимча билан қаерга бораман?

Латиф муштини иягига тиради ва биринчи марта суҳбатдошига диққат билан қаради. Бу нигоҳда интиқом алангаси шу қадар ошкора ловуллардики, унча-мунча нарса таъсир қилмайдиган Муродбек Қиличевичдек одам ҳам сал ҳушёр тортгандай бўлди.

– Ойимча билан қаерга бораман, дейсизми? Билмадим. Бу энди сизнинг муаммойингиз, Муродбек ака.

Муродбек Қиличевич пиво симиришдан тўхтаб, суҳбатдошига ўқрайди:

– Латиф! Бу нима деганинг?

– Ҳозиргина ўзингиз эркин мамлакатда яшаяпмиз, дедингиз-ку. Хоҳлаган жойингизга бораверинг, катта кўча. Хоҳласангиз ўша ойимчага яна юз кўшиб бераман денг, жойиниям ўзи тўғрилаб беради.

– Латиф! – Муродбек Қиличевич ҳов бир даврлардагидек столни қарсиллатиб урди. – Нега мен билан бун-

дай гаплашяпсан? Тилинг чиқиб қолдими? Ё менинг кимлигимни эсдан чиқариб қўйдингми? Мен кимман-у, сен кимсан!

Латиф энди очиқдан-очиқ мазах қилишга ўтди:

– Нега энди эсимдан чиқаркан? Сиз кимсан қудратли, бой-бадавлат амалдор Муродбек Қиличевичсиз.

Муродбек Қиличевич оғир гавдасини стул суянчиғига ташлади:

– Билсанг, кисиб ўтир!

Истеҳзоли илжайиб қўйган Латиф навбатдаги зарбани берди:

– Фақат Ўзбекистонда шунақасиз... тўғрироғи, шунақа эдингиз. Устингиздан жиноят иши очилаётганини эшитиб, бу ёққа шаталоқ отиб қочиб келдингиз. Чунки айбингиз бор-да.

– Бундан тўрт йил бурун камоқдан сени ким қутқариб колгани эсингдан чиқиб колмадими, ишқилиб, Латифбой?

– Йўқ, эсимдан чиқмади. Сиз. Мени бу ёкка юборган ҳам ўзингиз бўласиз.

– Эсингдан чиқмагани яхши, – пишиллади Муродбек Қиличевич. – Энди қарзни қайтарадиган вакт келди, ука.

– Албатта. Хўш, кўнгиллари нимани тусайди?

– Бу бошка гап. Индамаса жа... Хуллас, алоҳида хона. Шароитлари яхши бўлсин. Анавиниям ўзинг оборасан!

Ана шунда Латиф бош бармоғини икки бармоғи орасига тиқиб кўрсатди:

– Мана алоҳида хона!

Ақлини таниганидан бери бунаканги ҳакоратни кўрмаган-эшитмаган Муродбек Қиличевич бўғриқиб кетди, кўзлари конга тўлди:

– Ҳаддингдан ошма, Латиф! Мастмисан?

– Кўрдингиз, бир шиша пиво ичдим. Бу ерда бир шиша пиво ичиб, машина ҳайдаш мумкин. Қонун бунга рухсат беради.

Муродбек Қиличевич хезланди:

– Пачағингни чиқариб ташлайман лекин, бола!

Латиф беписанд кулди:

– Афсуски, қўлингиздан келмайди.

Муродбек Қиличевич урмоқчи бўлиб қўл кўтарди, аммо Латифнинг ўзига жиддий, ҳаттоки хотиржам тикилиб турганини кўриб, секинлик билан қўлини туширди.

– Шунақа, – илжайди Латиф. – Энди мени эшитинг. Тўрт йил бурун мени бу ёқларга юборганингиз рост. Кейин "Омбор мудири кочиб кетди" деб бутун ўғирликларингизни менинг бўйнимга илганингиз ҳам рост. Жим туринг... Сиздан миннатдорман, шу ерга келиб, мусофир бўлиб, мусулмон бўлдим, юртимнинг қадрига етдим, бола-чақамнинг қадрига етдим. Сиз билан олти йил бирга ишлаб, маишатдан бошим чиқмаганди. Кўзим кечроқ бўлса ҳам очилди.

– Кўрдингми, барибир одам қипман-ку.

– Ниманинг эвазига?

– Натижа муҳим.

– Шунақа денг. Бўпти. Мана сиз ўзингизга алоҳида хона талаб қиляпсиз. Ўзим қаерда яшашимни айтайинми? Эскириб кетган, хароба уйдаги бир хонани ўн икки киши ижарага олганмиз. Ўша иркит хонага ойига юз доллардан тўлаймиз. Кечкурун пайпоқлар сассиғига чидаб бўлмай қолади. Қулоғимга бир марта суварак кириб кетди... Лекин ўша ерда яшашга мажбурман. Бошкасига курбим етмайди.

– Алдама. Менам суриштирганман. Уйингга ойига беш юздан юбориб турган экансан-ку.

Ёнларидан ўтиб бораётган полициячини кўриб Латиф дарров нигоҳини куйига олди, полициячи узоқлашгандан кейингина бошини кўтарди.

– Тўппа-тўғри, юбориб турдим. Лекин биласизми тўрт йил қаерда ишладим? Мексикаликнинг новвойхонасида. Иш кечкурун соат бешда бошланиб, эрталаб

соат саккизда тугайди. Ўн беш соат тинмайман. Соатига беш доллардан ҳақ тўлайди. Бундан ортиғини бермайди. Чунки мен ноқонуний муҳожирман. Ишдан кейин ўтирсам туролмай қолардим, турсам ўтиролмасдим. Тўрт йил умрим шундай азобда ўтди. Бундан кўра қамоқхона яхши... Бир йилдан бери қурилишдаман. Қора ишчиман. Ойига бир минг икки юз оламан. Беш юзи уйга. Қолганини бир амаллаб етказаман.

– Лекин... телефонда ўз оғзинг билан "Ҳаётим зўр, сизам келинг, маза қилиб яшайсиз", дединг-ку.

– "Ёмон" деганимда ишонармидингиз? Ишонмасдингиз. Ўзингизча доллар осмондан ёғиладиган жойга келдим, энди аҳмоқ Латиф бу ерда бир умр мени боқади, деб ўйлагансиз-да. Бекорларнинг бештасини епсиз! Энди, агар хоҳласангиз, сизнинг ҳаётингиз бу ерда қандай кечишини айтиб бераман.

– Хўш, кандай кечаркан?

– Расво! – деди Латиф ишонч билан. – Бир ойдан кейин виза муддатингиз тугайди. Америка конунчилигига кўра, яна бир ой бемалол юришингиз мумкин. Ана ундан кейин хеч қанака ҳуқуқи йўқ ноқонуний муҳожирга айланасиз. Унгача олиб келган икки минг долларингиз тугайди. Биламан, оғир меҳнатга тобингиз йўқ, аммо мардикор бозорига чиқишга мажбур бўласиз.

– Ие, бу ердаям борми шунака бозор?

– Бор. Энг кам ҳақ тўланадиган бозор бор. Ўша ерга боришдан бошқа иложингиз қолмайди. Тил билмайсиз. Демак соқовдан фарқингиз колмайди. Оч қолиб ўрганмагансиз. Аммо оч колишга, ахлат титишга мажбур бўласиз. Аста-секин манави меш корнингиз пучаяди, ўзингиз бўлса бир бурда нондан бошқасини ўйламайдиган хайвонга айланасиз. Кейин аламдан ича бошлайсиз. Тўғри, бу ерда полициячи кўчада тўғридан-тўғри келиб, хужжатларингизни кўрсатишни талаб кила олмайди. Аммо барибир худди жиноятчидай яшириниб-писиб юришингизга тўғри келади. Мабодо ичиб

жанжаллашсангиз, шу заҳоти обориб тикиб қўйишади. Аввал олти ой қамоқда ётасиз, кейин депортация! Ўзбекистонга борсангиз эса ҳам жиноятчи, ҳам қочоқ сифатида, – Латиф тилинган-шилинган, қорайиб кетган бармоқларини панжара қилиб кўрсатди, – мана бунақанги жойга, узоқ муддатга тиқиб қўйишади. Шунинг учун шу ерда гадо бўлиб, хор бўлиб, бир бурда нонга зор бўлиб юришга мажбурсиз. Мана сизнинг келажагингиз!

Муродбек Қиличевич семиз қорнини селкиллатиб кулди:

– Роса кўркитвординг-ку. Ўзингники-чи, ўзингнинг ҳаётинг қандай кечади?

– Ўзимми? Шу яқин кунларда полицияга ўзим бораман, ўзимни топшираман. Уч ойлар қамоқда ўтирсам, кейин депортация қилишади. Балки бир ой ўтирарман.

Муродбек Қиличевичнинг капалаги учди:

– Калланг борми сен боланинг? Ўзбекистонда устингдан очилган жиноий иш ҳали ёпилмаган. Самолётдан тушганингдан оёғингни ерга текизмай олиб кетишади.

Латиф қандайдир самимий, худди орзусини айтиб бераётган ёш боладй жилмайди:

– Майли, опкетишсин. Бу ерда ҳар куни камоқда ўтиргандан кўра, у ерда муддатни ўтаб чиққаним яхши. Бунинг устига мендаям забон бор, ўша пайтлари мингни ўзингиз еб, бирни бизга томизганингизни айтаман.

– Қурук гапингга ким ҳам ишонарди, тентак! – кўл силтади Муродбек Қиличевич.

– Майли, ишонишмасин. Қамашсин. Кейин соф виждон билан оиламга қайтаман.

Муродбек Қиличевич шахт билан Латифнинг билагидан маҳкам чангаллади, эннгашиб, вишиллади:

– Мени бу ерга ташлаб кетишни хаёлингга ҳам келтирма, бола! У ёқда ишлар сал босилсин, кейин бирга қайтамиз! Бирга! Сен бу ерда менга шароит яратиб бер,

у ёкка боргач, ўзим сенинг ташвишингни киламан. Еганинг олдингда бўлади, емаганинг кетингда...

– Бу чўпчакни энди бошқаларга айтасиз. – Шундай дея қўлини хамсуҳбатининг чангалидан суғуриб олган Латиф чўнтагидан юмалоқ килиб ўралган пул дастасини чиқариб, столга ташлади. – Бу ерда минг доллар. Ўғлимга суннат тўйи килганимда шунча тўёна бергансиз. Ўшани қайтаряпман. Буни эҳтиётлаб ишлатинг. Чунки бу ерда коладиган бўлсангиз, тез орада бир долларгаями зор бўлишингиз аниқ. Шу билан пул масаласида орамиз очиқ. Лекин битта масала колди.

– Яна пул бермоқчимисан?

– Йўқ. – Ўпкаси тўлган Латифнинг товуши титраб кетди. – Йўқ. Сиз бу ерда анави фоҳишага соатига юз йигирма доллар тўламоқчи бўлиб турибсиз. Лекин... бу ерга энди келган пайтларим... менинг... кийналиб колган хотиним сиздан ёрдам сўраб борганида... юз доллар бергансиз...

– Тўппа-тўғри, берганман! Ўз қўлим билан берганман! Кўрдинг, яхшилик барибир қайтади-да. Ҳа, кейин яна кел дегандим, лекин келин нимагадир келмади. Шу билан хабар олишгаям вактим бўлмади.

– Вақтингиз бўлган, – бемисл нафратдан Латифнинг тишлари ғижирлаб кетди. – Вактингиз бўлган. Юз доллар берган кунингизнинг эртаси куниёқ. Уйга боргансиз. "Пул бериб тураман", деб аёлимга ёпишгансиз...

– Латиф! Туҳмат килма! Келиб-келиб хотин кишининг гапига ишонасанми? Қанчадан-канча аёлларнинг ўзлари олдимга ликонглаб келиб туришганида сенинг хотинингга зормидим...

Аммо Латиф бу эътирозни эшитмаётгандек, ҳамон чўғдек ёнаётган кўзларини хамсуҳбатига тикканча тишлари орасидан оғули сўзларни битта-битталаб ситиб чикарарди:

– ...Аёлим кўнмаган, сизни ҳайдаб чиқармоқчи бўлган. Сиз унга ташлангансиз... Шунда аёлим столдаги

ваза билан пешонангизга солган. Қани, кўрсатинг-чи.

Карахт аҳволга тушган Муродбек Қиличевич қилт этолмай қолди, Латиф унинг сочини суриб, пешонаси тепароғидаги чандиқ ўрнини кўрди.

– Мана бу аёлимга кўз олайтирганинг учун!

Латиф собиқ раҳбарини бир зарбда ерга қулатди. Қаҳвахонадагилар шу томонга қарашди, аммо, ажабки, икки осиёликнинг жанжалига хеч ким аралашмади.

Латиф ерда чўзилиб ётган Муродбек Қиличевичнинг юзига тупурди:

– Мана энди орамиз очиқ, ифлос!

Латиф чекакарокда хотиржам турган официантка билан ҳисоб-китоб қилгач, қаҳвахонадан чиқиб кетди. Лаби конаган Муродбек Қиличевич бир амаллаб ўрнидан туриб, жойига ўтирди. Шу заҳоти анчадан бери Муродбек Қиличевичга кўз сузаётган чиройли жувон келиб, Латифнинг жойига ўтирди, кафти билан унинг лабидаги қонни артиб қўйди-да, ишва билан сўради:

– Are you okay?[1]

– Окей, окей, – амаллаб жавоб қайтарди Муродбек Қиличевич.

* * *

Жамила билан Нодир кечки Нью-Йоркни анча маҳалгача пиёда сайр қилишди. Манхэттен, Бродвей... Ҳаммаёқда ялтир-юлтир рекламалар, осмонўпар бинолар... Нодир кўраётганларидан ҳайратда эди. Жамила уни зимдан кузатаркан, мамнун бўлди.

Сайрдан сўнг қиз йигитни шаҳар биқинидаги катор ҳовлилар жойлашган мавзега олиб келди. Нодир "бир каватли Америка" деганларини шу ерда кўрди.

Қодир аканинг каттагина ҳовлиси чироқлар ёғдусидан чароғон эди.

Кенг-мўлгина меҳмонхонада ерга жой қилинган. Ўртада хонтахта. Дастурхон анвойи неъматларга тўла.

[1] Ҳаммаси жойидами?

Ўзбекистондан келган азиз меҳмон шарафига Қодир ака иккинчи жаҳон уруши йиллари қуршовда қолиб немисларга асирга тушган, концлагер азобларини бошидан ўтказган, кейин "Туркистон легиони"да хизмат қилган, уруш тугагач эса аввал Чехословакияда яшириниб яшаб юриб, сўнг бир амаллаб Америкага қочиб келган, шу ерда уйланиб, бола-чақа орттирган, тузуккина сармоя тўплашни ҳам уддалаган Адҳам бобони қўнокка чорлабди. Оппоқ соколи кўксига тушган тўксон ёшли бобо тўрдан жой олди. Бир тарафда Қодир ака ўтирди, "атойи худо" меҳмон Нодир иккинчи томонда.

Фотиҳадан сўнг Адҳам бобо Нодир олиб келган Тошкент патирини қўлига олиб, узоқ ҳидлади:

– Оҳ-оҳ, юртнинг тупроғида пишган-да бу.

Қодир аканинг ишораси билан Нодир чўнтагидан тугунча чиқарди:

– Мана, бобо, ўша тупроқдан бир ҳовуч олиб келгандим.

Адҳам бобо энтикиб тупроқни қўлига олди, баайни патирни ҳидлагандай тўйиб ҳидлади, кўзларига ёш келди.

– Ватан тупроғи бу... Қодиржон, васиятим эсдан чиқмасин-а, шу тупроқни бошимга қўясиз...

Қодир ака кулди:

– Адҳам бобо, қўйсангиз-чи васият-пасиятларни. Ҳали камида юз йил яшайсиз, Ўзбекистонгаям неча бориб келасиз.

– Ҳаммаси Аллоҳдан... – Адҳам бобо Нодирга қараб, қўлини кўксига қўйганча ним эгилди: – Куллуқ, меҳмон, сиз бизни сийлабсиз, худойим сизни сийласин. Шоиримиз айтганидай: "Бизни писанд қилганларга минг бора куллуқ..."

– Арзимайди, бобо.

Қодир ака таништиришга тушди:

– Бобо, меҳмонимизнинг исми Нодиржон. Салкам адашим. Тошкентдаги техника университетини би-

тирган. Мухандис. Бир маҳаллада яшаганмиз, шундоқ қўшни бўлиб. Адалари якин дўстим, шифокор. Нодиржоннинг "Грин-карта" ютиб, бу ерга келаётганини эшитдиму, дарҳол уйимизга таклиф этдим.

Адҳам бобо мамнун бош ирғади:

– Кўп савоб иш қилибсиз, Қодиржон.

– Мен бу оилага ҳар қанча хизмат қилсам ҳам оз, бобо, – деди ўпкаси тўлиб Қодир ака. – Биз бу ёқларга келиб колиб... келинингизнинг қабрига шулар қарашмоқда.

– Барака топишсин, – дея соқолини силаб қўйди бобо. – Ажр Ўзидан...

Бунчалик тайёргарлик, тараддудни кўриб хижолат чекаётган Нодир узр охангида деди:

– Сизларни ҳам ташвишга қўйдим...

Бобо мийиғида кулимсиради:

– Гапингизни шакар билан кесай, болажоним. Сиз бизга бугун дунёнинг ганжу хазиналарига топилмас бойлик келтирдингиз-у, бошимиз кўкка етмасинми? Она юртимиз ифорини олиб келган либосларингизни, она юрт нафасини олиб келган ўзингизни ҳазор-ҳазор тавоб этсак-да арзийди.

Нодир баттар ўнғайсизланди:

– Йўғ-э...

– Айни вактда, – дея қироат ила гапида давом этди Адҳам бобо, – бир ўтинчим бор эдики, вакти соати билан, ўрни-мавриди келганда, имконият туғилиб колганда, агар лозим топсангиз, албатта, буни элимизнинг ҳур фикрли зиёлиларига ошкор этиб кўрарсиз. Шу ўтинчимни айтмокка изн этсангиз.

– Бемалол, бобо.

– Назаримда, жуда кисқа муддат ичида, иложи топилса, шу якин йиллар ичидан бошлаб Амрикода истикомат килаётган ўзбек фарзандлари орасида "Грин-Ўзбекистон"ми ё бошка номдами, мунтазам ўйинлар ўтказилиб турилсаю, ғолибларга она юртга кай-

тишдек улуғ мукофот ҳадя этилса. Имоним комил, талабгорлар сони жуда ва жуда кўп бўлади.

Қодир ака кулимсираб:

– Барибир Ватан дейсиз-да, бобо, – деб кўйди.

– Ватан демасдан яшаб бўладими, ўғлим!.. Ахир, каранг, болаларни-ку, бир амаллаб она тилимизга ўргатгандик, аммо невара-чевараларни ҳеч эплаб бўлмай колаяпти. Нари борса "бобо" дейишади, ё "момо", шундан сўнг англизча лисонда сайрайдилар. Бу аҳволда яна бир авлод алмашар-алмашмас она тилимиздан жудо бўламиз-ку. Она тилисиз миллат рухсиз тана билан баробар эмасму?..

Қодир ака бош ирғади:

– Жиддий муаммони тилга олдингиз, бобо.

– Тилни унутган авлод ўзбекча андишани, одоб-ахлокни, тарбияни ҳам унутаяпти. Мени маъзур тутинг, Қодиржон, мана, меҳмонимиз неча минг чақирим йўлдан, неча-неча муқаддас мозорларни босиб ўтиб келдилар. Аммо бу кишини зиёрат қилишга нечун дўст-биродарларимизни чорламадингиз?

Қодир ака хижолат ичида дастурхон попугини эзғилади:

– Чақирдим, бобо, кўпларни чақирдим. Ўзингиз биласиз, таниш-билишларимиз штатларга сочилиб кетишган, иш билан банд, вакт кам...

Ҳаммасини тушунган бобо бош чайкади:

– Пул ўлсин-а, пул ўлсин...

– Мусофир бўлмагунча мусулмон бўлмас, дейдилар ахир, бобо, – дея Қодир ака меҳмондорчиликка кела олмаган ватандошларини оқлашга ҳаракат қилди. – Шояд уч-тўрт йиллик заҳмат ортидан чин мусулмонлик насиб этса...

Адҳам бобо ўсик кошлари орасидан мезбонга синчиклаб каради:

– Юртдошларимиз келишсин. Уларни кучок очиб кутиб оламиз. Уч-тўрт тангасини топишсин ҳам. Аммо

вақтида қайтиб кетишни ҳам билиш керак-да, ўғлим.

– Нимасини айтасиз, бобо. Қанча элдошларимиз келишга келиб қўйиб, энди қайтиб кетишнинг иложини килолмай юришибди-ку.

– Ишқилиб, эртанги томошага таниш-билишларнинг барисини чақирдингизми?

– Концертгами? Албатта... Қани, бобо, дастурхонга каранг.

Маҳобатли, одамлари кечаси ҳам ухламайдиган Нью-Йорк шаҳрида нима кўп – тунги клуб кўп. Келинг энди мана шундай ошёнлардан бирига кадам ранжида килайлик.

Кичкинагина хона. Деворда одам бўйи кўзгу. Кўзгу ёнидаги юмалоқ стулчада Зарифа-Зетахоним эшикка термулиб ўтирибди. Қиз ҳаяжон оғушида, нозик бармоқларини синдиргудай кисирлатади.

Ниҳоят эшик сассиз очилди ва бир қўлида мини-диск, иккинчи қўлида сумка тутган Малик кириб келди:

– Табриклайман, Зета! Инглизча қўшиқларингни эшитиб кўришиб, маъқул дейишди.

Елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил тортган Зарифа чапак чалиб юборди:

– Вой, бунча яхши, Малик ака!

Йигит кўрсаткич бармоғини қизнинг пешонасига тиради:

– Малик ака эмас, оддийгина Майкл. Эслаб кол... Хуллас, Зета, бу ерда қўшиқлар фақат жонли ижро этилади. Ҳозир компьютерчиларга бераман, улар мусиқанинг ўзини қолдириб, овозингни ўчириб беришади. Бироздан сўнг саҳнага чиқасан. Бор маҳоратингни ишга сол. Билиб қўй, бу сенинг имкониятинг! Шоу-бизнес сени кутяпти. Сен буни уддалайсан!

– Уддалайман! – хитоб қилди қиз.

– Сен ҳали ўзбек Мадоннаси бўласан!

– Бўламан!

– Яхши. – Майкл сумкани тутқазди. – Манавиларни кийиб, косметикангни кучайтириб тур. Мен тез қайтаман.

Малик шошиб чиқиб кетди. Оғзи қулоғида, кувончдан дир-дир титраётган Зарифа ҳаяжон билан сумка ичидаги либосларни олди. Аммо у кўйлакларни бирин-кетин ўзига ўлчаб кўрган сайин қувончи хира тортиб, ўзи безовталана бошлади: либослар ҳаддан ортиқ калта, ёқалари эса ўйиқ эди. Зарифа нима қилишини билмай иккиланиб туриб қолди.

Чорак соатча вақт шу алфозда ўтди. Ҳамишагидай шошкин Малик-Майкл ҳовлиқиб кириб келганида Зарифа ҳамон бир қарорга келолмай турарди.

– Ҳаммаси тайёр! – остонаданоқ бақириб кириб келди йигит. Сўнг, қизнинг ҳалиям эски кийимларида, бўяниб-бежанмай турганини кўриб, анграйиб қолди: – Ие, бу нима ўтириш. Нега кийинмадинг?

Қиз иложи борича юмшоқ оҳангда гапиришга, вазиятни тушунтиришга уринди:

– Малик ака, мен...

– Майкл! – кескин тарзда қизнинг гапини бўлди бирдан тумшайиб қолган йигит.

– Майкл, уларни бир-бир ўлчаб кўрдим. Ҳамма ёғи очиқ. Худди яланғоч бўлиб қолаётгандайман.

Майкл мактаб ўқувчисига сабоқ бераётгандай, ётиғи билан тушунтиришга уринди:

– Томошабинга эса худди шу керак. Сен тушун, Зета, бу ерда юлдуз бўлиш осон эмас. Бунинг учун ҳамма ўтиши шарт бўлган босқичларни босиб ўтишинг шарт.

– Ўша босқичларни ўзимнинг кийимларимда босиб ўтсам бўлмайдими? Адрас кўйлагимам бор...

Тутаб кетган Майкл қўлларини бир-бирига қовуштириб, кўкка илтижо қилди:

– О, ёввойи Осиё!.. Шу рўдапо кийимда-я? Сахнага чиққан заҳотинг ҳуштак чалиб ҳайдаб солишади-ку.

Хуллас, ўзинг биласан, Зета, мен сени мажбурлаб чақирмадим. Юлдуз бўламан дединг. Мен сени юлдуз қиламан. Фақат ҳамма айтганларимни бажаришинг шарт. Айтиб қўяй, кўчага чиқсам, элликта қиз оркамдан югуради, "мени шоу-бизнес оламига киритиб қўйинг", деб. Эски танишлигимиз ҳурмати сенга яхшилик қилмоқчийдим. Раҳматнинг ўрнига...

Зарифа ўйланиб қолди. Қизнинг зўр бериб ўзи билан ўзи курашаётгани, ўзини нимагадир ишонтиришга уринаётгани бир оқариб, бир қизараётган юзидан ҳам сезилиб турарди. Ахийри Зарифа сумкани қўлига олди.

– Сиз... сиз чиқиб туринг.

– Бу бошқа гап. – Суюниб кетган Майкл чўнтагидан кичкина шишача чиқарди. – Аввал мана буни ичиб ол.

– Нима бу?

– Витамин. Ёрдам беради.

Зарифа шишадаги суюқликни ичаркан, кўзлари ёшланиб кетди.

– Ух-х... Аччиқ экан.

– Энди тез тайёрланиб тур. Помада билан пудрани кўпроқ ишлат. Саҳнада кўпроқ ғамза қил. Шунда сени эслаб қолишади. Томошабинларнинг кўзига тик қара, пайтини топиб кўз қисиб қўй...

– Чиқиб турасизми?

– Хўп, дедик-ку.

Малик ортидан эшик ёпилгач, негадир боши айлана бошлаган Зарифа сумкани очиб, яна либосларни кўлига олиб кўра бошлади. Уларнинг бари бири биридан баттардай эди. Ниҳоят қиз биттасини танлади. Аммо барибир кўзгуда ўзини бу аҳволда кўришдан уялдими, аввал пардоз-андоз қилиб олди. Шундан сўнггина ечиниб, кўйлак аталмиш бир парча матони устига ташлаб, ойнага қарадию, уят-номусдан "дод" деб юборай деди. Кўзгудан унга ҳамма жойи очиқ-сочиқ, Тошкентдаги бир меҳмонхона олдида мижоз пойлайдиган "тунги капалак"ка ўхшаш қиз ҳуркибгина қараб турарди.

Хонага бўрондай отилиб кирган Майкл:

– Вакт бўлди! – деганча кизни кўлидан тортиб олиб чикиб кетди.

Майкл кизни тунги клубнинг дискотека залига кадар диконглатиб судраб борди. Бутун зални коплаган куюк тутун, ўчиб-ёнаётган чироклар. Маст-аласт ёшлар жазава билан ракса тушишмокда. Майклнинг ишораси билан Ди-жей мусикани тўхтатди ва бўкириб эълон килди:

– Now we see brunette Zeta from the mysterious Orient![1]

Шўх мусика янгради. Майклнинг турткисидан сўнг сахнага сакраб чиккан Зарифага кимдир микрофон тутди. Чироклар шиддат билан ёниб-ўчарди. Хамон ўзининг ярим-яланғоч кийимидан уялаётган, ердан бош кўтаролмаётган киз инглиз тилидаги шўх кўшиғини бошлади. Киёфасиз оломон ер тепиб, жазава билан ракса тушиб кетди...

Биз окшомги Нью-Йорк буйлаб саёхатни давом эттирамиз.

Чоғрок ресторанда Бахром, эр-хотин Низомиддиновлар овкатланишмокда. Ўзини "Боб" деб атай бошлаган Бахром тинмай жаврайди, ора-сира Нозиманинг кўлидан ушлаб кўяди. Жувон хурсанд, арзимаган гапга хам ках-ках отиб кулади. Буни кўриб Шамсиддининг ғаши келади, аммо очик бир нарса деёлмайди.

Сокин мусика янграган махал Бахром ўрнидан туриб, кўлларини ғалати силкитган кўйи реверанс килган бўлди:

– Рухсат этинг, хоним.

Нозима шу таклифни кутаётгандай – на эрига карадi, на бир оғиз рухсат сўради – "дик" этиб ўрнидан турди.

Шамсиддин ер остидан кузатиб ўтирди: икковлон бир-бирларига капишиб, роса ракса тушишди.

[1] Ана энди сирли Шаркдан ташриф буюрган кора сочли Зета!

Жуфтлик жойига қайтиб келганидан сўнг тановулни тугатишди. Баҳром-Боб эр-хотинни меҳмонхонага бошлаб борди. Улар лифтда учинчи қаватга кўтарилишди, Баҳром бир хона эшигини очди:

- Бизнинг камтарин кошонамизга марҳамат.

Шамсиддин ҳайрон қолди:

– Меҳмонхонада яшайсизми?

Баҳром мақтаниб кўйди:

– Эътиборингиз учун, Шамсиддин ака, меҳмонхонада яшашни ҳамманинг ҳам ҳамёни кўтаравермайди.

Ичкарига киришди. Нозима йўрғалаб дераза ёнига борди, пардани суриб, ташқарига қаради ва милёнлаб чироқлар оғушида ястаниб ётган шаҳарга сармаст термулганча:

– Нақадар гўзал! – дея хитоб қилди.

Бундай ўхшамаган артистлик Шамсиддининнг энсасини қотирди, бироқ Баҳром илдам бориб жувоннинг қўлидан тутди ва баайни бутун кентни маликасига инъом этаётган шаҳзода мисоли тўлқинланиб деди:

– Энди ҳар куни шу гўзалликни томоша қилиб яшайсиз, хоним!

– Оҳ!

Баҳромнинг лабини чуччайтираётганига қараб, чучмал "Оҳ! Вой!.."лар кучайиб кетишидан чўчиган Шамсиддин орага ган кўшишга улгурди:

– Баҳромбой, келинни кўрсатаман дегандингиз.

– Баҳром эмас, Боб, ака, Боб. Ваъдам эса ёдимда. Мен эса сиздан қайси бирисини, окиними, корасиними деб сўрагандим.

Нозима шарақлаб кулди:

– Вой кўп хотинли ухажор Боб-ей.

– Мен эса сизга конунийсини кўрсатинг дегандим, – эслатди Шамсиддин.

– Жудаям яхши-да. Қаранглар, кадамларинг кутлуғ келди, эртага якунловчи судда янги умр йўлдошим билан кўришаман.

16 - 280

Шамсиддин анграйиб қолди:

– Ажрашяпсизларми?

– Аксинча, никоҳдан ўтяпмиз.

Шамсиддин ҳеч нимани тушунмади:

– Унда нега судда?

– Бу ерда қонун шунака, – тушунтирган бўлди Боб. – Аввал никоҳнинг қонунийлиги кўриб чиқилади, сўнг суд рухсат беради.

– Кейин-чи?

– Эҳ, домла, кейин нима бўлишини ўйласам, бошим айланиб кетади! Мен Америка фуқаросига уйланаман! Америка фуқаросига! Демак тез орада ўзим ҳам Америка фуқароси бўламан! Бу мендек ноқонуний муҳожир учун қанчалар бахт эканлигини сизлар ҳатто тасаввур ҳам этолмайсизлар!

Шамсиддин масалани ойдинлаштириб олмоқчи бўлди:

– Келин америкаликми?

– Ҳа, лекин у оқ ҳам эмас, қора ҳам. Қизил танли у. Мексикалик.

– Севишиб қолдиларингми? – савол беришини кўймасди Шамсиддин.

Баҳром кафтларини бир-бирига қарсиллатиб урди:

– Соддалигингиз қолмади-қолмади-да, домла. Қанақа севги? Айтяпман-ку, у билан эртага судда биринчи марта кўришаман деб.

Барибир Шамсиддин ҳеч нарсани тушунмади:

– Унда қанақасига уйланяпсиз?

– Ким айтди сизга мени уйланяпти деб?

Буниси энди ҳаммасидан ошиб тушди. Шамсиддин ҳатто бу мени хотинимнинг олдида майна қилмоқчими, деган гумонга ҳам борди. Шу сабаб жон аччиғида:

– Ахир ҳозиргина ўзингиз айтдингиз-ку, – деди.

– Домла, мен уйланяпман демадим, никоҳдан ўтяпман дедим. Бу иккаласи бошқа-бошқа нарсалар.

Шамсиддиннинг пешонасига тер тошди:

– Қанақасига бошқа-бошқа нарсалар?

– Шунақасига. Суд бизга никоҳ конуний деб ажрим чиқариб беради, кейин биз никоҳдан ўтамиз. Бўлди.

– Кейин-чи?

– Кейин иккаламиз икки томонга кетаверамиз.

Тамомила калаванинг учинии йўқотиб қўйган Шамсиддин Баҳромга анграйиб қаради:

– Нега?

Баҳром икки карра икки тўрт бўлишини исботлаб бераётгандай жўнгина изоҳ берди:

– Чунки биз коғозда эр-хотин бўламиз, ҳаётда эмас.

Ниҳоят Шамсиддин ниманидир англагандай бўлди:

– Ҳа, сохта никоҳми?

– Хайрият, энди етиб борди! Йилингиз туями нима бало! – Баҳром-Боб яна Нозиманинг қўлидан тутди. – Ахир атрофимда шунча гўзал аёллар турганда, бир турки совуқ қизил танлига уйланаманми?

Нозима ноз билан кулди, ёлғондан пўписа қилди:

– Ёмонсиз, ёмон!

Шамсиддин яна чалкашиб кетди:

– Агар уни танимасангиз, учрашмаган бўлсангиз, қандай қилиб топдингиз? Қани бу ерда мантиқ?

– Уф-ф, нега шу оддий нарсани тушунмайсиз-а, домла. Унинг адвокатини топдим, гаплашдим, пулини келишдим. Бўлди. Шу.

– Ие, ҳали пул ҳам берасизми?

– Бўлмаса-чи, бу ерларда мушук ҳам текинга офтобга чиқмайди. Адвокати йигирма беш минг долларни куртдай санаб олди.

Ҳайратдан Нозиманинг оғзи очилиб колди:

– Шунча... шунча киммат турадими сохта никоҳ?

Баҳром мағрур тарзда жавоб кайтарди:

– Ҳалиям менга арзонроғи учраб колди. Ўттиз беш минг бераётганлар ҳам бор...

– Ўҳ-ҳў! – ичикоралик билан бош чайкади Нозима. – Бўл, бўл, америкалик бева хотин бўл экан-да...

Баҳром жувонга хушомад қилди:

– Сизга ўхшаган гўзаллар, хоним, қеч қачон бева колишмайди. Менга ишонаверинг.

– Биз бу ерда ётсак, сиз қаерда ётасиз, жаноб Боб?

Шамсиддиннинг саволига жавобан Баҳром ичкари хонага кирадиган эшикни кўрсатди:

– Мен бунисида. Агар кечаси бирон нима керак бўлиб колса, чакирарсизлар-а? Ёки ўзларингиз чикарсизлар. Телевизор кўришни истаганлар эса мана бу хонага ташриф буюришлари мумкин. Холодильникда пиво, вино, коньяк – ҳаммасидан бор. Энди эса рухсатларингиз билан...

Бугунги сон-саноқсиз таассуротлардан чарчаган, боши ёрилиб кетгудай бўлиб лўқиллаётган Шамсиддин шоша-пиша:

– Яхши ётиб туринг, – деди.

– Сизлар ҳам яхши ётиб турингглар. Good night.[1]

Баҳром хонасига ўтиб кетди. Шамсиддин тўнғиллади:

– Тавба! Никоҳдан ўтиш учун судга борармиш! Тентаклик-ку бу!

Нозима эрининг фикрига кўшилмади:

– Менга эса ёқди. Қандайдир романтика бордай.

Шамсиддин хотинига ёвкараш килди:

– Манфаатдан бошка ҳеч нима йўк... Бўпти, итдай чарчадим бугун. Ётамиз.

– Мен бироз телевизор кўрсам дегандим, дадаси. Нимагадир уйкум келмаяпти.

– Кўнгиллари яна нимани тусайди? – жаҳли чиқиб кетган Шамсиддин беихтиёр овозини кўтарди. – Шунча қийшангладинг, индамадим, етар. Бўлди, бас! Тунги кийимларимни обер!

Нозима афтини буриштирганча диван ёнидаги жомадоннинг боғичини еча бошлади.

---

[1] Хайрли тун.

Қодир аканинг уйидаги зиёфат анча маҳалгача давом этди. Гурунг мавзуси яна ва яна Ўзбекистонга қайтаверарди. Савол бериб чарчамайдиган Адҳам бобони юрт билан боғлиқ ҳамма нарса қизиктираркан...

Меҳмонни кузатиб қуйишгач, ётиш олдидан Нодир уй эгасининг ижозати билан ховлини бироз айланди. У фаввора ёнида, сувга термулиб ўтирган маҳал темир дарвоза овозсиз тепага кўтарилди, ичкарига таниш машина кирди. Нодир адашмаган эди: рулда Жамила.

Машинадан тушган киз йигитга ҳайрон бўлиб қаради:

– Ҳа, Нодир ака, уйку келмаяптими? Бошида мендаям шундай бўлган.

Нодир беихтиёр тил учида турган саволини берди:

– Сиз... сиз қаердан келаяпсиз?

– Дискотекадан.

Нодир машинага қаради: бошка хеч ким йўк.

– Бир ўзингизми?

– Ҳа, нима кипти?

Йигит чайналиб колди:

– Шунчаки... ўзим...

Киз кулиб юборди:

– Ҳа, тушунарли... Бу ер Америка, Нодир ака, Америка. Уйга камалиб олиб яшаб бир нарсага эришиб бўлмайди. Хайр, яхши ётиб туринг. Узр, эрталаб вақтли уйғонишим керак.

Шу сўзлар билан Жамила ичкарига кирди-кетди. Нодир бўшашиб, унинг ортидан караб колаверди.

Одамлари тунда хам ухламайдиган шаҳарда эса жўшкин ҳаёт давом этарди.

Зарифа кўшиқ айтаётган тунги клубда хам дискотека бир зумга бўлсин тўхтамади. Иккинчи чиқишидан сўнг чарчаган, терга ботган Зарифа саҳна ортига ўтди. Бу ерда мамнун Малик турарди.

– Малик ака... узр, Майкл, – деди киз ҳансираб, – залга шунча карадим, сиз айтган жюри аъзоларингиз кўринмаяпти-ку?

– Улар одамлар орасида, – заррача ҳам шубҳага ўрин колдирмайдиган даражада ишонч билан таъкидлади йигит. – Бу ерда тартиб шунақа. Атай кўринмасдан туришади. Лекин, менимча, ёмон балл олмаяпсан. Талаффузинг ҳам жойида.

– Ахир махсус мактабда ўкиганман.

– Яхши, шундай давом эт.

– Лекин инглизча кўшиқларим тугади.

– Ҳечкиси йўк, бошидан бошлаймиз. Унутма, сен бугун жюри аъзоларини мафтун этишинг керак. Ҳаммасини шу окшом ҳал қилади: ё юлдузсан, ё ҳеч кимсан! Шон-шухрат осмондан тушмайди. Уни ишлаб топиш керак. Ҳеч нимадан уялма! Тақдирингни ҳал қиладиган бир неча дақиқа ва сен ё миллионерсан, ё гадо! Қўлингдан келадигани шуми, жонингни жабборга бериб бўлса ҳам ашула айт! Чарчаб йиқилиб қоладиган бўлсанг ҳам айтавер! Ҳушдан кетадиган бўлсанг ҳам айтавер! Ҳатто ўлиб қоладиган бўлсанг ҳам айтавер! Ҳаёт талаби шу: ё сен уни, ё у сени... – Майкл чўнтагидан шишача чиқариб берди. – Энержи витамини ёрдам беради. Ма, ол. Мен бориб дискни бошидан кўйдириб келай.

Малик кетгач, Зарифа афтини буриштирганча аччиқ суюқликни ича бошлади.

* * *

Ниҳоят улкан шаҳарда тонг отди. Ҳар қалай, осмонўпар бинолар ортида қуёш кўринмаса ҳам, борлиқ ёриша бошлаганидан буни тахмин қилса бўларди.

Тунни бир амаллаб аэропортда ўтказган – яхшиям Зуҳра чала-чулпа бўлса ҳам тил биларкан – Тоштемир ака оила аъзолари билан саҳардан дилдираб яна майдончага чиқиб олишди. Уларнинг ёнига келиб тўхтаган такси машинасидан бу ердан Давронбекни олиб кетган Тошпўлат тушиб келди.

– Ҳалиям турибсизларми, а?

– И-я, – оғзи очилиб қолди Тоштемир аканинг. – Ўзбекмисиз?

– Ҳа, шундоқ. – Тошпўлат ачиниб бош чайкади: – Ўзи ким кутиб олиши керак эди сизларни?

Тоштемир ака жавоб берди:

– Бегона эмас...

– Оти Лобар, – шошиб орага қўшилди Бувсора. – Менинг синглим. Тўладан келган, сочи калта...

– Ётгандир тўшакда маза қилиб, – истеҳзо қилди Тошпўлат. – Хўп, майли. бирга излаймиз. Пул борми? Дўллар?

Тоштемир аканинг юзи аянчли буришди:

– Ўша сабилдан йўқ эди-да, ука.

– Пул йўқ бўлса одам ҳам йўқ, ако.

Бувсора қулоқларидаги тилла сирғасини ечиб, ҳайдовчига тутқазди:

– Асл тилла, болам.

Тошпўлат сирғаларни кафтида салмоқлаб кўрди.

– Ўхшаяпти... Бўпти, кетдик, ўша Лобар деган ваъдабоз, сирли аёлни излаб кўрамиз. Одамга савобам керак-ку, а, нима дедингизлар?

Жавоб беришга ҳам ҳоли қолмаган, совқотган йўловчилар бир амаллаб машинага чиқишди. Жомадонларни ҳайдовчининг ўзи юкхонага жойлади.

Энди шаҳарнинг ғарбий ҳудудига, асосан муҳожирлар истиқомат қиладиган харобароқ мавзега ўтамиз.

Кичкинароқ хонада олтита каравот бир-бирига такаб қўйилган. Ўртадаги журнал столида қотган нон бўлаклари, бўшаган пиво шишалари, эскироқ ноутбук. Хонада тартибсизлик: каравотларда ғижим кийимлар, қўлбола арқонга осилган майка-пайпоқлар. Эшик ёнидаги омонат стулда бизга таниш Нажмиддин ранг-қути ўчиб, қунишиб ўтирибди.

Ташқарида ғала-ғовур эшитилди, хонага бирин-кетин олти йигит кирди.

– Ие, меҳмон борми? – деди улардан бири ҳайрон бўлиб.

Нажмиддин кўлларини чўнтакларидан олмасдан ҳам ўрнидан турди. Йигитлардан бири ҳайрат билан:

– Нажим? – деб қичкириб юборди.

Нажмиддин хотиржамлик билан бу йигитга қаради:

– Салом, Маҳмудали... Нима, топиб келолмайди деб ўйлаганмидинг?

Маҳмудали довдираб қолди:

– Мен... тўғриси... хаёлимгаям келмаганди...

Келган оддий меҳмон эмаслигини, буларнинг орасида нимадир гап борлигини сезган бошқа йигитлар секин хонадан чиқишди.

– Туғилган кунингда Нью-Йоркда бўламан, кутиб ол деб ёзиб юборгандим. Нега чиқмадинг?

– Ўқидим, – деди шошиб Маҳмудали. – Лекин хўжайин сменага чиқариб юборди... Кейин... "Грин-карта" билан келсанг, ўзлари кутиб олишади деб ўйлаб.. ахир... асли шунақа... Ҳозир келиб почтамни кўрмокчийдим...

– Тўғри, асли шунақа. Лекин мен ўзлари кутиб олишларини истамадим. Аввал сен билан кўришай дедим... – Нажмиддин иркит ойна ёнига келди, ташқарига қараб, хароба уйларни кўрди. – Деразамдан "Озодлик" ҳайкали кўриниб туради, деб ёзгандинг.

Маҳмудали ўзини оқлашга уринди:

– Ҳа, энди, ўрток... Келганимдан бери ҳали бирон марта бориб, кўриб келолмадим у ҳайкални... Сенга юборган суратларим монтаж эди...

– Ўзингнинг ишингми?

– Ҳа... анавинда... – Маҳмудали столдаги ноутбукка ишора қилди.

– Демак, Канадада ҳам бўлмагансан, – ташқаридан кўз узмай гапида давом этди Нажмиддин. – Ниагара шаршарасида ҳам чўмилмагансан...

– Рости... рости шу ердан чиқолмайман, ўрток... Ахир ноқонуний ман... Суткасига ўн олти-йигирма соатлаб ишлайман. Ҳужжатларим йўқ. Тиббий суғуртам йўқ. Шахсимни тасдиқлайдиган оддий ҳужжатим ҳам йўқ... Бирон рўйхатда ҳам турмайман. Умуман мен бу бу дунёда йўкман. Сояман.

Нажмиддин ўгирилди, бужмайиб турган ўртоғига қараб пичинг қилди:

– Уйига ойма-ой пул юбориб турадиган соя. Ёмон эмас.

– Уйнинг каттаси бўлсанг, ортингда тўртта уканг "ейман-ичаман, кияман" деб чирқиллаб турса, ҳаммасини уйли-жойли қилиш керак бўлса аҳволимни тушунардинг.

– Ҳа, укаларингнинг тўйлари ёмон бўлмаяпти. Ресторан, артистлар... Чунки уларнинг акаси Маҳмудалибой Америкада ишлайди! Жарак-жарак доллар топади! Зериккан пайтлари Канадага ўтиб туради, модел қизлар билан Ниагара шаршарасида чўмилади.

– Ҳеч бўлмаса сен ярамга туз сепма, ўрток... Лекин сен ўйланма, сени бундай қисмат кутмаяпти. Яшил картанг сенга имкониятлар эшигини катта очади.

– Бас!.. Шу сўзни эшитсам кўнглим айнийдиган бўляпти... Бугун уйдамисан?

– Олти соат. Кейин ишга боришим керак.

Нажмиддин сумкасидан чопон, дўппи, белбоғ олди.

– Туғилган кунинг билан, жўра! – У дўстига чопон, дўппини кийғазиб, белини маҳкам боғлаб қўйди. – Белинг бакувват бўлиб юрсин!

Бунақа бўлишини кутмаганидан тамомила эсанкираб қолган Маҳмудали нукул:

– Раҳмат, жўра, раҳмат... – дерди.

– Энди битта ош қилиб берайин-а, – деб қолди Нажмиддин. – Ахир ҳар куни ўттиз учга киравермайсан-ку.

Маҳмудали баттар довдиради:

– Биласанми, бу ернинг гуручлари ғалати. Ҳеч ўзига ёғ юктирмайди. Кейин дўконларида пахта ёғи йўқ.

Нажмиддин хайрон бўлди:

– Йўғ-э, Америкада йўқ нарсанинг ўзи бор эканми?

– Бор-у, ҳалиги... сервисларда... машина тузатадиган устахоналарда бўлади. Ҳиди бор...

Нажмиддин бўш келмади:

– Унда куйруққа қилиб бераман. Чойхона ош.

– Думбани бу ерда холестерин дейишади... Зарарли... – худди бу ишда ўзи айбдордай кисилиб-қимтиниб изоҳ берди Маҳмудали. – Шунинг учун дўконга чиқаришдан олдин гўштнинг ёғини шилиб олишади...

Нажмиддин хайрон колди:

– Унда нима ейсизлар?

– Иш пайти фаст-фуд... Шу бўлади... Оч колсак, пицца олиб келамиз...

Нажмиддин бу ерга келганидан бери биринчи марта тишининг оқини кўрсатди – кулимсираган бўлди:

– Шунга куриб-қақшаб кетибсан-да.

Махмудали гапни бошқа мавзуга бурди:

– Бу ёғига режа кандай, жўра?

– Билмадим. Икки ҳафталарда қандайдир рақам беришаркан.

Маҳмудали ҳавас билан гапирди:

– Ҳа, SSN. Кейин сенга ҳамма йўллар очилади...

– Адашмасам, кейин тил ўргатадиган курсга борсам бўларкан.

– Ҳа, сенга ўхшаганларга текинга ўргатишади. Анави ташкилот-чи, сени кутиб оладиган, ўша Нью-Йоркдами?

– Ҳа.

– Эҳ, сенга роса маза-да. Биласанми, эшитишимча, хозир бу ерга яшил карта билан келаётган бир одамга учта шунақанги ташкилот тўғри келаркан. Буям бизнес-да.

– Бунисини билмадим... Айтгандай, нима, ўртоқларинг ташкарида уймалашиб тураверишадими?

Маҳмудали чақирганидан кейин ҳориб-чарчаган йигитлар хонага киришди.

– Ассалому алайкум... Сарпо муборак, Маҳмудали ака... Тўнлар муборак...

– Раҳмат, раҳмат.

Нажмиддин:

– Ҳорманглар, – деб қўйди.

Йигитлардан бири қизиқиб сўради:

– Ака, янги келганларданмисиз?

Чопонини ечаётган Маҳмудали таништирди:

– Бу менинг ўртоғим. Нажмиддин исми. "Грин-карта" билан келган.

Йигитлар ҳавас-ҳайрат, ҳасад билан ҳуштак чалиб юборишди:

– Ўҳ-ҳў, зўр-ку... Қойил... Омадингиз кепти-да...

– Роса чарчадим, – деди Нажмиддин. – Бугун шу ерда колиб, дам олсам, анави ташкилотга эртага борсам дегандим.

– Бемалол, ўртоқ. Мана менинг каравотим.

Чарчоқдан оёқда базўр турган йигитлар ўзларини каравотларига тап-тап ташладилару, шу заҳоти ухлаб қолдилар. Битта Маҳмудалининг ўрни бўш қолди.

– Ўзинг-чи? – деб сўради Нажмиддин.

– Мен ерда ётавераман. Ўрганиб қолганман.

Маҳмудали чопон-дўппини салафан халталардан бирига эҳтиёткорлик билан ўраб солиб, чеккага қўйгач, ерга тўшалган матрас устига ўзини ташлади ва, Нажмиддин тахмин килганидай, шу заҳоти уйқуга кетди.

Йўтал тутган Нажмиддин баъзилари безовталаниб, баъзилари хуррак отиб ухлаётган йигитларни бир пас кузатиб тургач, бориб деразани очиб қўйди.

Нодирга кенг-мўлгина алоҳида хона ажратишган экан. Кеч ётган бўлишига қарамасдан у эрта уйғонди,

кечаги кун вокеаларини эслаганча шифтга тикилиб ётаверди.

Ногох эшик тақилламасдан очилди ва патнисда бир финжон қаҳва кўтарган Жамила кириб келди. Қизариб кетган Нодир дарров чойшабга ўраниб олди.

– Good morning.[1] Нодир ака, ҳали ётибсизми? Мен хиёбонни икки марта айланиб чопиб келдим. Қани, тез манавини ичиб олинг-чи. Ўз қўлим билан тайёрладим. Сутли.

Йигит нимадир дейишга уринди:

– А...

– Нима бўлди?

– Мен ҳали юзимни ювганим йўқ эди.

Қиз ҳайрон бўлди:

– Менам ювганим йўқ. Нима қипти? Ҳозир сизга кофени бераману, сувга тушиб чиқаман. Ичкарида бассейн бор, хоҳласангиз юринг, бирга чўмиламиз.

– Йўқ, сиз бемалол, – шошиб таклифни рад этди Нодир. – Фақат айтмоқчийдимки, юзимни ювмасдан бурун...

Жамила ниманидир тушунгандай бўлди:

– Ҳа, сизам дадамнинг гапларини такрорламоқчисиз шекилли? Фаришталар қочиб кетади... йўқ, ризқ улашади, шекилли... Шунақамиди? Қўйинг бунака гапларни, Нодир ака, биз ахир йигирма биринчи асрда яшаяпмиз. Яна қаерда? Америкада!

Йигит кўзларини олиб қочди:

– Барибир... аввал юзимни ювиб олсам дегандим. Нокулай...

– Ўзингиз биласиз.

Жамила қаҳвани қолдириб, хонадан чиқди. Нодир сочиғини елкасига ташлаганча шошиб ювиниш хонасига ўтди.

Йигит ювиниб-артиниб, ҳовлига чиққани маҳал ўзи томон илдам келаётган Қодир акани кўрди.

[1] Хайрли тонг.

– Ассалому алайкум.

– Ваалайкум ассалом. Нодиржон, мен ишга ошиқиб тургандим. Бемалол, ўз уйингда тургандай туравер. Нима керак бўлса Миленадан сўра. Тайинлаб қўйганман. Кечқурун кўришамиз. Роса мириқиб гаплашамиз, хўпми?

Нодир қўлини кўксига қўйди:

– Хўп бўлади.

Уй эгасини кузатиб қўйгач Нодир қайтиб хонасига кирди, деразадан ҳовлига қаради. Ичкаридан кўл телефонида гаплашиб чиккан хуш-хандон Жамила машинасига ўтирдию, бу дунёда Нодир исмли меҳмон йигит борлигини унутгандай хайр-хўшлашмасдан ҳам жўнаб кетди.

Елка қисиб қўйган Нодир кийина бошлади.

...Зарифа тонгга қадар тўрт марта сахнага чиқди, аммо ҳар гал шунча уринса ҳам гўштини еб ракс тушаётганлар орасида ўзининг истеъдодига баҳо бериши лозим бўлган, инчунун, баҳо ижобий бўлган тақдирда – шундай бўлишига продюсер Малик-Майкл шубҳасиз ишонарди, ҳатто кафолат ҳам бериб қўйган – қўшқўллаб катта сахнага, юлдузлик сари йўллайдиган одил ҳакамларни кўрмади: нукул бир хил, ҳатто ким қўшиқ айтаётганининг фарқи йўқ башаралар. Жонли ижро осон эмас: тонгга бориб киз ўзиям бурнидан тортса йиқилгудай аҳволга келди; бунинг устига нукул кўнгли айниб, боши айланади, баъзан каршисида ракс тушаётган ола-курок оломон яхлит, жисмсиз шарпага айланадими-ей... Зарифа ҳолатини чарчокка йўйди. Шу боис, Майкл тинмай етказиб турган дармондорили шишачаларни пайдар-пай ичиб турди. Майкл бўлса ҳар сафар ишлар "беш" эканлигини, жюри аъзолари "Шарқ гўзали"ни диккат ва кизикиш билан кузатаётганлигини такрорлаб чарчамасди.

...Юзига куёш нурлари тушган Зарифа аста кўзларини очди. Карахт бошини чангаллаб, ўрнидан турмок-

чи бўлди, бироқ ногоҳ бўйнидаги илон расми солинган қўлни кўриб, эсанкиради, қўрқа-писа ёнбошига ўгирилди. Ёнида Малик-Майкл пишиллаб ухларди.

Даҳшатга тушган, кўзлари катта-катта очилиб кетган яланғоч Зарифа жон ҳолатда кўкрагини чойшаб билан ёпганча атрофга аланглади. Торгина хона. Икки кишилик ёток дивани. Стол устида бўшаган шишачалар.

Зарифа нима бўлганини эслашга уринди. Концерт охирига бориб оёқлари чалишиб кетаётгани... гандираклаб қолгани... Маликнинг унга яна шишачадаги суюқликдан ичиргани... шу хонага олиб киргани элас-элас, аралаш-куралаш тарзда кўз ўнгидан ўтди. Зарифа кафтларини юзига босганча ўкраб йиғлаб юборди...

Йиғи овозига Малик уйғонди:

– Нима гап, жоним? Ёмон туш кўрдингми?

Жавоб ўрнига Зарифа чойшабга ишора қилди, сўнг даҳшат ичида пичирлади:

– Нима қилиб қўйдингиз?

Малик бепарво кўл силтади:

– Нега ваҳима киласан? Қўркинчли ҳеч нарса бўлгани йўқ. Ҳамма шу йўлни босиб ўтади. Бу ерда юлдуз бўлиш осон эмас. Ана, Мадоннаям аввал фоҳишалик қилган...

Зарифа унинг сўзини бўлди:

– Лекин мен фоҳиша бўлиш учун келганим йўқ бу ерга! Мен қўшиқчи бўламан деб келдим. Сиз ваъда бердингиз.

– Зетахон, – ётиғи билан тушунтиришга уринди Малик-Майкл, – эски танишлигимиз хурмати, очиқ айтаман, бу ердаям дарахтни тепсангиз иккита узуноёқ қиз "қўшиқчиман" деб тушиб келади. Ўшаларнинг орасидан ажралиб чиқиш учун эса талантдан ташқари ҳусн, жозиба ва озроқ тўшак ҳам керак.

Зарифа анграйиб қолди:

– Нима? Сиз ҳали мени... Уйланаман дейишнинг ўрнига...

Йигит ажабланиб сўради:

– Нима деяпсан, Зета? Қанақа уйланиш?

Қиз ток ургандай сесканиб кетди:

– Уйланмасангиз... унда... қўшмачилик қилмоқчимисиз?

– Қўй бунақанги архаик сўзларни! – жеркиб берди Малик. – Мен сени бировнинг тагига мажбурлаб ётқизмайман. Лекин ишим юришсин, тезроқ мақсадимга эришай десанг, баъзи бировларнинг кўнглини олишга тўғри келади...

Зарифа баъзи нарсаларни тушунгандай бўлди:

– Демак... кечаги жюри ҳақидаги гапларингиз ҳам ёлғон.

– Зарифа. Ҳатто кеча мактабни битирган қизча ҳам дискотекада жюри бўлмаслигини жуда яхши билади. Сен ҳам буни фаҳмлаб тургандинг, фақат тан олгинг келмади, холос, ўзингни гўлликка солдинг. Ундан кейин, сен ўзинг телефон қилдинг, дунёга чиқмоқчиман, юлдуз бўлмоқчиман, дединг. Мен "Кел бўлмаса, бир уриниб кўрамиз", дедим. Ўзинг келдинг. Мен сени мажбурлаб чакирганим йўқ. Шундай экан, бирон нимага эришмоқчимисан, энди бу ёғига чидаб бер. Энди мен сенга ёт десам ётасан, тур десам турасан, фалончининг кўнглини ол десам...

– Ифлос!

Зарифа шахт билан ўрнидан туриб кетди, шоша-пиша кийимларини кийди. Малик унга мазахомуз қараб ётаверди.

– Чиқиш эшиги чап қўлда, Зетахоним. Бу бош эгиб қайтаётганингда адашиб қолмаслигинг учун. Ҳа, айтгандай, яна бир гап: овозинг ўзинг мақтанганингдай жа унака зўр эмас, эчкининг маърашидан сал берирок. Бу овоз билан узоққа боролмайсан. – Майкл сигара тутади. – Агар...

Эшикнинг қарсиллаб ёпилгани эшитилди. Йигит истеҳзоли илжайиб қўйганча сигара тутунини шифтга пуфлади.

Ҳар жойнинг фақат ўзига хос урф-одатлари бор, албатта, ва уларни ҳурмат қилиш керак. Буни Давронбек билиб-тушуниб турарди, аммо... аммо майитни ёқиш... Бу нима деган гап ахир?.. Нимасидир олис кечмишдаги ваҳшийликни ёинки Освенцимни эслатаётгандай...

Шаҳар крематорийсидаги махсус хонада Иззатилла аканинг майити ёқиш учун печга киритилаётганини ойна ортидан йиғлаб кузатаётган Давронбекнинг кўнглидан шундай ўйлар ўтарди. У ёнида букчайиб турган Ҳабиба холага, ҳатто ўта жиддий Эрали билан Шерали-га ҳам эмас, кўпроқ ўзига ўзи гапираётгандай изтироб билан шивирлади:

– Шундай одамга уч газ ер топилмайдими?

Ака-укалардан бири жавоб қайтарди:

– Топилади, лекин....

Иккинчиси гапни якунлади:

– Лекин жуда қиммат. Бу ерда энг бой одамларгина ўзлари, якинлари учун олдиндан кабристондан ер сотиб олиб қўйишади. Қолганлар шундай...

Давронбек бошини чангаллади, унинг қуруқшаб кетган томоғидан аламли фарёд отилиб чиқди:

– Э худойим...

Майит махсус мосламада ловиллаб ёнаётган олов ичига киритилган маҳал баайни ўзи ёнаётгандай бутун вужуди оташ ичида қолган, нафас етмаётганидан оғзини каппа-каппа очаётган Давронбек бир калкидию, хушдан кетиб йиқилди...

* * *

Тошпўлат таксичи асли ўзи изкувар бўлиб ишласа бўларкан: ундан суриштирди, бундан суриштирди, кимларгадир қўнғироқ қилди, телефонидан интернетгаям икки-уч марта кирди ва алал-окибат топди! Лобарни топди!

Такси бир қаватли уй ёнида тўхтади. Бу тиниб-тинчимас Лобар дастлаб Нью-Аркда яшаган-у, сўнг тур-

мушга чиқиб, шаҳардан эллик мил узоқликдаги мана шу маконга келиб қолган экан.

Тошпўлат аввал қўлидаги қоғозчага, сўнг уйга диққат билан қаради.

– Шу. Лекин агар полицияга тушгиларинг келмаса ташқаридан чақиринглар, ичкарига кирманглар, бу ерда хусусий мулк дахлсиз эканини унутманглар... – Таксичи дарвоза томон чопиб кетаётган Бувсорани тўхтатди: – Ҳой, хола, тўхтанг! Бу гараж эшиги. Бу ерда уйнинг ҳовлиси орқа томонда бўлади. Юринглар-ей, кўрсатаман.

Тошўлат оила аъзоларини эшик ёнига бошлаб борди. Зухра дарвоза қўнғироғини босди. Сабри чидамаётган Бувсора бақириб юборди:

– Лобар! Ҳов Лобар! Шу ердамисан?

Унга Зухра жўр бўлди:

– Хола!

Ҳасан ҳам чидаб туролмади:

– Лобар хола!

Анча кутишди, ичкаридан бир сас эшитилмади.

– Ҳеч ким йўкка ўхшайди, – деди Бувсора бўшашиб.

Тоштемир ака иягини қашлади:

– Балки ишга кетгандир.

Юраги така-пука Бувсора аламини эридан олди:

– Биз шу ёқдан шу ёкка келиб ўтирибмиз-у, ишда пишириб қўйибдими унга?

Зухра холасининг ёнини олишга уринди:

– Бу ерда тартиблар сал бошқачароқ, ая. Ишга бир соат кечикса, ҳайдаб юборишлари мумкин.

Ҳафсаласи пир бўлган Бувсора қўл силтади:

– Э, шуям ҳаёт бўлдими?

Худди шу маҳал ичкаридан заиф чинқирик эшитилди. Ҳа, бу Лобарнинг овози эди:

– Опа-а! Зухра!..

Эшик ёнида турганлар бир лаҳза тек котишди, сўнг Бувсора бақириб юборди:

– Чақирди! Лобар чақирди!

Аёл жон-жаҳди билан эшикни итарди, аммо эшик қулфланган эди. Зуҳра билан Ҳасан эшикни дупирлатиб ура кетишди.

– Хола!

Ичкаридан яна аёл кишининг заиф чинқириғи эшитилди:

– Ҳасанжон!

– Лобар! Лобаржон! – Иложсизликдан жойида депсинаётган, юзини чангаллаб олган Бувсора ҳўнграб йиғлаб юборди: – Нега чиқмаяпти? Нега? Айтдим-ку, унга бир бало бўлган деб! Бир бало бўлган унга...

Дарғазаб Тоштемир:

– Қани, четроққа турингглар-чи, – деди-да, бор кучи билан эшикни тепди, аммо эшик қилт этмади.

Тошпўлат шоша-пиша эшикни тўсди:

– Ако! Бундай қилиш мумкин эмас! Мумкин эмас! Қонун йўл қўймайди. Хусусий мулк бу...

– Э, қоч-э!..

Тоштемир ака орқага уч-тўрт кадам чекиниб, чопиб келди ва елкаси билан эшикка урилди. Эшик қўпорилиб, Тоштемир ака ичкарига гандираклаб кириб кетди.

Ҳайдовчи вахимага тушиб қолди:

– Энди полиция келади. Мен сизларни кўрмадим, сизлар мени...

Тошпўлат афсусланиб бош чайқади, чўнтагидан тилла сирғаларни чиқариб, Бувсоранинг қўлига мажбурлаб тутқазди:

– Бу юришларингда бу сизларга кўпроқ керак бўладиганга ўхшайди...

Шундан сўнг хайдовчи илдам бориб машинасига ўтирди-ю, жўнади-кетди.

Тоштемир аканинг ортидан қолганлар ҳовлига киришди. Уйнинг очиқ деразасидан, қалин пажара ортидан яланғоч қўлларини чўзган Лобар изиллаб йиғлаб бакирмоқда эди:

– Почча! Опа! Ҳасан! Зуҳра!..

Бувсора изиллаб бориб синглисининг қўлларини маҳкам ушлади:

– Сенга нима бўлди, Лобаржон?!

Лобар эса ҳамон йиғлар, сира ўзини босиб ололмас, кўз ёши аралаш:

– Опа! Опа!.. – дея оларди, холос.

– Сени бу аҳволла кўрганча опанг ўлса бўлмасмиди, Лобаржон...

Болалар ҳам "Холажон"лаб йиғлаб келиб панжара ортидаги Лобар билан кўришишга уринишганча унинг қўлларини маҳкам тутишди. Кичик ҳовлини йиғи-сиғи тутди...

Ахийри кўз ёшлари тинди. Тоштемир ака тажанг аҳволда бориб уйга кирадиган темир эшикнинг тутқичидан ушлаб, бир-икки силтаб тортиб кўрди, аммо бу бефойда эди.

Энтикиб-энтикиб қуяётган Лобар опасига нимадир деб шивирлади. Бувсора эри томон ўгирилди:

– Отаси, овора бўлманг, эшик бронланган деяпти.

Тоштемир ака ғазаб билан эшикни яна бир тепиб, бехуда оёғини оғритганча нари кетаркан:

– Эҳ... Носнинг хумори тутди-да аммо-лекин, – деб тўнғиллади.

Онанинг ишораси билан болалар отанинг ёнига бориб туришди. Опа-сингил дардлашишга тушишди.

– ...Саёҳат визам муддати тугаганидан кейин шу ерда қолдим. Хоум-аттент бўлиб ишладим. Бир касал кампирга қарадим. Яхши караганим учун кампир ўлимидан олдин менга ўттиз минг доллар мерос қолдирди. Хурсанд бўлиб кетдим. Ёш болаларга қарайдиган бебисистер бўлиб ишга кирдим. Ёмон топмаётгандим. Лекин бу ерда бутунлай қолиш учун америкаликка эрга тегишим керак экан. Бир воситачи шу Шаронни топиб берди. Элликдан ошган экан. Никоҳдан ўтдик, Миграция хизматидан менга "грин кард" беришди. Шаронга

уттиз беш минг бердим, воситачига беш минг. Энди тинчгина яшайман десам...

...Айни дамда юзи изтиробдан буришиб-корайиб кетган, бирдан кариб, кампирга айланиб колгандай туюладиган Лобарнинг кунглидан не уйлар утмади. Аммо уларни кучада турган мехмонларга кай тарзда, кандай сузлар билан тушунтиради? Умуман олганда, тушунармикан улар? Илло, бу ерда дунёкарашлар узга, максад-ниятлар узга, айникса илк бор бу сехрли заминга кадам куйиб турган одамнинг боши айланиб, айрим вокеликлар каршисида эсанкиркаб-гангиб, тавбалар айтганча, куксига тупуриши тайин. Эх-хе, бундай ходисотларнинг канча-канчаси Лобарнинг бошидан утмаган... Хаммасини билади... Лобар-ку, хамасига чидайди, нима килса хам узи пиширган ош. Бирок бу бандалар-чи... Улар качон куникишида бу янгича хаётга, качон сингиб кетишади. Ушангача канча укубатларни, хаётдан хафсалалари пир булишларини бошларидан утказишар. Кейин-чи, маиший муаммоларни хал этиб, уч-турт доллар топа бошлаганларидан кейин, "олма пиш, оғзимга туш" деган акидани буткул унутганларидан кейин, факат давлатнинг томизгисига куз тикиб утириш омилик эканлигини англаганларидан кейин кунгиллари туладими янгича турмуш тарзидан. Ёинки айрим юртдошларига ухшаб, диллари сим-сим йиглагани холда оғизларини купиртириб "Бизнинг Америкада..." деб юришадими. Балки хаммаси яхши булиб кетар, улкан мегаполис буларни туфлаб ташламас, аксинча, уз багрига олар. Ахир буларга рисоладагидай имкониятлар берилган, акл ва озгина сурбетлик билан фойдаланиб колишса бас. Йулини топса, соликчию назоратчиини алдаш хам гап булибдими. Бу ерда хамма айтганларингга ишонишади... аввалига...

Вахоланки, янги издихомга сингишиб кетиш, уларга узиники булиб куриниш, бир амаллаб янгича дунёкарашга эга булиш осон эмас: гохида арзимаган нимадир

панд бериб турадн, баъзида узинг беихтиёр ковун тушириб куясан; бундай холарда баъзан дакки эшитасан, баъзан сукутли тахкирга дуч келасан.

Бундан икки йил бурун, Лобар хайдовчилик гувохномасига имтихон топшираётганида бир маллавой йурикчи унинг ёнида ўтирди. Белгиланган йўналиш буйича ярим соатча юришди. Лобарнинг назарида, хамма талабларни тўгри адо этаётгандек эди. Бирок ўзини Жош Желькович деб таништирган йурикчи норози бўлиб, афтини буриштиргани-буриштирган, унга норози бўлиб карагани-караган, уф тортгани-тортган эди. Охири токати ток бўлган Лобар сўради:

– Жаноб Жош...

Йурикчи шу захоти кукрагидаги бейжикка ишора килиб, унинг мурожаатини кескинрок тарзда бўлди:

– Жаноб Желькович.

– О, узр. Жаноб Желькович. Бирон нимада хатоликка йўл кўйдимми?

Йурикчи энсаси котганини яшириб хам ўтирмасдан, бетинг-кузинг демасдан ўз хулосасини шартта айтди-кўйди:

– Сиз машинани америкаликка ўхшаб бошкармаяпсиз.

Лобар анграйиб колди:

– Канакасига?

Йурикчи пинагини бузмади:

– Шунакасига.

Жувон ўзини оклашга уринди:

– Ахир мен асли .

Йурикчи яна унинг гапини куполлик билан бўлди:

– Бунинг менга кизиги йук. Мен хам Польшада туғилиб ўсганман. Лекин энди америкаликман. Америкалик Сиз хам шу номга муносиб бўлишни истасангиз, мисол учун, машинани хам америкача бошкаринг. Афсусдаман, хоним. Лекин бугун имтихондан ўтолмадингиз...

Ўша кеча Лобар тун бўйи йиглаб чикди. Бу нима деган гап ахир... Шу мамлакатда яшаса-ю, ўзини юрт

фукароси каби тутолмаса. Отаси қишлоқда бирон кишини ёқтирмаса: "Қирк йил бир қозонда қайнатсанг ҳам суяги бизга қўшилмайди бунинг", дерди. Рост экан-да... Польшалик, йўғ-э, америкалик Жош Желькович менга нисбатан дискриминацияга йўл қўйди деб шикоят қилгудай бўлса, маъмурлар йўрикчи қолиб, унинг ҳасби ҳолини текширишга тушиб кетишлари тайин. Кир ўранинг оғзини очмаган маъқул.

Ўша сабил колгур ҳайдовчилик гувоҳномаси учинчи уринишда қўлга киритилди, лекин жувоннинг қалбида сезилар-сезилмас доғ колди. Шу сабаблидир эҳтимол, ора-сира "Келиб тўғри қилдимми ўзи..." қабилидаги ўйларга борадиган ҳам бўлди. Аммо энди ортга йўл йўқ эди. Мақсад манзили олисда бўлса шакл-шамойини кўрсата бошлаган маҳал ҳаммасидан воз кечиб, оркага чекиш... америкаликка хос эмас. Олға, фақат олға! Ана у, орзудаги ҳаёт...

Сўнг дилрози... Ширин орзулар...

Коллеждан кейин Лобар вилоят марказидаги институтга ўқишга кирди. Тошкентда ўқишдан йиқилган Қобил кутилмаганда Кореяга кетворибди: кимдир ўқишга деса, бошқа биров ишлашга дейди.

Тезда Лобарнинг электрон почтасига хат келди. Йигит икки йилга мўлжалланган бир олам режаларини баён қилган, бу ҳаяжонли орзулар охири катта тўй билан тугаганди. Қобил мактаби охирида эҳтёткорлик билан: "Одам юбориб қўйсам... Белгилаб қўйишса... хотиржам бўлардим", дебди.

Қиз жавоб хати ёзди, аммо сўнгги масалани атай тилга олмади. Қиз бола бўлса... нима дейди... уят-ку... Бирок "Сукут – аломати ризо" эканлигини тушунган шекилли, Қобил совчиларини йўллади. Совчиларнинг учинчи ташрифидан сўнг, холаси томонидан қийин-кистоқка олинган Лобар дув қизариб бош эгганидан кейингина кичикрок "нон синдириш" маросими ўтказилди. Тўй оз эмас, кўп эмас, нак икки йилдан сўнг,

куёв тўра корейслар юртидан тўлиб-тошиб қайтиб келганидан сўнг ўтказиладиган бўлди.

Лобар шуларни тўкиб-солсинми? Забон қани бунинг учун?..

Лобар жимиб колди. Лобар жимиб колди.

– Кейин нима бўлди?

– Кейин... кутилмаганда Шарон ишхонамга бостириб келди. "Мен сенинг конуний эрингман, мен билан бирга яшашинг керак, мени боқишинг керак!" деб тўполон килди. Кунмагандим, Миграция хизматига ариза ёзиб бераман деб кўркитди. Шунақа ариза ёзса тамом, ҳужжатимни бекор килиб, мамлакатдан чиқариб юборишади. Ноилож Шарон билан бирга яшай бошладим. Маньяк у... Зўрлайди, уради... Мен шаҳарда бир куни кўшнимизнинг тинмай ҳураверган итига бир тош отгандим, полиция келиб ўн суткага камаб кўйди. Бошка бир куни устимга сув сепган болани бир шапалоқ ургандим, полиция кирк кунга камаб кўйди. Бу ерда бўлса эрим хохлаган пайти мени уради, хўрлайди... Лекин полицияга боролмайман.

Бувсора хайрон колди:

– Нега боролмайсан? Битта ариза ёзиб берсанг бўлмайдими? Ўзинг бу ерда ҳаммаёқ конун дегандинг-ку.

– Борсам, эрим никоҳимиз сохта эканлигини айтиб кўяди. Кейин мени мамлакатдан чиқариб юборишади.

Бувсоранинг ёмон аччиғи келди:

– Чикарса чикарар! Нима, шу ерда яшамасанг ўлиб коласанми?

Лобар бош эгди:

– Мен энди Америкага ўрганиб колдим, опа.

– Уф-ф... Ўргилдим Американгдан!

– Поччамнинг "Грин-карта" ютганини эшитгач, ялиниб-ёлвориб сизларнинг шу уйда яшаб туришларингизга Шаронни кўндиргандим. Ўзим чиқиб кутиб олишимгаям рози бўлганди. Кеча нима жин урган, бирдан фикридан қайтиб, айниб колди, "Улар бирга

яшасин десанг хозирок менга ўн минг берасан" дейди. Топганимнинг ярмини олиб турса, ўнг мингни қаердан йиғаман? Кўнмагандим... аввал урди... – Лобар бўйнидаги, билагидаги кўкарган жойларни кўрсатди, – кейин устимдан қулфлаб овга кетди...

– Яшшамагур!

– У касал, опа, маньяк у.

– Ажраш унда!

Лобар кўркиб кетди:

– Йуғ-э! Шунга азоблардан кейин-а? Яна бир ярим йил чидаб берсам бўлди, кейин ҳақиқий Америка фуқаросига айланаман-да, Шарон билан ажрашаман.

Бувсора ачиниб бош чайқади:

– Бу аҳволда, бир ярим йил ичида ўлиб қоласан-ку, аҳмоқ киз!

– Чидайман, опа, чидайман!

Бувсора синглисини уришиб берди:

– Чидамай ўл, сен, чидамай ўл!

Дарвоза ёнига усти очиқ "Тойота" машинаси келиб тўхтади. Ундан бўйи чамаси икки метрлар келадиган, бир қўлида ов милтиғи, бир қўлида ўқ теккан жойларидан қон томчилаб турган ҳайвонларни кўтарган бакувват кора танли эркак тушади-да, кўпорилган эшикни кўриб, дарров ўлжасини машинага ташлади, милтиғини отишга тайёрлаганча эҳтиёткорлик билан ҳовлига кириб келди.

Уни биринчи бўлиб кўрган Лобар шайтонлаб қолди:

– Кетинглар, кетинглар тез! У келди!

Бувсора уришмокчидай хезланиб шу томонга қарадию, анкайиб колди:

– Вой, топганинг хали негрмиди, яшшамагур?

Лобар баттар вахимага тушди:

– Опа, негр деманг, бу ҳақорат хисобланади!

– Негрни негр дейман-да.

– "Кора танли" денг.

Шарон милтиқ милини бир четда ўшшайиб турган Тоштемир акага тўғрилади:

– Hands up![1]

Тоштемир ака ўзича мулозамат қилган бўлди:

– Ассалому алайкум.

Шарон бир кўзини юмганча Тоштемир акани мулжалга олиб, секин яқинлашиб келаверди. Милтиқ ўз номи билан милтиқ-да, Тоштемир ака безовталаниб колди:

– Бу тасқара ким бўлди тағин? Нега милтиқ ўкталяпти? Нима деяпти?

Зуҳра ёрдамга келди:

– Қўлингизни кўтаринг деяпти?

– Ҳа, "хенди хох"ми?

Тоштемир ака шошиб қўлларини кўтарди. Шарон милтиқ милини Ҳасан билан Зуҳрага тўғрилаганди, улар ҳам ноилож шундай қилишди.

Бувсора ачитиб гапирди:

– Божангиз экан, отаси. Танишиб қўйинг.

– А? – Тоштемир ака ёқасига туфлади: – Ё тавба! Божа эмиш! Кўмирдан фарқи йўк-ку бунинг!

Шарон аста юриб бориб, хотини билан нималарнидир шивирлаб гаплашди.

– Почча, – деди номусдан юзи ловиллаб, нигоҳини каерга опқочишни билмаётган Лобар, – агар ҳозир кетсаларингиз, полицияга арз қилмас экан.

Тоштемир ака бутунлай каловланиб қолди:

– Ие, энди етиб келдик-ку, қаёққа кетамиз? Божачилик ҳам шунақа бўладими?

Ўзидан кўз узмай турган эрига қараб олган Лобар бу сафар дадилроқ гапирди:

– Почча! Опа! Мени тинч яшасин десаларинг... ҳозир... кетинглар. Биламан, сизларга ўхшаган картаси борларни кутиб оладиган, жой берадиган, иш берадиган ташкилотлар бор, шунинг учун қийналмайсизлар.

[1] Кўтар қўлингни!

Кутилмаганда Зухра эътироз билдириб колди:

– Лекин биз сизнинг гапингизга ишониб унақанги ташкилотлар хизматидан воз кечгандик, хола. Қариндошимиз бор, бизни кутиб олади, ҳамма муаммоларни ўзи ҳал қилиб беради, дегандик.

Лобар зўр бериб ўзини оқлашга тушди:

– Мен жон деб сизларга ёрдам берардим, Зуҳражон, лекин иложим йўқ. Ўзинг кўриб турибсан-ку. Бунака бўлишини қаёқдан билибман. Менгаям осон тутманглар. Охирги имкониятим шу... Опамгаям айтдим, бор-йўғи бир ярим йил вақт колди. Шуни тинчгина, "ЧП"ларсиз ўтказсам бўлди, кейин ҳақиқий фуқарога айланаман. Ана ундан кейин бутунлай бирга бўламиз...

Тоштемир ака томоқ қириб қўйди:

– Божа божани кўрганда бир нарса бўлади, дейишади. Қайинсигилжон, таржима қил-чи. Қани, коравой, аввал бир кўришиб олайлик...

Тоштемир ака ачомлашмоқчидай қўлларини кенг ёзганча божаси томон бир қадам ташлаганди ҳамки, буни кўрган Шарон тепага ўқ узди. Тоштемир ака жойида лол котиб колди.

– Қайтинг, отаси! – чинқириб юборди Бувсора. – Бу тентак отиб ташлашданам тоймайди. Ўзи нервинний экан.

– Ҳм, шунақага ўхшайди, – тан олди Тоштемир ака.

Лобар ёлвориб-йиғлай бошлади:

– Илтимос, кетинглар, бир ярим йилгина мени тинч қўйинглар. Ахир ўз ҳаётимга ўзим хўжайинман-ку... Бир ярим йилгина. Кейин мени хомталаш қилиб есаларинг ҳам майли. Озгина чидаб турингглар. Ахир сизлар қонуний муҳожирларсиз-ку, менга ўхшаган эмассизлар-ку. Менга ўхшаб қийналмайсизлар... Ҳаммаси яхши бўлиб кетганидан кейин қаерда бўлсаларинг ҳам ўзим сизларни топиб оламан, яна ёрдам бераман, ўлай агар қараб турмайман... Ахир имконим борида сизларгаям ёрдам бериб турганман-ку.

Гарчанд миннат қилаётган бўлса ҳам, Лобар ҳақ эди. Вақтида океан ортидан оқиб борган долларлар бу оиланинг кўп корига яраган... Еган оғиз уялади... Тоштемир ака бош эгганча эшик томон юрди, пиқ-пиқ йиғлаётган хотини, фарзандлари унга эргашишди.

Лобар панжара ортида бўзлаб колаверди.

Залга одам тўлиб кетди. Бир пайтлар Туркистондан Америкага келиб қолган ўзбекларнинг авлодлари, козоқлар, қирғизлар, тожиклар, озарбайжонлар, Бухоро яҳудийлари ва ҳаттоки малайзиялик мусулмонлар ҳам шу ерда. Адҳам бобо билан Қодир ака биринчи қатордан жой олишган.

Ўзбекистоннинг "Туғён" миллий рақс дастаси дастурни ўлмас "Муножот"дан бошлади... Сел бўлиб тебраниб ўтирган Адҳам бобоннинг кўзлари жиққа ёш эди.

Тўсатдан томошабинлар орасидан бир аёл ўрнидан турди ва Берта Давидованикига ўхшаш ширали овозда баралла куйлаб юборди:

Кеча келгумдур дебон ул сарви гулрў келмади...

Кучли овоз микрофонсиз ҳам зални титратиб юборди. Яна бир неча аёл ва эркак қўшиққа жўр бўлишди:

Кўзларима кеча тонг откунча уйқу келмади....

Томошабинлар беихтиёр оёққа қалқишди. Бир неча аёл турган жойида эшилиб рақсга тушарди... Бу мусиқа, қўшиқ, рақс уйғунлашган ғаройиб манзара эди. Баайни бутун зал, юзлаб ватандошлар, собиқ ватандошлар кўз ёш аралаш мангуликка дахлдор қўшиққа жўр бўлишмоқда эди:

Лаҳза-лаҳза чиктиму чекдим йўлида интизор...

Қўшиқ, рақс тугаганидан сўнг ҳамон тик турган томошабинлар узоқ қарсак чалишди; бунақанги қайноқ кутиб олишни кутишмаганиданми, ҳаяжондан ёноклари ял-ял ёнаётган даста ижодкорлари таъзим қилиб чарчашмасди..

* * *

Бу дунёда хар кимнинг ўз ташвиши, хаётни ўлчайдиган ўз каричи бор. Худди шу махал шахар суди биноси ёнида ўзбекистонлик эр-хотин Низомиддиновлар каршисида гердайиб турган Бахром-Боб соатига караб кўйгач яйраб, тантанали равишда эълон килди:

– Ҳозир бизнинг кизил танли жонон келиб колади.

Шамсиддин хеч чидаб тура олмади, хотинининг "Тушунмаган ишингизга бурнингизни сукманг" кабилидаги маъноли карашлари, лаб кимтишларига эътибор бермасдан кўнглидаги мулохазасини айтиб кўя колди:

– Бахром, бу кандайдир ғалати эмасми, а? Сохта никох, пул... Сиз ахир олий маълумотли, зиёли одамсиз, яхшигина илмий ишни бошлаб кўйгандингиз.

– Эътиборингиз учун, Шамсиддин ака, – ёш болага насиҳат ўкиётгандай охангда жавоб кайтарди Бахром, – буни яхши яшаш учун кураш дейдилар. Максад эса воситани оклайди.

– Ўзимизда ёмон яшаётганмидингиз? – баттар хайрон бўлди Шамсиддин. – Уй-жойингиз бор эди, машинангиз, обрў-эътиборингиз...

Бахром муғомбирона кулимсиради:

– У ерда шунчалик яхши яшаётган экансиз, ўзлари бу ерда нима килиб юрибдилар, а?

Шамсиддин хотинини кўрсатди:

– Э, манави "Америка ундок! Америка бундок!.." деб миямни кокиб кўлимга берди. Шунинг хархашаларидан кутулиш учун бир ўйнаб кўрай дегандим, буни каранг, кутилмаганда ютиб турибман-да.

– Сизда хотин, бизда америкача орзу, яъни Американинг миллионер фукаросига айланиш... – бу гал файласуфона маъруза ўкишга тушган Бахром тўсатдан типирчилаб колди: – Ие, ана, бўлғуси рафикамнинг адвокати ташриф буюрди. Мен ҳозир...

Бахром шу томонга келаётган катта галстукли, тимсох тери дипломат тутган мексикаликка пешвоз

чиқишга шошди. Улар шундоқ йўл устида ўзаро нималарнидир қизғин гаплашишди. Шунда... ўзини кузатиб турган эр-хотиннинг кўз ўнгида туйқусдан Баҳром дами чиққан пуфакдай шалвираб, зинага ўтириб қолди. Адвокат кетгач, Низомиддиновлар Баҳромнинг ёнига боришди.

– Тинчликми, ука? – деб сўради хавотирга тушган Шамсиддин.

Довдираб-гарангсиган Баҳром галстугини бўшатиб, кафтида пешона терини артганча аранг гапира олди:

– Кетворибди, аблаҳ... Пулни олибдию, Мексикасига сурворибди...

Нозима тушунмади:

– Ким кетибди?

– Ўша... мен билан никоҳдан ўтиши керак бўлган хотин...

– Энди нима бўлади?

Алам билан юзини чангаллаб олган Баҳром ногоҳ ваҳшиёна ўкириб юборди:

– Энди... мен синдим... Мен тамом бўлдим... Ишимдан айриламан!.. Бор йиққан-терганимни қўшқўллаб бергандим... Мен гадо бўлдим!.. Дод!

Суд биноси ёнидаги бунақанги ҳиссиётлар ифодасига ўрганиб қолишганми, ён-атрофдан ўтаётган одамлар Баҳромга эътибор ҳам беришмади. Эр-хотин ҳайрон бўлиб бир-бирига қарашди. Туйқусдан Баҳром қаҳр билан мармар зинани муштлайверди, кафтлари қонга беланса ҳам муштлайверди-муҚодир аканинг уйида дам олаётган Нодир ҳовлини айланди, шинам хоналарни бир-бир кўздан кечирди, кичкинагина кутубхонадан бир-икки китоб олиб ўқиди. Сўнг зерикиб, телевизор кўришга ўтирди. Аввалига биз юз саккизта каналнинг – булар текинлари экан, пуллилари қанча! – қайси бирини томоша қилишни билмай, унисидан бунисига ўтаверди. Бир каналда шаҳардаги криминал ходисаларни тўғридан-тўғри репортажларда намойиш қилишмоқда

экан. Кимдир машина олиб қочибди, полиция уни ҳам ердан, ҳам осмондан таъқиб этаяпти. Уддабурон мухбир бевосита вертолётдан репортаж олиб бормоқда, оператор пастда, катта йўлда учиб кетаётган машинага камерасини тўғрилаб олган.

Детектив фильмни эслатадиган бу манзарани қизиқиб кўрса бўларкан, аммо кутилмаганда кўрсатув бошловчиси бошқа жой билан бевосита боғланаётганини айтиб қолди: қаҳвахона ёни, қонга беланиб ётган иккита гавда, мажақланган бош...

Кўнгли айниб кетган Нодир бошқа каналга ўтмоқчи бўлиб турган маҳал тўсатдан бошловчи шоша-пиша айни лаҳзаларда хусусий коллежда отишма бўлаётанини, у ерга каналнинг махсус мухбирлари етиб келишганини эълон қилди, хабарнинг таъсир кучини ошириш учунми, кадр ортидан пала-партиш ўқ овозлари эшитилди.

Нодир тугмачани босаётган жойида тўхтаб қолди. Чопиб бораётгани сезилиб турган оператор узоқдан коллеж биносини намойиш қилди. Ўқ овозлари шу тарафдан эшитилмоқда эди. Сиреналари чийиллаб полиция машиналари етиб келди. Воқеа жойидан репортаж олиб бораётган журналист камерага қараб бақира кетди:

– A schoolboy came to class with gun and began to shoot at his teacher and other children without any reason. Currently, victims are said seven. One teacher and six schoolboys have died. Also young murderer tried to commit suicide, but according to our information he has survived...[1]

Тиниб-тинчимас оператор ошиғич эвакуация қилинаётган ўқувчилар ва ўқитувчиларни кўрсатди. Нодир бинодан чопиб чиқаётганлар орасида Жамилани кўриб қолгандай бўлди! Отилиб ўрнидан туриб кетган йигит жон алпозда ҳовлига чопди.

---

[1] Ўқувчилардан бири дарсга тўппонча кўтариб кирган ва сабабсиз ўқитувчига, ўқувчиларга карата ота бошлаган. Ҳозирча курбонлар сони еттита дейилаяпти. Бир ўқитувчи ва олтита ўқувчи. Қурол олиб келган ўқувчи ўзини ҳам отган, аммо айрим маълумотларга караганда ўлмай қолган...

Асли серб миллатига мансуб уй хизматчиси Милена холанинг инглизчаси ҳаминкадар экан, то мақсадини тушунтиргунга қадар йигитнинг бўлари бўлди. Яхшиям холанинг ўзи оз-моз русча билишини айтиб қолди. Нодир Милена хола бергани ракамга кўнғироқ қилди, аммо телефон ўчган эди. Дарди дунёйи коронғи бўлиб кетган Нодир нима қиларини билмай уйга кирди, кўчага чиқди, яна уйга кирди, яна кўчага чиқди. Қодир акага телефон қилай деса, экранда кўринган қизнинг аниқ Жамила эканлигига ишончи комил эмас; телевизорга караса, энди бутунлай бошқа ҳодисани кўрсатишяпти...

Вакт тўхтаб колгандек эди... Хайрият, ахийри Жамиланинг ўзи келди машинасида. Ранги бўрдай окарган, қўллари титраётган қизга бир кўз ташлашдаёқ Нодир хавотири бежиз эмаслигини англади. Ҳовлига киришгач, қиз вокеани гапириб берди.

– Юрагим ёрилиб кетай деди. Шундай кўшни аудиторияда бўлди... Неча марта отилганиниям аниқ эшитдим. Қий-чув... йиғи-сиғи... вахима... Чикаётиб карасам, ўша аудитория эшиги тагидан қон сизиб оқаяпти. Аввалам бунақанги вокеалар ҳақида кўп эшитгандим. Лекин эшитган бошка экан, кўрган бошка...

Шу пайт Жамиланинг телефони жиринглаб қолди.

– Дада!.. Ҳаммаси жойида. Уйдаман. Нодир ака билан... Йўк, йўк, биз бутунлай бошка бинода эдик... Хўп, кечгача.

Жамила хўрсиниб кўйди:

– Бугун дарс бўлмайди энди.

– Қатик-патик ичиб олинг. Милена холага айтайми?

– Шарт эмас. Холодильникда бор.

– Иложи бўлса озроқ козон куясидан ҳам...

Сал ўзини босиб олган қиз Нодирга ажабланиб каради:

– Куя?

Йигит тушунтиришга уринди:

– Каттик кўрккандa шунака қилиш керак, дейишади.

Жамила ўйланиб колди:

– Стрессни йўқотиш учунми? – Сўнг кулимсираб, бош чайқади: – Бошқа йўли топилиб қолар, Нодир ака.

Жамила ўз хонасига кириб кетди. Йигит уни бошқа безовта қилгиси келмади: бироз дам олгани яхши.

Нодир кутганича, Қодир ака уйга дарҳол учиб етиб келмади... Ишдан қайтгач, қизининг хонасига бирров кириб чиқдию, ўзига саволомуз қараб турган Нодирга:

– Ҳаммаси жойида, – деди. Сўнг, йигитнинг нимадир демоқчи бўлаётганини, бироқ иккиланиб турганини кўргач, қўшиб қўйди: – Гулнинг тикани ҳам бўлади, укажон. Буни айтаётганим сабаби, Америкадай буюк мамлакатда бунақанги телбалар учраб туриши аниқ. Ҳаёт қонуни бу.

Нодир миқ этолмай қолди.

Жамила кечки овқатга ҳам чиқмади. Бундан Нодирнинг кўнгли баттар ғаш бўлди, ўзича "шўрлик касал бўлиб қолган", деган қарорга келди. Ахир осонми қиз болага шунча даҳшатни бошдан ўтказиш.

Овқатдан сўнг йигит Жамиланинг хонасига бир кириб чиқмоқчи бўлди-ю, истиҳола қилди. Балки ухлаётгандир... ўзига келиб олсин...

Шу ўйлар билан Нодир ховлини бемаксад айланиб юрганди, усти ёпиқ бассейн томондан ғўнғир-ғўнғир овозлар эшитилди. Овозлардан бири Жамиланикига ўхшаб кетдию, Нодир шу томонга шошди.

Бассейнда чўмилиш кийимидаги Жамила тебранма оромкурсида ўтирар, унинг қаршисидаги шундай курсида эса йигирма беш ёшлардаги сап-сариқ, калта сочли, билак мушаклари бўртиб турган бақувват йигит. Ўртадаги столчада пиво шишалари.

Бу манзарага кўзи тушган Нодир эшик ёнида анграйиб туриб қолди. Ўгирилиб, унга қараган Жамила хотиржам қўл силкиб қўйди:

– Hi, Nodir aka? Are you here? I can't calm down still. Eventually I decided to call Jim. Let's introduce. It's Jim.

Jim it's Nodir, my friend from Tashkent. He won Green Card.[1]

Жим деганлари оғзининг таноби қочганча кўл силкиди:

– Wow, that's great.[2]

Жамила ундан сўради:

– Do you know where Uzbekistan is?[3]

Жим ўйланиб қолди, тиришган пешонасини қашлади:

– Uzbekistan… Pakistan? No? Afghanistan? No?[4]

Жамила унга кўмак беришга уринди:

– Amir Timur, Navoi...[5]

Бироқ, афтидан, бу исмлар Жимга нотаниш эди.

– Timur... Was he American, Julia?[6]

Жамила-Жулия кулиб юборди:

– No, he was from Uzbekistan.[7]

Жим оппоқ тишларини намойиш этаётган Голливуд актёридай чиройли табассум қилди ва тан олди:

– I don't know about them... Nice to meet you, Nodir.[8]

Жамила ҳамон гарангсиб турган Нодирга таънали боқди:

– Нодир ака. Маданиятли одам нима дейиши керак?

Нодир қиз ўзидан нима сўраётганини англамади:

– А?

– "Мен ҳам танишганимдан хурсандман" дейиши керак. Оддий одоб-ахлоқ талаблари шуни тақозо этади. Ахир сиз инглизчани биласиз-ку.

Нодир Жимга қаради:

– Me too.[9]

---

[1] Ҳа, Нодир ака, келдингизми? Бугун кўркиб кетганимдан ҳалигача ўзимга келолмаяпман. Охири Жимни чақирдим. Танишинг. Бу Жим... Жим, бу Тошкентдан, Ўзбекистондан келган танишим Нодир. У "Грин-карта" ютган.

[2] О, табриклайман.

[3] Ўзбекистон каерда эканини биласанми?

[4] Ўзбекистон... Покистонми? Йўқми? Афғонистон? Яна йўқми?

[5] Амир Темур, Навоий...

[6] Темур... У америкалик бўлганми, Жулия?

[7] Йўқ, у ўзбекистонлик бўлган.

[8] О, эшитмаган эканман... Танишганимдан хурсандман, Нодир.

[9] Мен ҳам танишганимдан хурсандман.

– Жим жуда яхши йигит, Нодир ака. Уни уйдагиларимиз ҳам яхши танишади. У менинг, нима десам экан, бойфрендим... Пиво ичасизми?

– Йўқ. Узр...

Нодир карахт аҳволда, оёклари чалишиб бассейндан чиқиб кетаркан, ортидан Жамила билан Жимнинг ўзларини сувга ташлаганликлари эшитилди.

Ҳаммаси тамом бўлди. У бўлса... у бўлса не-не орзу-истаклар билан келган эди. Жамила энди... бошқача... У ҳув Тошкентдаги... Нодирни кўрганида юзлари лоладай қизариб кетадиган, кўзларини яширадиган, қисилиб-қимтиниб турадиган, сўнг... ортидан термулиб караб қоладиган, баъзан дарахтми-деворми панасида туриб олганча – ўзича Нодир буни сезмайди деб ўйлаган-да – йигитни кузатадиган содда қиз эмас. У энди бошқа. У энди Жулия... "Стресс"ни пиво, бассейн ва... "бойфренд"и билан йўқотадиган Жулия... Ўтган шунча вақт мобайнида йигит ҳузурида бирон марта мархума волидасини эсламаган, ҳеч курса "Онамнинг қабрига караб турибсизларми?" деб сўрамаган Жулия...

Дунё бирдан торайиб қолгандай бўлди...

Юраги сиқилиб кетаётган Нодир ҳовлида уёкка юрди, бу ёкка юрди, охири чидай олмасдан, кўчага чиқди. Энди ухлаб бўлмасди. У ўйлай-ўйлай бу атроф-худудда яшаётган ўзбекларнинг норасмий оқсоқоли ҳисобланадиган Адҳам бобоникига боришга карор килди. Яхшиям манзилини сўраб олган экан. Нодир такси тўхтатди.

Адҳам бобо Нодирни кучок очиб кутиб олди, алохида, ўзбекча безатилган хонага бошлаб кирди.

Икковлон бир пиёла чой устида гурунглашиб ўтиришди. Тўғрироғи, сира ичи ёришмаётган Нодир бобонинг саволларига жавоб берарди, холос.

Йигитнинг ҳардамхаёллигини сездими, Адҳам бобо ногоҳ гапдан тўхтаб, деворга осилган катта сиёсий харитага ишора килди. Унда Америка қитъаси ўртада жойлашган, колган китъалар унинг икки ёнида эди.

– Кўряпсизми, ўғлим, Америка марказда. Бу ердаги кўпчилик нимагадир ҳаётда ҳам шундай бўлиши керак

деб ҳисоблашади. Яъни Америка ҳамиша ва ҳамиша марказда. Ваҳоланки, ҳаёт саҳнасида ҳар юртнинг ўзига хос ва мос ўрни бор. Шундайми?

– Шундай.

– Мен сизнинг кайфият-руҳиятингизга разм солишга уриниб кўрдим. Камина Америкага келган юртдошларимизнинг қайси бирлари келажакда катта муваффақиятларга эришишларини айтиб беролмасман. Аммо камина ким келажакда Америка хаётига, турмуш тарзига сингиб кета олмслигини аниқ башорат эта оламан. Сиз шундайлардансиз. Сиз ҳеч качон Америкага сингишиб кетолмайсиз, ўзгача бўлиб қолаверасиз. Илло Америка – ватансизлар ватанидир. Эътироф этамиз, у буюк мамлакат. Америка бизни оғир кунларимизда едирди-ичирди, бошпана берди, бунинг учун тоабад ундан миннатдормиз, алкаб ўтамиз. Аммо у барибир ватансизлар ватани бўлиб қолаверади. Сизнинг эса, Яратганга минг қатла шукрки, жаннатмонанд Ватанингиз бор. Сиз у юртдан кўнгил узиб кетолмайсиз. Мабодо кетган тақдирингизда ҳам чин инсонга ўхшаб умргузаронлик қилолмайсиз, қалбингизда кемтик, доғ билан яшайсиз. Мен кексанинг шу мулоҳазаларини бир мушоҳада этиб кўринг, ўғлим.

– Албатта, бобо.

– Менга қолса... – ўпкаси тўлган Адҳам бобо қийинчилик билан гапирарди, – менга қолса Ватанга қайтинг, ўғлим, Ватанга. Чин Ватанга. Токи бир куни келиб биз каби ўзингизни ватангадо, юртнинг бир кафт тупрғига зор ҳис этманг. Дунёда ватангадоликдан оғирроқ азоб борми, дунёда ватангадоликдан оғирроқ изтироб борми, болам... Ватанга қайтинг, чин Ватанга!

Нодир юм-юм йиғлаётган Адҳам бобони махкам кучоқлаб олди.

* * *

Шаҳар марказидаги маъмурий бинолардан бирида “Глобал миграция: ижтимоий-иқтисодий ва демогра-

фик омиллар" мавзуида халкаро конференция ўз ишини бошлади. Юмалоқ стол атрофидан жой олган меҳмонлар сафида утирган ўзбекистонлик журналист Собир Ниёзовга тушдан кейин сўз навбати келди.

Собир мавзу юзасидан маърузасини тайёрлашда кўп қийинчиликларга, муаммоларга дуч келди. Тўғриси, аввалига бу жуда осон бўлиб туюлганди. Ахир, интернат тармоғи бор, шунга якин мавзуларни ёритадиган турли тиллардаги сайтлар бор, халкаро ташкилотларнинг хисоботлари хакида-ку, гапириб ўтирмаса ҳам бўлади. Ушаларнинг ўзидан олган бир олам маълумотларни таҳлил этиш окрали ҳам кўламдор, факт ва рақамларга, жадвалларга бой макола тайёрласа бўлади. Устига-устак, журналист ўз юртида ҳам таниш-билишлари, хеш-уруғлари хорижга ишлашга кетган одамлар билан учрашган, уларнинг фикр-мулоҳазаларини ўрганган.

Шубҳасиз, мутахассислар глобал микёсдаги миграциянинг ўзига хос томонларини яхши билишади, чуқур тушунишади ҳам. Аммо жойларда айрим маҳаллий маъмурлар билан сухбатлашилганда ўз-ўзидан қатор муаммолар, чигал вазиятлар келиб чиқади. Одатда, бунақа маҳаллари Собир ўз мақсад-муддаосини айтса бас, ҳамсухбати тумшайиб, тўнини тескари кийиб оларди. Ва, ўз-ўзидан аёнки, энсаси котган ҳамсуҳбат пичингга тўла саволини беради:

– Нима, уларни биз бу ерга чақирибмизми? Сен келмасанг, Америка иктисодиёти, маданияти, санъати таназзулга учрайди, деб ялиниб-ёлворибмизми?

Собир эътироз билдиришга уринади:

– О, йўқ, албатта. Лекин...

Лекин маъмур истиҳола килиб ўтирмайди, юзинг-кузинг демай шартта кўнглидаги гапни айтади-кўяди:

– Ҳар ким ўз тақдирига ўзи ҳужайин. Уларнинг ўзлари шу йўлни билиб туриб, онгли равишда танлашган. Жавобни ҳам ўзлари беришсин. Америкада осмондан доллар ёғилмайди. Айниқса муҳожирлар учун. Ишлари юришмадими – ўзлари айбдор. Демак, астойдил меҳнат қилимшаган, ялпайиб ётишган. Камбағалми – демак яна ўзлари айбдор, ҳаммага тенг миқёсда бериладиган имкониятдан вақтида ва унумли фойдаланишмаган. Касалми – бунгаям ўзлари айбдор: вақтида даволанишмаган, спорт билан шуғулланишмаган, Америкага келиб колдик деб ёғли овқатлар еб ётаверишган. Биз, ҳукумат вакиллари, қайтариб айтаман, ҳаммага, жумладан муҳожирларга ҳам тенг имкониятлар берамиз. Ким ундан фойдаланиб, юксак муваффакиятларни қўлга киритади, "америкача орзу"га эришади, бошқа биров эса "мени давлат боқиши керак, кийинтириш керак" деб лаллайиб ўтираверади. Охири қашшоқ гадога айланади. Яна буларнинг уялмай ҳукуматни танқид қилганини-чи... Айтиб қуяй, Америкага бундай одамлар керак эмас. Марҳамат килиб, ватанларига қайтиб кетишсин. Биз бундан ҳеч нарса йўқотмаймиз, аксинча, хроник дангасалардан кутулиб, ютамиз. Шу гапимни такрор ва такрор айтиб қўйинг. бундайлар учун бизнинг ортикча бир центимиз ҳам йўк. Пул кўчада ётмайди. Уни ишлаб топиш керак, йўк ҳаккини талаб қилиб эмас... Айтгандай, ноконуний сукилиб кириб олганлари-ку, умуман овоз чиқаришга хакли эмас...

Хориждан келган одам учун Амерининг мафтун этадиган, ҳайратга соладиган жиҳатлари бисёр: ялтир-юлтир рекламалар, тун-кун ишлайдиган емакхоналар, ўйин-кулги жойлари, сертабассум одамлар. Аммо муносиб ҳаёт тарзига эга бўлиш, ҳамма катори яшаш

учун ўзингни фидо килиб ишлашинг, умумтомонидан кабул килинган конун-кондаларга оғишмай амал килишинг шарт. Акс холда сени четга суриб ташлашади, биров ахволингни сурамайди, маъмурларнинг тили билан айтганда, бунга ўзинг ва факат ўзинг айбдор бўлиб колаверасан...

Шуларни хаёлидан ўтказиб ўтирган Собир микрофонни ўзига якинрок сурди.

– Рахмат... Хонимлар ва жаноблар. Кўпчиликка маълумдир, бугунги кунга келиб ер юзидаги мигрантлар сони 214 миллиондан ошиб кетди. Суръат шу тарзда кетадиган бўлса, 2040 йилга бориб бу миқдор 400 миллионни ташкил этиши кутилмоқда.

Конференциямизда мазкур муаммонинг илдизлари, кўринишлари хакида тахлилий маърузалар бўлди. Мен ўз навбатида меҳнат бозорида мигрантларга муносабат, жумладан, уларнинг очиқдан-очиқ дискриминацияга учраётганликлари хакида тўхталиб ўтмоқчи эдим.

Шубхасиз, дискриминациянинг энг катта кўриниши мигрантларни ишга кабул килиш жараёнида намоён бўлади. Хусусан, олиб борилган тадкиқотлар натижаларига кўра, ишга кабул килиниши юзасидан сухбатдан ўтиш учун мигрантлар махаллий фукароларга нисбатан икки баробар кўпрок ариза билан мурожаат этишга мажбур бўлишмоқда. Факат бугина эмас. Ҳатто ишга кабул килинганларидан кейин хам мигрантлар маош ва хизмат пиллапоясидан юкори кўтарилиш масаласида кўплаб муаммоларга дуч келмоқдалар. Буларнинг хамаси жамиятда мигрантларга нисбатан салбий стереотипларнинг кучайиб бораётганлигидан шоҳидлик беради.

Шу сабаблиб бўлса керак, мисол учун, Висконсин штати профессорлари хамда халкаро иммиграция ташкилоти мутахассислари олиб борган тадкиқотлар жараёнида кейинги йиллар "грин-карта" билан Кўшма Штатларга келган фукароларнинг учдан икки кисми ўз хаётларидан норози эканликлари аниқланган. Статистика эса "бахтли лотерея" эгаларининг ўн беш фоиз-

дан кўпроғи ишсизлик нафақаси билан кун кечиришга ёки ўз ватанларига қайтиб кетишга мажбур бўлишаётганини кўрсатган.

Афсуски, мигрантларга нисбатан амалдаги дискриминация рўйхатини узоқ давом эттириш мумкин...

Қаттиқ чарчаган эканми, Нодир коронғу тушганча котиб ухлади. Ниҳоят у ўз йўталиб уйғониб кетиб, атрофга аланглади. Хона бўшаб колган, фақат иккита йигит эшик ёнида унга диккат билан тикилиб туришарди.

Биринчи йигит изоҳ берди:

– Маҳмудали ака ишга кетди. Сизни уйғотиб ўтирмади. Лекин бугун дам олсин, борадиган жойига эртага боради, деб тайинлаб кетди.

Иккинчи йигит мехрибонлик билан сўради:

– Мазангиз йўқми дейман, ака?

– Ҳа. Сал.

Иккинчи йигит фикрини давом эттриди:

– Бу ерга даволаниб, кейин келиш керак, ака. Суғурта полисингиз бўлмаса, бир дўхтирга кириб чиқишга камида беш юз кетади.

– Дориларингизни олмаганмидингиз? – деб сўради биринчи йигит.

– Аэропортда олиб кўйишди.

– Ҳа, рецепт бўлмаса шунақа қилишади.

– Ака, "яшил карта"нгиз бор экан, – деди иккинчи йигит, – тинчгина яхши жойларда ишлаб юравермайсизми? Бу харобада нима қиласиз?

– Мен жўрамни бу ердан олиб кетишим керак, – деди Нажмиддин. – У ёқда... отаси касал. Қандга чалинган. Ўғлини илҳақ кутаяпти. Мен ваъда бериб келганман.

Биринчи йигит ишонкирамай бош чайқади:

– Бир нарсани билиб кўйинг, ака, бу ерда кимга яқинлашсангиз, сиздан пул умидвор бўлади. Талаб ҳам килади. Маҳмудали акани силликкина опчиқиб кетишгаям катта пул керак, катта пул!

– Мен ишлайман. Шунинг учун келдим. Беш-олти ой қаттиқ ишласам, жўрам иккаламизнинг кайтиб кетишимизга етадиган пул йиғилиб колар.

Энди иккинчи йигит шубҳа билдирди:

– Ҳай билмадим-ов. Сизга бирдан катта пул тўланадиган иш беришмайди. Берган ишида топганингиз ўзингизга етиб турсаям катта гап. Мен аниқ биламан, қонуний ишлаганларда ҳафталик маошининг саксон фоизи соликка кетади.

– Бир амаллайман.

– Юринг, биз дорихонага боряпмиз, сизга йўталга қарши доридан оберамиз.

Нажмиддин бир муддатлик иккиланишдан сўнг очиғига кўчди:

– Пулим йўқ.

– Ака, одамни уялтирманг, – кўл силтади биринчи йигит. – Юртдошмиз-а! Битта дори кимни ўлдирибди. Хўжайинларингиз олдига бу аҳволда борманг деймиз-да. Унакалар йўталганларни ёмон кўришади. Худди одам атай қилаётгандай. Бу ерда касалларга раҳм қилиб ўтиришмайди, "Йўлдан коч! Ўрнингга соғни оламан!" дейишади.

Нажмиддин ўрнидан туриб, ювиниб олганидан сўнг улар биргаликда кўчага чиқди. Ҳаммаёқ чароғон эди. Бирон беш дакикаларда негадир чироқлари ёнмай турган кўчада жойлашган дорихона ёнига етиб боришди.

Биринчи йигит:

– Ака, – деди Нажмиддинга караб, – сиз шу ерда туриб туринг, биз ҳозир керак нарсаларни опчикамиз.

– Хўп.

Йигитлар ичкарига киришаркан, улардан бири эшикдаги "Open" ёзувини тескари ўгириб қўйганди, "Closed" ёзуви пайдо бўлди. Кўчага хомуш тикилиб турган Нажмиддин бунга эътибор бермади.

Эшик ёнидаёқ юзларига аёллар пайпоғини кийган йигитлар дорихоначи билан мижозларга тўппонча ўкталишди... Талончиликка дуч келавериб, тажрибаси ошиб колган сотувчи дархол йигитлар талаб килган дорини олиб берди, сўнг кассадаги накд пулларни узатаётган маҳал сездирмасдан пештахта тагидаги кизил тугмачани босиб қўйди.

Аввал полиция машинасининг сиренаси эшитилди, сўнг машинанинг ўткир нурлари шиддат билан шу томонга якинлашиб келаверди. Ичкаридан отилиб чиккан йигитлардан бири кўлидаги дорини Нажмиддинга отди. Нажмиддин беихтиёр дорини илиб олди.

– Кочинг, ака! – дея бакирди йигит.

Буларнинг юзларидаги никобни кўрган захоти довдираб колган Нажмиддин буткул эсанкираб:

– А? Нега? Нега? – дея олди, холос.

Вакт зик эди, йигитлар ўзларини коронғуликка уришди. Полиция машинасининг ўткир нурлари уларни ёритди. Нимадир ёмон иш бўлганини сезган Нажмиддин дорини маҳкам сикимлаганча карама-карши томонга югурди.

Нажмиддин кейинги кайрилишдан чопиб ўтаётган махал ён томондан келган полиция машинаси кескин кайрилиб, унинг йўлини тўсди. Машина чироклари-нинг ўткир нурлари йигитнинг кўзларини камаштирди. Машинадан отилиб тушган полициячи бакириб буйрук берди:

– Hands up![1]

Кўркиб кетган Нажмиддин тушунтиришга уринди:

– Мен "Грин-карта" ютиб келганман. "Green Card"! Мана хужжатларим...

Нажмиддин керакли коғозларни олиш учун кўйин чўнтагига кўл юборганди, уни тўппончасини чикармокчи деган карорга келган полициячи ўк узди. Ўк юрагига келиб теккан Нажмиддин бир калкиб кетди, сўнг полициячига хайрон бўлиб караган кўйи аста асфальтга кулади. Идишдаги йўтал дориси юмалаб кетди...

Алам-изтироб, пушаймонлик-ўкинчдан бир кечада окариб кетган сочларини юлгудай ахволга келган, телбавор киёфага тушган Маҳмудали бир амаллаб жасадни полициядан олди, унинг нечукдир очик колган кўзларини ўз кўли билан юмди. Майитни юртга юбориш хакида гап хам бўлиши мумкин эмасди: ахир, харажат осмон баробар. Маҳмудали "одамнинг ўлиги тириги-

[1] Кўтар кўлингни!

дан қиммат” бу мамлакатни бўралатиб-чангитиб сўкди, майитни морг музхонасига жойлагач, ўзича сармоядор юртдошларига ялиниб бориб, пул тўпламокчи ҳам бўлди. Аммо бариси бефойда кетди – баённомага кўра, чўнтагидан ноконуний сотиб олинган тўппончасини чиқариб, полициячини отиб ташламокчи бўлган хавфли жиноятчига, гарчанд у марҳум бўлса ҳам, хайрия ёрдами кўрсатишга кимнинг кўзи учиб турибди! – ва ҳалок бўлганининг бешинчи куни Нажмиддинни шаҳар чеккасидаги ғарибгина қабристонда тупроққа топширишди...

Чарчаб кетдингизми? Келинг, энди шундоққина океан ёнида жойлашган баҳаво Сиэтл шаҳрига ўтамиз.

Шаҳардаги муҳожирларга инглиз тилини ўргатиш курсидан одатдагидай оғзи қулоғида Алижон билан одатдагидай ковоғидан кор ёғаётган Холмирза чикиб келишди.

– Холмирза ака, – деди Алижон. – Ўқитувчилар “Шеригингиз касалми?” деб сўрашяпти.

Бунақа гапни кутмаган шекилли, сесканиб кетган Холмирза хавотирланиб сўради:

– Нега энди?

Алижон тушунтирди:

– Ахир соғлом одам ўйнаб-кулиб юради, ҳаммага жилмайиб қарайди. Мени қаранг, ҳаммага кулиб қарайверганимдан жағларим оғриб кетди.

Холмирза сал ўзини босиб олди:

– Шуми?

– Дарсдаям бир нималарни ўйлаб ўтирасиз. Мана мен инглиз тилини биламан, лекин барибир қатнаяпман-ку. Сиз ҳам жон-жаҳдингиз билан ҳаракат қилинг, бу жуда осон тил.

– Шуми? – яна қайтариб сўради Холмирза.

Алижон қўлларини кенг ёйиб, атрофни лаззатланиб қаради.

– Ахир биз Америкадамиз, Холмирза ака! Яйрасангиз-чи! Демократия кўзгуси ва ҳимоячиси бўлган мамлакатда, дунёга бир марта келадиган инсоннинг барча

ҳукуқлари кафолатланган мамлакатда! – Алижон кенг кўчадан турли плакатлар кўтариб келаётган намойишчиларга ишора қилди: – Қаранг, Холмирза ака, мана гапларимнинг исботи. Бу одамлар ўз ҳукуқларини талаб қилиб чиқишган. Бемалол, маданий.

Холмирза кўчани тўлдириб келаётган беш юзтача, аксарияти ёш эркак-аёллардан иборат оломонга қаради, аммо барибир бир нарсани тушунмади:

– Ҳозиргина буларда ҳамма ҳукуқ бор дединг-ку. Яна нима сўраб чиқишибди унда?

– Хўш, ҳозир биламиз-да, – Алижон плакатларни овоз чиқармай ўқиди – Тушундим, булар бир жинсли никоҳни қонунийлаштириш тарафдорлари экан.

– Бу нима деганинг?

– Гомосексуалистлар, лесбиянкалар...

– Шулар-а, – ажабланди Холмирза. – Башаралари ойдай-ку. Аёллари бир уйнинг келини бўладигандай...

– Энди, ака, Европанинг ўн икки мамлакатида бир жинсли никоҳга расман рухсат этилди. Шундай пайтда Америка бу масалада орқада қолиши мумкин ҳам эмасда. Тўғри, кўп штатларида бундай қонун бор, лекин...

– Бас кил-э! Туфу!

Намойишчилар ўтиб кетишди.

– Фикримни тугатиб олай, ака. Лекин бу штат губернатори гомосексуализм СПИДни кўпайтириб юборади, деган хавотирда ҳозирча рухсат бермаётган...

– Тўғри, булар жирканч нарсалар, уйласанг одамнинг кўнглини айнитиб юборади. Лекин бу ҳақиқат-да. Улар бор. Бор нарсадан эса кўз юмиб бўлмайди... Мен ҳам аввалларн бу ҳақда ўқишдан ҳам жирканардим. Буни аҳмокларнинг, бузуқларнинн тўқликка шўҳлиги деб юрардим. Ака, Америкада бу масалада турли қарашлар, бир-бирига мутлақо қарама-қарши қонунлар бор. Бир штатда бунга рухсат этилса, бошқасида қонун йўли билан таъқиб этилади. Бир штат бунақалар учун жаннат бўлса, бошқаси дўзах. Шунинг учун булар кўпинча бунақа

ишлар конунан рухсат этилган штатга бориб, никохдан ўтиб келаверишади. Уларнинг кайси бири эр, кайси бири хотин – тушуниб бўлмайди. Лекин конун ҳимоя қилгани учун уларнинг тили узун. Умуман, ака, Америка – конунлар мамлакати. У тўғрими-нотўғрими, бўйсунишга мажбурсиз. Тўғри, "бу расво конун экан-ку" деб бемалол айтаверасиз, езаверасиз ҳам, аммо бу билан ҳеч нарса узгариб колмайди. Чунки сиз расво деган конун бошка фукаронинг эркинликларини ҳимоя килади. Эркинлик эса бу мамлакатда мукаддас тушунча, бировнинг эркинлигига дохил килишга ҳеч кимнинг хакки йўк... Хуллас, биз яшаб турган бу штат губернатори бир жинсли никохга рухсат бермаётган экан, чунки гомосексуализм СПИДНи кўпайтириб юборади деган хавотирда...

Холмирзанинг кўзлари олайиб кетди.

– Нимани?

Алижон тушунмади:

– Ниманинг нимаси?

– Ҳозир нимани кўпайтириб юборади дединг?

– Ҳа, уми? СПИДни. ОИТСни айтяпман.

Баттар ковоғи уйилган Холмирза.

– Ҳм-м... – деб кўйди.

– Холмирза ака. Сиздан бир нарса сўрасам майлими?

– Сўра.

– Ростданам ГАИда ишлаганмисиз?

– Ҳа. Ўн йил.

– Унда... дуппингиз ерга тушиб кетса, пул бериб олдирадиган даражага етгандирсиз, а? – Алижон кулди: – Ахир ДАН ходими бирдан панадан чикиб келиб дўк уриб турганидан кейин бечора хайдовчидан любойи чўнтагидан минг сўмлик дастасидан ёки "кўк"идан...

– Гапни киска кил, нимайди?

– Шундай жойда ишлаган одам... бу ерда нима килиб юрибсиз? Шу ёшингизда. Шундай соккали касбингизни ташлаб... Кўриб турибман, на тилга кизикасиз, на Американинг ўзига...

– Юрибман-да. Нима, менга юриш мумкин эмасми?

– Бу нима деганингиз, ака. Мумкин, албатта мумкин.

Холмирза ўйланиб колди, одатда бунака махаллари у мум тишлаб оларди, кун бўйи "мик" этмай юраверарди. Гурунгимиз шу ерда тугади-ёв, деган хаёлга борди Алижон. Бирок кутилмаганда Холмирза унга мурожаат килиб колди:

– Менга кара, ука. Сен тилни биласан. Американиям. Бирон шаршарасигами бориб келмаймизми?

Хурсанд бўлиб кетган Алижон бажонидил жавоб кайтарди:

– Ниагара бу ердан узокда-да, Канада чегарасида.

– Унда халиги киноларида кўрсатади-ку... машиналарни кемада олиб ўтади. Шунака жой борми?

– Юк паромларими? Бор, албатта. Шундай Сиэтлнинг бикинида.

– Мени ўшанака жойга олиб борсанг. Ҳамма харажатлари мендан. Иложи бўлса хозир.

– Бўпти, ака, гап йўк. Сиз сўрайсиз-у, мен йўк дейманми? Факат кечга якин юради-да.

– Бўлаверади.

Икковлон овкатланишгач, бориб чипта олишди.

То кемага чикккунларича кун хам кеч бўлди. Дархакикат, бу катта юк кемаси енгил машиналарни, йўловчиларни у кирғокдан бу кирғокка олиб ўтаркан.

Кема йўлга тушди. Алижон билан Холмирза иккинчи каватда, кема четидаги тўсикка суяниб, коп-кора сувни бироз томоша килиб туришди. Кутилмаганда Холмирза чўнтагидан сурат олиб узатди. Унда сулувгина аёл ўн ёшлардаги ўғил ва олти яшарлар чамаси кизчани бағрига босиб, жилмайиб турарди.

– Янганг, болаларим, – деди Холмирза Алижоннинг саволомуз нигохига жавобан.

– Чиройли болаларингиз бор экан.

– Онаси чиройли-да... – Холмирза ўзига ажабланиб караган Алижоннинг оғиз очишига имкон бермай, уни саволга тутди: – Ука, сен учун дунёда энг азиз инсон ким?

– Азиз инсон. Ота-онам-да, албатта.

Холмирза нимагадир аҳд килгандай йигитчага каттик тикилди:

– Бўлмаса... бўлмаса ҳозирги айтадиган гапларим орамизда колсин учун ўшаларни ўртага қўйиб қасам ич.

Алижон довдираб колди:

– Ака...

– Қасам ич. Бўлмаса бир оғиз ҳам гапирмайман.

– Майли, касам ичаман. Нима гап ўзи, Холмирза ака?

– Сен менга гувоҳ сифатида кераксан.

– Гувоҳ? – анграйиб сўради Алижон.

– Тўсатдан бошим айланиб, пастга кулаб тушганимни кўрган гувоҳ бўласан. Нима дейди ҳалиги... денгиз касаллигимиди...

Алижоннинг ранги окариб кетди, сўнг кўкрагига туфлади:

– Одамни кўркитиб... хазиллашманг-е, Холмирза ака.

– Бу ҳазил эмас, – атрофда ҳеч ким буларнинг гапини тушунмаса-да, Холмирза негадир шивирлашга ўтди. – Хуллас, эшит. Мен ўн йил ГАИчи бўлдим. Тўғри айтдинг, ўзиям битиб кетдим... Бир куни постда турсам, бир чиройли аёл рулда келаяпти. Тўхтатдим. Мен ўрганим колгандим ҳайдовчиларнинг ялинишларига, илтимос килишларига. Бу аёл бўлса суякдан йўнилган ҳайкалдай мик этмайди, мағрур ўтирибди. "Ёзаман" десам бардачогидан бир даста минг сўмликни олиб олдимга отиб юборди. Худди итга суяк ташлагандай. Роса ўтиб кетди ўзиям. У дедим, бу дедим, ишкилиб, ўзимча камчилик топган бўлдим-да, рулга ўтирдим, "отделениега борамиз" деб алдаб, тўғри ўзим яширинча олиб кўйган бир хонали уйимга олиб келдим. Аёл индамай мен билан хонамга чикди. Индамай ўтирди, индамай бир култумгина ичди, фақат кўзимга катик тикилади де. Худди бир нима демокчидай. Кўз-пўзига караб ўтирмадим-да, шартта тўшакка босдим. Яна индамади. Фақат ечинтираётганимда бир оғиз "Сумкамда презерватив

бор", деди. Кўзим конга тўлганди, бу гап қулоғимга кирмади... Хуллас, ювиниб-гараниб, хонадан чиқдик. Хайрлашаётган маҳалимиз аёл "Мен СПИДман" деб қолди. "Америкадан юқтириб келганман. Буни айтмасамам бўларди, аммо хотинингизни ўйладим, унинг айби нима?" деди. Пешонамдан совуқ тер чиқиб кетди. "Олти ойлардан кейин аломатлари сезила бошлайди, бу давоси йўқ формаси", деди кулимсираб. Шу билан кетди-борди... Довдираб қолдим. Нима қилишимни билмайман де. Ахир шарманда бўламан-ку. Юзим қора бўлади-ку. Аёлимнинг, болаларимниг олдида нима деган одам бўламан?.. Уят эса ўлимдан қаттиқ... Энди менга асосийси оддий ўлим топиш эди. Ўзимни ўлдирсам, ёриб кўришади, дарров аниқлашади. Машина тагига ташласам ҳам шу ахвол. Ўзимни ёксам-чи? Унда шубҳалар, иғволар таркалади, сулув хотинимнинг боши эгилади... Шу аҳволда кетаётиб "Грин-карта" эълонини кўриб қолдим. Таваккал деб топширдим. Буни қараки, ўтиб кетибман... Ойлаб ишдан бери келмадим. Неки хизмат сафари бўлса, ўзим кетаверим... Ишқилиб, хотинимга яқинлашмадим... Мана энди, ука, менинг ўлимимдан кейинги номим пок сакланиши фақат сенга боғлиқ. Сув тагида гўштимни ейдиган улкан балиқлар учун менинг СПИДга чалинганимнинг аҳамияти йўқдир

– Холмирза ака!

– Жим! Бақирма... Уят ўлимдан қаттиқ деганлари рост, ука. Элимизда шундай ўлиб кетолмасдим. Ўзимнинг шаънимни, оиламни, яқинларимни ўйлардим. Бу ерда эса, сен айтгандай, эркинлик. Хоҳлаган пайтим у дунёга кетишим мумкин. Ўзи кўпчилик бу ерга ажалини излаб келади. Шундайми?

Алижон ялинди:

– Одамни қўркитманг, Холмирза ака.

– Сендан бир илтимосим бор. Тўғрироғи васиятим.

– Холмирза ака!

Холмирза бўғиқ овозда шивирлади:

– Юртга бор. Оиламга учраш. Менинг... менинг уларни яхши кўришимни айт. Жонимдан ортиқ яхши кўришимни. Гарчанд уларнинг олдида юзим қора... Лекин бунисини айтма. Улар мени яхши ном билан эслашларини истайман. Шунда руҳим шод бўлади. Бор-йўқ истагим шу...

– Холмирза ака...

– Қара, бирпасда етай деб қопмиз.

Алижон Холмирза кўрсатга тарафга, узоқда чироқлари милтиллаб кўринаётган қирғоққа қаради ва шу лаҳзада пастда нимадир "чўлп" этди. Алижон қайтиб ёнига ўгирилганида Холмирзанинг ўрни бўш эканлигини кўрди. Алижон жон алпозда, кўзларини йириб коп-кора, бўтана сувга термуларкан, чўкаётган Холмирзанинг сўнгги бор қўл силкиганини кўргандай бўлди.

Алижон қўлида суратга бир муддат тикилиб қолди, сўнг қичқирди:

– Help, help! Man has gone down! Help, help![1]

Кема ходимлари, йўловчилар чопиб келишганида Алижон дод солиб, негадир ўзбекчалаб бақирарди:

– Ёрдам беринг... ёрдам...

* * *

Конференция доирасида, тасдиқланган дастурга асосан хориждан келган иштирокчиларнинг айрим ноконуний муҳожирлар билан норасмий, "тет-а-тет" учрашувлари ҳам бор экан. Собир, табиийки, юртдошларини танлади.

У Нью-Йоркнинг асосан муҳожирлар истиқомат қиладиган ғариброқ мавзесига келди. Ташкилотчилар қайтиб кетишгач, журналист рўйхатда кўрсатилган уйлардан бирига кирди.

Ночор ва ўта тор хона. Деворга икки қават кароват тақаб қўйилган. Бу ерда Ўзбекистондан келган оила истиқомат қиларкан. Ҳамма томонда фақирлик, муҳтожлик аломатлари. Пастки каравотда соқоллари ўсиб кетган, эти бориб суягига ёпишганиданми, мўмиёга ўхшаб

[1] Ёрдам беринг! Одам сувга тушиб кетди! Ёрдам беринг!..

қолган эркак шифтга термулиб ётибди. Унинг хотини Саломат бир этак бола билан додини кимга айтишни билмай турган экан, Собирнинг биринчи саволиданоқ йиғлай-йиғлай бор дардини тўкиб солди.

– ...Не ниятларда келган эдик, ука. Акангиз, – у эрига ишора қилди, – ишга кирганига бир ой бўлар-бўлмас касал бўлиб қолди. Бу ерда тиббий суғуртангиз бўлмаса, дўхтирга кириб-чиқишингизга бир ойлигингиз етмас экан. Даволанишни-ку, гапириб ўтирмаса ҳам бўлади. "Умуртқаси қийшайган" дейишди. Оғир юк кўтарган-да. Гузалиб кетиши учун яхши еб-яхши ичиши керак экан. Ўзи егани нонимизни зўрға топиб тургандик... Гадо бўлдик, ука, гадо. Болаларим ахлат титишяпти... Ўзимам...

– Ташкилотлардан ёрдам сўрамадингизларми?

– Сўрадик. Ўзим неча эшикка бош урриб бордим. Бу ерда кимга яқинлашсанг, сендан пул умидвор бўларкан. Консуллигимизга борайин десам, ноқонуний муҳожир бўлсак...

– Энди нима қилмоқчисизлар?

– Билмадим, ука, билмадим. Ваҳимадамиз. Акангиз тилданам қолди... – кутилмаганда Саломат тиз букди: – Бизни бу дўзахдан опкетинг, укажон, опкетинг! Ёлвораман, опкетинг! Океандан ўтказиб қўйсаларингиз бўлди, у ёғига пиёда бўлса ҳам кетамиз, эмаклаб бўлса ҳам кетамиз! Бир амаллаб юртимизга етиб оламиз! Етиб оламиз!..

Саломат жон-жаҳди билан Собирнинг тиззаларига ёпишар, фарёд урриб нолалар қиларди. Оналарини бу ахволда кўрган болалар изиллаб йиғлаб юборишди. Хонада бамисоли қиёмат-қойим қўпди. Шифтга тикилиб ётган эркакнинг кўзларидан икки томчи ёш сизиб чиқди.

– ...Жон, ука, қулингиз бўлайлик, хизматингизни қилайлик, бизни опкетинг! Биз бу ерда ўлиб коламиз! Ҳаммамиз ўлиб коламиз! Ўлигимизам кўчада колади!.. Жон ука, болаларим ҳаққи-ҳурмати...

Бунчалар ошкор мусибат, бунчалар яланғоч бахтсизликка дуч келмаган Собир чидаб туролмади – ўпкаси тўлиб базўр:

– Хўп, опа... – деёлди. – Мен бир уриниб кўрай... Фақат ваъда беролмайман.

Чўкаётган чоғида хасга ҳам ёпишаётган шўрлик аёлга шу ожизона ваъданинг ўзи ҳам кифоя қилди: у миннатдорчилик учун оғиз жуфтлаётган маҳали ҳушдан кетиб йиқилди.

Бир амаллаб хушига келтирилганидан сўнг Саломат негадир Собирнинг камзули этагидан маҳкам чангаллаб олди, сира кўйиб юбормади. Афтидан, қисир ваъдалар эшитавериб, бўлари бўлган аёл сўнгги илинжига тиш-тирноғи билан, маҳкам ёпишиб олмоқдайди.

Собир кейинги манзилларга кириб ҳам ўтирмади: Саломат билан болаларини олиб Ўзбекистон консуллигига жўнади.

Муассасадагилар журналистнинг гапларини диққат билан эшитишди, хозирнинг ўзида учрашамиз, ёрдам беришга ҳаракат киламиз дейишди. Бу ерда "ҳаракат киламиз" деган ваъда "бажарамиз"га тенг эканлигини англаб турган Собир консулликдан мамнун аҳволда чиқди-да, йўлнинг қарама-карши тарафида, дарахтлар ортида болалари билан бикиниб турган Саломатнинг ёнига келди. Жувон унга кўрка-писа, жовдираб қаради.

– Опа, ёрдам берамиз дейишди.

– Вой, ростдан-а! – жувоннинг юзи ёришди, бирок ҳамон унчалик ишонкирамай, гумонсираётгани шундоккина кўриниб турарди.

– Фақат, опа, ҳаммасини уларга рўй-рост гапириб беринг.

– Қачон келсин дейишди?

– Ҳозирнинг ўзида, опа. – Собир консуллик биносига ишора килди: – Боринг, сизларни кутиб туришибди.

Мана шундагина жувон ўзи, оиласи учун чинакам мўъжиза юз бераётганини англади. Бундай пайтлари одам ўз хис-туйғуларини изхор этиш учун керакли сўзларни тополмай қолади.

– Минг рахмат, укажон, минг рахмат! – хадеб Собирнинг елкаларини тавоб қиларди Саломат. – Илойим бола-чакаларингизнин рохатини кўринг. Ўзбекистонга бориб олайлик, сизни алохида меҳмонга чақирамиз.

– Шундай кунлар насиб қилсин, опа. Сизларни кутишяпти.

– Мана, мана, боряпмиз!

Саломат болаларини етаклаганча чопиб йўлни кесиб ўтди. Собир то аёл болалари билан консуллик биносига кириб кетгунга қадар уларнинг ортидан караб турди.

Биз имконимиз даражасида қаламга олган, курук баёни, рангсиз кўчирмаси билан чекланган воқеалардан сўнг орадан бир ойга яқин вакт ўтди. Энди юртга қайтмоқ фурсати хам келди. Фақат, азиз ўқувчи, келинг, сафар олдидан Нью-Йоркка сўнгги бор разм солиш асносида айрим қаҳрамонлармиз билан ҳам хайрлашиб олайлик.

Шаҳар чеккасидаги асосан нолегал мексикаликлар чиқиб турадиган ўзига хос "мардикор бозори". Улар орасида уч-тўртта осиёлик ҳам кўринади. Мана, дарҳақиқат, меш қорни пучайиб қолган, юзи азоб-қийинчиликдан қорайиб кетган, оч Муродбек Қиличевич ҳам тўдада кўринди.

Бозорга бир юк машинаси келиб тўхтади. Ўтирганлар отилиб машинага ёпишишди. Улар орасида қолиб кетган Муродбек Қиличевич йиқилиб тушганди, иш, демак нон илинжидаги вахший оломон уни босиб-янчиб ўтиб кетди. Муродбек Қиличевич корнини чангаллаганча бир амаллаб чеккароққа судралиб ўтди. Нима ҳам дердик, аллакачон паспортинию бор пулини ўғирлатган, хужжатсиз, на касбининг тайини бор, на тилни биладиган бу кимсанинг кейинги тақдири ўз-ўзидан аён...

Биз йўл-йўлакай шаҳардаги кўп сонли кахвахоналардан бирига, очиғига кўчганда, бундайроғига ҳам кириб ўтамиз. Ана, одмигина сахнада Зарифа-Зета куй-

ламокда. Энди у янада очик-сочик кийинган, шишадаги ромни эса кўшиклар оралиғида бемалол ичиб олмокда. Факат продюсер ўрнида энди Малик-Майкл эмас, бошка эркак...

Дарвоке, ёкимсизрок бўлса хам, шахардаги рухий хасталар шифохонасига хам бош сукиб ўтишга тўғри келади. Бу ердан бизнинг эски танишимиз, жаноб Бахром-Боб кўним топган. Айтишларича, олиб келинган махали ўнг кўли чандиб боғлаб ташланганига карамасдан олдидан келганни тишлаётган, ортидан якинлашганни тепаётган янги мижоз – уколлар ўз таъсирини кўрсатган шекилли – хозир анча ювош бўлиб колибди, хатто мексикалик хамшира кизга хушомад килишни хам ўринлатаётган эмиш...

* * *

Good bye, America![1]

Таассуротлар етар, самолётга чикайлик, кўкка, булутлар бағрига парвоз этайлик...

Ана, йўловчилар сафида хорижлик мехмонлар билан бир каторда бизга таниш "Туғён" ракс дастаси; Тоштемир ака оила аъзолари билан; устозининг хоки солинган махсус идишни маҳкам кучоклаб олган Давронбек; жиддий тортиб колган, ора-сира чўнтагидан Холмирзанинг аёли ва икки боласининг суратини олиб караб-караб кўяётган Алижон; эр-хотин Низомиддиновлар; журналист дўстимиз Собир; ўйчан Нодир; кўзлари чакнаётган, бахтиёрликдан лаб-лунжини йиғиштиролмай колган Саломат, унинг соч-соколи олинган, шунгами, ёшариб кетгандай кўринаётган эри, болалари...

Каерга борсаям мухбирлик одатини канда килмайдиган Собир орка каторда ўтирган Тоштемир акани гапга тутди:

– Кайтиб кўйибсиз-ку.

Тоштемир ака айбдорона елка кисди:

– Ха. Шу... ўйлаб карасак, ўзимизнинг юртдан кўймасин экан.

---

[1] Хайр, Америка!

– Қандайдир сир олиб кетаётгандингиз, ноу-хау, у-чи, у нима бўлди?

Тоштемир ака кулимсираб қўйди:

– Э, бунинг нимаси сир? Бир ёзувчи акамиз телевизорга чиқиб олиб "Америкага Қўшработнинг бир коп майизини олиб борган одам бир коп тилла олиб қайтади", деганди. Шунга бизам бориб, Американинг ўзида Қўшработнинг майизини етиштирамиз деб орзу қилгандик-да.

– Бўлмадими?

Қўшработлик тадбиркор пешонасига шапатилади:

– Каллам курсин. Ахир Қўшработнинг майизини етиштириш учун Америкага Қўшработнинг тупроғини, сувини, об-ҳавосини кўтариб кетолмайман-ку. Шуни тушунмапман-а!

Собир кулиб юборди.

Шу маҳал оппок юзли, хушбичим стюардесса Собирнинг ёнида ўтирган Алижоннинг ёнига келиб, унга жилмайиб қаради:

– I remember you. Haven't you stayed in America?[1]

Алижон қўлларини икки ёнга ёйди:

– I didn't want to become billionaire...[2]

Стюардесса йигитга ишонмагандай қаради, аммо буни сездирмаслик учун ширин жилмайиб қўйди ва нари кетди.

Салонда эълон янгради:

– Ҳурматли йўловчилар. Биз Ўзбекистон ҳудудига кирдик...

Йўловчилар жонланиб қолишди, уларнинг ичида иллюминаторга ёпишганлари қанча бўлди.

Обид ғижжак таниш, жуда таниш мусиқани чала бошлади. Йўловчилар аланглаётган маҳал оёққа қалққан раккоса Наргиза мусиқа оҳангига бир муддат тебраниб тургач, ширали овозда ашула айтиб юборди:

Мен нечун севаман,
Мен нечун севаман,

---

[1] Мен сизни эслаб қолгандим. Америкада қолмадингизми?

[2] Нимагадир миллионер бўлгим келмай қолди...

Мен нечун севаман...

Ногоҳ салонда ўтирган йўловчиларнинг деярли ҳаммаси қўшиқчига жўр бўлиб:

...Ўзбекистонни! – дея куйлаб юборса бўладими!

Худди шундай бўлди, бунга ўзим шоҳидман... Энди кичкина бир сирни очишимга тўғри келади: тан оламан, самолёт салонида мен ҳам бор эдим, мен ҳам кўпчиликка қўшилиб, ҳаяжондан энтикиб-тўлиқиб ашула айтганим чин:

Мен нечун севаман Ўзбекистонни,
Тупроғин кўзимга айлаб тўтиё...

... Мен нечун севаман Ўзбекистонни, Боғларин жаннат, деб кўз-кўз этаман. Нечун ардоқларкан тупроғини мен, Ўпаман, тупроғинг бебаҳо, Ватан!..

Ҳа, камина қўшиқ айтарди. На овози бор, на олдин ашула айтиб юрган бир банда титраб-энтикиб, буюк соғинч ва қувонч оғушида, шукроналарга чўмилганча, шундоқ жаннатмонанд заминда туғилмоқ, ўсмоқ, яшамоқ саодатидан сурурга тўлган кўйи қўшиқ айтарди...

Мен нечун севаман Ўзбекистонни? Сабабини айтгин, десалар менга. Шоирона, гўзал сўзлардан олдин, Мен таъзим қиламан она халқимга...

Ногоҳ иллюминаторга қарадим ва қучоғини очган заминимиз жигарбандини соғинган она мисоли биз томон шиддат билан яқинлашиб келаётганини кўрдим...

“Туғён” дастаси шўх “Ҳай ёри ёр, айланай”га ўтган, маҳали Тошкент аэропорти, ҳилпираб турган байроғимиз кўзга ташланди. Шу сонияда кўзларимдан тирқираб ёш чиқиб кетди; не тонгки, булар қувонч ёшлари эди...

(2013-2016 йиллар)

МУНДАРИЖА

Ҳикоялар

"Парим бўлса..." 3
Биз ўтган йўллар 41
Ўзбековул ҳангомалари 53
Етим сўз 72
Бозор 89
"Ҳалиям ёш... ҳалиям чиройли..." 118
Осмон оғуши 124
Гудбай, Америка... 189

Адабий-бадиий нашр

Абдуқаюм Йўлдошев

ОСМОН ОҒУШИ

Қисса ва ҳикоялар

Муҳаррир *Санжар Турсунов*
Бадиий муҳаррир *Шухрат Мирфаёзов*
Техник муҳаррир *Хосият Хасанова*
Мусаҳҳих *Доно Тўйчиева*
Компьютерда саҳифаловчи *Бобур Тухтаров*

Нашр. лиц. AI № 290. 04.11.2016.
2018 йил 17 майда босишга рухсат этилди.
Бичими 84x108 1/32. Times New Roman гарнитураси.
Офсет босма 32,0 шартли босма табоқ. 22,1 нашр табоғи.
Адади 3000 нусха. 280 рақамли буюртма.
Баҳоси шартнома асосида.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг
Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа
ижодий уйида чоп этилди.
100128. Тошкент. Лабзак кўчаси, 86.

Телефон: (371) 241-25-24, 241-48-62, 241-83-29
Факс: (371) 241-82-69

22.300 c

АБДУҚАЮМ ЙЎЛДОШЕВ

ОСМОН ОҒУШИ

ISBN 978-9
9789943 501584